

רוח הספורט

כתב עת למדעי הרוח, החברה, החינוך הגופני והספורט

גיליון 12, תשפ"ו 2026

רוח הספורט
כתב עת למדעי הרוח, החברה, החינוך הגופני והספורט
גיליון 12, תשפ"ו 2026

המערכת: **פרופ' דורית אלט**

פרופ' גור אלרואי

פרופ' מנחם מור

פרופ' ענת קדרון

פרופ' איתן סימון

פרופ' אור לונטל

עורך: **פרופ' אודי כרמי**

ISSN 2410-194X

עריכת לשון: לבנת ברקן
ריכוז מערכת: אורנה ריין
עיצוב וכריכה: חיים יפים בלוצרקובסקי
עימוד: נויה קסטוריאנו
נדפס בישראל, 2026

© כל הזכויות שמורות לתל-חי אוניברסיטת קריית שמונה בגליל

כתובת למשלוח מאמרים: udic@telhai.ac.il
מו"ל: הוצאה גלילית ולתל-חי אוניברסיטת קריית שמונה בגליל

מטרות "רוח הספורט"

רוח הספורט הוא כתב עת שפיט לחקר החינוך הגופני והספורט, הרואה אור אחת לשנה. **רוח הספורט** יפרסם מאמרים בעברית ובאנגלית, בתחומים הקושרים בין מדעי הרוח והחברה לפעילות הגופנית. כתב העת שואף לפרסם מאמרים במגוון תחומים, כגון: היבטים חברתיים של הפעילות הגופנית, מדעי ההתנהגות וספורט, חינוך גופני במאה ה-21, קידום בריאות ושיקום, תורת האימון וכד'.

שיפוט מאמרים

מאמר שישלח למערכת **רוח הספורט** יפורסם רק לאחר שיישפט על ידי מומחים.

הנחיות למחברים

- יש לשלוח את המאמרים בקובץ WORD לכתובת מייל: udic@telhai.ac.il מחבר המאמר מתבקש לא לציין את שמו כדי להבטיח שיפוט אובייקטיבי. נא לשלוח מכתב נפרד ובו פניית המגיש למערכת רוח הספורט בבקשה לפרסם את מאמרו ופרטים להתקשרות.
- יש להקליד את המאמר בגופן דוד (David) בעברית, ובאנגלית בגופן Times New Roman ברווח 1.5 שורות, בגודל אות 12. כותרות יוקלדו בגודל 14 מודגש.
- פרטי העיול (Citations) יהיו על פי נוסח APA, גרסת 2010.
- במאמר היסטורי אפשר להפנות למקורות על פי המקובל במדעי הרוח (Modern Language Association).
- היקף המאמרים לא יעלה על 25 עמודים כולל ההערות.
- על מחבר המאמר לשלוח למערכת (בנפרד מהמאמר) את הפרטים הבאים: שם, דרגה אקדמית, מוסד אקדמי, פרטי התקשרות.
- יש לשלוח, בנוסף, את שמות המחברים ושם המאמר באנגלית.
- יש לצרף תקצירים בעברית (150 מילים) ובאנגלית (250 מילים) ו-5-6 תאריכים (Descriptors) בעברית ובאנגלית.
- הערות ומקורות יצינו בסוף המאמר. רשימה הכוללת מקורות בעברית ובאנגלית, תוצג כך שהרשימה בעברית תהיה ראשונה.

דבר העורך

לפני שנים עשרה שנים השיקה המכללה האקדמית אוהלו את הגיליון הראשון של רוח הספורט. לאחר פרסום גיליון מספר שבע "ארזנו" את מיטלטלינו ועברנו למכללה האקדמית תל-חי. רשות המחקר של תל-חי אימצה אותנו בחום, ובעזרתה הוצאנו לאור ארבעה גיליונות. לקראת פרסומו של גיליון מספר שנים עשרה שוב יצאנו לדרך, והפעם למשכננו החדש והסופי: תל-חי, אוניברסיטת קריית שמונה בגליל. תלאות הדרך חיזקו בנו את תחושת השליחות, עודדו אותנו להעמיק את המחקר בתחומי החינוך הגופני והספורט, ולהפיצו בקרב שוחרי הידע. אנו נרגשים מאוד להיות כתב העת הראשון של המוסד החדש ומקווים לשמש מקור השראה לכל מי ש"הספורט זורם בדמו".

בהזדמנות זו אני מודה לרשות המחקר של האוניברסיטה ול'הוצאה גלילית' המפיקה את כתב העת מיומו הראשון.

פרופ' אודי כרמי, עורך רוח הספורט

על המחברים

(על פי סדר הופעת המאמרים)

ד"ר אילן שחורי, עמית מחקר במוסד הרצל לחקר הציונות באוניברסיטת חיפה. מחקריו מתמקדים בעיר תל אביב בתקופת המנדט. חתן פרס נפתלי לעידוד המחקר במדעי החברה והכלכלה על הספר "חלום שהפך לכרך" מטעם מועצת עיריית תל אביב.

פרופ' (בדימוס) אמיר בן פורת, סוציולוג, חוקר את הספורט הישראלי, אוניברסיטת בן-גוריון. **פרופ' ענת קדרון**, מרצה במכללה האקדמית תל חי, חוקרת את תולדות הקהילות היהודיות בערים המעורבות והערביות בתקופת המנדט וכן בתחומים הקשורים בהיסטוריה של הספורט בחברת היישוב ובשנים הראשונות של מדינת ישראל.

רמי ורדי, דוקטורנט לפסיכולוגיה של הספורט והפעילות הגופנית באוניברסיטת סטפורדשייר, אנגליה.

ד"ר חנן תומר, חוקר תקשורת וספורט. מחקריו מתמקדים בעיתונות הספורט בארץ ישראל ובמדינת ישראל.

ד"ר מירי שחף, מרצה בכירה ומדריכה פדגוגית במסלול לחינוך גופני במכללה האקדמית גבעת וושינגטון.

טל זקצר, בוגרת תואר שני בחינוך גופני ובריאות הציבור. מורה לחינוך גופני ומאמנת כושר. מתמחה בחינוך מיוחד ונוער בסיכון.

תוכן העניינים

1	ספורט עברי בעיר עברית תרומתו של מאיר דיזנגוף לפיתוח הספורט בתל אביב אילן שחורי
29	לעולם לא תצעדי לבד אמיר בן פורת
53	"הספורטאים הצעירים" מלמדים את ילדי ישראל על ספורט, אידאולוגיה ופטריוטיות לאומית ענת קדרון
79	"המדור שייך למערכת - ולא להפועל" מדורי הספורט בעיתונות היומית בארץ ישראל כזירת מאבק פוליטית חנן תומר
95	רגשות מודעות עצמית וגמישות פסיכולוגית בפיתוח גוף מודל המשלב טיפול בקבלה ובמחויבות רמי ורדי
115	השפעת שימוש במראה באימון ספינינג בקרב נשים מירי שחף, טל זקצר
A-F	English Abstracts – תקצירים באנגלית

ספורט עברי בעיר עברית

תרומתו של מאיר דיזנגוף לפיתוח הספורט בתל אביב

אילן שחורי

תקציר:

המאמר מתאר את פועלו של מאיר דיזנגוף, ראש העירייה הראשון של תל אביב, לקידום מעמדה הלאומי והבינלאומי של תל אביב בתחום הספורט. דיזנגוף הוא שטבע את הסיסמה "ספורט עברי בעיר עברית" וטיפח את הספורט העירוני כחלק מהחזון של העיר העברית הראשונה. אירוח קבוצת הכדורגל של "הכח וינה" בתל אביב בראשית שנות העשרים, המרתון הראשון, מרוצי הסוסים, תמיכה במכבי תל אביב ומאבקו לארח את משחקי המכביה הראשונים בעירו היו חלק מחזונו.

מילות מפתח: תל אביב, מאיר דיזנגוף, הכח וינה, משחקי המכביה

מבוא

מאיר דיזנגוף, ראש העירייה הראשון של תל אביב, היה חובב ספורט גדול, וכבר מהשלבם המוקדמים של כהונתו כראש עיריית תל אביב (כהונתו החלה בשנת 1910 כראש ועד שכונת תל אביב וב-1921 כראש עיריית תל אביב) הוא שאף להפוך את תל אביב למרכז הספורט הלאומי של ארץ ישראל כולה ואף לעיר ספורט בינלאומית שמושכת תיירים רבים. זאת תוך קריצה ברורה למעמדה של העיר בתנועה הציונית ובקרב שלטונות המנדט. כבר בשנות העשרים טבע את הסיסמה "ספורט עברי בעיר עברית"¹, וכפי שיעלה ממאמר זה, טיפוח הספורט היה חלק מהחזון של העיר העברית הראשונה. במאמר תוצג התרומה של המדיניות ושל הפעולות שנקטו דיזנגוף ועיריית תל אביב לטיפוח הספורט ולמיצובה של העיר כמרכז ספורט לאומי ובינלאומי, וזאת באמצעות יוזמות עירוניות, כגון הקמת שירותי הצלה בחוף הים, אך בעיקר באמצעות תמיכה ביוזמות אחרות. בהקשר זה בלטו הקצאת המשאבים לאגודות הספורט המקומיות לפעילות שגרתית; תמיכה ביוזמות מקומיות כגון מרוץ המרתון הראשון ומרוץ הסוסים הראשון; וכן מינוף יוזמות פרטיות והפיכתן לאירועים עירוניים אדירים רבי משתתפים ששמו את תל אביב על המפה הבינלאומית ותרמו רבות לכלכלתה של העיר.

דיזנגוף לא ייסד את תל אביב. את שכונת "אחוזה בית", שלאחר מכן הפכה ל"תל אביב", ייסד השען והצורף עקיבא אריה ויס. ויס החל במהלכו להקמת השכונה העברית כבר ביולי 1906, ובאפריל 1909 ערך את "הגרלת המגרשים" המפורסמת, הנחשבת עתה ליום ייסודה של תל אביב. אולם בשלהי 1910 הדיח דיזנגוף את ויס מתפקיד יושב ראש ועד שכונת תל אביב, ובגיל מבוגר יחסית, 49, הוא הפך ליושב ראש הוועד ולאיש החזק במרחב האורבני במשך שנים רבות. באותם הימים מנתה השכונה כמה עשרות תושבים בלבד. לאחר מלחמת העולם הראשונה דיזנגוף הצליח לשכנע את השלטון הבריטי בארץ להכיר בתל אביב כשכונה נפרדת חלקית מיפו,

¹ ידיעות עיריית תל-אביב - ספר השנה תרצ"ה, 151.

והוענקה לה מעמד של "טאון שיפ", מועצה עירונית. החל באותו מועד - מאי 1921 - דיזנגוף נשא בתואר ראש העירייה, אף שהבריטים העניקו לתל אביב מעמד רשמי של עיר רק בינואר 1934.² מ-1921 ועד פטירתו ב-1936 הפך דיזנגוף את תל אביב מיישוב קטן לעיר הגדולה בארץ ישראל ולאחת החשובות בה. בשנים אלו אוכלוסייתה גדלה פי 50 - מכ-3,000 תושבים ל-150 אלף, תופעה שאפשר למצוא בעולם אולי רק בתקופה של פריחת ערי הזהב במערב ארצות הברית במחצית השנייה של המאה ה-19. בשל חילוקי דעות פוליטיים במועצת העירייה התפטר דיזנגוף מתפקידו בדצמבר 1925, אך לאחר כשלוש שנים, בינואר 1929, שב לתפקיד זה עד לפטירתו בספטמבר 1936.³

יהדות השרירים

כבר בקונגרס הציוני השני שהתקיים בבזל בסוף אוגוסט 1898 דיבר מקס נורדאו על הצורך בעיצובו של יהודי מסוג חדש, בעל עוצמה נפשית וגופנית, שבכוחו להגשים את יעדי הציונות ולהחזיר בכך את עטרתה של "יהדות השרירים" האבודה ליושנה.⁴ הנאום עורר התרגשות רבה בכל העולם היהודי, ובעקבותיו קמו מועדוני ספורט יהודיים בעיקר בשם "הכח", אבל גם אגודות ספורט אחרות. בשנת 1906 הוקמה ביפו בסיועו של ד"ר ליאו כהן "אגודת המתעמלים היהודים - ראשון לציון יפו" (לימים - מועדון "מכבי" ביפו ובהמשך מכבי תל אביב).⁵ בשנים הראשונות עסקו חברי האגודה רק בהתעמלות מכשירים ובתרגילים חופשיים, אך לאחר מכן החלו לשחק במשחקים שונים, ביחוד בכדורגל. מתוך קבוצה זו הוקמה בשנת 1906 קבוצת הכדורגל הראשונה.⁶ ב-1908 עברה האגודה לחצר הגימנסיה העברית, ששכנה במזרח יפו מול המושבה האמריקאית-טמפלרית,⁷ וכשעברה הגימנסיה לתל אביב ב-1910 וקיבלה את השם "הרצליה", נשקלה האפשרות להעביר עימה גם את אגודת הספורט. בשל המרחק הגדול הרעיון נזנח, ולתקופת ביניים התמקמה

² ביתר פירוט: ב-11 במאי 1921 חתם הנציב העליון הראשון סר הרברט סמואל על "פקודת המועצה המקומית תל אביב", וביום 1 ביוני 1921 ניתן לצו פומבי. הפקודה Order of the Township of Tel-Aviv קבעה את עצמאות תל אביב בכך שהפרידה אותה מיפו וקבעה את גבולותיה, אף כי בנושאים מסוימים כגון אישור התקציב השנתי עדיין הייתה תל אביב כפופה לעיריית יפו. אולם ממועד זה ואילך נשא דיזנגוף את התואר ראש עיריית תל אביב ולא ראש ועד שכונת תל אביב.

³ להרחבה על קורות חייו של מאיר דיזנגוף לפני היותו ראש עיריית תל אביב ובעת תקופת כהונתו ראו אצל אילן שחורי, "תקופת כהונתו של מאיר דיזנגוף בראשות עיריית תל אביב 1921-1936 והשפעתה על פיתוח העיר" (דיסרטציה שהוגשה כעבודת דוקטורט בהנחייתו של פרופ' גור אלרואי, החוג ללימודי ישראל, אוניברסיטת חיפה, ינואר 2025).

⁴ מקס נורדאו, מקורבו של בנימין זאב הרצל, היה רופא, הוגה דעות, נואם וסופר, מראשי התנועה הציונית מתחילת דרכה. כיהן כסגן נשיא בקונגרסים הראשון עד השישי וכנשיא בקונגרסים השביעי עד העשירי. בקונגרס השני נשא את הנאום שכונה "נאום יהדות השרירים", וקריאה זו פורסמה גם במאמר מיוני 1900 בגיליון השני של כתב העת Die Jüdische Turnzeitung.

⁵ אגודת הספורט הוקמה בשכונת "נווה שלום" צפונית ליפו, ובראשות שנות העשרים, לאחר הקמתה של תל אביב, היא התאחדה עימה. על ראשית הקמת האגודה ראו "ההתעמלות בארץ ישראל: כתבה מיוחדת", **הצבי**, 30 בדצמבר 1908, 3. לגבי שם האגודה, לראשונה מופיע השם "מכבי יפו" בעיתונות התקופה במודעה בעיתון החרות שקראה לאספה כללית באולם ההתעמלות של הגימנסיה הרצליה. **החרות**, 1 ביוני 1914, 1. השם "מכבי תל אביב" מופיע לראשונה בעיתונות בידיעה בדאר היום שתיארה משחק טורניר כדורגל של קבוצות מהערים ומהמושבות שיוזמה עיריית תל אביב. "הגביע הא"י העברי במשחק כדור-רגל", **דאר היום**, 3 במאי 1923, 4.

⁶ יוסף יקותיאל ודוד תדהר, עורכים, **אלבום יובל "המכבי": יפו-תל אביב, תרס"ו-תשט"ז, 1906-1956** (תל אביב: דפוס אבוקה, 1956), א: 25.

⁷ שם.

האגודה באולם ההתעמלות של בית הספר לבנות בנווה צדק. רק כעבור שנה, ב־1911, נפתח עוד סניף של האגודה, הפעם בחצר הגימנסיה בתל אביב,⁸ ושם כבר ארגנו משה דנין וצבי אורלוב נשרי את קבוצת הכדורגל המסודרת הראשונה.⁹ ב־1912 התקיימה הוועידה הארצית הראשונה של אגודת המכבי בארץ ישראל, ובמסגרתה הוקמה גם ההסתדרות הארצית "מכבי".¹⁰ עד מלחמת העולם הראשונה הרחיבה מכבי תל אביב, בראשותו של צבי נשרי, את תחום פעולותיה הספורטיביות כמעט לכל תחומי הספורט שהיו פופולריים באותה תקופה, כשעיקר חבריה היו מורים ותלמידים בגימנסיה ובמוסדות נוער וילדים אחרים באזור. בפסח 1913 ארגנה מכבי תל אביב אירוע התעמלות גדול ברחובות תל אביב.¹¹

התעמלות וכדורגל

לאחר מלחמת העולם הראשונה והכיבוש הבריטי התחזקה תנועת הספורט בארץ ישראל, בעיקר בתל אביב ובעיקר באגודת מכבי תל אביב. מקצועות הכדורגל והאתלטיקה הקלה החלו תופסים מקום חשוב בפעולות הספורט, וקבוצת הכדורגל של מכבי תל אביב הייתה הקבוצה העברית הראשונה שניסתה לכבוש את הגביע הארץ ישראלי לכדורגל מהקבוצות האנגליות. גם באתלטיקה קלה עמדה מכבי תל אביב בראש הפעילות.¹² דיזנגוף, שמלבד היותו חובב ספורט שהרבה לצפות בתחרויות, היה פעיל בספורט, למשל ברכיבה על סוסים, והיה חבר בכיר ב"ברית הרוכבים בארץ ישראל", האגודה לפיתוח ספורט הרכיבה.¹³

בתקופה זו נרתם דיזנגוף למיסוד הפעילות הספורטיבית בעיר במטרה להפוך אותה למוקד ספורט לאומי. דיזנגוף ראה בכך חלק מחזונו וחלק מפעילותו למצב את תל אביב - אל מול התנועה הציונית וכמובן אל מול השלטונות המנדטוריים - כעיר המובילה כמעט בכל תחום אפשרי: תרבות, חינוך, אומנות, ספורט ועוד.

בראשית פברואר 1921 פנתה הנהלת מכבי תל אביב לדיזנגוף, אז עדיין יושב ראש ועד השכונה, בבקשה להקצות מגרש ספורטיבי לחבריה: "מקצוע הספורט הולך ומתרחב באגודתנו וחסרון מגרש לספורט הוא מעצור גדול בעדנו", כתב יו"ר ועד האגודה לדיזנגוף.¹⁴ כחודש לאחר מכן השיב דיזנגוף בחיוב לפנייה, והקצה למכבי מגרש זמני למשחקים מול בית הוועד בשדרות רוטשילד פינת נחלת בנימין, שעליו היו מכלי מים ובשנת 1921 הפך לבניין העירייה הראשון.¹⁵ אולם עד מהרה ביקשה מכבי מגרש קבוע:

⁸ יקותיאלי ותדהר, אלבום "המכבי", 27.

⁹ אשר גולדברג ודני דבורין, מאה שנים ראשונות: סיפורו של מועדון הכדורגל של מכבי תל-אביב 1906-2006 (תל אביב: מדיה 41, 2006), 13.

¹⁰ ידיעות עיריית תל-אביב - ספר השנה תרצ"ח, "מכבי תל אביב", 151.

¹¹ יקותיאלי ותדהר, אלבום "המכבי", 27.

¹² ידיעות עיריית תל-אביב - ספר השנה תרצ"ח, 151.

¹³ מאיר דיזנגוף גם נבחר בהמשך לשמש נשיא כבוד של ברית הרוכבים בארץ ישראל, ולפי תעודת החבר שלו הוא קיבל את המינוי החל ב־2 בנובמבר 1932.

¹⁴ מכתבו של יו"ר ועד האגודה להתעמלות מכבי בא"י, סניף יפו, למאיר דיזנגוף מיום 2 בפברואר 1921, ארכיון עיריית תל אביב (להלן: אעת"א), חטיבה 1, תיק 204.

¹⁵ מכתב התשובה של דיזנגוף למכבי מיום 4 במרץ 1921, אעת"א, חטיבה 1, תיק 204.

חפצים או לבקש מהעירייה, כי היא תקציע מגרש כזה לאגודתנו לשם התועלת הציבורית החברתית של כל גרי העירייה. על המגרש צריכים להיערך שעורי ההתעמלות, משחקי החברים והתחרויות. אגודת המכבי מקבלת על עצמה להקיף את המגרש לעת עתה בגדר זמנית ולהכשיר אותו מבפנים בשביל מחלקותיו השונות [...] בתקוה כי תסכימו לתת לנו עכשיו, כרגע הדורש את ההזדמנות לנצל את כוחותינו ולהוציא לפועל את דבר סדור מגרש להתעמלות וספורט עברי בתל אביב, או נכונים לתת לכם את הביאורים שעוד ידרשו לכם והננו מבקשים לדון ולהחליט בנידון זה, בהקדם האפשרי.¹⁶

באופן ספציפי ביקשו אנשי מכבי מדיזנגוף להקצות להם שטח אדמה שנקרא פארק בדרני,¹⁷ אך הם לא קיבלו את מבוקשם.¹⁸ מכל מקום, במהלך שנות העשרים לא ירד נושא המגרש הקבוע למכבי תל אביב מסדר יומה של העירייה, ובאמצע ספטמבר 1923, בעקבות תזכיר דרישה מפורט שהגישה האגודה, דן בנושא הוועד הפועל של העירייה.¹⁹ בסוף 1924 ביקשו אנשי מכבי תל אביב מדיזנגוף להיות חבר בוועד הכבוד של האגודה.²⁰ דיזנגוף לא השיב רשמית להצעה, אך שנה מאוחר יותר התמנה סגנו ישראל רוקח ליושב ראש המועצה למען המכבי.²¹

הזדמנות מצוינת למצב את תל אביב כמוקד ספורטיבי נפלה לידי של דיזנגוף במחצית השנייה של 1923, כשאימץ את יוזמת הגעתה של קבוצת הכדורגל המפורסמת "הכח וינה" לתל אביב - אירוע חשוב בספורט העירוני בכלל ובכדורגל בפרט.²² את הרעיון לארח את הקבוצה העלה לפני דיזנגוף בראשית אוגוסט 1923 ידידו, עסקן הספורט יוסף יקותיאל.²³ יקותיאל נולד ב־1897 בבלארוס, וב־1909 עלה לארץ ישראל. הוא החל את דרכו בספורט בתור חניך באגודת המתעמלים "ראשון לציון", שהפכה בהמשך למועדון "מכבי" ביפו, ועד מלחמת העולם הראשונה שיחק בקבוצת הכדורגל מכבי תל אביב. ב־1914 גויס לצבא העות'מאני ושימש שם מודרך ספורט, ובראשית שנות העשרים כבר היה מבכירי תנועת "המכבי" בארץ ישראל. בין היתר עמד בקשר מכתבים עם הכח וינה כחלק מניסיונו, שבשלב זה לא צלח, לארגן אולימפיאדה

¹⁶ מכתב מכבי תל אביב לדיזנגוף מיום 29 במאי 1921, אעת"א, חטיבה 1, תיק 234.

¹⁷ מכתב ועד אגודת מכבי לדיזנגוף מיום 6 באפריל 1921, אעת"א, חטיבה 2, תיק 1923.

¹⁸ רק עשור לאחר מכן, בשנת 1931, הקצתה להם העירייה את השטח הזה בדיוק ואף קראה לרחוב שהגיע אל המגרש בשם רחוב "המכבי". ראו להלן.

¹⁹ פרוטוקול הוועד הפועל מיום 18 בספטמבר 1923, אעת"א.

²⁰ מכתבו של יו"ר אגודת מכבי תל אביב למאיר דיזנגוף מיום 20 בנובמבר 1924, אעת"א, חטיבה 2, תיק 1923.

²¹ פרוטוקול מועצת עיריית תל אביב מיום 18 באוגוסט 1931, שם נמסר דיווח על כך.

²² מועדון הספורט היהודי "הכח וינה" היה בראשית המאה ה־20 שם דבר בעולם הספורט האירופי, ולא רק שם. המועדון הוקם ב־1898 כמועדון ספורט כללי במקצועות השונים, ועם הזמן נחשב למועדון הספורט הגדול בעולם, ובו כ־5,000 חברים. את קבוצת הכדורגל של הכח וינה ייסדו ב־1909, שנת ייסודה של העיר תל אביב, שני ציונים אוסטריים: המוסיקאי פריץ "בדה" לונר ורופא השיניים ד"ר אינג' הרמן קרנר. בהשפעת משנתו של מקס נורדאו בדבר "יהדות השרירים" הם קראו לקבוצה "הכח". הקבוצה הופיעה על המגרש במדי כחול-לבן עם מגן דוד. בשנת 1922 הייתה הכח וינה סגנית אלופת אירופה בכדורגל, ושלוש שנים לאחר מכן כבר הייתה אלופת אוסטרייה.

²³ יקותיאל היה גם ממייסדי התאחדות הכדורגל והתאחדות הספורט, ערך את עיתון הספורט הראשון בארץ ואף יזם את הקמת היישוב מכבים, שבו, לימים, הוקמה כיכר הנושאת את שמו. יקותיאל נישא ליהודית, בתו של עקיבא אריה ויס, מי שכאמור ייסד את שכונת "אחוות בית" שהפכה לאחר מכן לתל אביב.

יהודית.²⁴ יקותיאל ניצל את העובדה שהכח וינה הייתה אחת מקבוצות הכדורגל הראשונות שערכה מסעות משחקים ברחבי העולם, ובמהלך ההתכתבויות הועלה הרעיון לבקר גם בארץ ישראל ובמצרים.²⁵

דיזנגוף הבין את הפוטנציאל הגדול הטמון בביקורה של הקבוצה בתל אביב בעיקר מבחינת הפרסום הרחב הצפוי בעולם שיהיה למשחק כדורגל בהשתתפותה ותרומתו לשיווקה הבין לאומי של העיר תל אביב. לפיכך הוא החליט מייד כי העירייה תעניק חסות לביקור הקבוצה בארץ ישראל ולמשחק החגיגי שיתקיים מול מכבי תל אביב.²⁶ זמן קצר לאחר מפגשו עם יקותיאל שלח דיזנגוף מכתב הזמנה רשמי להנהלת הקבוצה,²⁷ ובראשית ספטמבר 1923 נשלחה התשובה. הנהלת הקבוצה כתבה כי הם מעוניינים להגיע בסוף אותה שנה לסדרת משחקים יחד עם קבוצת מלוויים גדולה, ובין היתר הם יבקרו גם באלכסנדריה. איש הקשר הישיר שלהם בארץ ישראל יהיה וילי רוזנטל.²⁸ רוזנטל (בשמו העברי אורי נדב), יליד וינה, היה ממייסדי הכח וינה ב־1909 וב־1920 עלה לארץ ישראל, שיחק במכבי פתח תקווה ובמכבי תל אביב והתיישב בתל אביב.²⁹ דיזנגוף הזמין את רוזנטל למפגש בלשכתו, וימים אחדים לאחר מכן, בראשית אוקטובר 1923, הזדרז לענות לראשי הכח וינה:

רשמנו לפנינו ברצון רב את הודעתכם על דבר הביקור שאתם רוצים לעשות לארץ ישראל ולתל אביב יחד עם 150 תיירים פרטיים. מצדנו נשתדל עד כמה שאפשר להנעים לכם את ימי שבתכם בתוכנו. לצורך זה יהיה נעים לנו לשמוע פרטים יותר על דבר הזמן בדיוק, מתי תבואו וכמה תשהו בתל אביב, ועוד כל מיני ידיעות בקשר עם בואכם הנה, שחשוב לדעת אותן. הננו מחכים לתשובתכם ובנתיים באנו בדברים עם בא כוכם מר רוזנטל ובטוחים אנו שהניסיון שלכם להפיץ על ידי הספורט את חבת ארץ ישראל בלב הקרובים אליכם יצליח במלואו.³⁰

כבר במחצית אוקטובר 1923 עסקו הפרוטוקולים של הנהלת עיריית תל אביב בביקור הצפוי של הכח וינה. בישיבת הוועד הפועל מיום 19 באוקטובר 1923 היה הסעיף הראשון שעל סדר היום "קבלת פנים להכח וינה", ובהחלטת הוועד נאמר: "מתברר שפלוגה ספורטיבית של אגודה זו תבוא ביחד עם מאתיים אורחים לבקר את תל אביב וארץ ישראל בסוף חודש דצמבר. נחוץ

²⁴ ליפא לויתן, "יוסף יקותיאל - הוגה רעיון ה'מכביה'", דאר היום, 2 באפריל 1935, 23.

²⁵ ראו בפרק "מסעות הכח וינה בארץ הקודש" אצל אילן שחורי, **תל אביב שלי: תולדות תל אביב על פני מעל מאה שנה בעין חוקרת** (מדיה 10, 2024), 281-361.

²⁶ שם

²⁷ מכתבו של מאיר דיזנגוף להנהלת הכח וינה מיום 10 באוגוסט 1923, אעת"א, חטיבה 2, תיק 52ב'.

²⁸ מכתב הנהלת הכח וינה לדיזנגוף מיום 19 בספטמבר 1923, אעת"א, חטיבה 2, תיק 52ג'.

²⁹ וילי רוזנטל היה רץ מצטיין למרחקים קצרים, קופץ לגובה ושחקן בקבוצת ההוקי הראשונה של הכח וינה. במלחמת העולם הראשונה שירת כקצין בצבא האוסטרי, נפצע וזכה במדליות. היה פעיל בהחדרת הציונות למועדוני "המכבי", וב־1919 היה ממייסדי תנועת "החלוץ" בווינה. ב־1920 עלה כאמור לארץ ישראל, עבד בתור פועל בניין וייסד קבוצות בניין מחברי המכבי. במאורעות מאי 1921 עמד בראש קבוצת המגינים על בתי פיינגולד בנווה שלום ונתמנה למפקד ההגנה בתל אביב ויהודה. ב־1928 היה ממייסדי ההתאחדות לכדורגל. במאורעות 1929 היה פעיל בהגנה על ירושלים מטעם ההגנה, ובראשית שנות השלושים היה מהפורשים שהקימו את האצ"ל.

³⁰ מכתבו של דיזנגוף להנהלת הכח וינה מיום 4 באוקטובר 1923, אעת"א, חטיבה 2, תיק 52ג'.

לסדר ועדה שתטפל בדבר ותסדר להם קבלת פנים, נשפים וכו'".³¹ בהמשך הישיבה נבחרה "ועדת קבלת פנים" לארגון האירוח, ובה יותר מעשרה משתתפים.³² הוועדה החלה לפעול במרץ רב, ומכיוון שהתברר כי הקבוצה תגיע כאמור עם מלווים רבים, היא פעלה לסידור מקומות לינה לאורחים. בין היתר קבעה הוועדה קריטריונים לרמת האירוח ופנתה לכמה מהמלוונות הבולטים בעיר בבקשה שיקצו חדרים לאורחים החשובים. כשנודע הדבר למלוונות האחרים, התברר כי רובם מבקשים לארח, אפילו בחינם, את חברי הכח ומלווייהם.

כך למשל כתב במכתב נרגש משה אלקנה ממלון "צנטרל" ברחוב לילנבלום: "היות והמלון נפתח חדש ומסודר בדרגה הרבה יותר גבוהה מיתר המלוונות טוב שיבואו אלינו. בהתחשב עם אורחים חשובים אלה וחשיבות ביקורם בתל אביב אני מוכן לתת להם מחיר מיוחד של פנסיון מלא על כל אחד בסך 40 גרוש מצרי".³³ מיכאל קיש ממלון אחר ברחוב לילנבלום התעניין: "היות ובאים אורחים כל כך חשובים, איך צריך להיות נחמדים איתם ואיך צריך להתנהג? איפה לפגוש אותם ומה להכין להם?".³⁴ והבעלים של מלון הלפמן, גם כן ברחוב לילנבלום, כתב: "אני מוכן לתת להם טיפול מלכותי. הכל אצלי נקי. יש לי מקום לעשרה אורחים והמחיר יהיה בזיל הזול רק 40 גרוש מצרי לאיש".³⁵ בסופו של דבר ועדת קבלת הפנים שיתפה פעולה עם "הסתדרות מורי הדרך העבריים" שקמה באותה תקופה, וזו קיבלה עליה את הכנת תוכנית האירוח בתל אביב.

בראשית דצמבר 1923 - כשבועיים לאחר ביקור של נציג הקבוצה בעיר ודיון על פרטי הביקור וכחודש לפני הביקור עצמו - שלח דיזנגוף מכתב ארוך ומרשים לראשי הכח וינה, שבו הביע את דעתו על חשיבות הביקור ההיסטורי לעיר תל אביב, לארץ ישראל ולציונות המתפתחת, וכן פירט את ההכנות הנעשות בעיר ואת ההתרגשות הרבה בקרב תושביה וביישוב כולו.³⁶ בין היתר כתב דיזנגוף:

אדונים מאד נכבדים, אנו נגשנו במרץ לסידור עבודות ההכנה לקבלת פני חברי קבוצת כדור הרגל שלכם והתיירים הנכבדים המלווים אותם, וסדרנו את הוועדות הדרושות למטרה זו. לשמחתנו הגדולה יכולים אנו להודיעכם שבקור קבוצת "הכח" המפורסמת בכל העולם הנו בעיני הישוב העברי בארצנו מאורע חשוב, כל האגודות והקבוצות המתעניינות בספורט מתכוננות לקבלת פנים נהדרת ולהשתתפות בתחרויות אתכם. בין אלה ראוי לציין ביחוד את חובבי הספורט האנגלים, שמזיכרונם עוד לא נמחק הניצחון של חברי הכח בלונדון, והם מחכים בקוצר רוח לבואכם הנה להתחרות אתכם. ודווקא בזה היא החשיבות הלאומית של בקורכם, אשר יראה לכל שדרות הקהל הרחב את היכולת הרוחנית והגופנית

³¹ פרוטוקול ישיבת הוועד הפועל של עיריית תל אביב בראשותו של דיזנגוף מיום 19 באוקטובר 1923, אעת"א.

³² שם

³³ מכתבו של משה אלקנה, בעליו של מלון צנטרל, לוועדת קבלת הפנים מיום 22 בנובמבר 1923, אעת"א, חטיבה 2, תיק 56א'.

³⁴ מכתבו של מיכאל קיש לוועדת קבלת הפנים מיום 1 בנובמבר 1923, אעת"א, חטיבה 2, תיק 56א'.

³⁵ מכתב שהתקבל בוועדת קבלת הפנים ממלון הלפמן ב-27 בנובמבר 1923, אעת"א, חטיבה 2, תיק 56א'.

³⁶ מכתבו של דיזנגוף להנהלת הכח וינה מיום 5 בדצמבר 1923, אעת"א, חטיבה 2, תיק 56ב'.

של היהודים. ומובן הדבר שישנה גם חשיבות מיוחדת בביקור הזה לגבי שכנו הערבים, אשר יוכלו להיווכח משלמותנו המקצועית על שדה הכח המחוונך והמשמעת. הם יוכלו להכיר עד כמה חשובה בשבילם השתתפותנו הרוחנית, הגשמית בבניין הארץ הזאת החביבה גם עליהם, ועל הנחיצות של עבודה משותפת של שני הגזעים.³⁷

דיזנגוף ראה חשיבות גדולה בעובדה שיחד עם שחקני הכח וינה יבואו גם קרוב למאה מלווים־תיירים, וידע היטב איך לנצל זאת למען תל אביב. במכתבו ל"הכח" בעניין זה כתב:

נודע לנו שגם כן עם "הכח" יבואו הנה הרבה תירים, גם לעובדה זו יש חשיבות גדולה עבורנו, זאת היא באמת הפעם הראשונה מאז התכוננה ההנהלה האזרחית בארץ ע"י האנגלים, שתבוא הנה קבוצת תירים יהודים גדולה מארצות אירופה למען ראות בעיניהם הם את תוצאות עבודת התיישבותנו בארצנו. יודעים אנו שבקור כזה בא"י ישיפע לטובה על אחרים ויגרור אחריו בקורים של חוגים יותר רחבים בארצנו. כי אמנם א"י היא ארץ תירים במלוא מובן המלה, יש בגבולותיה הצרים בערך של ארץ זו וביחוד בצפון הגליל פינות נהדרות היכולות להתחרות ביפן עם מראות האלפים. כ"כ [כמו כן] יש בה מקומות בעלי ערך ארכיאולוגי והסטורי, שבהם מתעניינות הרבה חברות מדעיות לחקירה וחפירה מאירופה ומחלקי תבל אחרים. בקורם בארץ ישראל יהיה איפוא בשביל כל אחד מבני השירה לרכוש רוחני גדול למזכרת נצח אשר לא תמחה.³⁸

בסיום מכתבו הקפיד דיזנגוף גם לציין את המשמעות הציונית של ביקור חשוב זה:

ועוד יסוד אחד יש לנו לשמוח בביקורכם אתם ושל התירים. יודעים אנו שאחדים מכם יתעניינו לא רק באפן פלמוני בתוצאות עבודתנו החלוצית, אין אנו יכולים להדגיש למדי שזאת היא החשיבות העיקרית של בקור כזה. אין דבר יותר חשוב לביסוס הכלכלי של ארצנו כמו השתתפות רחבה עד כמה שאפשר מצד הרכוש הפרטי העברי, ולזה מקוים ובטוחים אנו, שבקורכם זה בארצנו לא תהיה בו רק הנאה ספורטיבית בלבד אלא גם ישמש גורם ליצירת קשרים מסחרים אמיצים בין א"י ובין חובביה מחוצה לה. מקוים אנו שבקורכם זה יעלה יפה בכל המובנים, והננו מאחלים לכם נסיעה נעימה ומוצלחת לארץ עתידנו.³⁹

דבריו של דיזנגוף במכתב וגם החלטתו להקצות את כל המשאבים העירוניים בתל אביב לאירוח קבוצת הכדורגל מלמדים על החשיבות הרבה שהוא ייחס לביקור המתוכנן. דיזנגוף ראה בביקור זה הזדמנות יוצאת מן הכלל לפרסום שמה ולשיפור מעמדה של העיר תל אביב ברחבי העולם, ובין היתר בולטים מאמציו להשתמש בביקור כדי לעשות נפשות למען הציונות וארץ ישראל. עוד עולה מהמכתב החשיבות הרבה שהוא ייחס למגזר הפרטי ולהשקעות הפרטיות הישירות

³⁷ ש.ם.

³⁸ ש.ם.

³⁹ ש.ם.

במפעל הציוני בכלל ובעיר תל אביב בפרט. העתק מהמכתב נשלח גם לנציב העליון סר הרברט סמואל, ובו התבקש הנציב להשתתף באירועים לכבוד הקבוצה וכן במשחק הכדורגל עצמו. חמישה ימים קודם לביקור פנה דיזנגוף אל ההנהלה הציונית בארץ ישראל בבקשה שתזמין את הנציב העליון לשמש "פטרון המשחק" ולהעניק חסותו לאירוע החשוב. אולם דיזנגוף קיבל תשובה שלילית בטענה שהנציב העליון מוכן להיות הפטרון רק בתחרות בירושלים.⁴⁰

לקראת סוף דצמבר 1923 גיבשה ועדת קבלת הפנים את התוכנית הגדולה לאירוח שחקני הכח ואף הפיקה יחד עם הסתדרות מורי הדרך העברים בארץ ישראל חוברת ובה "תכנית הטילים, ההתחרויות והנשפים של 'הכח'". החוברת נמכרה לכל דורש במחיר חצי גרוש, וכללה פרטים ולוח זמנים מדויק ביותר לכל זמן הביקור בתל אביב וברחבי ארץ ישראל - הנשפים, החגיגות, קבלות הפנים, הארוחות, האורחים הרשמיים ועוד פרטים רבים חשובים יותר או פחות.⁴¹ בשבוע האחרון של דצמבר ערך הוועד הפועל של העירייה בראשותו של דיזנגוף ישיבה חגיגית שבה סוכמו כל ההכנות לקראת הביקור. בסעיף ב לפרוטוקול נאמר:

לקבלת פני "הכח" והאורחים מוינה: אחרי הרצאה קצרה של הד"ר מבשן ובאורים מצד ראש העירייה, הד"ר מוסנזון ועוד מחליטים: העירייה עורכת לאורחים הנ"ל קבלת פנים פומבית עממית: מלבד זה תסדר העירייה תא-כבוד לאורחים בקיזנו, נשף ריקודים עם קונצרט (ביחד עם "המכבי"), וכן הרצאה בשביל אלה מהבאים המתעניינים בתעשייה. בנוגע להשתתפות תלמידי בתי הספר מחליטים לבקש ע"י הד"ר מוסנזון את הנהלות בתי הספר שישתתפו בקבלת הפנים החגיגית. כ"כ מחליטים להכין את הנאום של ראש העירייה, בתרגום גרמני ולחלק את התרגום בין האורחים, כדי שלא לתרגם את נאומו בפני הקהל.⁴²

לקראת סוף דצמבר 1923 יצאו שחקני קבוצת הכח לביקור במצרים בדרכם לארץ ישראל. מווינה נסעו ברכבת לטריאסט, משם באונייה לברנינדיזי לאורך הים האדריאטי, ומשם בספינה "האלואן" לנמל אלכסנדריה במצרים. על המסע למצרים העיד לימים אגון פולק,⁴³ שחקן הקבוצה, בספרו "חוויותיו והרפתקאותיו של שחקן כדורגל בחמש יבשות תבל":

ערבים בכפיות ובתרבושים, חלפני כספים, מוכרי סיגריות וירקות הקיפוננו, צחוק, צעקות ועמידה על המקח. ראיתי חלום אלף לילה ולילה, אנדות האחים גרים התממשו. סבלים, שצבע עורם שחור או חום, נשים רעולות וריח חדש ומיוחד אופף הכול, השמיים עמוקים וכחולים. נהדר!⁴⁴

⁴⁰ מכתבו של של צ. צ'קובס מההנהלה הציונית אל ד"ר מבשן, מזכיר עיריית תל אביב, מיום 2 בינואר 1924, אעת"א, חטיבה 2, תיק 56א'.

⁴¹ הסתדרות מורי הדרך העברים בארץ ישראל, "תכנית הטילים, ההתחרויות והנשפים של 'הכח'", ללא תאריך, אעת"א, חטיבה 2, תיק 56ג'.

⁴² פרוטוקול הוועד הפועל של עיריית תל אביב מיום 29 בדצמבר 1923, אעת"א.

⁴³ לימים היה למאמן של מכבי תל אביב (1934), ולאחר קום המדינה היה המאמן הראשון של נבחרת ישראל.
⁴⁴ אגון פולק, **חוויותיו והרפתקאותיו של שחקן כדורגל בחמש יבשות תבל** (מכון וינגייט לחינוך גופני ולספורט בסיוע רשות הספורט והחינוך הגופני במשרד החינוך והתרבות, 1976), 78.

בהגיע הנבחרת לאלכסנדריה נערך לכבודה נשף גדול, ובמשחק עצמו, מול נבחרת אלכסנדריה, ניצחו שחקני הכח 4-2. הקבוצה שיחקה וניצחה גם בקהיר, שם גם ביקרו במוזיאון ההיסטוריה והתלהבו מאוצרות תות ענח' אמון, ועוד משחק נערך בפורט סעיד. לאחר מכן נסעו חברי הקבוצה ברכבת לאורך תעלת סואץ,⁴⁵ ובקנטרה פגשו את יוסף יקותיאלי שהמתין להם בתור נציג הוועדה המארגנת של עיריית תל אביב. משם יצאו ברכבת לילה לתל אביב.⁴⁶ לקראת הגעתה של הנבחרת נתלו ברחבי העיר מודעות וכרזות המזמינות את התושבים להשתתף בקבלת הפנים הגדולה. בין היתר נכתב: "הקהל מתבקש שלא להיכנס לשדרות רוטשילד, כדי לא לקלקל את הנטיעות, אלא להישמע בכל לפקודות המשטרה והמשגיחים על הסדרים".⁴⁷ לתל אביב הגיעו שחקני הכח וינה עם מלוויהם בבוקר 7 בינואר 1924. בתחנת הרכבת המתינו לבואם אלפים, בראשם מאיר דיזנגוף וכל צמרת עיריית תל אביב, ראשי אגודת "המכבי" והרבנים הראשיים לקהילת יפו ותל אביב - הרב האשכנזי הראשי שלמה הכהן אהרונסון והרב הספרדי הראשי בן ציון ח"י עוזיאל. הרבנים אף שיגרו מכתב שבו בירכו את הבאים וכינו אותם "גיבורי ישראל":

לרגל עלותכם את ארץ חמדתינו הננו מתכבדים להביע לכם את ברכתנו, ברוכים תהיו בבואכם וברוכים תהיו לעמנו ולארצנו שימצאו בכם כח חשוב ורענן, כח עלומים מלא גבורת לב ישראלי, שיחד עם כח הגוף יתחזק הרוח, רוח ישראל כמי העומד כסלע איתן ומחולל נפלאות בכוחו.⁴⁸

מתחנת הרכבת יצאה המשלחת למגרש פנוי בין רחוב אחד העם ושדרות רוטשילד, לא רחוק מבית העירייה, שם נערכה לאורחים קבלת הפנים העממית בהשתתפות כל תלמידי בתי הספר של תל אביב,⁴⁹ חברי המכבי, הצופים ועוד. באירוע גדול ומפואר זה, שבו השתתפו תזמורות ומקהלות ילדים, השתתפו גם ראשי השלטון הבריטי ובכללם הנציב העליון, סר הרברט סמואל. כך תיאר את ההתקהלות עורך עיתון "הארץ", משה גליקסון: "קהל גדול של אלפי איש התאסף הבוקר בתחנת תל אביב כדי לקבל את פני חברי הכח והתיירים שהגיעו איתם".⁵⁰ דיזנגוף הגיש לראשי הקבוצה זרי פרחים, ועוזרים חילקו לאורחים את נאומו שתורגם לגרמנית כדי שהאורחים החשובים יבינו כל מילה ומילה. בין היתר אמר דיזנגוף בנאום ארוך מלא פתוס:

רבותי, בעלי הכח, אורחינו הנכבדים, מפיינה רחוקה, מארצות הגלות, באתם אלינו ובליבכם בוערים געגועים אל הארץ בה היינו עם שיצר ערכים תרבותיים בני אל-מות, חפצתם לדרוך ברגליכם את הקרקע אשר עליה נשפך כ"כ הרבה דם אבותינו במלחמות היהודים ובימי ניצחונות המכבי, ואשר על הרריה הטיפו נביאנו וחוזיו לשלום עולמי בין אנשים ובין עמים. באתם לא"י לראות בעינכם את אשר פעלו

⁴⁵ שם.

⁴⁶ שחורי, **תל אביב שלי**, 281-361.

⁴⁷ מודעה לקהל: קבלת פנים עממית, מיום 6 בינואר 1924, אעת"א, סימול 001-1924-02. ראו גם: חטיבת מכבי אוסטריה, ארכיון מכבי ע"ש יוסף יקותיאלי, כפר המכביה, רמת גן.

⁴⁸ מכתבם של הרבנים הראשיים בתל אביב לקבוצת הכח מיום 7 בינואר 1924, אעת"א, חטיבה 2, תיק 56א'.

⁴⁹ מכתבו של דיזנגוף לבתי הספר בעיר מיום 6 בינואר 1924 שבו הוא קרא להשתתף בקבלת הפנים במפגן החגיגי. אעת"א, חטיבה 2, תיק 56ג'.

⁵⁰ "ביפו ובתל אביב: פגישת 'הכח' בעירייה", **הארץ**, 7 בינואר 1924, 3.

חלוצי הישוב החדש בעבודתם בבנין הארץ ובתחיית העם [...] אך דרכה רגליכם על אדמת קדשנו והנה אתם בעיר שכלה עברית אשר בשמה, בשם כל ראשיה ומנהליה, הנני מתקבד לקדם אתכם בברכה הכי לבבית ולאמור לכם ברוכים הבאים בשם אלוהים, ברוכים הבאים בשם ארצנו הקמה לתחייה! הביטו! הנה התאספו, התקבצו כל ילדינו עם מוריהם ומחנכיהם, כל ראשי הקהילה והעיריה וכל ראשי המוסדות, וכולם קוראים לכם: בואכם לשלום פה בתל-אביב. אתם רואים את אשר עשה המרץ היהודי בזמן קצר כשאין מפריע בעדו: כל מה שאתם רואים פה: הבתים, הרחובות, הגנים, בתי החרשת, מוסדות הציבור, וכדומה - הכל נעשה ע"י עבודה עצמאית של הצבור היהודי פה בלי שום עזרה פילנתרופית מן החוץ. הכל נבנה פה על יסודות בריאים של איניציאטיבה פרטית ועזרה הדדית ואנו בטוחים שהעיר העברית הראשונה הזאת שנוסדה לפני כשלוש עשרה שנה, תגדל ותתפתח והייתה לעיר ואם בישראל.⁵¹

ועוד הוסיף דיזנגוף:

אתם באים אלינו ועל ראשיכם זרי פרחים מהניצחונות המזהירים שניצחתם בכל העולם ואשר הראיתם על ידם כי דם המכבי נוזל בעורקכם וכי לא רק בני עם הספר אתם כי גם אם אבנים בכס ושריריכם שרירי ברזל. בכל היותנו מאמינים כי, לא בחיל ולא בכח כי אם ברוח, יבוא ניצחוננו הסופי בעת שתמלא כל הארץ דעה, הננו שמחים מאד לראות אנשים מישראל אשר עוז בליבם וכח במתניהם לדבר מלחמה עם אויביהם בשער ואשר הגשימו בחייהם את הפתגם הידוע: נפש בריאה בגוף בריא. עוד תעברו ותראו בערינו ובמושבותינו, לדרש בשלום אחינו באשר הם שם. בכל מקום תראו את חלוצי הישוב עומדים ונלחמים בעד בנין ביתנו הלאומי. קשה היא המלחמה ורבים המכשולים - אך עומדים אנו במערכה בחברה ברורה ובביטחון גמור שתפקיד היסטורי גדול הננו ממלאים כולנו העובדים פה לבנות, לחרוש ולנטוע וכי הצלח נצליח לבא אל המטרה הנשגבה של תחיית עמנו והרמת קרנו בכבוד! [...] ואתם אחינו אשר הואלתם לבוא לבקר אותנו ולתור את הארץ [...] הנני מאחל לכם שהביקור הזה שלכם יישאר בלבבכם לעולם כקרן אור יקרות, כזכרון נעים של חלום יפה ושל שירת נעורים וניצחון, וילוה אתכם הזכרון הזה לאורך כל ימי חייכם. וכשתשובו לבתיכם, תגידו נא לאחינו בארצות הגולה שפה חיים חדשים הולכים ונארגים, חיים של הכרת ערך עמנו וכבודו, חיים של עבודה בשביל התגשמות אידאלי התחיה ושל תקוה לגאולה שלימה. עוד פעם: בואכם לשלום, תחי אגודת הכח!⁵²

את היום הראשון לביקורם בתל אביב השלימו שחקני הכח בסיוור קצר לפתח תקווה ולראשון לציון.⁵³ בערב נערך לכבודם בתל אביב נשף מפואר בקפה "גלי אביב" - "הקזינו" שעל חוף הים,

⁵¹ נאומו המלא של דיזנגוף בפני חברי הכח וינה בעברית ובגרמנית מיום 7 בינואר 1924, אעת"א, חטיבה 2, תיק 56ג'.

⁵² שם.

⁵³ "ביפו ובתל אביב: פגישת 'הכח' בעירייה", הארץ, 7 בינואר 1924, 3.

בהשתתפות כל המי ומי של התקופה.⁵⁴ למוחרת, 8 בינואר, היה היום הגדול. משחק הכדורגל בין שחקני הכח וינה לשחקני מכבי תל אביב, מחוזקים בכמה שחקנים מאזור יהודה, נקבע לאחר הצוהריים.⁵⁵ עוד קודם לכן הספיקו השחקנים לבקר בבית הממשל הבריטי ביפו, בחוף הים, בנווה שלם, בבית החרושת רענן (שם יוצר לכבודם שוקולד מיוחד), בשדרות רוטשילד ובבית החרושת ללבנים סיליקט.⁵⁶

יותר מעשרת אלפים איש, מספר עצום בקנה המידה של אז, הגיעו לצפות במשחק נגד "המכבי" שהתקיים על מגרש "המכבי" ("מגרש הדקלים", כיום ברחוב לוינסקי פינת צ'לנוב). אל עיריית תל אביב ואל הוועדה המארגנת הגיעו פניות רבות ומשונות לקבל כרטיסים למשחק בחינם, בין היתר מפנחס גינזבורג, נציג המשרד הארץ ישראלי של העיתון היידישאי "הבוקר בניו יורק", שדרש לקבל כרטיס למגרש ולקבלת הפנים שאחרי המשחק.⁵⁷ לרוע המזל, משעות הבוקר המוקדמות ירד בתל אביב גשם זלעפות. מודעות מקדימות שהודבקו ברחבי תל אביב ויפו הכריזו כי המשחק יתקיים בכל מזג אוויר, ועפר שהובא על גבי חמורים פוזר במגרש וספג את מי השלוליות הרבות שנקו בו. בסופו של דבר, למרות המגרש הבוצי ובין טיפות הגשם הפגינו שחקני הכח וינה כדורגל מלהיב, שזכה לתשואות כמעט בלתי פוסקות של הקהל. בתום 90 הדקות הייתה התוצאה 5-1 לוינה. בכתבה גדולה תיאר היומון "דאר היום" את שהתרחש:

היום בשלוש אחה"צ בסלע מגרש הספורט בתל-אביב היתה התחרות גדול בין "הכח" (וינה) ו"המכבי" (יהודה). מסביב למגרש התאסף קהל עצום וקבוצות רבות עמדו על הגגות ועל הגוזזטראות של בתים רבים הסמוכים למגרש ההתחרות. עם תחילת המשחק התחיל גשם שוטף, אולם המשחק לא הופרע במאומה על ידו, וגם הקהל לא התפזר למרות שהגשם הלך הלך והתחזק. הבוץ שהתהווה הכביד את המשחק על המתחרים, אך כולם שחקו במרץ ובסדר יפה. בכל זמן ההתחרות היה "הכח" התוקף והכדור נמצא בתוך המגרש של "המכבי". בחלק הראשון של המשחק היו התוצאות: 4 שערים מצד "הכח" נגד שער אחד מצד "המכבי". בחלק השני של המשחק היו התוצאות אחד נגד אחד.⁵⁹

הנציב העליון הרבט סמואל שהבטיח להגיע למשחק לא בא בסוף. מאוחר יותר נכח הנציב במשחק נוסף של הכח וינה שהתקיים בירושלים.⁶⁰

לאחר המשחק נערכה קבלת פנים חגיגית לשתי הקבוצות, ו"דאר היום" הזדרז לדווח:

מודיעים לנו מיפו בשחרחוק: כחצי שעה לאחר ההתחרות נאספו חברי "הכח" למשתה התה שערך "המכבי" לכבודם באולם הנגינה של בית הספר "שולמית".

⁵⁴ הזמנה לקבלת הפנים לשחקני הכח בבית קפה "גלי אביב", "הקזינו", אעת"א, חטיבה 2, תיק 56ג'.
⁵⁵ עומר עינב, **עומדים בשער: כדורגל ויחסי יהודים וערבים בא"י-פלסטין, 1917-1948** (תל אביב: עם עובד, ספריית אופקים, 2022), 156-157.

⁵⁶ שחורי, **תל אביב שלי**, 281-361.

⁵⁷ העיר עצמה מנתה באותה התקופה כעשרים אלף איש.

⁵⁸ אעת"א, חטיבה 2, תיק 56ג'.

⁵⁹ "ההתחרות בין 'הכח' ומכבי יהודה ת"א, 5 שערים ל'כח' נגד 'המכבי' 1", **דאר היום**, 9 בינואר 1924, 3.

⁶⁰ אעת"א, חטיבה 2, תיק 56ג'.

המסובים הופתעו על ידי המתנה אשר שלחה חברת "מספירו": הרבה קופסאות של סיגריות משובחות. בשם "המכבי" ברך את חברי "הכח" ה' [החבר] לוי אפשטיין בברכת "ברוכים הבאים". הוא הודה להם על בואם לארץ ועל השמחה שהכניסו בביאתם וגם בשביל הנקודה האחת שהרשו ל"מכבי" להשיג בשער אחד (צחוק). הוא מקוה שהבקור הזה יהיה ראשון לבקורים שיבואו אחריו. הוא מודה לחברת "מספירו" על המתנה היפה וגם לחברת "רענן" ששלחה גם היא שוקולד וסכריות ביחוד מן התוצרת האחרונה "הכח". ה' איסלר בשם "הכח" הודה על קבלת הפנים היפה. הנואם אינו מוצא מלים להביע בהן את רגשותיו הוא וחבריו ועל הרשם הרב שארץ-ישראל עשתה עליהם, רשם שלא קוו לו. ה' לוי אפשטיין מוסר בשם "המכבי" בתור זיכרון להתחרות את הבגד הכי ישן של המכבי, ובה נגמר המשתה.⁶¹

ביקורה המיוחד של הכח וינה בתל אביב, שדיזנגוף הקדיש לו משאבים כה רבים, היה אירוע מכונן בהיסטוריה של הכדורגל הישראלי שהעניק דחיפה עצומה להתפתחות הכדורגל בארץ. הביקור המרגש הותיר רושם רב במשך תקופה ארוכה, ומקץ שנה חזרה הקבוצה לארץ ישראל לביקור שני, שעורר התרגשות מחודשת בתל אביב וביישוב היהודי כולו. במרכז הביקור השני שיחקה הכח וינה נגד נבחרת אנגליה על מגרשה של מכבי ירושלים. במשחק גברו שחקני הכח על האנגלים 4-2. עוד משחק כדורגל התקיים במגרש העירוני בתל אביב ביוני 1925, אז אירחה תל אביב את קבוצת הכדורגל מכבי אלכסנדריה, וגם זכתה בניצחון נאה - 5-3.⁶²

בד בבד עם התבססותה של מכבי ועם הביקורים של הכח וינה בתל אביב, ואולי גם בהשראתם, קמו עוד אגודות ספורט. בשלהי 1923 ייסדה קבוצת חברים קטנה ליד ועדת התרבות בתל אביב של הסתדרות העובדים הכללית בארץ ישראל, שהוקמה שנים אחדות קודם לכן (1920), קלוב ספורטיבי בשם "הפועל". זה היה הסניף הראשון, ואחריו הוקמו סניפים אחרים ברחבי הארץ. שנה וחצי לאחר מכן התפרקה האגודה, וביוני 1925 נוסדה מחדש.⁶³ בשנת 1926 הקימה ההסתדרות על שטח של 911 מ"ר שהקצתה העירייה ברחוב נחמני 4 את בית האגודה הספורטיבית "הפועל", ששימש למעשה קודם לכן משכן ועדת התרבות המרכזית של הסתדרות העובדים.⁶⁴ 12 שנה לאחר מכן, בתחילת ינואר 1938, נחשב סניף הפועל התל אביבי לגדול ביותר מקרב סניפי הפועל, ולפי המפקד הכללי שנערך באותה שנה עמד מספרם של כלל חברי "הפועל" בתל אביב על 1,572.⁶⁵

לצד הפינה החמה שהייתה בליבו של דיזנגוף למכבי תל אביב, שבה ראה את גולת הכותרת של אגודות הספורט בארץ ישראל, הוא תמך גם בהתארגנויות אחרות. כך בראשית 1924 עמד

⁶¹ שם.

⁶² גולדברג ודבורין, מאה שנים ראשונות, 44.

⁶³ עמנואל גיל, סיפורו של "הפועל" (הקיבוץ המאוחד, 1977), 23. ראו גם אצל כפיר תאומים-פרנקל, אדום עולה, אדום יורד: כיצד נעלמו משחקי 'הפועל'? 1928-1995 (יד טבנקין ויד יצחק בן צבי, 2024), 12-14.

⁶⁴ ידיעות עיריית תל-אביב - ספר השנה 5-1934, שנה שישיית, 7-9 (יוני-אוגוסט 1935), 102. ראו גם: "סניף הפועל בתל אביב בשנתו העשרים", בתוך חוברת לכבוד נשף התעמלות במלאות 20 שנה לפועל תל אביב, בעריכת אליעזר רייך (תל אביב: דפוס ספר, 1945), 11.

⁶⁵ ידיעות עיריית תל-אביב - ספר השנה תרצ"ח, 151.

מאחורי התארגנות להקמת "קלוב ספורטיבי תל אביב", שמטרתו העיקרית הייתה "להמציא ולכונן מועדונים לכל מיני משחקי פנים וחוץ ספורטיביים, אתלטיקה, התעמלות, כדור רגל, טניס וכו' וכמו כן בשביל צופים וצופות ובשביל ילדים".⁶⁶ בתזכיר ובתקנות של היוזמה הספורטיבית החדשה שהקים דיזנגוף פורטה שורה של הצעות להקמת מגרשים:

לפי מצב הרוח השורר כעת בקהל התל אביבי והיפואי וההתעניינות הרבה שהקהל מראה בספורט, יש תקווה שע"י עבודה תכופה ומתמידה של מייסדי החברה, אפשר יהיה לאסוף לפחות אלף מניות במשך של זמן קצר בערך. זה יתן את האפשרות לחברה לגשת תיכף לפעולה הכי חשובה והיא רכישת מגרש. המגרש לפי דעת מומחים בדבר, צריך להיות לא פחות מעשרים דונם [...] אנו פונים איפא, לכל תושבי תל אביב ויפו לתמוך במפעל החשוב הזה, לצעירים מהתועלת שיפיקו הם בעצמם בשעות המנוחה ולבאים בימים מהתועלת שילדיהם יפיקו הן בבריאות והן ברוח, על כולם החובה להשתתף ולחתום על מניות החברה, איש איש כפי יכולתו.⁶⁷

הראשונים שחתמו לצידו של דיזנגוף על התזכיר ועל התקנות היו בין היתר יוסף אליהו שלוש, בנו של אהרן שלוש מנווה צדק וידידו של דיזנגוף; צבי נשרי, מפעילי ארגון המכבי; אליעזר זיגפריד הופיין, מנכ"ל בנק אפ"ק; וד"ר תאודור זלוציסטי, שהיה ידידו של דיזנגוף, חבר מועצת העירייה והנהלת העירייה וגם רופאו האישי באותם ימים. כאמור, בסוף שנת 1925 נפרד דיזנגוף מתפקידו כראש עיריית תל אביב, לאחר שבניגוד לדעתו מועצת העירייה, שבה היה באותם ימים רוב לסיעת הפועלים, החליטה לקיים יום לימודים ארוך בבתי הספר בתל אביב. דיזנגוף התפטר במפתיע לאחר שורה ארוכה של איומי התפטרות קודמים שלא מימש. את מקומו תפס סגנו, דוד בלוק, שהיה ראש סיעת הפועלים. במשך כשנתיים וחצי היה דיזנגוף מחוץ לעיריית תל אביב ומילא שורת תפקידים בהנהלת הסוכנות ומועצת עיריית יפו, ורק לקראת סוף 1928 החליט לחזור ולהתמודד שנית על תפקיד ראש העירייה, ובראשית ינואר 1929 שב למשרתו.⁶⁸

זמן קצר לאחר מכן חידש דיזנגוף, יחד עם סגנו ישראל רוקח, את פעילותו להקמת מתקני קבע ספורטיביים למכבי תל אביב. באמצע פברואר 1929 כבר החליט הוועד הפועל של העירייה להקצות מגרש להסתדרות המכבי עבור מועדון ואולם התעמלות,⁶⁹ וחודשיים לאחר מכן, לקראת סוף אפריל 1929, הוחלט על המיקום - המגרש בפארק בדרני, שבו רצו להקים מגרש כעשור קודם לכן. בהחלטת הוועד הפועל נאמר כי התנאי להקמה הוא "שבבנין זה ישמרו מחלול שבת", ולשם האיזון נקבע "כי אם תגיע דרישה מצד הפועל היא תקבל תשומת לב ותובא להחלטה".⁷⁰ בניין הספורט של מכבי תל אביב הוקם בסופו של דבר באמצע 1931 במימון המועצה למען המכבי בראשותו של ישראל רוקח. הבניין הוקם על שטח של כ-4,000 מ"ר כמבנה בסגנון

⁶⁶ קלוב ספורטיבי תל אביב בערבון מוגבל (יפו: דפוס האחים אליהו, יוני 1924), אעת"א, חטיבה 3, תיק 157.

⁶⁷ שם.

⁶⁸ להרחבה ראו אצל שחורי, "תקופת כהונתו של מאיר דיזנגוף", פרק ז': משברים ותקומה.

⁶⁹ פרוטוקול הוועד הפועל מיום 14 בפברואר 1929.

⁷⁰ פרוטוקול הוועד הפועל מיום 27 באפריל 1929.

הבין-לאומי (באוהאוס) על פי תכנונו של המהנדס העירוני יעקב שיפמן (בן סירה).⁷¹ בספטמבר 1932 הוועד הפועל החליט לקרוא גם לרחוב מספר 81, שהוביל אל המגרש, וגם לבניין הספורט בשם "המכבי", ואת שמו של רחוב המכבי שהיה קצת צפונה משם לשנות לרחוב פרץ חיות.⁷² עוד קודם לכן, במחצית הראשונה של 1932, דנה מועצת העירייה פעמים אחדות בהתייבות העירונית שנתנה למכבי תל אביב בדבר המגרש ובדבר מבנה נוסף, ובאפריל התקבל אישור לרכישת 3,000 אמה ממגרש ירושלימסקי לצורך הקמת הבניין לפעילות הספורטיבית של מכבי.⁷³ חודש לאחר מכן, במאי, המועצה החליטה לפעול להקמת שני מגרשי טניס באותו שטח הסמוך לפארק בדרני: "לסדר מגרש טניס מנדבת יולין כהן בתנאי שמכבי ישתתף בסך 100 לא"י ויאפשר סדור שני מגרשים".⁷⁴ בראשית שנות השלושים הקדיש הוועד הפועל גם כמה דיונים למגרש ספורט לצורכי אגודת הפועל,⁷⁵ ובדצמבר 1932 אישרה מועצת עיריית תל אביב הקצאת מגרש גם לאגודה זו בתנאים דומים לאלה שקיבלה מכבי תל אביב, בעיקר כאולם התעמלות.⁷⁶

כרות משחקי הכח וינה: באדיבות ארכיון מוזיאון הספורט היהודי העולמי - כפר המכביה
 כרות מרוץ הסוסים: באדיבות ארכיון עיריית תל אביב

⁷¹ ידיעות עיריית תל-אביב - ספר השנה 1934-1935, 102.

⁷² פרוטוקול הוועד הפועל מיום 4 בספטמבר 1932.

⁷³ פרוטוקול מועצת עיריית תל אביב מיום 14 באפריל 1932.

⁷⁴ פרוטוקול מועצת עיריית תל אביב מיום 24 במאי 1932.

⁷⁵ פרוטוקול הוועד הפועל מיום 4 בפברואר 1930 ומיום 3 בפברואר 1931.

⁷⁶ פרוטוקול מועצת עיריית תל אביב מיום 3 בדצמבר 1932.

ספורט ורחצה בים

מאיר דיזנגוף כאמור ראה בתל אביב לא רק מרכז ספורטיבי, אלא גם מוקד החיים הספורטיביים של ארץ ישראל כולה, לא רק בתחומי האתלטיקה והכדורגל. דחיפה ממשית לקידום התיירות והספורט בעיר נעשתה פחות משנה לאחר הפיכתה של תל אביב למועצה עירונית. באמצע 1921 התבקשה העירייה לאשר יוזמה של צמד משקיעים: סלומון גריגורוביץ' קרזנובסקי וקרוב משפחתו דוד איז'מוז'יק, שכיהן אז כסגנו של דיזנגוף בעירייה, יזמו את הקמת "הקזינו" - בית הקפה "גלי אביב" המפואר של ימי ראשית העיר, על שפת ימה של העיר (לימים בקצה רחוב אלנבי), בתכנונו של האדריכל יהודה מגידוביץ'. דיזנגוף התלהב מהיוזמה ומהפיכת בית הקפה על שפת הים למוקד תיירות וספורט ימי, אישר את היוזמה ואף התיר להסיט את תוואי רחוב אלנבי לכיוון הים.⁷⁷ המקום נפתח לקהל בראשית 1923, ועד מהרה נהפך לאחד מאזורי הבילוי העיקריים של תושבי העיר ושל אורחים מחוצה לה. האזור הסמוך ל"קזינו" הפך מהר מאוד למוקד לרחצה בים, והעירייה יזמה את הקמתן של "מרחצאות" רשמיים במקום, לגברים ולנשים, שהופעלו בזכינות.⁷⁸ מאוחר יותר הפכה פינה זו לאטרקציה תיירותית של ממש, כשמדי מוצאי שבת ניגנו במקום חנים לציבור תזמורת מכבי האש ואחריה תזמורת המשטרה.

בתחילה יזם דיזנגוף הקמת תחנת הצלה עירונית לא מקצועית במקום, אך לקראת קיץ 1923 החליט לשדרג אותה, בייחוד לאחר שמבנה המרחצאות הופרד מהקזינו ועבר לאחריותה של עיריית תל אביב. תשומת ליבו של דיזנגוף הופנתה לאברהם ליברסון, שחיין מצטיין ו"איש שרירים", שבאותם ימים ערך סבב של מופעי כוח ביישובים בארץ ישראל, וכונה בעיתונות "הגיבור" בזכות כוחו וזריזותו. ליברסון נולד ב־1901 בקרים ולמד שם בגימנסיה העירונית. עוד בהיותו נער התבלט כבעל יכולת טובה בשחייה וביתר ענפי הספורט. הוא היה מתאבק ומרים משקולות, ואת יכולתו פיתח בין היתר במכון להתעמלות ולתרבות הגוף של יצחק לנדוברג - הוא יצחק שדה, שלימים הפך למפקד הפלמ"ח הראשון. לפני מלחמת העולם הראשונה התפרנס ליברסון מהדרכת שחייה והתעמלות, וב־1921 עלה לארץ ישראל, הצטרף למורו יצחק שדה ושירת בגדוד העבודה על שם יוסף טרומפלדור, בעיקר במגדל שבגליל. במאי 1921, סביב המאורעות, השתתף בהגנה על יישובים יהודיים, ולאחר מכן ערך סיבוב ברחבי ארץ ישראל כדי להציג את כוחו הגופני החזק בשורה של תרגילים ומשימות, בין היתר הרמת פסנתר בכוח השיניים, משיכת חבלים וניתוק שרשראות. בעיתונות כונה גם "הגברתן", וזכה לפרסים ולפרסום. מאיר דיזנגוף, ששמע על כישיונותיו, הזמין אותו ב־1923 להיות המציל הראשון של תל אביב ומנהל תחנת הצלה. ב"הארץ" סופר עליו כי "הספיק כבר להציל כמה נפשות מימה הסוער של יפו".⁷⁹ באוגוסט 1923 דיווח העיתון בגאווה על "הגברתן ליברסון שהציל מטביעה שני שוטרים אירלנדים שהתרחקו מהחוף והתחילו לטבוע".⁸⁰ ליברסון עתיד

⁷⁷ על שלבי הקמת בית הקפה "גלי אביב" ("הקזינו") ראו בהרחבה אצל אילן שחורי, **חלום שהפך לכרך: תל אביב, לידה וצמיחה: העיר שהולידה מדינה** (מהדורה ראשונה, תל אביב: אביבים, 1990), 368-370.

⁷⁸ ראו מעוז עזריהו, "הטבע העניק לנו את הים": מתווה להיסטוריה תרבותית של חוף תל-אביב 1918-1948, **אופקים בגיאוגרפיה** 53 (2001): 95; וכן בפרק השני אצל קובי כהן-הטב, **לתור את הארץ: התיירות בארץ-ישראל בתקופת המנדט הבריטי 1917-1948** (ירושלים: יד יצחק בן-צבי, תשס"ז 2006), 53-58.

⁷⁹ **הארץ**, 30 ביולי 1923, 3.
⁸⁰ **הארץ**, 2 באוגוסט 1923, 2.

היה למלא את התפקיד יותר משלושים שנה, ובשנים 1927-1930 היה גם מורה לשחייה בגימנסיה הרצליה.⁸¹

תחנת ההצלה שניהל ליברסון פעלה במתחם הסגור של המרחצאות, אך תושבי תל אביב התרחצו גם במקומות אחרים, והעיתונות הייתה מלאה בדיעות על טביעות. ביולי 1923 התפרסמה במדור המכתבים של "הארץ" תלונה של תושבת שכונת תל נורדאו שרגזה על התשלום שהעירייה גובה מהמתרחצים במרחצאות, שלמעשה מבדיל בין עניים לעשירים. לטענתה, בשביל העשירים התקינה העירייה מרחצאות עם תחנת הצלה במחיר של גרוש מצרי, כך שהצלה יש רק למי שיכול לשלם:

אולם מי שאין לו ואנחנו תושבי תל נורדוי שמול מגרשינו רוחצים מדי יום מאות איש, אנו כבר היינו עדי ראייה לכמה מקרי טביעה בים ואין מציל. אין כמעט שבוע ללא אסון. טבע נער בשם אבינועם טייטלסון רק שלא הייתה תחנה דרושה ברגע הנחוי.⁸²

במקרה או שלא במקרה כמה ימים לאחר פרסום המכתב החליט דיינגוף על הקמת תחנת הצלה שנייה בחופי תל אביב, מול שכונת תל נורדאו, על יד בית המטבחים הקטן שפעל במקום.⁸³ כמה חודשים לאחר מכן, לקראת שנת 1924, פרסמה העירייה מודעה לבחירת מציל שני לתחנה הראשונה, בהתאם לתוכנית שגיבש מפקד המשטרה חיים אלפרין. בראשית 1924 נבחר לתפקיד דוד ארליך, מפצועי בית העולים ביפו באירועי מאי 1921.⁸⁴ כמה שנים מאוחר יותר היה ארליך מעורב ביוזמה שהולידה את "החסקה" המיתולוגית של מצילי הים בחוף תל אביב: בראשית שנות השלושים הצטרף לצוות המצילים שלמה אלחסון, צעיר חירש שהיה גם נגר בהכשרתו. על פי שרטוט של ארליך הוא בנה סירה שתתאים לצורכי המצילים, כשהוא שואב השראה מסירות דיג ערביות שטוחות שפעלו באותה תקופה. בניסיונות הבאים בנה ארליך סירה עם חרטום בשני הצדדים, כך שהמציל יכול היה לשובב את גופו ולחתור לצד השני במהירות. אלחסון וארליך קבעו את מידות הסירה: 4.75 מטר אורך, 1.25 מטר רוחב במרכז, וגובהה באמצעיתה 25 ס"מ, מידות הקיימות עד היום. אחד המתרחצים הקבועים בים של תל אביב היה באותם ימים משה (שרתוק) שרת, לימים שר חוץ וראש הממשלה השני, שהיה קנאי ללשון העברית והציע לקבוע לחסקה את השם העברי - חמקה, אך הצעתו לא התקבלה.⁸⁵

⁸¹ בשלושים שנות פעילותו הציל ליברסון יותר מ-2,500 נפש מטביעה בים. בשנת 1953 זכה למדליית זהב מעיריית תל אביב. ראו "אברהם ליברסון", בתוך דוד תדהר, **אנציקלופדיה לחלוצי הישוב ובוניו**, א-יט (מהדורה שנייה, תל אביב: ספריית ראשונים, 1958), ו, 2696-2697.

⁸² **הארץ**, 23 ביולי 1923, 4.

⁸³ **הארץ**, 2 באוגוסט 1923, 2.

⁸⁴ בשלושים וחמש שנות עבודתו הציל ארליך קרוב ל-5,000 מתרחצים, ובדירתו בתל אביב שמר כ-3,000 מכתבי תודה שקיבל מהמתרחצים שהציל את חייהם (מבוסס על תדהר, "דוד ארליך", **אנציקלופדיה לחלוצי הישוב ובוניו**, י, 3593). לפי שלמה שבא, במהלך שנות העשרים המאוחרות וראשית שנות השלושים נוספו למצילים אלה גם אברהם כץ, משה שרמן, אמיל אבנרי, יוסקה וייסמן ואהרון בראל (שנודע בתל אביב כמציל אהרונצ'יק). ראו שלמה שבא, **עיר קמה** (תל אביב: זמורה-ביתן, 1989), 154.

⁸⁵ שבא, **עיר קמה**, 128.

בשנות השלושים נבחר למנהל התחנה השנייה (מול חוף תל נורדאו) שחיין הכח וינה אריה כץ, שניהל אותה במשך ארבע שנים והציל את חייהם של 320 מתרחצים. קורות חייו מאירים עוד היבט בחיי הספורט של תל אביב - השחייה. כץ נולד בגליציה ב־1903 ומגיל שלוש גדל בווינה עם משפחתו. הוא בלט בענפי ספורט שונים, בעיקר בשחייה, והיה חבר נבחרת השחייה של הכח וינה. בראשית 1925 עלה לארץ ישראל והצטרף למחלקת השחייה של מכבי תל אביב בתור שחיין הנבחרת. הוא הרבה להתאמן בחוף הים של תל אביב והציל רבים מטביעה, וכך נודע שמו לראשי עיריית תל אביב. הם הזמינו אותו לנהל את תחנת ההצלה השנייה בחוף הים, בהתחלה בתור חובב ואחר כך בתור מציל רשמי. ב־1939 נפצע כץ באורח קשה בעת אחת מפעולות ההצלה, ובאפריל 1940 הוא נפטר מפצעיו.⁸⁶

חשוב לציין שמאיר דיזנגוף פעל למען הפעילות הספורטיבית בחוף ימה של תל אביב כנראה גם מתוך המחשבה על תרבות הגוף ועל התרבות העברית במובן הגיאוגרפי, שעה שלחוף הים ולישימוש בו נודעו משמעות רבות. והוא לא היה היחיד שפיתח את הספורט ואת תרבות הגוף בחוף הים. דבר דומה, פחות או יותר, נעשה למשל בחוף של שכונת בת גלים העברית בחיפה.⁸⁷

מרוץ סוסים וריצת מרתון

מאיר דיזנגוף לא רק אהב לצפות במשחקי ספורט ולסייע לאגודות השונות, אלא גם השתתף בתחרויות ואף עודד יוזמות של תחרויות. בראשית אפריל 1931, חודש לאחר אירועי יום הולדתו השבעים בתל אביב, ארגן את מרוץ הסוסים הראשון, שהתקיים על שפת הים. במימון המרוץ סייע לדיזנגוף חיים ליבוביץ, שכעשור קודם לכן היה ממקימי שכונת תל נורדאו, ובאותה שנה הקים בתל אביב את מפעל השמן "עץ הזית".⁸⁸ לקראת המרוץ ההיסטורי הפיצה עיריית תל אביב ברחובות העיר כרזה עירונית גדולה שבה נכתב בין היתר:

בפעם הראשונה בתל אביב, מרוץ סוסים. על שפת הים בתל אביב בין משרד המשטרה [בקצה רחוב אלנבי] ובית הקברות הערבי [כיום גן העצמאות] משתתפים הרוכבים הכי טובים מהמושבות והכפרים היהודים, גרמנים ובדויים. 5 פרסים בצורת גביעית יחולקו למצטיינים. פרס ראשון יינתן ע"י ראש עיריית תל אביב מר דיזנגוף. ההרשמה פתוחה עד הרגע האחרון, נרשמים להשתתפות במרוץ במשרדי מכבי האש ת"א. כרטיסים נמכרים אצל האחים אליהו רחוב הרצל 16 וע"י תחנת המשטרה שפת הים.⁸⁹

⁸⁶ חבריו המצילים הוציאו לזכרו חוברת מיוחדת, ובה פורטו מעללי ההצלה שלו בחוף תל אביב, ואיך במשך ארבע שנים הציל כאמור 320 איש מטביעה. ראו ליפא לויתן, **השחיין והמציל התל אביבי, לזכר אריה כץ** (ארגון המצילים תל אביב, 1946), מאוסף אילן שחורי.

⁸⁷ ראו אצל אליהו אתקין, **שכנים, שכונות, שכונתיות, החיים העירוניים בפלשתינה-א"י המנדטורית** (מאגנס, 2025), בתת-הפרק "חוף הים והמיזם הלאומי", 112-124.

⁸⁸ "בתל-אביב ויפו", **דאר היום**, 7 באפריל 1931, 4.

⁸⁹ כרזה עירונית מתאריך 28 במרץ 1931, ארכיונו האישי של מאיר דיזנגוף, אעת"א.

עיתונות התקופה התרגשה מאוד לקראת אותו מרוץ סוסים היסטורי, אף שבסופו של דבר היו בו לא מעט תקלות. כתב הספורט, ליפא לויטן⁹⁰ הביע את התרשמותו מהמרוץ בטור מיוחד, "מפנקסו של ספורטאי", שהופיע בעיתון "העם" וכן דיווח כי במרוץ צפו יותר מעשרת אלפי איש. בראש חבר השופטים עמד כמובן דיונגוף עצמו, ולצידו היו בין היתר השומר אברהם שפירא, מפקד מתנדבי מכבי האש ומפקד המשטרה העירונית לשעבר חיים אלפרין, חיים ליבוביץ (כנזכר לעיל, הבעלים של המפעל "עץ הזית") וסגן המושל הבריטי. במקום הראשון במרוץ ל-1,200 מטרים זכה השוטר אליהו גורדון, והוא קיבל את הגביע מידיו של דיונגוף (היו כמה מרוצים נוספים). לקהל לא הייתה אפשרות לצפות במרוץ כולו, אלא רק ב-200 המטרים האחרונים, ועל כך כתב לויטן כי החוף אינו מתאים למרוצים וכי הסדר היה לקוי. למרות זאת הוא סיכם את טורו בנימה אופטימית וקבע כי הקהל העצום שבא לראות את המרוץ הוכיח את ההתעניינות הרבה בספורט הרכיבה.⁹¹ דיונגוף עצמו אהב לרכוב על סוסים. הוא הקפיד להסתובב בעירו תל אביב על גבי סוסתו "מהירה", והיה חבר ואף נשיא כבוד של ברית הרוכבים בארץ ישראל - האגודה לפיתוח ספורט הרכיבה.⁹²

שלוש שנים לאחר מרוץ הסוסים היה דיונגוף מעורב גם ביוזמה לקיים בתל אביב את מרוץ המרתון הראשון, רעיון שהגו לראשונה בעלי כתב העת הבידורי של אותם ימים "כלנוע".⁹³ את מרוץ המרתון, שהתקיים בראשית פברואר 1934, שילב דיונגוף בהכנות לחגיגות חצי היובל של תל אביב. הוא התעקש שהמרוץ יתחיל בפתח בניין עיריית תל אביב ברחוב ביאליק, והוא עצמו הזניק את שבעת הרצים שרצו את 42 הקילומטרים דרך שדות מקווה ישראל, ראשון לציון, נס ציונה ובחזרה.⁹⁴ וכך נכתב בין היתר בעיתונות התקופה: "תושבי תל אביב התפלאו בשמעם כי רצים 42 קילומטר ואיש את רעהו שאלו: היתכן? כל הזמן ירוצו!"⁹⁵ המנצח הגדול של התחרות, שקבע את הזמן 3:19 שעות, היה ולטר פרנקל, לשעבר אלוף אוסטרייה לריצות ארוכות ומי ששלט בנוף הריצות הארוכות בארץ ישראל.⁹⁶ בסיקור נרחב של המרתון בעיתון "כלנוע" דיווח ליפא לויטן שלצד פרנקל השתתפו במרוץ יצחק גלסברג ממכבי ובית"ר תל אביב, פועל בניין; מרדכי כהן ממכבי תל אביב; אדם ילובסקי ממכבי נס ציונה; אליהו תדרי, עצמאי; אהרון ויסמן, חבר מועדון האגרוף "בני ליאונרד"; ודב גינזבורג ממכבי חיפה.

אחרי הפגנת הכוח של כמה מהמזנקים, היה זה פרנקל שתפס את ההובלה במסלול שיצא מהעיר, עבר דרך מקווה-ישראל, יאזור (כיום אזור) ראשל"צ ונס-

⁹⁰ על קורות חייו המיוחדים של הכתב ועסקן הספורט ליפא לויטן ראו אצל אודי כרמי וענת קדרון, **עיתונות ספורט ופוליטיקה בארץ ישראל המנדטורית: סיפורו של ליפא לויטן** (מוסד הרצל לחקר הציונות - אוניברסיטת חיפה, 2026).

⁹¹ ליפא לויטן, "מפנקסו של ספורטאי: מרוץ סוסים בתל אביב", **העם (ירושלים)**, 15 באפריל 1931, 3. ראו גם "בתל-אביב ויפו", דאר היום, 7 באפריל 1931, 4; מ' בניהו, "בספורט", **הארץ**, 26 באפריל 1931, 3.

⁹² תעודת חבר של מאיר דיונגוף מ-2 בנובמבר 1932, ארכיון אישי דיונגוף, אעת"א; וכן נאוה שרייבר, אוצרת וגניה דולב, עורכת, **"יחי ראש העיר מאיר דיונגוף!"** (תל אביב: מוזיאון ארץ ישראל, 2009), 45. קטלוג תערוכה.

⁹³ "בספורט: מרוץ המרתון הראשון", **עיתוננו לילד ולנער**, 23 בפברואר 1934, 11.

⁹⁴ ליפא לויטן, "המרתון הראשון בארץ", **כלנוע**, 25 בפברואר 1934, 6-11, באדיבות ארכיון מכון וינגייט ע"ש צבי נשרי, לתולדות החינוך הגופני והספורט בישראל.

⁹⁵ "בספורט: מרוץ המרתון הראשון", **עיתוננו לילד ולנער**, 23 בפברואר 1934, 11.

⁹⁶ "תל אביב נס ציונה בריצה הלך ושוב", **דבר**, 2 בפברואר 1934, 3.

ציונה. תדרי תפס את הבטן בכאבים כבר בקינג ג'ורג' והתלונן על דקירות בצד. ילובסקי פרש בדרך מיאזור לבית־דגן. כהן אכל בדרך יותר מתריסר תפוזים ולא סיים את הריצה".⁹⁷

על טקס חלוקת הפרסים הרחיב לזיתן:

באולם העתון "כלנוע" התאספו על כוס תה הרצים, השופטים וכל אלו אשר יזמו במרתון הראשון. במסיבה זאת נמסרו ע"י מערכת כלנוע הפרסים והתעודות למנצחים. פרס ראשון, גביע גדול, שנתן מר פרידלנדר ושותפיו מתוצרת בית החרושת שלהם, נמסר לולטר פרנקל. פרס שני גביע, שניתן ע"י בית המסחר למכשירי ספורט "סטודיו" נמסר ליצחק גלסברג, ופרס שלישי, פלקיטה ספורטיבית, נמסרה למרדכי כהן.⁹⁸

נוסף על ניסיונותיו לקבוע את תל אביב כמרכז של ארץ ישראל, פעל דיזנגוף כדי להפוך את תל אביב למרכז בין־לאומי.

דיזנגוף ומשחקי המכביה

בסוף שנות העשרים נפלה לידיו של דיזנגוף הזדמנות פז ליצור אירוע בין־לאומי ראשון עם התגבשות הרעיון לקיים אולימפיאדת ספורט בין־לאומית ליהודים, לאחר שכבר עשור קודם לכן הופיעו בעיתונות היהודית הגרמנית מאמרים שעוסקים בצורך לערוך משחקים עולמיים של נוער יהודי, מעין אולימפיאדה זוטא.⁹⁹ תוכנית ספורטיבית גובשה בהמשך על ידי מכבי. בקונגרס הציוני ה־12, שהתקיים בספטמבר 1921 בקרלסבד (כיום קרלובי וארי) שבצ'כוסלובקיה, נוסדה ההסתדרות העולמית של תנועת המכבי, וב־1922 כונסה בארץ ישראל אספת היסוד של הסתדרות המכבי (כאמור, מכבי בארץ ישראל הוקמה ב־1912 בגימנסיה הרצליה, עוד לפני תנועת מכבי העולמי).¹⁰⁰ שנים ספורות לאחר מכן הספורטאי התל אביבי, חבר מכבי יוסף יקותיאלי, שכזכור היה מיוזמי הגעתה של הכח וינה לתל אביב, עשה את הצעד המעשי הראשוני למימוש חזון זה. באמצע שנות העשרים כבר החל לגבש את רעיונו לקיים אולימפיאדה יהודית, ובאמצע 1929 דיווח העיתון "דבר" כי ביולי עתיד יקותיאלי לצאת לקונגרס של מכבי העולמי, שם ירצה "על סידור המכביאדה בארץ ישראל".¹⁰¹ יקותיאלי ביקש לקיים את רעיונו לאולימפיאדה יהודית במלאת 2,000 שנה למרד בר כוכבא, שעל פי חישוביו אמור היה להיות באביב תרצ"ב (1932).¹⁰² ביולי 1929 השתתף יקותיאלי בקונגרס של מכבי העולמי במהריש־אוסטרו (אז צ'כוסלובקיה), ושם פירט לראשונה את הצעתו לקיום המכביה הראשונה באביב 1932.¹⁰³ בין היתר הוא הכריז:

⁹⁷ ליפא לזיתן, "המרתון הראשון בארץ", כלנוע, 25 בפברואר 1934, 6-11.

⁹⁸ שם.

⁹⁹ חיים ויין, המכביות בארץ ישראל (ההסתדרות העולמית מכבי ומכון וינגייט לחינוך גופני, 1980), 10.

¹⁰⁰ שם, 11.

¹⁰¹ "בעניין המכביאדה", דבר, 19 ביוני 1929, 4.

¹⁰² ויין, המכביות בארץ ישראל, 16.

¹⁰³ שם.

המכביה, כינוס הספורט העולמי שלנו, תשמש לנו מבחן כוחות ועליה במדרגות חנוך הספורט ועל פי תוצאותיה נכונן צעדינו בעתיד. מלבד מבחן הספורט, תשמש המכביה מבחן לאומי למאות ואלפי הצעירים העבריים אשר יעלו לארץ ישראל לקחת חלק בה. הם ישאפו את אויר המולדת, יאזינו לשפת עמם הקמה לתחייה וישבו לגולה מלאי עוז ומרץ להמשיך בעבודת עמם. עד בוא זמנם לעלות ארצה¹⁰⁴

מאורעות תרפ"ט, שהחלו באוגוסט 1929, עיכבו במידה מסוימת את ההכנות, ואולם לאחר שנרגעו הרוחות, בערב שבועות תר"ץ (1930), יצאה לאירופה משלחת ראשונה של רוכבי אופנועים לעודד את הקהילות השונות להשתתף במאורע ההיסטורי החשוב.¹⁰⁵ פרטי ארגון המאורע סוכמו בקונגרס נוסף של המכבי שהתכנס בראשית 1931 בפראג,¹⁰⁶ שם הוחלט בין היתר כי יהושע אלוף ממכבי ארץ ישראל יהיה הכוח המניע בארגון תחרויות הספורט של המכביה. אלוף (וולפיאנסקי) נולד ב-1900 ברוסיה הלבנה, ובשנת 1912 שלחו אותו הוריו ללמוד בגימנסיה הרצליה. שנתיים לאחר מכן חזר לביקור באירופה, אך בשל מלחמת העולם הראשונה הוא לא יכול היה לשוב לארץ ישראל. רק ב-1920 עלה בשנית. הוא הצטרף ל"הגנה" והחל להתמקד בפעילות ספורטיבית, בין היתר בתור מורה לחינוך גופני בגימנסיה הרצליה. לאחר השתלמות בדנמרק מונה אלוף למאמן הראשי של מכבי תל אביב באימון גופני והיה חבר ההנהגה הארצית של מכבי. אז גם הופקד על ארגון התחרויות של המכביה הראשונה. באמצע שנות השלושים כיהן מטעם הוועד הלאומי בתפקיד המפקח הראשי על החינוך הגופני בבתי הספר והיה ממקימי ההתאחדות לספורט והוועד האולימפי הארץ ישראלי.

באמצע 1931 יצאה לאירופה משלחת שנייה של רוכבי אופנועים לעודד את ההשתתפות במכביה, ואליהם התלוותה מכונית שבה אחדים מראשי המכבי. באירוע שכונה "תל אביב-לונדון" גמאה המשלחת 9,375 קילומטרים - היא עברה בין היתר בערים קהיר, סלוניקי, סופיה, זגרב, וינה, פרנקפורט, פריז ולונדון והביאה את בשורת המכביה שעתידיה הייתה להיערך באביב 1932.¹⁰⁷ מאיר דיזנגוף, שבאותם ימים כבר חזר ללשכת ראש העירייה, תמך ביוזמתו של יקותיאל וראה בתל אביב את המקום המתאים ביותר לקיום התחרויות. אף שראשי מכבי ישראל בדקו גם את האפשרות לקיים את התחרות בירושלים, לחצו של דיזנגוף והבטחתו לסייע היו מהגורמים העיקריים להחלטתם לקיים את האולימפיאדה הספורטיבית היהודית בתל אביב.¹⁰⁸ לאיש הקשר בין מארגני המכביה לעיריית תל אביב מינה דיזנגוף את סגנו ישראל רוקח, שהיה מקורב לבעלי תפקידים בכירים במכבי ישראל ובין היתר כיהן כאמור בתפקיד יושב ראש המועצה למען המכבי. בישיבת מועצת העירייה שהתקיימה באוגוסט 1931 ודנה לראשונה במכביה ביקש דיזנגוף מרוקח לוודא שתחרויות המכביה יתקיימו במרץ 1932, כדי שישתלבו בחגיגות

¹⁰⁴ העתק נאומו של יוסף יקותיאל מקונגרס מכבי העולמי, אעת"א, חטיבה 1, תיק 48 (סימול חדש: 0048-110), וכן אצל ויין, **המכביות בארץ ישראל**, 16.

¹⁰⁵ ויין, שם, 18.

¹⁰⁶ שם.

¹⁰⁷ ויין, **המכביות בארץ ישראל**, 20.

¹⁰⁸ ראו סדרת התכתבויות בין מאיר דיזנגוף לראשי מכבי ישראל, אעת"א, חטיבה 11, תיק 48 (סימול חדש: 110-0048).

העדלידע בפורים וברידי המזרח,¹⁰⁹ תערוכה בין-לאומית שהתקיימה בתל אביב החל ממוחצת שנות העשרים.¹¹⁰ עד סוף 1931 קיימה מועצה העירייה שורה ארוכה של דיונים בנוגע למכביה ולמועד התחרויות.¹¹¹

לחברי מועצת הכבוד להכנת המכביה נבחרו מאיר דיזנגוף, חיים נחמן ביאליק, מנחם אוסישקין ועוד כמה נכבדים.¹¹² ארגונה המעשי היה באחריות הוועדה לענייני המכביה שהקימה מכבי ארץ ישראל, שבישיבותיה השבועיות שימש ישראל רוקח נציג של העירייה. בישיבתה הראשונה של הוועדה סוכם על דעת כל הנוכחים כי המכביה תתקיים בתל אביב, ולא בירושלים,¹¹³ אולם אחת הסוגיות שנדונו בה ארוכות בעיקר בסוף 1931 הייתה המקום המדויק שבו ייערכו המשחקים. לאחר דין ודברים סוכם כי המשחקים ייערכו במגרש הכדורגל של מכבי תל אביב, באותם ימים "מגרש הדקלים", שהיה בגבול תל אביב ויפו, והוחלט לפנות למהנדס עיריית יפו לקבלת אישור להגדלה זמנית של המגרש.¹¹⁴ היו שסברו כי המגרש אינו מתאים, ולפיכך הדבר נדון שוב, אבל גם בישיבות הוועדה מסוף ינואר 1932 החלטה שבה ואושרה: "ההחלטה בדבר עריכת המכביה על מגרש המכבי בת"א נשארת בתוקף, וצריך לגשת בהקדם הכי אפשרי להכשרתו".¹¹⁵

על אף ההחלטה גברו הקולות המתנגדים לשימוש במגרש, ואכן התברר שיהיה קשה מאוד להכשירו. פחות מחודשיים לפני פתיחת המשחקים, בראשית פברואר 1932, הועלתה בהתייעצות עם רוקח האפשרות לערוך את המשחקים בשטח בשדה קטן ששימש למרוץ סוסים בקרבת שפך הירקון. את הסוגיה העלה רוקח בישיבה מיוחדת של הוועד הפועל של מועצת העירייה ב־4 בפברואר, ובתמיכתו של דיזנגוף סוכם כי "נרשמת ההצעה לסדור המכביה על אדמת המחלול המיועדת לסדור אצטדיון ומוסרים לרוקח להכין חוזה".¹¹⁶ יום לאחר מכן התקבלה על כך גם החלטה רשמית בוועדת המכביה: "הוחלט לבטל החלטה שנתקבלה בוועדה ב־24 בינואר וב־29 בדבר עריכת המכביה על מגרש מכבי תל אביב. המכביה תיערך על המגרש שעל חוף הירקון

¹⁰⁹ פרוטוקול המועצה הרביעית של עיריית תל אביב מיום 18 באוגוסט 1931.

¹¹⁰ יריד המזרח החל כיוזמה פרטית וזכה לחסות עיריית תל אביב, בעיקר מצידו של דיזנגוף מתוך חלמו הגדול למתג את תל אביב כמרכז הירידים והתערוכות של ארץ ישראל, אם לא של המזרח התיכון כולו. בתחילה - יולי 1923 - הייתה זו תערוכה קטנה בהשתתפות 16 מציגים ביוזמה של העיתון "מסחר ותעשייה". ב־1925 היא קיבלה את השם "התערוכה והיריד של המזרח הקרוב בארץ ישראל". תערוכה גדולה התקיימה ב־1929 בשטח גדול במזרח העיר, אזור שלימים יהפוך לתחנה המרכזית הישנה. ב־1932 קיבלה התערוכה את השם "יריד המזרח", ועוצב לה סמל דמות הגמל המעופף. ב־1934 סייע דיזנגוף לקיים את התערוכה בצפון העיר סמוך לשפך הירקון, וזו הייתה התערוכה הגדולה ביותר שידעה תל אביב: הציגו בה 2,900 מציגים מ־32 מדינות, וביקרו בה יותר מ־600 אלף איש, ככול ממספר תושביה היהודים של ארץ ישראל באותה שנה, שעמד אז על כ־300 אלף, ופי שישה ממספר תושבי תל אביב, שבאותה שנה חצה את ה־100 אלף. התערוכה זכתה לשבחים רבים ברחבי העולם ומוקמה כאחת המרכזיות בעולם באותה שנה. להרחבה נוספת ראו אצל אילן שחורי, **מאיר דיזנגוף האיש ועירו**, הפרק התשיעי: "הפיכתה של תל אביב מעיר לדרך, המפעלים הגדולים לקשר עם העולם הגדול" (הוצאת פרדס [בדפוס]).

¹¹¹ ראו למשל פרוטוקול מועצת העירייה מיום 1 בספטמבר 1931, פרוטוקול דיון רחב שהתקיים ב־29 באוקטובר 1931 ופרוטוקול מועצת העירייה מיום 4 בנובמבר 1931.

¹¹² ויין, **המכביות בארץ ישראל**, 64.

¹¹³ פרוטוקול ועדת המכביה מיום 9 בנובמבר 1931, מובא אצל ויין, שם, 64.

¹¹⁴ באותה תקופה שכן מגרש הכדורגל של מכבי תל אביב, שכונה "שדה הדקלים", ממזרח למושב הטמפלרית של יפו וסמוך לשכונת מכבי. את השכונה הקימה ב־1925 אגודה שיתופית של קבוצת מהגרים יהודית שרכשה שטח של כעשרה דונמים בפינת הרחובות אליפלט והרבי מבכרך של היום, והקימה שם כמה צריפים למגורים.

¹¹⁵ פרוטוקול מספר 8 של ועדת המכביה מיום 29 בינואר 1932, מובא אצל ויין, **המכביות בארץ ישראל**, 69.

¹¹⁶ פרוטוקול הוועד הפועל של המועצה הרביעית מיום 4 בפברואר 1932.

הידוע בשם מגרש מרוץ הסוסים".¹¹⁷ פחות משבוע לאחר מכן אישרה ישיבת הנהלת העירייה, על פי הצעתו של דיזנגוף, להקים את האצטדיון על אדמת המחלול: "בהתחשב עם העובדה שע"י שנוי המקום צריך המכבי להגדיל את ההשקעה להכשרת המגרש מחליטים להציע לוועד הפועל למסור את המגרש הנ"ל בחכירה למשך שלוש שנים ולהחזיר למכבי את ההפרש בהשקעה".¹¹⁸ כבר ב־10 בפברואר דיווח "דאר היום":

לאחר מו"מ ארוך בין הנהלת העירייה לבאי כל אגודת המכבי והודות ללחץ דעת הקהל שהובעה במועצה וב"דאר היום" הוחלט כי המכביה תיערך על מגרש מרוצי הסוסים ע"י הירקון ולא במגרש המכבי כפי שחשבו מקודם. ועדת מרוצי הסוסים מסרה את זכותה על המגרש לעיריית תל אביב שלקחה על עצמה התחייבות להשתתף בסדור הגדר באורך של 300 מטרים. אתמול החלו כבר פועלים רבים לעבוד בהקמת הגדר סביב למגרש והעבודה מתנהלת במרץ רב תחת פקוחו של מהנדס העירייה מר שיפמן.¹¹⁹

בזיכרונותיו טען אלכסנדר רוזנפלד - נשיא כבוד של מכבי בליטא החל מ־1929 וחבר נשיאות המכבי העולמי שגייס בעולם כספים למען המכביה - כי כבר ב־1930 בעת ביקורו בארץ ישראל שוטט עם מהנדס עיריית תל אביב יעקב שיפמן, עם יוסף יקותיאל ועם יושב ראש מכבי תל אביב יצחק ציזלינג בחולות הים באזור שפך הירקון בחיפוש אחר מקום מתאים.¹²⁰ לטענתו, כבר אז איתרו יחד מקום בשטח החולות והציבו בו דגל כחול לבן לסימון המקום המתאים להקמת האצטדיון.¹²¹ ואולם אף שאכן ביקר בארץ ישראל ב־1930, נראה שתאריך הביקור בשפך הירקון אינו מדויק.

פחות משבעה שבועות לפני המועד שנקבע לפתיחת המשחקים - 28 במרץ 1932 - החל המרוץ להקמת האצטדיון החדש, מרוץ שהסתיים רק בשעות האחרונות לפני הפתיחה. עיריית תל אביב חתמה הסכם עם ממשלת המנדט לחכירה של 90 דונם במקום לצרכים ספורטיביים, ומהם הקצתה 40 דונם למכבי להכשרת האצטדיון. רק ב־15 בפברואר, לאחר תכנון מוקדם של מהנדס העירייה שיפמן שנעזר באדריכל גולדשטיין ובאדריכלית ג'ניה אוורבוך, החל יישור החולות בשטח המיועד. העבודה נעשתה במהירות שיא בהשתתפות כ־70 פועלים שעבדו כמעט יומם ולילה. במקום הוכשרו מגרש למשחקים ולטקסים, מסלולי ריצה ומקומות ישיבה ל־6,000 איש, מהם 650 מקומות מקורים, וכן מקום עמידה ל־15,000 איש.¹²² ב"הארץ" דווח כי העבודות להקמת האצטדיון עלו 2,000 לירות ארץ ישראליות מכספי המכביה, ועם הקמתו נבנה גם "כביש הצפון" שחיבר אותו לשכונות הצפוניות שהתפתחו באותה תקופה בתל אביב.¹²³ "האצטדיון -

¹¹⁷ פרוטוקול מספר 9 של ועדת המכביה מיום 5 בפברואר 1932, מובא אצל ויין, **המכביות בארץ ישראל**, 70.

¹¹⁸ פרוטוקול הנהלת העירייה מיום 11 בפברואר 1932.

¹¹⁹ "המכביה" תערך ע"י הירקון, **דאר היום**, 10 בפברואר 1932, 3.

¹²⁰ אלכסנדר רוזנפלד, "המכביה הראשונה: זיכרונות". מאמר שתוכנן להתפרסם בספר תל אביב ב, בהוצאת עיריית תל אביב, אבל הספר לא יצא לאור, אעת"א, מיכל 504, תיק ב, מאמר 12.

¹²¹ שם.

¹²² "המכביה הראשונה תפתח היום בתל אביב", הארץ, 29 במרץ 1932, 1.

¹²³ שם.

שהוא רכושה של עיריית תל אביב אשר נמסרה [כך במקור] לרשות המכבי לשנים אחדות - עושה רושם, כביר, מראה הים מצד אחד והסביבה עם הרי יהודה מצד שני מוסיף למקום חן ויופי".¹²⁴ בפועל נחתם החוזה הרשמי בין הנהלת עיריית תל אביב לנשיאות מכבי העולמית רק לאחר תום משחקי המכביה, בראשית אפריל 1932. דיונון, רוקח ושושנה פרסיץ חתמו מצד העירייה, ומצד מכבי העולמית חתמו ד"ר הרמן ללבר וד"ר אלכסנדר רוזנפלד.¹²⁵ תל אביב התרגשה מאוד לקראת פתיחת משחקי המכביה, ודיונון החליט להעניק לאירועים את כל החגיגות הדרושה כיאה לאירוע בין-לאומי ראשון בעיר העברית. בישיבת מועצת עיריית תל אביב סוכם לפי הצעתו כי העירייה תיקח על עצמה את סידור קבלת הפנים של כל משתתפי המכביה בערב הראשון לבואם, קרי 28 במרץ.¹²⁶ האירוע רב הרושם נערך בבית העם, והאורח המרכזי היה כמובן מאיר דיונון, שהביע את התרגשותו מהמעמד ומהאירוע בנאום מלא פתוס. בין היתר אמר:

העיר תל אביב עם חמישים אלף תושביה ואלפי אורחיה מברכת אתכם לבואכם ארצה ישראל, ולהתאספותם כיום בתוך קרייתנו לכנוס העולמי הראשון - למכביה. מכל כנפות תבל, מ-27 ארצות ומכל התפוצות הגולה באתם הנה לראות את אשר פעלו ויצרו חלוצי עמנו בארץ מולדתו במשך חמישים שנות עבודת התחיה, ולהראות לנו ולכל העולם את כח גבורתו ומרצו של הדור הצעיר המאורגן בארצות פזורינו, תחת הדגל ההיסטורי, המסורתי והלאומי, המכבי המהולל [...] תושבי תל אביב שמחים מאוד לקבל את חברי המכבי בעירם ובבתיהם ומבקשים אותם לחשוב את עצמם כאילן היו בבתיהם הם, כי עירנו היא הפנה היחידה בעולם אשר בה כל יהודי יוכל לחשוב את עצמו כאילו הוא בביתו. העיר הזאת בת 23 שנבנתה מן המסד ועד הטפחות בידיים, בכסף ובמרץ יהודים מראה לכם מה יכולים לעשות אחינו כשאין איש מפריע בעם וכשהם מרגישים קרקע מולדת תחת רגליהם. תל אביב בבניינה, בתעשייה, בסחורה בחגה ובתרבותה מציגה לפניכם סימפוניה נפלאה של רצון, מרץ ואמונה שהתגלמו באבנים, בתוצרת, במוסדות החינוך, בעבודה ובתנועה. התפתחותה המהירה והמוצלחת של עירנו מוכיחה לכם איזה מפעלים כבירים מוכשר הגניוס היהודי, אם רק יהיה בו הרצון והאמונה. ובשובכם לארצותיכם ולבתיכם, הגידו נא לאחינו באשר הם שם, שפה בארצנו ובתל אביב, עובדים חלוצי הישוב בסלול דרכים ובהכנת הקרקע לעולים מן הגולה, שאנו מחכים לאחינו שיבואו להשתתף איתנו בבניין וביצירה הלאומיים.¹²⁷

¹²⁴ ש.ם.

¹²⁵ חוזה בין הנהלת עיריית תל אביב למכבי העולמי מיום 6 באפריל 1932, אעת"א, חטיבה 110, תיק 48 (סימול חדש: 110-0048-48).

¹²⁶ פרוטוקול מועצת עיריית תל אביב מיום 15 בפברואר 1932.

¹²⁷ הנאום המלא נמצא באעת"א, חטיבה 110, תיק 48 (סימול חדש 110-0048), וכן בכתבה "תל-אביב מקבלת את פני המכבים בבית-העם", **הארץ**, 29 במרץ 1932, 1. ראו גם "קבלת הפנים הנהדרה בבית העם לאורחיה המכביה", **דאר היום**, 30 במרץ 1932, 3.

גם בנאומו זה ובדבריו לספורטאים המכבים חרג דיזנגוף מכובעו כראש עיריית תל אביב ודיבר אל האורחים כמנהיג לאומי בולט, תפקיד שאף שלא הצליח למלא באופן רשמי, התייחס אל עצמו כמי שממלא אותו.

ביום פתיחת המכביה רעשה העיר וגעשה. המלאכה הושבתה וכל החנויות נסגרו. היטיב לתאר את האווירה החגיגית מי שהיה שנים רבות עורך "ידיעות עיריית תל אביב" הסופר א"ז בן ישי, שבזיכרונותיו כתב בין היתר:

העיר תל אביב על בנייניה וסוכותיה ואילנותיה וכל אשר בה כאילו לבשה נעורים. ריח חריף ומשכר של פרחי תפוחי זהב, הממלא בימים אלה את חלל העיר, מוסיף על הרגשת החג, צפירות אוניות המתקרבות לחוף יפו, מבשרות פעם בפעם, את דבר בוא אורחים חדשים מתפוצות הגדולה מכל קצוי תבל [...] רחובותיה הראשים של העיר הומים. פנים חדשות, בהם גם של לא יהודים, תיירים, צליינים אנשי אוניות בבגדי שרדם.¹²⁸

עשרות אלפים התקבצו באותו יום ברחובות הראשיים, ואלפים אחרים עמדו על גגות הבתים לצפות בתהלוכת המכבים בדרכה מחצר גימנסיה הרצליה צפונה, דרך אחד העם, אלנבי, בן יהודה עד מגרש המכביה. שלט ענק הונף ברחוב אלנבי: "נשמה בריאה בגוף בריא" מצד אחד, ובצד השני "ברוכים הבאים למכביה הראשונה".¹²⁹ עיתון "הארץ" דיווח כי ראש העירייה מאיר דיזנגוף עבר ברחובות העיר בבגדים לבנים ורכוב על סוסתו.¹³⁰ בחצר הגימנסיה המונים קיבלו אותו בתרועות וקראו: "יחי דיזנגוף ויחי ראש העיר". התהלוכה החלה בשעות אחר הצהריים המוקדמות ובראשה תזמורת המכבי: "אלפי בחורי ישראל זקופי קומי מפזורי גולה ומארץ ישראל עברו בסך לבושים מדיהם. מדי לבן ותכלת, ארבעה-ארבעה צעדו בסך. בראש התהלוכה יהושע אלוף אחריו שני סייפנים בחרבות שלופות, בין היתר כציון לעליית הספורטאים לארץ ישראל באותה תקופה".¹³¹ אחריהם הלכו חברי הנהלת מכבי, לפי דיווח ב"הארץ".¹³² בשעות אחר הצהריים של אותו היום החל הטקס המרשים באצטדיון, שרק שעות אחדות קודם לכן הושלמה עבודתו. במה גדולה ניצבה ביציע המרכזי, ועליה דגל עברי וסמל עיריית תל אביב עם הכתובות: "אבנך ונבנית" ו"שער ציון". על במת הכבוד ניצבו כמובן ראש עיריית תל אביב מאיר דיזנגוף, שראה באירוע חגיגה גדולה שלו עצמו ושל עירו תל אביב, סגנו ישראל רוקח, לורד מלצ'ט ונציב המחוז קרוסבי. שלוש תקיעות חצוצרה בישרו על הפתיחה הרשמית, ויונים לבנות הופרכו כסמל לשלום ולדרור.¹³³ חמישה ימים נמשכו התחרויות, עד 2 באפריל 1932. דיזנגוף היה גאה בכך שתל אביב שלו

¹²⁸ א"ז בן ישי, "מימי המכביה הראשונה, מתוך רשימות יומן", בתוך **מורה דרך: המכביה השניה** (הסתדרות עולמית מכבי, אביב תרצ"ה), 8-11.

¹²⁹ "המכביה הראשונה נפתחה אתמול בת"א", **הארץ**, 30 במרץ 1932, 1.

¹³⁰ שם.

¹³¹ להרחבה ראו אודי כרמי, "עולים לסייף: תפקידו ומקומו של הסיוף בתרבות פנאי של עולים 1925-1975" (עבודת גמר לתואר דוקטור לפילוסופיה, אוניברסיטת חיפה, 2012), בעיקר בפרק הרביעי, 83-118, וכן בספרו **ספורט בהגירה** (תל אביב: רסלינג, 2013).

¹³² "המכביה הראשונה נפתחה אתמול בת"א", **הארץ**, 30 במרץ 1932, 1.

¹³³ "אתמול בשעה שלוש וחצי נפתחה המכביה הראשונה לקול התקווה", **דאר היום**, 30 במרץ 1932, 1.

אירחה בפעם הראשונה אירוע בין־לאומי שזכה להצלחה גדולה כל כך ושידועות עליו פורסמו בעיתונות ברחבי העולם. בתום המשחקים כתב מכתב תודה נרגש לראש הנשיאות העולמית של המכבי, ד"ר הרמן ללבר, ובין היתר כתב:

הופעת המכבי העולמי ושהותו בתוכנו, סידוריו, משחקיו, ארגונו והליכותיו הכניסו אל תוך הסביבה שלנו חיים ותנועה, גאון ותקווה, עידוד בכוח עמנו ואמונה בהצלחת מפעלנו. ימי המכביה הראשונה בתל אביב השפיעו השפעה עצומה על כל הנוער שלנו ועל כל אלה העתידים להיות לוחמים בעד עמנו בערי אלוהינו.¹³⁴

דיזנגוף זכה להוביל בתל אביב גם את משחקי המכביה השנייה, שנערכו שלוש שנים לאחר מכן, באפריל 1935.¹³⁵ הוא עצמו נבחר מבעוד מועד ליושב ראש הכבוד של המשחקים,¹³⁶ ואת התרגשותו לקראתם היטיב לבטא בפתח חוברת מיוחדת שהפיקה מכבי העולמית לקראת האירוע. בין היתר כתב, בעודו מתייחס למצבם של יהודי אירופה, בייחוד בגרמניה:

המכביה הראשונה אשר התקיימה בשנת 1932 הייתה לה חשיבות מרובה, היות והיא כינסה בפעם הראשונה למקום אחד את חלוצי הספורט העברי מתפוצות הגולה וגילתה לעולם כלו שעם ישראל, הנה אומנם עם הספר, אבל גם עם שרירים [...] המכביה השנייה שתתקיים בשנת 1935 חשיבותה מרובה יותר, כי משתתפים בה באי כח כל שדרות העם והיא תתקיים בזמן שנוכל להראות לפני הבאים ארץ פורחת, הודות לעמלו ומרצו של עם ישראל ועיר גדולה לאלוהים ההולכת ומתרחבת ומתפתחת מיום ליום [...] חשיבות יתרה למכביה השנייה, המתקיימת בעת שמכריזים בכל ארצות הגדולה, כי הגזע היהודי הוא גזע נפסד ופסול ואינו מוכשר לשום עבודה פרודוקטיבית ויצירה עליונה.¹³⁷

דיזנגוף עשה ככל יכולתו לארח את המכביה הראשונה בתל אביב כאירוע בין־לאומי ראשון בעיר העברית הראשונה, וכך עשה גם באירוח המכביה השנייה, שלוש שנים מאוחר יותר. בכך הצטרפו משחקי המכביה בתל אביב לשורה של מפעלים לאומיים - בעיקר יריד המזרח - שהוא עצמו פעל כדי שיתגבשו ויתנהלו בעיר כחלק משאיפתו להפוך אותה למרכז הלאומי של ארץ ישראל. היבט אחר ביחסו של מאיר דיזנגוף לספורט העברי אפשר למצוא גם בכבוד הרב שהעניק לספורטאי ארץ ישראל שהשתתפו בתחרויות בין־לאומיות בארצות שונות. כך למשל בספטמבר 1934 הוא ערך קבלת פנים חגיגית למשלחת בת 11 ספורטאיות שהשתתפו במשחקי הספורט הבין־לאומי לגברות ה־4 בלונדון (אולימפיאדת הנשים). הספורטאיות הארץ ישראליות אומנם לא זכו במדליות ולא השיגו הישג רציני כלשהו, אך דיזנגוף העניק לכל אחת מהן מדליה מיוחדת כהוקרה על השתתפותן במשחקים ואף הצטלם עימן בתמונה משותפת.¹³⁸

¹³⁴ ויין, **המכביות בארץ ישראל**, 61.

¹³⁵ התחרויות התקיימו בין 2 ל־7 באפריל 1935 - גם הפעם באצטדיון המכביה בשפך הירקון.

¹³⁶ ויין, **המכביות בארץ ישראל**, 129.

¹³⁷ מאיר דיזנגוף, "לקראת המכביה", בתוך **מורה דרך: המכביה השנייה** (הסדרות עולמית מכבי, אביב תרצ"ה); וגם מ. דיזנגוף, "המכביה השנייה", דאר היום (תוספת גיליון המכביה השנייה), 2 באפריל 1935, 1.

¹³⁸ חיים קאופמן, "כבוד ויוקרה בלא הישגים", **עתימול** 202 (2008): 6-10. על המשחקים עצמם ראו כתבות של ליפא לויטן, למשל, "אולימפיאדת הנשים בלונדון", **הירדן**, 12 בספטמבר 1934, 3.

מאיר דיזנגוף (שני מצד שמאל) צופה במשחקי הספורט לכבוד יום הולדתו השבעים.
אוסף מוזיאון ארץ ישראל, הצלם: אברהם סוסקין

ספורט עברי בעיר עברית - סיכום

מאיר דיזנגוף אהב בכל ליבו את יציר כפיו, העיר תל אביב, ועשה הכול לא רק למען פיתוחה, אלא גם למען האדרת שמה ולמען קביעתה כמרכז התרבותי של היישוב החדש בארץ ישראל. הייתה לו היכולת להביט כמה צעדים קדימה ולנכס לעירו יתרונות כלליים וכלכליים שלמעשה היו בארץ ישראל כולה, וביכולת זו השתמש גם בתחום הספורט. כבר במהלך 1927 הכריז על כל במה אפשרית כי תל אביב יכולה וצריכה להיות מרכז נופש של ארץ ישראל בעיקר בשל סגולותיה הבריאותיות, ובמאמר שפרסם למשל בעיתון "הארץ" בנובמבר 1927 טען כי היא יכולה וצריכה להיעשות מרכז לשלושה דברים: למקומות מרפא ומרגוע בארץ ישראל, לספורט בין-לאומי ולתיירות וכן לתעשייה ביתית, והסביר:

הרופאים והמומחים מצאו בתל-אביב ובא"י בכלל כל הסגולות האקוליות [כך במקור] שמנו חכמים כמקום מרפא בחורף: אויר חם; תנודות קטנות של הטמפרטורה והבדלים קטנים במשך החודש מצד אחד ובין היום והלילה מצד שני. שמים בהירים, אוויר יבש, תנועת אויר קלה; אויר זך ומקום יבש על קרקע של חולות ורחוק מבצות ויתושים. ארץ ישראל משתרעת כולה על שפת הים (תל-אביב לבדה יש לה חמשה קילומטר חוף הים) ויש בה שלשה אקלימים שונים: הררי, ימי ואקלים המישור.¹³⁹

¹³⁹ מאיר דיזנגוף, "לחיזוקה של תל אביב", הארץ, 1 בנובמבר 1927, 3.

מדבריו עולה כי כבר משלב מוקדם קישר בין נופש, בריאות וספורט - שלושה היבטים שאפיינו את תפיסת היהודי החדש ואת הציונות. בכך מיתג את תל אביב כעיר מודרנית - עיר של בריאות, תנועה וספורט, בניגוד למשל לירושלים, עיר הקודש. ואכן, הספורט סימל את היהודי החדש והמתחדש, את "יהדות השרירים" שהחלה לצמוח רק זמן קצר לפני הקמתה של העיר העברית הראשונה, וחשיבות לאומית זו של הספורט הודגשה לא פעם בדברים שנשא באירועים החגיגיים. דיזנגוף, שכפי שנזכר לעיל אהב ספורט בעצמו, פעל אפוא בשלושה צירים מרכזיים בהקשר של יחסו לספורט: הספורט כתרבות גוף, כחלק מהחזון הציוני של יהדות השרירים - הפעילות הגופנית; הספורט כחלק מפיתוח כלכלי עירוני - קיבוע מעמדה של תל אביב בפלשתנה המנדטורית למול היישוב העברי ולמול שלטונות המנדט, בין היתר כמרכז נופש מודרני; ותמיכתו המעשית בספורט, שבראש ובראשונה באה לידי ביטוי בקידום הספורט של תושבי תל אביב, וזאת באמצעות תמיכת העירייה באגודות הספורט ובפעילות ספורטיבית בהיותה חלק מפעילות פנאי ונופש.

בהקשר זה בלטו בעיקר הפיתוח של קבוצות הכדורגל ואגודות הספורט, פיתוח חופי הרחצה והענקת החסות לתחרויות כגון מרוץ הסוסים וריצת המרתון. אולם מעבר לתמיכה מקומית זו השכיל דיזנגוף לקשור בין הספורט ובין תיירות, פיתוח כלכלי והפצת שמה של תל אביב בעולם, כשלשם כך מינף יוזמות מקומיות בהופכו אותן לאירועים גדולים בחסות העירייה. כך היה עם בואה של הכח וינה בשליש הראשון של שנות העשרים - ביקור שנתן תנופה כלכלית ותדמיתית לעיר הקטנה שרק החלה להתמסד כעיר; וכך היה באירועי המכביה הגדולים בשנות השלושים, אירועים בין-לאומיים שהתקיימו לאחר התרחבותה הניכרת של העיר והפיכתה לכרך. הקפדתו לפרוש את חסות העירייה על אירועים ספורטיביים אלה ולנכוח בעצמו באירועי הפתיחה החגיגיים, לעיתים בלוויית מכובדים אחרים, הוסיפה נופך של כבוד והדר לאירועי הספורט.

כמו בתחומים אחרים, למשל העדלידע או יריד המזרח,¹⁴⁰ גם בתחום הספורט פעל דיזנגוף למיצובה של העיר כמרכז של היישוב היהודי הארץ ישראלי אבל גם של העולם היהודי בכללו. אירועי הספורט הבין-לאומיים הביאו לארץ ישראל אלפי ספורטאים ותיירים מלווים מרחבי העולם היהודי, ואלה תרמו רבות הן לפיתוח הכלכלי הן לחיזוק הקשר עם היישוב היהודי החדש. ואכן, בשנות השלושים כבר התבססה תל אביב כמרכז ספורטיבי, ובמפקד שנערך בסוף 1937 עמד מספרם של כל חברי הפועל בתל אביב על 1,572 חברים במקצועות ספורט שונים: אתלטיקה קלה, אופניים, אגרוף, כדורגל, כדוריד, שחייה ועוד,¹⁴¹ נתונים המלמדים על הגיוון הספורטיבי שהיה בתקופה זו בעיר.

באפריל 2026 תחגוג תל אביב מאה ושבע עשרה שנים לייסודה. העיר התוססת ידועה בעולם בין השאר כמעצמה של ספורט, ולכך תרמו אגודות הספורט התל אביביות, בעיקר מכבי תל אביב. כפי שתואר לעיל, הזרעים הראשונים לגיבושה של מעצמה ספורטיבית זו נזרעו בתקופתו ובהשפעתו של מאיר דיזנגוף, שהבין את חשיבותו של הספורט לא רק לנפש ולגוף, אלא גם לכלכלתה ולפיתוחה של העיר העברית הראשונה.

¹⁴⁰ להרחבה ראו אצל שחורי, "תקופת כהונתו של מאיר דיזנגוף", פרק ט': שנות הביסוס - הפיכתה של תל אביב מעיר לכרך.

¹⁴¹ ידיעות עיריית תל-אביב - ספר השנה תרצ"ח, 151.

לעולם לא תצעדי לבד

אמיר בן פורת

תקציר

כמעט עם לידתו באנגלייה כמשחק עממי נהיה הכדורגל מושא של השירה. לא רק מפי אוהדים, אלא גם אצל משוררים אנגלים נחשבים שמכל מיני סיבות, ביניהן אהבת המשחק הזה, הקדישו לו מן הפואזיה שלהם. הדברים התגלגלו לידי כך שמועדוני כדורגל מן השורה הראשונה באנגלייה גייסו - ועדיין מגייסים - "משורר חצר" (Poet Laureate) בעל שם בשירה האנגלית כדי שילוה את המועדון ויכתוב עליו. המשחק הזה, כפי שטען ת"ס אליוט לפני שנים, הוא מסמן של התרבות האנגלית, ועל כן אך טבעי היה שבין השאר תתחבר אליו גם השירה האנגלית. בישראל החיבור בין משחק הכדורגל לשירה החל להירקם בזמן האחרון. אומנם בעבר נמצאו פה ושם משורר אחד או שניים מן השורה הראשונה שכתבו עליו, אך לא השירה ולא הספרות עסקו בו. בעשורים האחרונים חלה תפנית של ממש: משוררים ישראלים ותיקים וחדשים החלו כותבים על משחק הכדורגל. שיריהם הודפסו בכתבי עת ייעודיים, במוספי התרבות של מגוון עיתונים ובקבצים שיוחדו לשירת כדורגל. עדיין לא ברור לנו למי ניתן בזה "יותר כבוד", לכדורגל או לשירה. מה שראוי לציון הוא העובדה כי נוצר שידוך שכנראה ימשך לשנים רבות.

מילות מפתח: **כדורגל, שירה, תרבות, ישראל**

פתח דבר

שירת כדורגל, כזו הנכתבת בידי משוררים ידועים, החלה לצמוח תחילה באנגלייה, מולדת הכדורגל האנגלי המודרני, במחצית השנייה של המאה העשרים. עד אז (וגם היום) אוהדי המועדונים נהגו לחבר שירים ומנגינות או להשתמש בשיר קיים, לשמור על המנגינה שלו ולהחליף את הטקסט בטקסט פרי עטם או לאמץ שיר של להקה ידועה כפי שהוא. השירים - פזמונים שאוהדים חיברו בשבח המועדון, נתפסו כחומרים של תרבות עממית נמוכה נוכח מסורת של שירה פרי עטם של משוררים שזה היה עיסוקם, שירה שנחשבה לחומר שממנו עוצבה התרבות ה"גבוהה". למעשה מדובר היה בתרבות מעמדית: שירה המשויכת למעמדות הנמוכים הנפרדת מן השירה המשויכת למעמדות הגבוהים. זו למטה וזו למעלה - בהתאם למבנה המעמדי של החברה האנגלית.

שירת כדורגל לא חרגה מקהילת אוהדי המועדון המסוים. כל כולה התרחשה ביציעי האצטדיון. בעבור האוהדים היא הייתה ביטוי של זהותם, נאמנותם וחובתם. היא הייתה לפריט רב משמעויות של תרבותם במובנים הסמלי והפרקטי. יתרה מזאת, היות שהפוליטיקה החלה לחזר אחר המשחק הזה,¹ לשירת האוהדים חברה גם נטייתם הפוליטית: היא הייתה (גם) לשירת מעמד העובדים. ברבות הימים, עדיין במחצית השנייה של המאה שעברה, חלה תמורה משמעותית בהרכב של קהל אוהדי הכדורגל באנגלייה: ביציעי האצטדיון החלו להופיע

¹ Richard Giulianotti, *Football: A Sociology of the Global Game* (Cambridge: Polity Press, 1999).

בני המעמד הבינוני, והם גם החלו לצפות בקביעות בשידורי המשחקים בטלוויזיה.² ללא ספק היה כרוך בכך מהפך בצריכה התרבותית: משחק הכדורגל, שעד כה היה מצרך "בלעדי" של תרבות מעמד העובדים, אומץ גם בקרב המעמד הבינוני. הלכה למעשה - החומה שהפרידה בין התרבויות נפרצה. בו בזמן החלה לצוץ שירת כדורגל שכתבו משוררים מוכרים במליה של הפואטיקה באנגלייה. תופעה זו לא נשארה רק שם: שירת כדורגל נפוצה כיום במגוון מדינות, כולל בישראל. המשוררים אינם מנמיכים את השורות ואת מילות השיר כדי להחניף למשחק ובעיקר לאוהדיו; שירת כדורגל היא שירה לכל דבר.

מטרת מאמר זה היא לעמוד על מאפייני שירת הכדורגל שנכתבה בישראל בעשורים האחרונים: מה הן התמות המרכזיות העולות בה ומה הקשר שלהן לקונטקסט שבו הכדורגל עוגן - עד כמה משולב בשירה הזו מה שנחשב "נמוך" בתרבות הישראלית בכללה.

סוגת שירת הכדורגל

**"הה, שירים על מה תרעישו/ האם אין לכם כלום עבורי?/. את כחלתי-חוטו
השקט/ אני לומד לשזור בשערי".³**

מי שעוסקים בשירה כ"יצירה מילולית טהורה"⁴ - משוררים, מורים, פרשנים וכיוצא באלה, יתקוממו: שירת כדורגל אינה "שירה" במובן המקובל. רבים מהכותבים ומהחובבים של השירה "האמיתית" יאמרו כי מדובר בהיררכייה: בקצה הגבוה שלה נמצאת הפואטיקה, ואילו בקצה התחתון שלה נמצא הפזמון. אחרים ידגישו כי מדובר בשתי איכויות נבדלות: לשירה יש סולם דרגות משלה, לפזמון יש סולם דרגות משלו. הגדרת הפזמון נעשית תוך כדי הנגדה בין איכויות: מולו עומדת השירה, מעין "מתכת זולה" מול "מתכת יקרה".

השורה הראשונה ששרים אוהדי מכבי תל אביב מאתגרת: "אגדות נרקמות בלילות/ ציפורים כבר נמות וחולמות/ חרישי הוא הלילה ואפל/ כוכבים מלמעלה שואל". האם זה פסוק של שיר או של פזמון? היכן עובר קו הגבול בין זה לזה? בעז ערפלי נדרש לשאלת מעמדם של הפזמונים:

אין לזלזל בתפקיד הפזמון שהוא תפקיד חשוב, מלכד אומה ויוצר תחושת יחד ונוגע בסנטימנטים כמו געגועים, אהבה, אבל אין מה ללמד אותו נערים צעירים. אם כבר להשקיע בלימוד, עדיף דברים מורכבים, שכן נערים מבינים פזמונים גם כך [...] הפזמון בדרך כלל קולע אל הדברים הבנאליים, המצויים, הידועים ומובנים גם אם חשובים. מי שקורא או מאזין לפזמון יבין מיד תוך כדי האזנה את המסר. הפזמון בורח ממורכבות ומתחמק מלהטריד את השומע בדברים מורכבים [...] שירה היא ההיפך מפזמון - יותר מורכבת, מכריחה את הקורא לחשוב מחדש,

² John Williams, "The Local and the Global in English Soccer and the Rise of Satellite Television", *Sociology of Sport Journal* 11 (1994): 376-397.

³ סרגי יסנין, *וידוי של חוליגן: שירים ופואמות*, מרוסית יעקב בסר (תל אביב: עתון 77, [1985]), 10.

⁴ נסים קלדרון, *יום שני: על שירה ורוק בישראל אחרי יונה וולך* (אור יהודה: כנרת, זמורה-ביתן, דביר ומכון הקשרים אוניברסיטת בן גוריון, 2009), 14.

לקרוא עוד פעם ועוד פעם בכדי להפנים, מעבירה מסרים שלעיתים שנויים במחלוקת, פעם זה כוחה ופעם חולשתה ביחס להמונים.⁵

המסקנה לכאורה ברורה: שירי כדורגל המושמעים ביציעים שייכים לקטגוריית הפזמון, "מתכת זולה", תרבות עממית נחותה שקל מאוד לשכפל אותה. כל זה כמובן בהשוואה לשירה הרצינית על מעלותיה המיוחדות, ובהן בעיקר היותה "מתכת יקרה" ושייכותה ל"תרבות הגבוהה". אפס, הדברים אינם חתוכים היטב. סקירה של שירי כדורגל המושמעים ביציעים אכן מצביעה על כך שמדובר במשהו קליל, קליט, שניתן לבטאו בלא כל קושי ובדרך כלל משמעויותיו שקופות. למשל, שירים בעלי נימה גזענית. אולם לעיתים יש בשירי הכדורגל פסוקים שבהם מילים שאם מתעלמים מן הקונטקסט שבו הן מושרות, ניתן לשייכן ל"שירה גבוהה". וגם מן הצד ה"גבוה" של ההיררכייה חל שנוי: שירה הנחשבת לרצינית כבר אינה מיועדת לחוגים מצומצמים. שירים לא מעטים של משוררים ידועים הולחנו ולמעשה היו לשירים עממיים, כאלה המושרים בפי זמרים לפני קהלים רחבים יחסית. הם מושמעים בכלי התקשורת, כל אחד יכול להמהם אותם, ולעיתים ניתן לשמוע אותם ביציעי אצטדיון הכדורגל.⁶

איך יודעים כי זאת שירה? דוד אבידן נחרץ: "שיר הוא דבר/ שאני קובע שהוא שיר/ לאחר שאני כותב אותו/ כשיר או כלאשיר/ אבל מפרסם אותו כשיר/ ועכשיו תקבעו מחדש מזשיר".⁷ מטרת הפרק הנוכחי היא לעמוד על טיבה של סוגה (אם אכן ניתן לקרוא לה כך) המכונה כאן "שירת כדורגל": שירה שכותבים מי שנחשבים למשוררים, ולא "סתם" חרוזים, בקרב המומחים לדבר. כותב המאמר אינו איש ספרות ושירה. בהקשר זה הוא "הדיוט", הוא נכנס לשדה מן החוץ - אל "השורות הקצוצות", אל הקליגרפיה של השירה מנקודת המבט של הסוציולוגיה: הזיקה שבין שירת הכדורגל לקונקסט שבו היא עוגנת.

אבידן פוסק, נסים קלדרון מהסס ונמנע: "התשובה שלי שאין לי הגדרה טובה מהי שירה בכלל, ושירה טובה בפרט".⁸ ועוד: "האם אין סתירה בין המושג הכולל 'שירה ישראלית' לבין הסירוב שלי להציג מפה של 'השירה הישראלית'? אולי יש סתירה, אבל שירה היא, בעיני המקום שבו אפשר לחיות סתירות ולא המקום שבו צריך לבחור בין מגמות סותרות".⁹ אלא שבכל זאת בלא כלום אי אפשר ולכן הוא נותן כמה סימנים: "לא מיותר לחזור ולהדגיש שרוק איננו שירה. אבל יש בו כמה אלמנטים קרובים אל שירה. בעיקר שלושה: אמירה שמחויבת לאותנטיות, פרסונה חזקה שמאחורי האמירה, ומוסיקליות של לשון חסכנית".¹⁰

אחד מן האפיונים שסומנו כמייחדים "שירה" מסוגות אחרות הוא מה שיש רק בה ושעושים רק בה: שירה קוראים - בלב או לפני אחרים, בעזרת מוזיקה פנימית שהקורא מקריא מגלה בה. אלא שגם בזה אין כבר משום תבחין המייחד אותה. קלדרון מונה רשימה שלמה של משוררים

⁵ מצוטט אצל מורן זליקוביץ', "למה לא מלמדים את שיריו של אהוד מנור?" Ynet, 12 באפריל 2005.

⁶ נסים קלדרון, "רשימת הלחנות של שירה מודרנית בישראל (1967-2008)", נספח ליום שני.

⁷ דוד אבידן, "תרומה צנועה לתאוריה של הפואטיקה", בתוך **שירים שימושיים** (תל אביב: א. לוי-אפשטיין, 1973).

⁸ קלדרון, **יום שני**, 15.

⁹ שם, 16.

¹⁰ שם, 25. בהקשר של מאמר זה אפשר לומר שלפחות בכמה מן השירים המושרים במגרשי הכדורגל יש האלמנטים שעליהם קלדרון מדבר.

ידועים ששיריהם הולחנו ונעשו בזכות ההלחנה לנחלתם של רבים, גם כאלה שקריאת "שירה" אינה לחם חוקם, בלשון המעטה.¹¹ אבל ייתכן שבלא כוונת מכוון קלדרון מצביע על כמה מן המאפיינים הסוציולוגיים של "שירה": היא נחלתו של מיעוט. שירה קוראים בדרך כלל אוהבי שירה. שירה שומעים באמצעות הקראה בהנגנה מיוחדת. קריאת שירה היא חוויה אינטימית - גם בערבי קריאה. ושוב, מדובר במיעוט של חובבי שירה. מנחם בן ודורון קורן ערכו קובץ של "השירים הכי יפים בעברית",¹² וכך כתבו בפתח הדבר: "מטרתו של אוסף זה להביא את השירה הישראלית בשיאה ובפריסתה הרחבה". העורכים מתארים בפני הקורא האלמוני את הדרך שבה קבעו את גבולות האוסף ואת בחירת "השירים הכי יפים בעברית". הם מצהירים כי הבחירה היא על פי דעתם וטעמם (182 משוררים, 361 שירים), אלא שאין הם מגדירים שירה מהי. לחלופין ניתן לשער (נוסח אבידן) כי אם השיר נכלל בקובץ זה, אזי אפריורי הוא שיר. בכל זאת שוב בלא כלום אי אפשר: "כי כן אנחנו שייכים לקוראים, שהשירה בעיניהם היא לפני הכול חושניות של מילים ומוזיקה של מילים. כי אחרת מה ההבדל בין שירה ללא-שירה".¹³

ואולי אין כלל צורך בהגדרה ממסגרת של שירה? שהרי גם מי שמוחזק הדיוט יכול לזהותה. מי שזוכר משהו ממה שלמד בבית הספר אצל המורה לספרות, מסיק כי מה שנכלל בתוכנית לימודי הספרות בתור שיר, הוא אכן שיר. הדבר דומה לקביעתו של מבקר אומנות פלוני בתשובה לשאלה מדוע פריט מסוים נחשב אומנותי: "כי הוא מוצג בגלריה".¹⁴ סוף פסוק. כך כפי הנראה נוהגים בדרך כלל אלה הכותבים על שירה והמפרשים אותה: זה מה שיש, כי זה מה שבחרנו, כי זה מה שאנחנו חושבים ומרגישים.

הגדרת המושג "שירה" אינה סגורה במקרה הטוב. הכותבים מגדירים מתחמקים ומנסים באמצעות מילים לתאר אותה אך לא לסגור את ההגדרה:

כמו כל צורה אחרת של ספרות, שירה (poetry) מבקשת לספר לנו סיפור, ליצור דרמה, למסור רעיונות, להציע תיאור חי וייחודי או לבטא את מצבנו הפנימי - הרוחני, האמוציונלי או הפסיכולוגי. אבל שירה נותנת תשומת לב קרובה במיוחד למילים עצמן: קולן, הטקסטורה שלהן, הדפוסים, המשמעויות [...] כשאנו רואים שיר כתוב על דף, אפשר שניווכח בדפוסים מסוימים [...] בין אם אנחנו שומעים שיר הנקרא בקול או קוראים אותו מהדף, חייב להיות ברור לנו כי אנחנו חווים סידור תבניתי מיוחד של השפה, השונה מדיבור רגיל או מכתבה פרואית.¹⁵

ככל הנראה, כמו קודם לכן - הכול נזיל. למעשה אין הגדרה, אלא יש אוסף של תכונות שאולי כשהן מצטרפות יחד (כולן או חלקן), הדבר המודפס על הנייר הוא שירה.

¹¹ כך למשל שיריהם של ויזלטיר, עמיחי, זך, אבידן, אלטרמן, רחל וגולדברג. ראו קלדרון, "רשימת הלחנות של שירה מודרנית בישראל".

¹² מנחם בן ודורון קורן, **השירים הכי יפים בעברית: מאה שנות שירה ישראלית** (תל אביב: ידיעות אחרונות, 2013).

¹³ שם, 18. וכשחקן חיזוק הם מצטטים שורה משירו של עמיחי מן הסונטה "היי שלום".

¹⁴ Tsion Avital, *Art Versus Nonart: Art Out of Mind* (Cambridge: Cambridge University Press, 2003).

¹⁵ Dan Rifenburg, "What Is Poetry?", https://southwesterncc.libguides.com/poetryandpoets/poetry_month.

אף על פי כן הטענה ששירה היא משהו מיוחד, נפרד מדרכי ביטוי אחרות, למשל מספרות - כך גם בנוגע לשירים ששורותיהם אינן קצוצות והם למעשה מספרים סיפור - מחזיקה מעמד על אף הקושי התאורטי בהגדרתה. נסגור פרק זה במה שכותב זנדבנק: "ובכן, בדיקת לשון השירה, צורותיה ותכניה הביאה אותי (וטובים ממני) למסקנה שקשה עד בלתי אפשרי להגדיר את השירה הגדרה שתעמוד בביקורת הגיונית קפדנית. כל ניסיון הגדרה, אם מבחינת הלשון, אם מבחינת הצורה ואם מבחינת התוכן, סופו מבוי סתום [...] המסקנה שאימצתי לי כמתקבלת ביותר על הדעת ושימושית ביותר היא זו: את זיהוי הטקסט כשיר יש לחפש לא רק בטקסט עצמו, אלא בציפיותיו של הקורא. טקסט שפורסם כשיר מתקבל כשיר אצל קוראיו".¹⁶

לא יכולים להתאפק: שירה וכדורגל

"If soccer were a literary genre, it would be poetry".¹⁷

לא בכדי מדובר באנגלייה על "תרבות כדורגל". המשחק הזה היה לחלק בלתי נפרד של התרבות האנגלית לא בחסד אלא בזכות, לא בשוליים אלא במרכז. ראייה לכך היא שלכל משחק גמר הגביע מגיע נציג נכבד של בית המלוכה האנגלי. ראשיתה של מסורת זו בשנת 1923, כאשר במשחק בין וסטהאם יונייטד לבולטון וונדררס העניק מלך אנגלייה ג'ורג' החמישי את הגביע למנצחת. כך למשל דווח ב-Ynet:

לרגל יום השנה ה-150 להקמת איגוד הכדורגל האנגלי, נאות בית המלוכה הבריטי לקיים לראשונה בתולדותיו משחק כדורגל בתחום ארמון בקינגהם שבלונדון [...] הנסיך עצמו יעמוד בראש האירוע, יקבל את פני האורחים ובתום המשחק יחלק מדליות כבוד ל-150 מתנדבים מתחום שונים.

המדווח הוסיף בעוקצנות:

שרק לא ישברו חלון [של בית המלוכה] בטעות.¹⁸

המשחק הזה זורם בעורקיה של התרבות עד כדי כך שאפילו אליטיסט כ"ס אליוט מונה את המשחק הזה בין שכיות החמדה של התרבות האנגלית.¹⁹ היה אך צפוי שענפים שונים מספרה זו יתחברו אליו, יכתבו עליו או יעלו אותו על הבמה באולם הסגור: התיאטרון, הקולנוע, המוזיקה ולענייננו - השירה.

המהלך ההצהרתי ששידך באנגלייה של ימינו בין הכדורגל לשירה הוא בחירתו של "משורר החצר" של המועדון (Poet in residence) או (Poet laureate). משוררים הידועים לקוראי שירה באנגלייה ובסקוטלנד מכהנים במעמד זה בכמה מועדוני כדורגל, למשל בסט. ג'ונסטון ובפלקירק ובסקוטלנד ובטוטנהם, בברנלי ובשפילד יונייטד באנגלייה. תפקידו של המשורר דומה לזה של

¹⁶ שמעון זנדבנק, **מזשיר** (ירושלים: כתר, 2002), 16.

¹⁷ Rosie Schaap, "Footy Verse: Soccer's Laureates Score During the World Cup", *Poetry Foundation*, June 21, 2010, <https://www.poetryfoundation.org/articles/69561/footy-verse>.

¹⁸ "לראשונה: משחק כדורגל בארמון בקינגהם", Ynet, 7 באוקטובר 2013.

¹⁹ Thomas Stearns Eliot, *Notes Towards the Definition of Culture* (London: Faber & Faber, 1948).

משורר חצר המלך בימי הביניים: לתאר ולפאר את עלילות המועדון שפותח את דלתותיו בפניו ומעניק לו "תעודת תושב" המלווה בתשלום מסוים. מה שעליו לעשות הוא לכתוב, והוא כותב.²⁰ מי קורא את השירה הזאת? כפי הנראה מעטים, וגם המשוררים יודעים זאת. ובכל זאת אפשר לשער כי לזן הזה של השירה יש קהל קוראים כלשהו: אוהדי הכדורגל מודעים לקיומו של "משורר חצר" למועדון שלהם, והם עשויים "להיתקל" בשיריו בעלונים שמחולקים להם לפני המשחק או בעיתון של האוהדים, ה"פנזין" (fanzine). אפשר גם שאליהם מצטרפים קוראי שירה בכלל המכירים את שיריו של "משורר החצר" עוד בטרם נהיה לכה. ייתכן שדווקא לשירת כדורגל, בזכות זיקתה למועדון מסוים (שיש לו מאות אלפי אוהדים), יהיה בכוח קהל קוראים גדול משיש לשירה בכלל. ברם, כשתם זמן כהונתו יפרוש המשורר לביתו, אך בשונה משחקן כדורגל הפורש ו"תולה את נעליו", המשורר לא "יתלה את עטו". הוא ימשיך לשורר, אולי גם על כדורגל. למעשה הוא כבר אינו יחיד במינו: שירת כדורגל החלה לקנות לעצמה מקום - אומנם צנוע - על מדפי ספרי השירה בחנויות הספרים באנגלייה.²¹

שירת כדורגל החלה לתפוס תאוצה במגוון מקומות בעולם המערבי. בכל עונה משוררים חדשים מצטרפים לקיימים. שירה זו מתפרסמת באמצעות כלי התקשורת: במוספי הספרות, באינטרנט, בקבצים מיועדים לשירה ואף כגרפיטי על חומות האצטדיון המסוים. השירה הזו מפלסת לה מקום בסוגות השירה המקובלות. היא עדיין מהוססת, אך נוכחותה ודאית.²² בדרך כלל שירת הכדורגל הנכתבת בידי משוררים היא אישית ועוסקת במשחק הכדורגל של המועדון המקומי: על תחושותיו של היחיד בזמן המשחק, על תחושת ניצחון במשחק חשוב, על שחקן נערץ, על רגע הבקעת שער היריב (לפעמים כמטפורה מינית), כ"אודה" על המועדון, שיר אליפות. לעיתים האופק מתרחב, כמו בשירים על משחקי המונדיאל ועל כדורגל נשים. מטבע הדברים משוררים כותבים שירה הנוגעת לכדורגל שלהם, אל נכון, למועדון האהוד או לשחקן המעורר רגשות הערצה. הטקסט מולחם לקונטקסט: הדימויים או המטפורות הנלווים לשירה שאובים מסביבתה הקרובה או הרחוקה. שירת כדורגל כשמה כן היא, והכדורגל הוא הדמות והפרובלמטיקה שלה.

²⁰ המעמד של Poet laureate נולד בימיו של המלך ג'יימס הראשון בשנת 1617. המלך סבר כי המשורר והמחזאי בן ג'ונסון יכול לכתוב אודה או שתיים, לטובתו כמובן. כ-400 שנים מאוחר יותר הכריז הבנק המרכזי של אנגלייה על תחרות Poet laureate. הזוכה היה צעיר מברמינגהם בשם ג'וני הרס שחיבר המנון לאסטון וילה. במאי 2004 הוא נבחר גם למשורר של ליגת הכדורגל האנגלי. הוא תוגמל ב-10,000 לירות, ותפקידו יהיה לסייר בפרמייר ליג בעונת 2004-2005 ולחבר שירים.

²¹ עד לשנת 1999 נמנו ארבעים ספרי שירה שנושאים את משחק הכדורגל. Peter Seddon, *A Football Compendium: An Expert Guide to the Books, Film, and Music of Association Football* (Boston: The British Library, 1999). מאז נוספו עוד כמה ספרים כאלה למדפי השירה בספריות.

²² Seddon, *A Football Compendium*; Gerardo Migliarisi, *Soccer and More: poems & essays* (Toronto, 2002).

על תאוריה ועל מתודה

כמעט שאין בנמצא סוציולוגיה של שירה. סקירת הספרות הסוציולוגית העוסקת בצורה זו של ביטוי אינה רבה, בלשון המעטה. "העובדה ששירה (פואזיה) אינה ניתנת לתרגום פירושה שביסודה היא אינה מדידה או בלתי ניתנת לכימות, מה שמוביל למסקנה השגויה של כמה סוציולוגים כי לסוציולוגיה יש קשר מועט לשירה, ולהיפך".²³ מנקודת ראות דומה נאמר כך על סוציולוגיה ושירה: "אני סבור שהאחריות שלנו [הסוציולוגים] כוללת יצירת נגישות לעולמות החברתיים באמצעות חשיפה וניתוח של מסגרות המשמעות התומכות בעולמות אלה [...] בעניין זה שירה נכשלת, כיוון שהיא שומרת את יסודותיה בהיחבא, פועלת כקוד חסום ונותנת קדימות לצורה על פני תוכן אנליטי".²⁴

הסוציולוג האמריקאי ג'ון וארד טוען כי "לכאורה, שירה וסוציולוגיה אינם מתחברים זה עם זה" וכי מדובר ב"שמן ומים שאינם מתערבבים זה עם זה".²⁵ בכל זאת הוא עצמו סובר כי הסוציולוגיה בת זמננו עשויה להיות פורייה בנוגע לשירה: "אם אכן אנו חפצים לבחון את היחס בין שירה לסוציולוגיה כפי שהוא היום, עלינו להתחיל בציון אפיונים מסוימים של הסוציולוגיה החדשה-מתחדשת".²⁶ וארד מכוון את הדיון ליחסים בין הפואמה (המבנה) לסוציולוגיה: "הטיעון עכשיו הוא שהפואמה, ולא שפת השירה, צריכה באופן הגיוני להיות המרכז של התודעה החיה של הסוציולוגיה".²⁷ ייתכן שאפשר כך, אבל אפשר גם אחרת: לשוב לפרספקטיבה המסורתית המתמקדת ראש לכול בשאלת היחסים שבין הקונטקסט שבו נכתבת השירה לטקסט שלה: עד כמה לתנאי המצב במקום ובזמן מסוימים יש השפעה על השירה.

ניתן להניח במידה רבה, ובדומה למה שקורה בפרוזה, שגם שירה נכתבת בתגובה או במענה לתנאי המצב החברתי-תרבותי המסוים.²⁸ למשל, שינויים שחלים בהקשרים מסוימים של התרבות נוטים להשפיע על השירה ועל המשוררים. יש גם להניח כי למשוררים יש "אוטונומיה יחסית" בכל הקשור לקונטקסט שבו הם פועלים: הם עצמם עשויים ליצור שינויים בצורה, בתוכן ובהצגת הדברים, ובכך הם מאתגרים את גבולות האוטונומיה הזו ואת התרבות המסוימת בכלל.²⁹

מסקירה של הספרות הרלוונטית העוסקת בשירה בכלל עולה כי כפי הנראה אין, לפחות כרגע, הלכה סוציולוגית בנוגע לשירת כדורגל. כלומר, מנקודת המבט שלה עדיין לא נעשה "חריש מוקדם" של השדה (הסוגה) הזה. מאמר זה עוסק במה שרואה העין: ביחסים שבין הקונטקסט והטקסט בשירת הכדורגל בישראל. כצפוי, זהו מחקר הנשען על המתודה האיכותנית,³⁰ שהשלב הראשון שלו הוא זיהוי ומיון של התמות המרכזיות בשירת הכדורגל הישראלית.

Robert Hill, "Sociology and Poetry: An Introduction", *Sociological Origins* 4, no. 2 (2006): 66–68.²³
 Michal Schwalbe, "The Responsibilities of Sociological Poets", *Qualitative Sociology* 18, no. 4²⁴
 (1995): 393–413.

John P. Ward, "Poetry and Sociology", *Human Studies* 9 (1986): 323–345, here 323.²⁵

שם, 324.²⁶

שם, 334.²⁷

Terry Eagleton, *Marxism and Literary Criticism* (Berkeley: University of California Press, 1976).²⁸

²⁹ ראו למשל רחל ויסברוד, **בימים האחרים: תמורות בשירה העברית בין תש"ח לתש"ך** (רעננה: האוניברסיטה הפתוחה, 2002) וכמו כן Honaida Ghanim, "Poetics of Disaster: Nationalism, Gender, and Social Change Among Palestinian Poets in Israel After Nakba", *International Journal of Politics, Culture, and Society* 22, no. 1 (2009): 23–29.

³⁰ נעמה צבר-בן יהושע, עורכת, **מסורות וזרמים במחקר האיכותי** (תל אביב: דביר, 2001).

הולדת שירת האוהדים ביציעים

שירת כדורגל: "לא צהלת מנצחים ולא שכרון של כח/ לא יהירות גסה ולא התפרצות של שמחה:/ ענג צלול נח על פניו של הנער/ מתוק ועדין כאנקת אהבה/ צורב כהתענגות של החי על עצם קיומו/ כפליאתו על רך העשב ותבונת האדמה".³¹

ולעומתה, **שירת אוהדים:** "אגדות נרקמות בלילות/ ציפורים כבר נמות וחולמות/ חרישי הוא הלילה ואפל/ כוכבים מלמעלה גם שואל/ הפועל זונה הפועל זונה/ הפועל מוצצת לכל השכונה/ הפועל זונה הפועל זונה/ הפועל מוצצת לכל השכונה".³²

מאז בואו לעולם באנגלייה, בערך במחצית המאה התשע עשרה, נועד הכדורגל המודרני להיות למשחק של אנשים ושל רגשות: של אלה הלובשים את מדי המועדון ועולים מדי סוף שבוע על הדשא במטרה להבקיע את שער היריב ובעיקר של אלה הבאים לצפות בו, הנעשים מני וביה לאוהדים, למעורבים ולהלכה - "שותפים-בעלים". מבחינתם, זה המשחק שלהם יותר משל כל בעל עניין אחר: שחקנים, מנהלים, בעלים שבאים והולכים. האוהדים, הם נשארים שם לתמיד. דור אוחז בעקב של קודמו: הם, בניהם ובנותיהם, נכדיהם ונכדותיהם. זה ה"אלטר-אגו" שלהם: הם נקשרים ומתאהבים במועדונם, שרים לו ולשחקניו שירי אהבה ותהילה, מגוננים עליו ומחרפים במלל או בזמר את יריביו. בקרב קהל האוהדים ניתן למצוא מחברי טקסטים לשירים או ממציא מילים למנגינות מוכרות (כולל אריות מאופרות איטלקיות ידועות), ואין להם עניין כלל וכלל ב"זכויות מחברים". לעיתים כשקורה משהו מיוחד, למשל זכייה של המועדון באליפות הליגה, מתבקש זמר ידוע לחבר שיר אליפות - מילים ומנגינה - שיר שכולו נוטף אהבה, הערצה ותודה למועדון, שיר שמציף את רגשותיהם: "אני אוהב אותך" (הפועל, מכבי, בית"ר, מחק את המיותר). כך נאמר על קהל האוהדים האנגלי: מדובר בגברים שאינם מסוגלים לגלות לנשותיהם את אהבתם במילים, אבל הם מזמרים בגרון ניחר שירי אהבה למועדונם. הם עומדים ושרים לפני המשחק, במשך המשחק ולאחר סיומו - מקהלה של מאות ושל אלפים שרה "אודה" למועדון הכדורגל.

השידוך בין כדורגל לשירת אוהדים החל באנגלייה מן הטעם הפשוט ששם כאמור נולד הכדורגל המודרני. שם עוצבו דפוסי האהדה למשחק הזה, ומשם ממש נעו הדברים הלאה, ליבשות האחרות, באמצעות סוחרים אנגלים, מיסיונרים, מהנדסים ואחרים.³³ בזמן שבו נולד הכדורגל המודרני באנגלייה התקיימה בה כבר מסורת ארוכה של שירה עממית המלווה אותו כמעט מתחילתו באנגלייה.³⁴ ואך טבעי היה החיבור בין משחק הכדורגל לשירה, אל נכון, לצד העממי שלה: "ייהיה זה אבסורד לציין את הרגע המדויק שהכדורגל היה עד לשירה הראשונה [של האוהדים]. [בכל זאת] שירי עידוד וקריאות מצד הקהל היו לחלק מן המשחק מאז שנוסדה ההתאחדות האנגלית לכדורגל בשנת 1863".³⁵

³¹ תמיר גרינברג, "על הבעת פניו של ולאוביץ' בהבקיעו שער לרשתה של נבחרת גרמניה", בתוך **קורה פנימית: אנתולוגיית שירי כדורגל**, בעריכת גלעד מאירי (תל אביב: מדיה 41, 2009), 15.

³² שיר עממי, אוהדי מכבי תל אביב.

³³ David Goldblatt, *The Ball is Round: A Global History of Soccer* (New York: Riverhead Books, 2006).

³⁴ Adrian Thrills, *You're not Singing Anymore* (London: Ebury Press, 1998).

³⁵ שם, 26.

ישנן כמה עדויות בכתובים (כולל העיתונות) על כך שכבר בראשית ימיו של הכדורגל האנגלי נשמעו שירי אוהדים ביציעים. משנות החמישים של המאה הקודמת ואילך מתרחשת פריחה אמיתית של שירי היציע - מקוריים או מושאלים - בעד המועדון של האוהדים וכמובן נגד יריביו.³⁶ מאז רבתה השירה ביציעים כמעט בכל מקום בעולם שבו משחקים כדורגל. יש בה משהו, למעשה הרבה יותר ממה שהו, שמענג וממלא את האוהד הנוכח ביציע של האצטדיון; באמצעותה הוא חושף את ההזדהות עם המועדון "שלו", הוא מתחבר עם "משפחת האוהדים", הוא חווה קתרזיס ותחושת כוח והשפעה על מה שמתרחש על הדשא - תחושה של אני שהוא למעשה אנחנו.³⁷ "זה מתחיל בקול אחד, בתוך שנייה, מאות אנשים שומעים, ובמילה השלישית הם מצטרפים. השיר מתגלגל מטה ביציעים. מתפשט לימין ולשמאל, ובסופה של השורה הראשונה הוא שוב קול אחד, אולם הפעם קולם של האלפים מותך לקול אחד."³⁸

לשירת היציעים כמה "אבות". בדרך כלל מישהו כותב מילים למנגינה ידועה שאותה הוא מותיר כמות שהיא, אך מוחק את התמליל המקורי וממלא את הריק במילים שהופכות את השיר לשיר של אוהדי המועדון המסוים. בדרך כלל אין מי שיכהה בו, גם לא המחבר המקורי של השיר המסוים. מילות השיר עשויות להיות נוסטלגיות, המנון למועדון ולשחקנים, חיקוי לעגני של השיר המקורי ואפילו יצירה מעולם המוזיקה הקלאסית, כמו האריה "לה דונה מובילה" מהאופרה ריגולטו שכתב ג'וזפה ורדי המזומרת ביציעי הכדורגל במילים מותאמות. כך, במשך הזמן, עם התעצמות האהדה למשחק הזה החלה להתמסד שירה של יציעי אצטדיוני הכדורגל.³⁹ ללא השירה הזו משחק הכדורגל נדמה לסרט ללא פס קול. כפי הנראה יש לה תפקיד חברתי: היא מתדלקת את המוטיבציה של השחקנים וכן מאגדת את האוהדים ומאפשרת להם לפרוע את רגשותיהם. אצטדיון הכדורגל הוא בחזקת "תחום הרשאה": דברים שאינם מקובלים מחוצה לו נסבלים ומותרים בתוכו: הוא מאפשר לאוהדים לפרוק מתחים מיובאים, כגון תחושות של הפליה אתנית, כלכלית ודתית. כידוע, כדורגל ופוליטיקה הולכים יחדיו (גם אם בלתי נועדו), ולא אחת שירת הכדורגל מאתגרת את הפוליטיקה.

עד שנות השמונים של המאה הקודמת לא היה נהוג בישראל לפצוח בשירים ביציעי הכדורגל. אולי מדי פעם שרו "סתם" שירים מהרפרטואר הישראלי המוכר כדי ליצור מעט חגיגות, או אולי כדי להתגבר על השעמום המתרחש על הדשא. אוהדי המועדון הביעו תמיכה בקבוצתם ובדרך כלל גם קנטרו וגידפו את היריבה בקריאות ללא מצלול. השיר ה"פופולרי" ביותר היה "התקווה", שהושר לפני משחק בין-לאומי של נבחרת ישראל, אבל הוא הושמע והושר על פי כללי הטקס שקבעה ההתאחדות הבין-לאומית לכדורגל (פיפ"א). בשנות השמונים מתחוללת תמורה מרשימה. קהל אוהדי הכדורגל בישראל מתחיל לשיר.

³⁶ השיר המוכר לכל חובב כדורגל, "לעולם לא תצעדי לבד", המושר בפי אוהדי מועדון הכדורגל ליברפול בתחילתו של כל משחק באנפילד, מקורו אצל רוג'רס והמרשטיין שכתבו אותו למחזמר "קרוסל". השיר אומץ בקרב האוהדים בשנת 1963 לאחר ששמעו אותו מושר בפי "גרי והפוסעים" (Gerry and the Pacemakers).

³⁷ אמיר בן פורת, הו, **איזו מלחמה מענגת! אוהדי כדורגל ישראלים** (חיפה: פרדס, 2007).
³⁸ Tim Marshall, *Dirty Northern B*st*rds!: And Other Tales from the Terraces: The Story of Britain's Football Chants* (London: Elliott and Thompson, 2014), 7.

³⁹ מקורות שירי היציעים באנגליה הם זכר למסורת שירי העם בבריטניה. Chris Roberts, *Heavy Words Lightly Thrown: The Reason Behind the Rhyme* (London: Thorndike Press, 2006).

ההסבר לכך נעוץ בייבוא של דימויים מחו"ל במיוחד על ידי שידורי טלוויזיה מצולמים של משחקי הליגות האנגלית, האיטלקית, הספרדית ועוד. הקהל הישראלי עשה "העתק-הדבק": שירים מסוימים משם נקלטו ואומצו לטובת המועדון הישראלי המקומי. גם להשתתפות של הכדורגל הישראלי במפעלים של "ההתאחדות האירופית לכדורגל" (אופ"א) החל מעונת 1992-1993 יש יד בדבר: אוהדי כדורגל שליוו את מועדונם למשחק בחו"ל חוו על בשרם את עוצמת השירה והמחוות הגופניות של המקומיים, וכששבו החלו לעשות כמותם.⁴⁰

היציעים בישראל שרים: לקבוצות רבות יש שירים, שחלקם חוברו כאמור על בסיס שיר שנעימתו נשמרה אך מילותיו שוננו, וחלקם נכתבו במיוחד עבור המועדון המסוים. לבית"ר ירושלים יש שירים משלה (אייל גולן, צלילי העוד, אהובה עוזרי), גם להפועל תל אביב (אריק איינשטיין, אריאל זילבר, יצחק קלפטר, חנוך יובל), להפועל פתח תקווה (יואב יצחק), למכבי תל אביב (אתניקס, שר אל), למכבי נתניה (שלמה ארצי), למכבי חיפה (עוזי חיטמן, דורי בן זאב, רותי נבון), לבני יהודה (נסים גרמה, מרגלית צנעני), להפועל באר שבע (יוסי מוסטקי), להפועל חיפה (חיה ארד, אבי פרץ). והרשימה ארוכה: גם קהלים של קבוצות מליגת המשנה ומהליגות הנמוכות יותר "תפרו" שיר הלל למועדונם. בכל סוף שבוע בעונת הכדורגל מאכלסי היציעים עומדים ושרים: "לעולם לא תצעדי לבד" בגרסאות הבית.

ובשוליים החלה להופיע שירת כדורגל שכתבו משוררים מוכרים בישראל. ניצנים ראשונים הופיעו כבר בשנות החמישים, אפילו בטרם האוהדים החלו לפזם, אבל הם לא התפתחו ופרחו. בשנות השמונים המאוחרות ואילך מבצבצת וצומחת שירת כדורגל ישראלית, שכותביה הם משוררים ותיקים ומוכרים וגם משוררים צעירים שעדיין מהססים. הכתיבה הזו נחשבת למשהו האמיתי, ל"לשון השירה".

"במה להמתיק ימים אם לא בשירים"⁴¹

משחק הכדורגל היה מקובל ביישוב היהודי זמן רב לפני הקמת המדינה.⁴² לאחר הקמתה ולאחר שנדמו רעשי המלחמה, חודשו משחקי ליגת הכדורגל כולה בחסות פוליטית של מרכזי הספורט הפועל, מכבי ובית"ר, שנוסדו בתקופת ה"יישוב". בתוך זמן לא רב הוכשרו מגרשים כמעט בכל מקום יישוב בישראל. מניין הקבוצות המשחקות עלה עשרת מונים, וקהל רב יחסית נהר לצפות במשחקים שנערכו בשבתות. נבחרת ישראל, שזכתה לתמיכה נלהבת של אוהדיה, השתתפה בתחרויות המוקדמות לקראת משחקי האולימפיאדה והמונדיאל. למעשה, הכדורגל היה אירוע תרבותי המשותף לכל השבטים דוברי השפות השונות (יהודים וערבים) שהתכנסו אז בין הים לקו הירוק, יותר מכל אירוע תרבותי אחר. הוא שימש לינגווא פרנקה: כדי להבינו וכדי להשתתף בצפייה בו לא היה צריך אלא לבוא למגרש. המקומיים ורבים מאוד מן "העולים החדשים" כבר הכירו את המשחק הזה, ומי שלא, ערך עימו היכרות כאן, בישראל. כאמור, במגרשי הכדורגל בישראל של השנים ההן לא שרו: לא שאלו שירים עממיים לטובת

⁴⁰ אמיר בן פורת, **ממשחק לסחורה: הכדורגל הישראלי, 1948-1999** (קריית שדה בוקר: הוצאת הספרים של אוניברסיטת בן גוריון, 2002).

⁴¹ תן זך, **כל החלב והדבש** (תל אביב: עם עובד, 2002), 5.

⁴² חיים קאופמן, "אגודות הספורט הציוניות: מספורט לאומי לספורט פוליטי", **זמנים** 63 (1998): 81-91.

המועדון המסוים ולא חיברו מילים שהוטבעו בלחן מוכר. למעט מקרים ספורים, סופרים לא כתבו עליו ומשוררים לא שוררו עליו. כדורגל ושירה נועדו יחדיו רק בעשורים האחרונים של המאה העשרים ואילך.⁴³

בישראל של הזמן הזה כותבים הרבה שירה. על פי נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, בין השנים 2006-2016 יש יותר ספרי שירה מאשר בעשור הקודם, כשמונים אחוזים מהם בעברית. כמעט בכל שנה משוררים צעירים מצטרפים למחנה המשוררים, ובכל זאת יש מעט מאוד מחקר מסודר על מי וכמה קוראים שירה בישראל.⁴⁴ מדי פעם ניתן לשמוע (לקרוא) את אכזבתם של משוררים בנוגע להיקפו המצומצם של קהל היעד שלהם. הינה ויזלטיר: "וזה בערך כל האנשים/ קוראים דברים אחרים".⁴⁵ ניתן לשער כי כשמדובר בשירת כדורגל - גם אם כתב אותה משורר ידוע - קהלה, אם אכן יש כזה, מצומצם מאוד. בכל זאת, כפי שיסופר בהמשך, לשירת הכדורגל "יש רגל" בכלל השירה הישראלית.

כאמור, במאמר זה נסקרת שירת הכדורגל בת ימינו על פי התמות המרכזיות שבה, תשע במספר, וזאת בהתאם ל"תנאי המצב ההיסטוריים" המאפיינים את התקופה⁴⁶ - הקונטקסט אשר ממסגר את התוכן של החברה הישראלית ומותיר לשירה את אותה "אוטונומיה יחסית" שהזכרה לעיל. כך למשל, בעוד שמשוררי "דור המדינה" הגיבו בשירתם לאירועי הימים ההם **בדרך כלל בשירה "לאומית"**,⁴⁷ נדמה כי לא תהיה זו טעות לקבוע כי בעשורים שהתרחקו מן העשור הראשון למדינה התעצמה האוטונומיה של השירה ושל כותביה: שירת הזמן הזה "יורה חופשי" לכל הכיוונים.

ברם, שירת הכדורגל בישראל נמצאת עדיין בשוליים: מהססת ומחכה כי יקבלוה כחברה למיליה של השירה הנחשבת. אין היא יודעת מי קורא אותה. המבקרים הלהוטים "להתנפל" על כל ספר שירה היוצא לאור - ויש רבים כאלה לאחרונה - מתעלמים ממנה. עדיין אין לה "משורר" עטור תהילת משוררים. אבל היא פה, וכפי הנראה היא אינה מתכוונת ללכת לשום מקום.

⁴³ על שירה יהודית וישראלית בעבר העוסקת בספורט בכלל ראו דן אלמגור, "בין שיר השירים לשיר השרירים", בתוך **תרבות הגוף והספורט בישראל במאה העשרים**, בעריכת חיים קאופמן וחגי חריף (ירושלים: יד יצחק בן-צבי ומכון וינגייט, 2002), 473-492.

⁴⁴ למעט תלמידי בתי הספר שחלה עליהם חובת קריאת שירה במסגרת תוכנית הלימודים. מסקר שערך מכון גיאוקרטוגרפיה עלה כי שני אחוזים בלבד מהציבור אוהבים לקרוא שירה. News1, 15 בפברואר 2007.

⁴⁵ מאיר ויזלטיר, "כל האנשים שלא קוראים שירה", **מרודים וסונטות: שירים לעת מצוא, 2009** (תל אביב: הקיבוץ המאוחד, 2009).

⁴⁶ ראו למשל Georg Lukács, *The Theory of the Novel: A Historico-philosophical Essay on the Forms of the Great Epic Literature* (Cambridge: The MIT Press, 1971); Terry Eagleton, *Marxism and Literary Criticism*.

⁴⁷ ראו למשל מיכאל גלזמן, **שירת הטבעיים: המלנכוליה של הריבונות בשירה העברית בשנות החמישים והשישים** (חיפה: הוצאת הספרים של אוניברסיטת חיפה, ידיעות אחרונות, ספרי חמד, 2018). ראו גם ראובן שהם, "אין עם אשר ייסוג מחפירות חייו": **תמתיקה, מואטיקה ורטוריקה בשירי הזמר ההמנוניים של היחידות הלוחמות, 1930-2010** (תל אביב: הקיבוץ המאוחד, 2018).

זה מה שיש

איסוף שירה ישראלית בעברית שעניינה כדורגל החל מהקמת המדינה ועד לימינו אינו דבר פשוט מכיוון שבשום מקום לא ניתן היה למצוא קטגוריה סוגה כזו. הספרות המחקרית העוסקת בשירה וכן השירה עצמה לא הוכונו עד כה לעניין זה. אם כן, היה צורך "לחפור" במקורות שניתן היה לשער ששם תימצא, אולי, שירה העוסקת בכדורגל. למרבה המזל, בשנת 2009 יצא לאור ספרו של גלעד מאירי "קורה פנימית", ובו אוסף עשיר יחסית של שירים שעניינם משחק הכדורגל. עוד קודם לכן נסקרו מקורות אפשריים, כגון עיתונות ספורט משנת החמישים (למשל, "גורן כידון" בהוצאת מרכז הפועל) ומדורי הספרות שהופיעו בקביעות בעיתוני סוף השבוע, רובם כבר פסקו מלהופיע.⁴⁸ מדובר בשירים שנגעו בכדורגל, אפילו בקצה, והופיעו כאמור במגוון כתובים שאסף הכותב במשך שנים, עד לרגע שבו החלה כתיבת המאמר הנוכחי. כצפוי, המחברים הם גברים. את מספר המשורות בישראל הכותבות על כדורגל ניתן למנות על אצבעות כף יד אחת ועוד קצת. אף שכבר קיימת בישראל ליגת כדורגל מסודרת של נשים, ותחרויות גביע העולם בכדורגל של נשים צוברות תאוצה וקהל רב, מבחינת הדימוי שלו המשחק הזה הוא עדיין משחק של גברים.⁴⁹ כמאתיים שירי כדורגל⁵⁰ ואנתולוגיה אחת בלבד של שירת כדורגל, בעריכת מאירי, שבהמשך זכתה להרחבה - הם טיפה בים השירה העברית.⁵¹ על פי נתוני הספרייה הלאומית, בשנת 2008, שנה לפני פרסום האנתולוגיה, יצאו לאור 360 ספרי שירה בעברית, ובשנת 2017 יצאו לאור 1,247 ספרי שירה בעברית (לשם השוואה, בשנת 1948 יצאו לאור 31 ספרי שירה בעברית). יש מעט מאוד עדויות לכך ש"שירת כדורגל" בעולם נהנית מהמושגים ומהכלים שיצרו חוקרי שירה במשך הזמן. אם יש משהו, אזי בדרך כלל רמת הניתוח של שירה זו היא עדיין ראשונית מאוד ומתרכזת בזיהוי תמות מרכזיות, כלומר, במיון ובסיווג קטגורי.

בישראל, כצפוי, לא נמצא אפילו מחקר סוציולוגי אחד העוסק בשירת כדורגל. בפרק הבא, שהוא העיקר במאמר זה, החסר מתחיל להתמלא: נסקרות בו אותן תמות מרכזיות העולות מקריאת השירים, וכן נבחנת בו הזיקה שבין דמיון למציאות - מהו הקשר, אם יש כזה, בין חירות המשורר בטקסט שלו ובין הקונטקסט שבו הוא פועל, ובאיזו מידה הוא נאחז במשחק הכדורגל ישירות או בעקיפין, למשל כמטפורה.⁵²

⁴⁸ "דבר", "על המשמר", "למרחב", "חרות", "הבוקר", "קול העם". לכל אחד מהם היה מדור ספרותי שבו פורסמו בעיקר שירים, סיפורים וביקורות של מחברים מן המחנה "שלנו". המעקב אחר "שירת כדורגל" כלל גם כתבי עת כמו "עכשיו", "סימן קריאה", "גג", "כרמל" ועוד, חלקם כבר אינם יוצאים לאור.

⁴⁹ על כדורגל נשים בישראל ראו אמיר בן פורת, **ככה לא עושות כולן: נשים במגרש הכדורגל** (תל אביב: רסלינג, 2015).

⁵⁰ נכללים בסך הזה גם שירים שנשלחו לגלעד מאירי ועדיין לא פורסמו, ועוד כמה שהופיעו במדורי הספרות של העיתונים במשך השנים מאז הקמת המדינה.

⁵¹ גלעד מאירי, עורך, **קורה פנימית: אנתולוגיית שירי כדורגל** (תל אביב: מדיה 41, 2009). בשנת 2021 פרסם מאירי אנתולוגיה נוספת, המרחיבה את הראשונה: גלעד מאירי, עורך, **קריאת משחק: אנתולוגיית שירי כדורגל ישראלים עם חיוק זר** (ירושלים: מקום לשירה, 2021).

⁵² מיעוט שירי הכדורגל מקשה לערוך ניתוח משני, כלומר תת-תמות. זיהוי התמות ואיתורן מתמקדים בתמה הדומיננטית שבשיר המסוים. בכמה מקרים בלבד שיר מופיע ביותר מתמה אחת.

על מה הם משוררים

כאמור, נקודת המוצא של הקריאה בשירת הכדורגל הישראלית היא בחינת הקשר בין הטקסט ובין הקונטקסט המסוים שבו מתרחש "הסיפור של השיר". כפי שצוין לעיל, מעט מאוד שירת כדורגל נכתבה בעבר בישראל, והקשר שלה למצב התקופה ברור למדי, למשל האדרת נבחרת ישראל במשחק שנערך ביולי 1956 מול נבחרת ברית המועצות.⁵³ השינויים בקונטקסט הפוליטי-תרבותי של החברה הישראלית הרשימו גם את כותבי שירת הכדורגל.

התמה הראשונה: הקונטקסט הלאומי. מה שהתחיל ללא כוונת מכוון והפך בתוך זמן לא רב לעניין מודע ומכוון, הוא הזיקה האמיצה בין משחק הכדורגל ללאומיות או לחלופין למדינה הריבונית. זיקה זו טיפחו בגלוי ממשלות במקומות מגוונים בעולם: משחקה של הנבחרת הלאומית נגד נבחרות של מדינות אחרות במפעלי גביע העולם המנוהלים על ידי פיפ"א ונערכים בקביעות אחת לארבע שנים וכן תחרויות על "גביע האזור" שהתאחדויות הכדורגל האזוריות עורכות גם כן אחת לארבע שנים.⁵⁴ במשך השנים ובעידודן של ממשלות שהיה ויש להן אינטרס להשתמש בנבחרת הלאומית לצורך גיוס המונים הפכו האירועים הבין-לאומיים של הכדורגל לזירה בעלת משמעות פוליטית - ניצחון נבחרת הכדורגל מיוחס למדינה ולעומדים בראשה.⁵⁵ בישראל של שנות החמישים והשישים משחקה של הנבחרת הלאומית היו להרבה יותר מאשר "סתם" תחרות כדורגל. כמאמר ההיסטוריון אריק הובסבאום, אכן "העם עומד מאחורי הנבחרת".⁵⁶ במשחקים הבין-לאומיים שנערכו בישראל נכחו באצטדיון ברמת גן עשרות אלפים, ומאות אלפים האזינו לנחמיה בן אברהם המשדר ומתאר אותם ברדיו. במקרים מסוימים, למשל ביולי 1956, כשנבחרת ישראל שיחקה פעמיים נגד זו של ברית המועצות, מחמת החשיבות (הפוליטית) התערבו גורמים ממשלתיים ישראלים בהכנת הנבחרת ובארגון המשחק. בזמן ההוא לא נכתבה כאמור שירת כדורגל, למעט שירים בודדים. כזה למשל הוא שיר פרי עטו של נתן אלתרמן, אחד מן המשוררים הידועים ביותר בקרב קוראי השירה אז, שאותו הוא כתב בעקבות המשחק הראשון, שהתקיים במוסקבה (ובו ישראל הפסידה 0-5): "... ובינתיים כל ערים ומושבות בישראל קולטות/ גלי אלחוט לארך ולקצר... / הככרות והרחובות כמעט ריקים מאין אדם. מה נפרש/ ומה נוספה? ממש עצר. וקול האצטדיון המוסקבאי נשא...".⁵⁷ במשחק השני, שנערך באצטדיון רמת גן, נכחו כ-65 אלף צופים, וכמעט כל שאר האזרחים היו צמודים למקלט הרדיו. במשחק הזה ישראל הפסידה רק 1-2, ואלתרמן כתב שוב:

⁵³ למשל נתן אלתרמן, "איבנו רבינוביץ", בתוך **קורה פנימית**, 96. נבחרת ישראל הפסידה לרוסים בתוצאה 2-1, שבזמן ההוא נחשבה להישג.

⁵⁴ פיפ"א חילקה את חברה לשישה אזורים: אסיה (AFC), אפריקה (CAF), צפון אמריקה ומרכז (CONCACAF), דרום אמריקה (CONMEBOL), אוקיאניה (OFC) ואירופה (UEFA). ישראל שייכת לאזור האירופי החל משנת 1993.

⁵⁵ אמיר בן פורת, **כדורגל ולאומיות** (תל אביב: רסלינג, 2003). משטרים אוטוריטריים "מנכסים" את הנבחרת הלאומית לטובתם. גם משטרים דמוקרטיים נוטים להשתמש בנבחרת הלאומית לשם גיוס תמיכה המונית.

⁵⁶ אריק הובסבאום, **לאומיות ולאומיים: מאז עידן המהפכה**, מאנגלית עידית שורר (תל אביב: רסלינג, 2006).
⁵⁷ נתן אלתרמן, "איבנו רבינוביץ". החשיבות ה"משנית" של המשחק הזה הייתה בכך שנבחרת ישראל הופיע במוסקבה, מה שאפשר להמוני יהודים לבוא ולצפות בה ולהתרגש מעצם נוכחותה.

מה נכחד? היה זה תענוג. / הייתה זו הנאה כהלכתה וכתיקונה / לראות כיצד
 נבחרת ישראל נלחמת בנפילים בלי לכת תמס כמו דונג. / אכן אולי אין לדבר על
 כבוד הלאום. לא כבוד הלאום אולי עמד בסכנה... [...] שכן בכל זאת השתלבו גם
 הרהורי סיפוק לאומיים.⁵⁸

אמיר גלבע, גם הוא אחד מן המשוררים המוכרים לקהל חובבי השירה, כתב על אותו משחק:

כבר עמד יום מצפה לבוא ליל / ומרחוק, ממזרח, עלו קולות / אל - אל יש - ר - אל
 / - פעם גברו הקולות ופעם באו בנמוך [...] וכל העם צופים מסביב / כבתמונת
 קרב עתיקה, [...] ואין אלא שחר עולה ושמש מהל / כבהולדת עם, כבהחל- /
 וברוח נושבה גל קולי נשמע.⁵⁹

"אל אל ישראל" הייתה ל"סיסמת הקרב" של אוהדי הנבחרת הלאומית. היא החליפה את
 הסיסמה הקודמת "כיפק היי", שמקורה כנראה בשפה הערבית שגוירה בפלמ"ח.
 זה כמעט כל מה שיש על כדורגל ולאומיות בשירת הכדורגל הישראלית. בכמה שירים יש
 רמזים לזיקה שבין כדורגל ללאומיות, כמו אצל מרדכי גלילי: "במשחק אבד לי הקמע הארץ
 ישראלי, / שהיה תלוי על ידי. / חפשנו שעות, כל השחקנים והמאמנים, / לא יכלנו למצאו. / איני
 יודע אם תבין, / זה היה קשר הדוק לארץ".⁶⁰

בהקשר דומה לתמה זו ובדרגה אחת נמוכה ממנה נמצאת שירת כדורגל הסרוגה בפוליטיקה
 המקומית. אלכסנדר פן כתב: "קשה להיות אחד מישראל- / פוליטיקה [...] אך התרגלנו מילא. /
 מפקד אדום עורך לו הפועל / ומתכנסים אנשי לבן ותכלת / [...] ונודלמן, זה קיצוני שמאלי, / גם
 במשחק השמאל מבקיע שער".⁶¹ כדורגל ופוליטיקה הולכים יחדיו כמעט החל מהיום שבו היה
 המשחק הזה למשחק הפופולרי ביותר של המעמדות הנמוכים.

התמה השנייה: פוליטית-מחאתית. תמה זו מקטלגת שירה שיש בה היבטים מחאתיים מכווני
 מטרה, ולו גם ערטילאית. כזה למשל הוא השיר "כדור עונשין" מאת רוני סומק, שאפשר לכנותו
 "משורר כדורגל": "לעולם לא תלכי לבד בית"ר ירושלים, / בשוק מחנה יהודה תופרים לך שמלת
 שבת".⁶² בית"ר ירושלים הייתה מאז ומתמיד "מדורת השבט" של מחאה פוליטית המתובלת
 במחאה עדתית. יובל פז כתב: "אז ידעתי שמדובר בשני משחקים / זה של הדשא הרך / וזה של
 הבטון הקשה".⁶³ ושלומי חתוכה: "האם ישחק ערבי בבית"ר לפני שישתכשך בברכת הקיבוץ?
 [...] האם יעבור ערבי את המחסומים וישחק בבית"ר / לפני שמשורר מזרחי יכנס למגרש /
 ואשכנזים יפסיקו / לרגם אותו באבנים?".⁶⁴ וניסים ברכה בשיר "אני אוהב אותך בית"ר": "בוא
 למשחק של בית"ר / ז'בו עיוני / בוא ותראה את הרויזיה בעיניך / צבועה בשחר / צבועה בצהב [...]

⁵⁸ נתן אלתרמן, "הרהורי אצטדיון והערת אגב", בתוך **קורה פנימית**, 99.

⁵⁹ אמיר גלבע, "ישראל", בתוך **קורה פנימית**, 19. השיר הופיע במקור בשנת 1963.

⁶⁰ מרדכי גלילי, "מגן דוד חלול", בתוך **קורה פנימית**, 24.

⁶¹ "הרהורים". השיר נמסר למחבר על ידי גלעד מאירי. מאירי מציין כי שיר זה נכתב בשנת 1932 וכי כפי הנראה הוא הראשון שמשורר ישראלי כתב על כדורגל.

⁶² רוני סומק, "כדור עונשין", בתוך **קורה פנימית**, 79.

⁶³ יובל פז, "הדקה ה-91". נמסר למחבר על ידי גלעד מאירי.

⁶⁴ שלומי חתוכה, "קואן לאדם לבן", **הארץ**, ספרים, 30 ביולי 2015.

תתרשם/ הזר לך המזרח?/ אלו הם בני תאמננג'יר ותוניס/ שרים:/ אני אוהב אותך בית"ר/ אמור לי, במנגינותיו אזיניך ימדודו?⁶⁵ ומתי שמואלוף: "השפה מבקשת לומר סליחה על שלא נתנו/ לכם ערוץ חמש פלוס".⁶⁶

ניתן להניח כי שירת כדורגל, ובעיקר שירה פוליטית מחאתית, מושפעת ממה שקורה בסביבה הפוליטית-תרבותית בישראל בתקופה מסוימת. על הזיקה הפוליטית אין צורך להרחיב: משנות החמישים ועד לשנות השמונים היה הכדורגל בישראל קשור בטבורו לפוליטיקה באמצעות שלושה מרכזי ספורט: הפועל, מכבי ובית"ר, שחסו בנפרד תחת פטרון פוליטי (מחנה פוליטי) מסוים. בעשורים הראשונים למדינה היריבות הפוליטית בין המחנות בישראל פלשה למגרשי הכדורגל בדמות של קריאות מחאה כלפי הממשלה, מפא"י, ההסתדרות, ומן היצע ממול קריאות נגד מפלגות האופוזיציה ומנהיגיה. כאמור, בשנים ההן לא נכתבה כמעט שירת כדורגל למעט זו שצוינה לעיל. "האוטונומיה היחסית" שהעניקה הסביבה הפוליטית לתרבות נכבלה מבחוץ, ומבפנים - צנזורה שנבעה (גם) מהמחנה המסוים שאליה השתייך המחבר.⁶⁷ שירה נושאת מחאה כבר נשמעה ברבים בישראל של הזמן ההוא, אך כיוון שלא נכתבה אז שירת כדורגל, גם מחאה באמצעות שירה כזו לא הייתה.

בעשורים הראשונים של המאה הנוכחית חלה תמורה של ממש בשירת מחאה בישראל.⁶⁸ שירת המחאה הגיעה אל הכדורגל גם מן "החלוץ המגדרי": שירה שנכתבת בידי נשים. יעל שרף "קורעת רשתות": "בכל המונדיאל הזה/ לא מוצאת את עצמי./ תרה אחר כדורים תועים/ לא מצליחה להדוף את הבאים לקראתי./ הדשא עושה לי אלרגיה/ הבירה בחילה/ הרשתות קרועות/ והשופט בן זונה".⁶⁹ כפי הנראה, בזמן שהזהות המגדרית ממלאת את סדר היום הישראלי, נשים מתחילות לשורר גם על כדורגל, שעל פי ה"מסורת" הוא כאמור משחקם של הגברים.⁷⁰

אמירה הס יורה מן המתן: "זה המקום שרוסים הופכים מלך/ שאדם הופך לדם-נשמה ממש שצועק/ במגרש הזה מכדררים נשמות/ בבעיטה/ ומושיבים עליהם שר ומושל/ שלא ידע את ישראל/ בשם החפשי/ בשם הליברטי/ בשם המאזן וד"ר מאזן/ על לשון המאזנים/ על זבבי".⁷¹

התמה השלישית: ממלא המקום. הכוונה לשירה המעצימה את מועדון הכדורגל, את קהל האוהדים ואת גיבורי המשחק תוך צמצום האני של הכותב. לחלופין מדובר בהתניית מיקומו של המשורר ב"גוף החיצוני". כך למשל אודי שרבני כותב בשיר "מלמיליאן":

⁶⁵ ניסים ברכה, "אני אוהב אותך בית"ר", **הארץ**, ספרים, 17 במרץ 2017.

⁶⁶ מתי שמואלוף, "לשהידים", בתוך **קורה פנימית**, 58.

⁶⁷ ניצה בן-ארי, **דיכוי הארוטיקה: צנזורה וצנזורה-עצמית בספרות העברית 1930-1980** (תל אביב: אוניברסיטת תל אביב ההוצאה לאור, 2006); אמיר בן פורת, **החיים ממש, הנה הם כאן: ספרות מחזרת אחרי כדורגל** (תל אביב: רסלינג, 2018); יעל פטקין, **שרים אסורים: שמונה עשורים של צנזורה ושערוריות במוזיקה הישראלית** (ePublish, 2019).

⁶⁸ ראו למשל: טל ניצן, עורכת, **בעט בזול: שירת מחאה עברית, 1984-2004** (תל אביב: חרגול, 2005); אסמא אגבארייה ואחרים, עורכים, **אדומה: אנתולוגיית שירה מעמדית** (תל אביב: [אתגר, מעין, הכיוון מזרח, 2007]; הכיוון מזרח 13 (2007).

⁶⁹ יעל שרף, "שחקנית ספסל", בתוך **קורה פנימית**, 60.

⁷⁰ ה"מסורת" הזו כבר נפרצה מכל כיוון: נשים משחקות כדורגל בליגת נשים מסודרת, ונבחרות כדורגל של נשים משתתפות במונדיאל כדורגל נשים. שיעור הנשים הצופות במשחק הזה במגרש עצמו או באמצעות מסך הטלוויזיה הולך וגדל. נשים כותבות על כדורגל. כך בעולם, כך גם בישראל בזמן הזה.

⁷¹ אמירה הס, "תגובה על תגובה של מישהו על משהו או: כדורגל בעיטות-עונשין", **הכיוון מזרח 13** (2007): 38.

ולפני זה היה עולה לך ממול/ היה עולה לך ממול כמו חבורת עורבים שבאים לתפס לך/ את השער/ כמו גל מים שמגיע מעליך, כמו זמזום של אלפי דבורים, כל הקהל: אורי/ אורי/ אורי [...] וזה רק רעש יחיד ומיוחד: אורי/ אורי/ אורי.⁷²

ניתן להוסיף לקטגוריה זו את "16 שירים תמימים על 16 נבחרות" של שרבני: "אין לנו ברירה" כותב המחבר, "אלא לבחור באחת הנבחרות שמשחקות במשחק זה ולתת לה את אהדתנו".⁷³ רוני סומק כותב על מי שנחשב לגדול הכדורגלנים של הזמן הזה, ליאונל מסי: "הפרפר שהתרחב והתכוץ/ באקורדיון הטנגו/ ושתה מצוף הפרח שכמעט נבל/ באגרטל, החל לרחף בגלגול הזה מעל ראשו המשפל של דשא ירוק/ בז לחק, וחד כשריקה מאשרת של גול/ במשרוקית השופט".⁷⁴ ועוד רוני סומק שב לאחור, לשנות החמישים של המאה הקודמת: "כשפרנץ פושקאש הניף אצבעות כאנטנת גל על גג גופו/ אפשר היה לקלט את/ נשיקת השפיץ בלחי הכדור [...] אלוהים היה בפנים מגולגל בספר תורה, ואלוהים אחר, הונגרי, רץ רחוק במגרש".⁷⁵ פרנץ פושקאש, מגדולי שחקני הכדורגל של שנות החמישים של המאה הקודמת, נגע בנפשו של כל אוהד, גם האוהד הישראלי, אף שחסרונה של טלוויזיה בימים ההם העניק אך מעט מאוד אפשרות לצפות ממש במשחקו של "המיוחד". ילד צעיר ששיחק כדורגל ברחוב החול דימה עצמו לפושקאש האגדי קורע רשתות (וראו בתמה "נוסטלגיה").

המשורר בתמה הזאת הוא בתפקיד האוהד-המעריץ. ייתכן שהוא שייך לזן המכונה "אוהד חם" או אולי רק לזה המכונה "אוהד קר".⁷⁶ לכאורה הוא מבטל את עצמו בפני "הגדולים": משחק הכדורגל, אל נכון, שחקן הכדורגל, הוא האלטר-אגו של המשורר האוהד.

התמה הרביעית: שרת מתווך (פרוקסי). המשורר חש את עצמו במשחק הזה באמצעות דמויות או מצבים מתווכים. אבי אליאס כתב:

ננה נעימה. שפכה סלת לתוך קערת הפח./ פזרה בהרט, ולפי האצבעות מדדה מים מהברז./ מהקומה השלישית ברחוב הנביאים בשכונת שעריה/ התבוננה במגרש הבוגרים של הפועל מחנה יהודה./ היא קצצה חזה-עוף וחודרה בסכין שלא חותכת מים./ האחים רצאבי שחקני הקבוצה רצו לארך ולרחב המגרש... [...] ויסוקר השוער פרש ידים כמתפלל לאלקים. וננה בתנועה אקרובטית/ הניחה בסיר המבעבע קבה. אחת אמרה שיהיה גול. שני לפנדל. השלישי/ לאאוט... והאחרון שיהיה כפרה על אחי השופט.⁷⁷

⁷² אודי שרבני, "מלמיליאין", הארץ, מוסף הספרות, 1 במאי 2017. המשורר-סופר אודי שרבני היה בצעירותו שחקן כדורגל.

⁷³ אודי שרבני, "16 שירים תמימים על 16 נבחרות", הארץ, ספורט, 16 ביוני 2012 (בעת יורו 2012).

⁷⁴ רוני סומק, "סונטת ליאונל אנדרס מסי", ידיעות אחרונות, 23 בדצמבר 2017.

⁷⁵ רוני סומק, "גול ברגל שמאל", בתוך קורה פנימית, 16.

⁷⁶ על החלוקה של אוהדי הכדורגל לזנים ראו Richard Giulianotti, "Supporters, Followers, Fans, and Flaneurs: A Taxonomy of Spectator Identities in Football", Journal of Sport and Social Issues 26, no. 1 (2002): 25–46. אין בידי המחבר מידע על אודות, למשל, אהדתם של אלתרמן וריבנר לכדורגל ממש, אבל משוררים ישראלים אחרים שכתבו וכתבים על המשחק הזה מוכרים בציבור כאוהדי כדורגל מושבעים. ראו בתמה "נוסטלגיה".

⁷⁷ אבי אליאס, "כדור-העונשין של ננה נעימה", הכיוון מזרח 13 (2007): 43.

פנחס שדה מתבונן בפעוטים המשתעשעים בכדורגל: "FOUL FOUL" נגעת ביד, אני צריך לבעט לך בעיטת עונשין". ומשתוקק מפנטז: "אילו היה לי עכשיו ילד בן, נניח חמש או שש שנים".⁷⁸ וטוביה ריבנר העתיר בימים: "העינים מתעוררות מעט, עוקבות אחר הכדור/ המתגלגל בין רגלים יקרות מאוד מאוד, פעם אדומות/ ופעם צהבות, חוזות בבחורות יפהפיות [...] רגלי הישיש מוליכות את הגוף המכביד/ לשנה הפותחת עצמה לנשמה/ לנשם בה./ בבקר חוזרות המילים: ברזיל - מקסיקו אפס אפס".⁷⁹

אוהד כדורגל המכונה בשפת העם "אוהד שרוף" מיוחד בזה שהכדורגל הוא "אורח חייו": סדר יומו נקבע בהתאם ללוח המשחקים של מועדונו. המחשבה על המשחק הבא מלווה אותו מההשכמה ועד לעצימת שמורות עיניו בלילה (לאחר שבילה בצפייה בכדורגל על מסך הטלוויזיה). גלעד מאירי מתעורר לאחר הרדמה כללית בבית החולים: "כמה יצאו הפועל?/ מילותי הראשונות לאחר שלושה ימים ריקים".⁸⁰ ואביחי קמחי מדווח: "הייתי אוהד שרוף של הפועל ירושלים וכמעט כולם אהדו/ את בית"ר. פעמים לקח אותי אבא למגרש קטמון לצפות/ במשחק של הפועל".⁸¹ תמיר גרינברג עושה מעין העברה:

על הבעת פניו של ולאוביץ' / בהבקיעו שער לרשתה של נבחרת גרמניה / לא צהלת מנצחים ולא שכרון של כח. / לא יהירות גסה ולא התפרצות של שמחה: / ענג צלול נח על פניו של הנער, / מתוק ועדין כאנקת אהבה, / צורב כהתענגותו של החי על עצם קיומו, / כפליאתו על רך העשב ותבונת האדמה.⁸²

התמה החמישית: זהות. בספרות המתעניינת בשאלה "מה כל כך מושך את אוהדי הכדורגל" מופיעה המילה "זהות" כאבן הראשה: משחק הכדורגל, אל נכון, מועדון הכדורגל, מהווה עוגן זהות יציב במיוחד בשעה שבה לטענתו של זיגמונט באומן, ה"מודרניות נזילה"⁸³ ואין אחיזה בטוחה בשום דבר. אוהד כדורגל חם, פושר או אף קר יכול לסמוך על מועדונו (כלומר, על הכדורגל) כי זה לא ייטוש אותו. בספרות (בפרוזה) ובאוטוביוגרפיות ניתן למצוא דגשים חזקים על תרומתה הקריטית של ההזדהות עם מועדון הכדורגל עבור הווייתו של האוהד: זוהי זהות שאינה נמסה עם שינויי האקלים התרבותי-פוליטי. כך גם בשירת הכדורגל בישראל מופיעה התמה הזו בגלוי ממש או בין השורות.⁸⁴

ההזדהות עם מועדון הכדורגל, כלומר אהדתו אליו, נמשכת מן העריסה ועד לקבר, ואולי אף לאחר מכן. "מטריד/ שאחרי מותי/ הפועל תשחק/ ולא אדע מה קרה", "מקונן" מאירי.⁸⁵ וישראל ורמן כותב: "סבי/ מצד אבי נשרף בבית הכנסת/ אני/ שרוף/ על/ ברצלונה".⁸⁶ ההשוואה

⁷⁸ פנחס שדה, "משחק כדורגל בגן עם ילד דמויני", בתוך **קורה פנימית**, 28. ראו גם אצל רחל המשוררת: "בן לו היה לי [...] אורי אקרא לו" - אין לזה כל קשר לכדורגל.

⁷⁹ טוביה ריבנר, "מונדיאל 2014", נמסר למחבר על ידי מאירי.

⁸⁰ גלעד מאירי, "שיר מס' 5 מהמחזור שוק אנפילקטי", נמסר למחבר על ידי מאירי.

⁸¹ אביחי קמחי, "משחק בית", נמסר למחבר על ידי מאירי.

⁸² גרינברג, "על הבעת פניו של ולאוביץ'", 15.

⁸³ זיגמונט באומן, מודרניות נזילה, תרגום בן-ציון הרמן (ירושלים: מאגנס, 2007).

⁸⁴ בן פורת, **החיים ממש**.

⁸⁵ גלעד מאירי, "מס' 10", בתוך **קורה פנימית**, 93.

⁸⁶ ישראל ורמן, "שרוף", נמסר למחבר על ידי מאירי.

כמובן מוגזמת, אבל מן המפורסמות שאהדה כזו עלולה למנוע מנוחה נפשית מהאוהד האדוק, להדיר שינה מעיניו לפני משחק חשוב ואף לשאת עימה "ייסורי נפש". לכישלון של מועדונו בשדה המשחק עלול להתלוות יגון עמוק - זר לא יבין זאת.⁸⁷ הינה שוב מאירי, ממותן אך מוטרד: "מנסה להרדם בלילה לאחר המשחק/ לנגד עיני עוברות החמצות מסמרות שער/ נכנסות כנעל כדורגל ממסמרת/ בשקט שלפני השנה".⁸⁸ באותו הקשר יובל פז נזכר דווקא בלילה הלבן שאחרי ניצחון: "כשנצחנו בדרכי/ היינו נוסעים לאכל/ גלידה מונטנה/ עם קצפת ודבדבנים./ בלילה לא יכלתי לישון./ רציתי שיהיה כבר בקר/ ללכת לבית הספר".⁸⁹

האמרה "מיטב השיר כזבו" (המיוחסת לאריסטו) אינה במקומה בהקשר של שירת כדורגל. מה שהמשורר כותב (לכל הפחות בהקשר של תמת הזהות) שווה אחד לאחד כמעט למה שהאוהד חש. זו תמציתה של הפנאטיות בכדורגל - חפיפה אמיצה בין זהותו של היחיד לזו של מועדון הכדורגל. המחקר בנוגע לעוצמת האהדה בכדורגל ותוצאותיה אינו מגמגם: אוהד "חם" בונה את אורח חייו סביב לוח הזמנים של מועדונו.⁹⁰

ההזדהות עם מועדון כדורגל מייצרת מטבע הדברים קבוצת זהות משמעותית: אוהדים השונים בדברים אחדים או רבים משהים למשך תשעים דקות לפחות את הדברים המפרידים ביניהם: "הקבוצה השוותה בדקה התשעים ואחת/ לרגע הצטרפתי לשאגות השמחה/ לחיבוק עם לובשי חולצות בצבע זהה/ ריח זעה זרה לנצח יקשר בגאולה/ ואין הבדל בין גוף לגוף", כתב עופר ליברגל.⁹¹

יש לציין כי מים רבים עברו בירקון מאז שהכדורגל הישראלי היה פוליטי אדאבסורדום, עד כדי גגיעה בעקרון החיים של המשחק הזה.⁹² אומנם החלק העליון של ליגות הכדורגל הופרט, אבל זיקה פוליטית עקומה מצאה לה נתיבים אחרים. כך בשורותיו של שי דותן: "אחרי הניצחון של בית"ר/ על בני יהודה תל אביב/ התגודדו אוהדים לחוג בקניון מלחה./ צבאו על פתחי מסעדות/ שרו שירי שטנה לאסלם/ ירקו על עוברי ארח./ לינץ' בצע בכמה עובדי ניקיון".⁹³ מסיבות שלא כאן המקום לפרטן הפך מועדון הכדורגל של בית"ר ירושלים (לאחר שהאחות התל אביבית, בעבר נושאת הדגל הבית"רי, נפלה ונטשה) לאייקון של חלק נכבד מאוהדי הכדורגל הישראלי, לסמל של הימין בישראל ולבית של חבורת גזענים - מיעוט צעקני. אל מולה, גם כן מסיבות שלא כאן המקום לפרטן, ניצבת (לאו דווקא מרצונם של חלקים נכבדים מאוהדיה) הפועל תל אביב הנחשבת "אדומה" - כסמן, אומנם דהוי מאוד, של השמאל בישראל. אין זה חשוב למעשה אם אכן בית"ר היא הימין והפועל היא השמאל: הדימוי המסורתי הזה נמצא עדיין במפת הדרכים של אוהדי כדורגל בישראל, והוא עולה או יורד בהתאם לתמורות בפוליטיקה הישראלית, שהדהה הגיעו בעבר ומגיעים גם בהווה ליציעי אצטדיון הכדורגל. לכאורה הוא מפתה את המשורר לכתוב עליו.

⁸⁷ ראו למשל חיים ברעם, **אדום צהוב שחור** (תל אביב: ספרית מעריב, 2004).

⁸⁸ גלעד מאירי, "מס' 7", קורה פנימית, 70.

⁸⁹ יובל פז, "גאוהה", נמסר למחבר על ידי מאירי.

⁹⁰ בן פורת, **הו, איזו מלחמה מענגת!**.

⁹¹ עופר ליברגל, "זמן פציעות", נמסר למחבר על ידי מאירי.

⁹² עד כדי כך שמרכזי הספורט הארציים (הפועל, מכבי ובית"ר) לא בחלו בקומבינות כדי לשנות את תוצאות המשחקים ולמנוע מקבוצות שלהם לגלוש לליגה נמוכה. בן פורת, **ממשחק לסחורה**.

⁹³ שי דותן, "יאללה בית"ר, יאללה", נמסר למחבר על ידי מאירי.

התמה השישית: חניכה: אב-בן-בן-אב. "אני מלמד את בני כדורגל/ בארץ נכר/ אני משגן לבני כדורגל/ בארץ הביסבול/ אני מלמד את בני כדורגל/ כמו שבעטנו שם",⁹⁴ כתב סמי שלום שטרית. משחק הכדורגל משמש (גם) "זמן איכות" בין אב לבנו וכלי להעברת המורשת של האב. האב לוקח עימו את הבן (לעיתים את הבת) למשחק של "קבוצתו". זה הזמן שלהם בלבד, והוא מוקצה להם בכל פעם שמתנהל משחק בית של הקבוצה. זה הזמן השב וחוזר כאשר הנוסטלגיה מציפה את גופו של הבן: "אבי לא מצא זמן למשחקים./ הכדור בו לא התמסרנו/ התכווץ עד שנעלם./ [...] היום כשאני בא לבקר, / הוא מפציר בי שאשאר/ לצפות במשחק.[...] רושם בזכרון מי כבש ובאילו דקות, / להתלהב בטלפון/ יחד אתו," דותן מתאר.⁹⁵ ואשר זנו נזכר: "אבי היה מניח אותי/ בקיץ/ בתם המקלחת/ להרדם מול מונדיאל."⁹⁶

ילד שמתלווה אל אביו לצפות במשחק הכדורגל מגלה בו פנים חדשות. לא אחת האב מתגלה לילד ללא כסות תפקידו הנורמטיבי, המחייב: מעודד בצעקות, "מדבר" אל השופט, מגדף, חושש. כאן, בנוכחות של אחרים משמעותיים, מתגלה חולשת האב. יובל פז: "אחרי שהיינו מבקיעים, אבא היה מחויר/ ממלמל: 'עכשיו הם יעלו חזק להתקפה' / ואני פחדתי שהוא יקבל התקפת לב./ ככה שחקנו שנים בלי הגנה."⁹⁷ ותמיר להברדלמסר: "כשהייתי בן חמישים ובני היה בר מצוה, נסענו לאיטליה [...] צפינו בשני משחקי כדורגל בשני אצטדיונים, בשתי ערים. עודדנו והתעודדנו."⁹⁸ סביר להניח כי החוויה הזו נחתמה בנפשו של הבן למשך כל חייו.

התמה השביעית: כדורגל, דת. בענף הסוציולוגיה של הספורט ניתן למצוא חיבורים המשווים את הספורט ל"דת".⁹⁹ מדובר בכדורגל כמטפורה דתית: האצטדיון של המועדון הוא הכנסייה. הטקסים שבים וחוזרים מדי שבוע בשבוע. קהל המאמינים, קרי האוהדים, מתנהג כבאי הכנסייה, ושמו של האלוהים עולה מדי פעם כאשר הקבוצה שלהם מבקיעה ("יש אלוהים"). "אסכולת פרנקפורט" הניאורמרקסיסטית כינתה את משחק הכדורגל "אופיום להמונים" וקוננה על כך שאת המשחק הפופולרי הזה המציאה ומנהלת הבורגנות במטרה להסיט את דעתו ואת מודעותו של מעמד העובדים משליחותו ההיסטורית.¹⁰⁰

בשירה הישראלית היחסים שבין כדורגל ודת מייצגים "דתיים לתיאבון". מאירי כותב: "בגד/ עשב/ ארבע/ כנפות/ ציציות/ מתנופפות/ בקרנות/ אוהדים/ מתנדנדים/ ביציע/ עטופים/ טליתות/ אדומות/ שחורות".¹⁰¹ כפי הנראה המשורר מתכוון לאוהדי הפועל ירושלים המתפללים לזכייתה של קבוצתם או לחלופין למניעת חרפת הכישלון שלה. תוצאת סיום: "האל אחד/ אני

⁹⁴ סמי שלום שטרית, "ושיננתם לבניך", בתוך **קורה פנימית**, 23.

⁹⁵ שי דותן, "כדורגל", בתוך **קורה פנימית**, 31.

⁹⁶ אשר זנו, "מונדיאל", **ידיעות אחרונות**, ספרים, 5 ביולי 2009.

⁹⁷ יובל פז, "משחק התקפי", בתוך **קורה פנימית**, 35.

⁹⁸ תמיר להברדלמסר, "שיר מס' ס"ח מתוך גילוי נאות", בתוך **קורה פנימית**, 34.

⁹⁹ ראו למשל Richard Giulianotti, *Sport: A Critical Sociology* (Cambridge: Polity Press, 2005) Martin Jay, *The Dialectical Imagination: A history of the Frankfurt School and the Institute of Social Research, 1923–1950* (Boston: Little Brown and Company, 1973).

¹⁰¹ גלעד מאירי, "מדרש מגרש", נמסר למחבר על ידי מאירי. ראו גם אברהם שלונסקי: "**הלבישני אמא כשרה** כתונת פסים לתפארת. ועם שחרית הוביליני אלי עמל. עוטפה ארצי אור כטלית. בתים ניצבו כטוטפות. וכרצועות תפילין גולשים כבישים סללו כפיים". שלונסקי, שירים, כרך ב (מרחביה: ספרית פועלים, 1971).

אפס".¹⁰² אגב, יש "אמת בשיר" - על פי "הישגיה" של הפועל ירושלים על כר הדשא, אכן נזקקו אוהדיה לסיוע דשמיא, ואלה הסתירו פנים.

יש לציין כי כדורגל הוא גם משחקם של אנשים דתיים, אף שהוא שוחק ועדיין משוחק בשבת. אצל אוהדי כדורגל דתיים מסורתיים השבת נחלקת לשני זמנים של קדושה: זמן בית הכנסת וזמן מגרש הכדורגל. עזרא לוי נזכר: "אבא יוצא מבית הכנסת/ לחפש עשירי למנין, [...] אבל/ ברחובות עת לשרוק, / עולים לרגל/ אל בית המקדש הירק/ לתפילת המונים".¹⁰³ ושוב סומק, בשיר "גול ברגל שמאל": "אלהים אחד היה בפנים, מגולגל בספר תורה/ ואלהים אחר, הונגרי, רץ רחוק רחוק במגרש/ שעד אליו, כך האמנו/ הגיע קול השופרות".¹⁰⁴ "בין דת לכדורגל ניתן לזהות יחסים היסטוריים וסימבוליים", כותב חוקר הכדורגל האנגלי, ג'וליאנוטי. "על המשחק המודרני נאמר כי הוא החליף את הדת כמוסד המאגד אנשים יחדיו, בזמן שהוא מאפשר מצבים של התרגשות אסתטית שבעבר יוחסו לטקסי הדת".¹⁰⁵ גם בתמה זו ובהקשר זה שירת הכדורגל אינה מכזבת: שירה על אוהדים המבקשים "חסדי שמיים" עבור קבוצתם היא תמונת מצב אמיתית. בצוק העיתים כשהחלוצים מגלים אזלת-רגל אין לנו על מי לסמוך אלא על "אבא" שבשמיים.

התמה השמינית: מטפורה רבת פנים. אימג'ינה אה פואזיה. שירה המתגלגלת עם הכדור, קרי משחק הכדורגל, למחוזות אחרים. כפי הנראה יש במשחק הזה הפשוט יחסית משהו שעושה אותו להרבה יותר מזה. מן הסתם לא בכדי משוררים מגייסים אותו ולו רק לשורה אחת בשיר העומד בפני עצמו.

יש כנראה כמה סיבות לכך שכדורגל משמש מטפורה (גם) בשירה הישראלית. נדמה כי לכל אחד מן השירים שבהם נעשה שימוש בכדורגל יש "סיבה אישית". אריה סיון כתב: "הפועל באר-שבע ירדה לליגה הארצית/ בדיוק ביום שבו הליון הסיני צף בשמי הנגב/ בואכה דימונה, צוף/ וצפצף: המזרח הוא אדום./ האם יש קשר כלשהו בין הפנומנות האלו? [...] דברים בלתי-משוערים, והקשרים/ חוזרים".¹⁰⁶ יש לציין כי בשנה שבה נכתב השיר (1970) הפועל באר שבע אכן ירדה ליגה והליווין הסיני עלה השמימה. ובה בשעה שהתרונו ליבם של מיליוני סינים, אוהדי הפועל באר שבע "אכלו את הלב".

רוני סומק, בשיר "ריה"ל מדריד", כתב: "מה נשאר מבעיטת הגעגועים/ של רבי יהודה הלוי?/ אולי כדור מתגלגל על דשא נובל/ בין שער המזרח לשער המערב".¹⁰⁷ אוהד כדורגל ואולי גם מי שאינו כזה ממש מזהה מייד את הנגינה הדומה בין ריה"ל מדריד ל"ריאל מדריד", מועדון הכדורגל המפואר בבירת ספרד.

כפי הנראה אין גבול למטפורה הנגזרת מן המשחק הזה: "כשאפרים וימן הדף את הפנדל/ [...]

¹⁰² גלעד מאירי, "שערי תשובה", בתוך **קורה פנימית**, 18. "הפועל ירושלים" שבה לליגה הבכירה ונמצאת בה גם בעת כתיבת דברים אלה.

¹⁰³ עזרא לוי, "11 למנינם", נמסר למחבר על ידי מאירי. לעניין זה ראו אלי עמיר: "היה אבא הולך בשבתות למשחקים של 'בית"ר ירושלים' באדיקות גמורה כמו לתפילת השבת בבוקר", **אהבת שאול** (תל אביב: עם עובד, 1998), 151.

¹⁰⁴ רוני סומק, "גול ברגל שמאל", בתוך **קורה פנימית**, 16.

¹⁰⁵ Richard Giulianotti, *Football*, 17.

¹⁰⁶ אריה סיון, **לחיות בארץ ישראל: שירים** (תל אביב: עם עובד, 1984), 26.

¹⁰⁷ רוני סומק, "ריה"ל מדריד", בתוך **קורה פנימית**, 83.

יצאתי מגופי/ ראיתי מולי חולפים/ פנדלים ואני והודף/ בידי, ברגלי, בנשמת/ את פנדל המות של אמא/ פנדל השבץ של סבא/ פנדל אהבתך הנכזבת", כתב עמיחי שלו.¹⁰⁸ ויהודה עמיחי בשיר "טיול יהודי: השינוי הוא האלוהים, המות נביאו":

ובין הערבים באור האחרון ראינו/ מגרש כדורגל קטן מידות בין היערות: הקוים הלבנים מחוקים מזמן ואין גבול ואין כללים ואין חוקים./ שחקנים מתים שחקו ולא נראו/ והמשרוקית קוננה כמו נשים מקוננות/ והשערים הם שער הצדק מזה ושער הרחמים מזה./ הרשתות קרועות ונפשות המתים חמקו דרכן./ ובאמצע המגרש רק כדור שחור ולבן, כמו נשכח מן הימים ההם.¹⁰⁹

התמה התשיעית: נוסטלגיה.

"הנעורים היו משחק כדור-רצת ולחייך נדלקו/ בסמק התשוקה לנצחון./
בינתיים שעריך נלכדו".¹¹⁰

נוסטלגיה היא התמה הדומיננטית ביותר בשירת הכדורגל.¹¹¹ להלכה ניתן היה לכנס כמעט את כל השירים שנאספו לטובת מחקר זה תחת הכותרת הזו. בנוסח זה או אחר, במילה, בשורה או ב"בית" אפשר לזהות שיבה לימי הנעורים, תשוקה, געגוע למקום באמצעות היזכרות במשחק כדורגל מסוים או באירוע שנגרם בגינו ונחרט בזיכרון האישי. תמה זו משמשת מעין מכנה משותף (מעין קדרה - פוטפורי) להתרפקות המפוזרת בשירת הכדורגל.

מאירי כותב: "ההסתדרות מכרה את המגרש לזים/ והפועל עברה לשחק בימק"א [...] שנים נמנעתי מהליכה בשבילי הקומפלקס היקרתי./ רק לאחר שלדי גדלו שבתי לבקור./ חפשתי צללים מכרים בברושים, ברוח/ כמו ערבי שגר בקטמון עד 1948".¹¹² אוהד כדורגל המתרפק על העבר זוכר אותו במידה של שלושה איקסים: "אפילו שאני איש,/ אני מוצא עצמי יושב ביום שישי/ במגרש האספלט של בית הספר/ צופה במשחק השכונתי/ ונוזר בשחקני העבר האגדיים", כך מאירי בשיר אחר.¹¹³ השחקנים, המועדונים, המאמנים שהיו ל"אגדות" גדולים הרבה יותר ממה שהיו באמת לאחר שעבר זמנם. נוסטלגיה היא כידוע שיבה אל מקום, "געגועים לבית". אבל הבית ההוא כבר עבר תהליך פינוי בינוי או תמ"א 38, פניו שונו, ומה שנשאר הוא הזיכרון המסונן שהזמן הפרטי מתענג עליו.

"הייתי אוהד שרוף של הפועל ירושלים [...] פעמים לקח אותי אבא למגרש קטמון לצפות במשחק של הפועל [...] בשבתות של חסד ראיתי את המשחק ממרפסת ביתם של קרובים רחוקים", מתרפק אביחי קמחי.¹¹⁴ וליאור שטרנברג שב לשכונה: "אבל בימים הבהירים יותר של כתה א'/ קרא לי חברי מן הקומה השלישית לשחק על העשב הרצוף, השכוני [...] במילים

¹⁰⁸ עמיחי שלו, "פנדלים", בתוך **קורה פנימית**, 36.

¹⁰⁹ יהודה עמיחי, "טיול יהודי: השינוי הוא האלוהים, המות נביאו", בתוך **פתוח סגור פתוח** (ירושלים: שוקן, 1998), 123.

¹¹⁰ רויאל נץ, "***", נמסר למחבר על ידי מאירי.

¹¹¹ נכון הדבר גם בנוגע לפרוזה העוסקת בכדורגל. בן פורת, **החיים ממש**.

¹¹² גלעד מאירי, "גולים", בתוך **קורה פנימית**, 26.

¹¹³ גלעד מאירי, "קורה פנימית מס' 8", נמסר למחבר על ידי מאירי.

¹¹⁴ אביחי קמחי, "משחק בית", נמסר למחבר על ידי מאירי.

כבדות רגל, חבולות שגיאיות כתיב, / רשמתי את קורותינו במחברת סודית". הד הזמן הוא עדיין מצלצל באזניו.¹¹⁵

גם אצל יובל פז מוצאים געגוע לימי התום: "עד שהכדור נפל לירקון. / היינו יושבים על שפת המים / מחכים שתעבור סירה / ובינתיים מרכלים על הבנות".¹¹⁶ ובהמשך הוא מתנחם באמצעות חוק ההתיישנות: "הכל נסלח עכשיו. / אפילו הכדור ששוגר לשמים. / טס מעל עצי הפיקוס / חצה את הכביש / ונפץ את שמשות הגלידריה / ברחוב יהודה המכבי 55".¹¹⁷

לכאורה יש להתפלא על כך שמשוררים צעירים (שהם מרבית אלה הכותבים כיום שירת כדורגל) נתפסים לנוסטלגיה. ואולי אין להתפלא על כך. ראשית, הם עדיין צעירים מכדי להתגעגע ממש. הזיכרון וההתרפקות שלהם עליו אגורים ב"מחסן הזיכרון לטווח הקצר", שעדיין לא התיישן דיו כדי שיהיה ליין משובח. הם עוד יזכו להתרגש בעונות רבות של הכדורגל הישראלי. שנית, הכדורגל העכשווי הרבה יותר מטופח, צבעוני, טכני, מהיר וכיוצא באלה דברים הקשורים במה שמקובל לכנות "הרמה והאיכות של המשחק הזה". ייתכן שמה שחסר בו ושמעלה באוב את הזמנים ההם הוא ההתרגשות הבתולית מן המשחק הזה, שאותה אי אפשר לשכוח ואי אפשר להשיב.

אהרן אלמוג, אחד מן המשוררים הוותיקים המעטים שנתפסו למשחק זה, כתב: "למנצח על מות / שחקן כדורגל ותיק / משחק שש בערבי ימיו / נזכר בימים הטובים שהקיפוהו מעריצים / (גם מעריצות כמובן היו) / תשואות מהלמות גביע, בית"ר תל אביב פנץ / ורמש, בוגדנוב, מיטנר, הפועל תל אביב".¹¹⁸

נוסטלגיה היא נרטיב המערב מצבי אמת ומצבי דמיון בו בזמן. למשורר אין כלל בעיה עם זה שהרי "מיטב השיר כזבו". השירה הנוסטלגית על המשחק הזה איננה חייבת משהו למישהו. אפשר להתרפק על העבר בלי חשבון של רווח (ניצחונות) או הפסד (כישלונות). האמרה כי "אהדת כדורגל נמשכת מן העריסה ועד לקבר" היא חוט השדרה של הנוסטלגיה אליו.

זה הרבה יותר מזה

"על שער המקדש בבלומפילד / היה כתוב: כדורגל משחקים 90 דקות".¹¹⁹ על המשחק הזה אמר מאמנה "האגדי" של ליברפול, ביל שנקלי: "זה הרבה יותר מזה".¹²⁰ זה לא רק זמן של תשעים דקות נטו, אלא חיים שלמים. אצל אוהדי כדורגל "שרופים" הכדורגל הוא הרבה מאוד מעבר למה שמתרחש על הדשא הירוק. מגרש הכדורגל הוא ה"בית" שלהם. כדורגל תופס חלק נכבד מהשיח שלהם. כדורגל היה בעבר והינו בהווה פריט בעל משקל רב בתרבות הישראלית. עונת משחקי הכדורגל נוהגת כעונות השנה: להוציא משברים לאומיים, שום דבר יכול לעצור אותה.

¹¹⁵ ליאור שטרנברג, "חצרות", בתוך **קורה פנימית**, 42.

¹¹⁶ יובל פז, "גול עצמי מס' 1", נמסר למחבר על ידי מאירי.

¹¹⁷ יובל פז, "גול עצמי מס' 5", נמסר למחבר על ידי מאירי.

¹¹⁸ אהרן אלמוג, "למנצח על מות שחקן כדורגל", בתוך **למנצח על מות שחקן כדורגל: שירים** (תל אביב: הקיבוץ המאוחד, 1981).

¹¹⁹ פז, "הדקה ה-91".

¹²⁰ "יש אנשים שטוענים שכדורגל זה עניין של חיים ומוות. אני מאוד מאוכזב מהגישה הזאת. אני יכול להבטיח לך שזה הרבה, הרבה יותר מזה". ביל שנקלי, מאמנה בעבר של ליברפול.

"שירת הכדורגל" בישראל היא הוכחה להיותו של המשחק הזה "הרבה יותר מזה". עבור חלק נכבד מן המשוררים שכותבים עליו מדובר בחוויית חיים בצעירותם ובבגרותם, והכתיבה היא אמצעית או מטפורית. עמיחי פוגש אותו ב"טיול יהודי": "מגרש כדורגל קטן מידות בין היערות", עדות מרוטה למגרש אחר שבו "שחקנים מתים שחקו ולא נראו".¹²¹ אמיר גלבע מציב את סולם יעקב על הדשא "וכל העם צופים מסביב".¹²² מאיר ויזלטיר: "ככה יש ונסה להבין את האלהים [...] כמו חלוץ בודד בשער שבעט/ כדור מעל שוער מוטל בבץ, והכדור פגע בשער וקפץ/ וחזרה אל קדקדו של הבועט/ ושב פגע בשער וקפץ".¹²³ האזכור של כדורגל בשיר זה, אפשר להניח, אינו אגבי.¹²⁴ גם הכדורגל בשירו של פנחס שדה אינו אגבי. גם לא אצל שחר־מריו מרדכי: "אחי בן ארבע משחק כדורגל בסלון הבית/ הוא עולה למגרש בחלצה צהובה ובכדורגל־גלובוס: העולם כולו פרוש לרגליו".¹²⁵ וגם משה דור ב"מנגבים חומוס": "לוי יצחק, אלישבע ואני מנגבים/ חומוס בשכונת התקוה [...] ואיפה רוני ורפי?/ הם צופים במשחק כדורגל היסטורי/ שיחרוץ מי יעלה בדרוג הארצי".¹²⁶ עדיין זו רק התחלה, עדיין בשוליים של השירה הישראלית, אך שירה זו נוכחת ללא ספק.

שירת הכדורגל מאתגרת את התרבות הישראלית. בדומה למקומות אחרים היא משדכת בין מה שמכונה תרבות "נמוכה" למה שמכונה תרבות "גבוהה" בלי להפחית מהערך של שתיהן. במשך שנים רבות היה הכדורגל אחד מן המסמנים של תת־תרבות מעמדית בישראל. בגלל הפופולריות שלו בקרב "ההמונים" לא הייתה לפוליטיקה ברירה אלא להתייחס אליו באמצעות סוכניה - מוסדות ספורט בעלי זיקה פוליטית. ברם, האליטה הפוליטית והמעמדות הבינוניים בישראל שמרו ממנו מרחק, ולהוציא אירועים לאומיים (משחקי הנבחרת הלאומית) נמנעו ממעורבות אישית של ממש. כפי הנראה, שירת הכדורגל החלה לצמוח כאשר החל שינוי בהרכב קהל אוהדי הכדורגל, ויותר מבני המעמדות הבינוניים התחילו למלא את יציעי האצטדיונים ונהיו לאוהדים. שירה זו עומדת כעת בפני עצמה, והיא לא נותרה במעמד של בלם, כפי שהייתה בתחילה, אלא תפסה בחלוף העיתים מעמד של חלוץ המבקיע שערים.

בסיכומו של דבר, על סמך זיהוי התמות בשירת הכדורגל בישראל ניתן לומר כי זו נוטלת מן הקונטקסט הישראלי ומן הקונטקסט של הכדורגל מלוא חופניים. עדיין זו רק התחלה, בשוליים. בכל זאת נדמה כי הולך ומתגשם הפסוק הבא: "If Soccer were a literary genre, it would be poetry".

¹²¹ עמיחי, "טיול יהודי", 123.

¹²² גלבע, "ישראל"

¹²³ מאיר ויזלטיר, "לא תעשה לך", נמסר למחבר על ידי מאירי.

¹²⁴ "מה שראתה שפחה על הים": ריאיון עם מאיר ויזלטיר, **מכאן: כתבי־עת לחקר הספרות והתרבות היהודית והישראלית** יד (תשע"ד, 2014): 427-452. מראיינים: חנה סוקר־שווגר, יעל בן־צבי, מעין גלברד, איתי מרניברג מיליקובסקי, תמר סתר, מירי פלד, יערה קרן, יואב רונאל, עירית רונן.

¹²⁵ מרדכי שחר־מריו, "אחי", נמסר למחבר על ידי מאירי.

¹²⁶ משה דור, "מנגבים חומוס", נמסר למחבר על ידי מאירי.

”הספורטאים הצעירים” מלמדים את ילדי ישראל על ספורט, אידאולוגיה ופטריוטיות לאומית

ענת קדרון

תקציר

במאמר זה נידונה סדרת הספרים ”הספורטאים הצעירים” מאת שרגא גפני (אבנר כרמלי), שנכתבה ופורסמה בישראל בין השנים 1960 ל-1995, והייתה הסדרה הראשונה בספרות העברית לילדים שהעמידה במרכזה גיבורים ספורטיביים. הסדרה, שזכתה לפופולריות עצומה אך גם לביקורת חינוכית נוקבת, משמשת מקרה בוחן לבחינת האופן שבו הספורט, כפי שהוא מתואר בספרות הפופולרית, היה זירה לעיצוב אידאולוגי, מוסרי ופוליטי בחברה הישראלית בעשורים הראשונים למדינה. באמצעות ניתוח תוכני ותרבותי של ספרי הסדרה המאמר מראה כיצד עוצבה דמות הספורטאי הצעיר כהתגלמות של ה”צבר”. המגרש הספורטיבי מתפקד כמטפורה לשדה הקרב הלאומי, והמאבק הספורטיבי מתואר כהמשך ישיר של הגבורה הציונית. גפני ממזג בין אתוס הספורט המודרני, הכולל מצוינות, הוגנות, התמדה ומשמעת, לאתוס ההקרבה הלאומית, ובכך יוצר מודל של נוער מגויס המשמש כלי חינוכי לעיצוב זהות קולקטיבית. לצד זאת מתגלים גם קונפליקטים מהותיים: הפער בין הפופולריות של הסדרה בקרב הקוראים הצעירים והוריהם לביקורת הממסד החינוכי והספרותי על סגנון כתיבתה ועל המסרים הפוליטיים שבה, אשר הוגדרו אינדוקטריניים; המתח בכתביו של גפני בין מגמות פטריוטיות מובהקות לביטויי ביקורת סמויים כלפי החברה הישראלית המשתנה; הפער בין הערכים האוניברסליים שהספורט מגלם לעיצובם כערכים לאומיים; הסתירה בין תפיסת הספורט ככלי חינוכי מגייס (בתרבות ובספרות הפופולרית) להיעדרו מהחינוך הפורמלי; וכן המתח המגדרי בין גיבורים גבריים אקטיביים לדמויות נשיות הנותרות בתפקידי משנה. באמצעות קריאה תרבותית-היסטורית בסדרה מועלית במאמר הצעה לראות ב”ספורטאים הצעירים” לא רק ספרות ילדים פופולרית, אלא גם טקסט חברתי-אידאולוגי מרכזי בתולדות תרבות הספורט בישראל, ונידון גם השימוש אשר נעשה בה לעיצוב מושגים של נעורים, פטריוטיות ומגדר בתרבות הישראלית בין שנות השישים לשנות התשעים.

מילות מפתח: ספורט, ספרות פופולרית, ספרות ילדים, חינוך לאומי, אינדוקטרינציה פוליטית

מבוא

הספרות העברית לילדים ולנוער נתפסה עד שנות השמונים בעיקר ככלי מחנך ומגויס לבניית פטריוטיזם ציוני ולגיבוש דמות הנוער הלאומי. עם זאת, דמות הספורטאי הצעיר לא הופיעה כמעט במרכז השיח התרבותי והחינוכי. במשך השנים השתנה מודל הגיבורים בספרות זו ממודל גבורת הנעורים והלאומיות הצברית למודל המאפשר דיון מעמיק בשאלות זהות, מגדר ושייכות בחברה המשתנה. במאמר זה נבחנת סדרת הספרים הראשונה בעברית שהציבה במרכזה גיבורים ספורטיביים, סדרת ”הספורטאים הצעירים” מאת שרגא גפני (אבנר כרמלי). הסדרה זכתה להצלחה רבה בקרב הקוראים, אך ספגה ביקורת מצד הממסד החינוכי והספרותי. היא משקפת ניסיון לעצב מודל של נוער מגויס, ניסיון המשלב בין תפיסת הספרות ככלי מחנך הגמוני למסרים פוליטיים שלא תמיד היו בקונצנזוס. נוסף על כך עולה במאמר מתחוות בין הפופולריות של הכדורגל בעשורים הראשונים של המדינה להיעדרו המדובר במערכת החינוך ובספרות

הקנונית. בלב המאמר ניצבות שתי שאלות: הראשונה נוגעת לייחודיותו של הספורט ביצירת הדימוי הקולקטיבי ולהעברת מסרים פוליטיים באמצעות ספרות מגויסת פופולרית לילדים. השנייה עוסקת בקשר שבין פופולריות ספרותית להגמוניה פוליטית, שכן כפי שיוצג להלן, גפני לא הסתפק בהעברת ערכים פטריטיים וקונצנזואליים הנוגעים לדמות הנוער הרצוי, אלא שילב ביצירתו גם מסרים אידאולוגיים ופוליטיים גלויים שחלקם לא היו בקונצנזוס ציבורי בתקופת כתיבת הספרים ואף חתרו תחת עמדות המדינה הרשמיות (Rose, 1992 [1984]).

על ספורט, ספרות וחינוך

השימוש בספורט, במיוחד בסיפורי ספורט, כאמצעי חינוכי בספרות ילדים ונוער הפך בשנים האחרונות לשכיח ביותר ראו דיון והפניה לספרות אצל: (Lewis & Rodesiler, 2020). ספורט הפך לאלמנט מרכזי בספרות הנוער, והוא משקף קשר הדוק לתרבות ככוח חברתי, תרבותי ופוליטי. גיבורי הספורט היו לדמויות מפתח המשקפות תהליכים חברתיים רחבים, דמויות אשר עומדות במרכז סיפורי גבורה המרתקים גם את מי שאינם עוסקים בספורט ישירות (צימרמן 2017; Nathan, 2021). לעיתים החיבור בין ספורט לסוגיות סוציו-פוליטיות מקבל אופי ישיר בעקבות שימוש של ספורטאים רבים בבמות ציבוריות כדי להביע עמדות פוליטיות וחברתיות ולעסוק בזהות לאומית או אתנית. תהליכים אלה חיזקו את מעמדם של גיבורי הספורט כמושא להזדהות חברתית ואת השפעתם החינוכית על צעירים (Lewis & Rodesiler, 2020).

המושג "גיבור ספורט" דורש הבהרה. השימוש המודרני במושג "גיבור" מתייחס לאדם הנערץ בזכות התגברותו על אתגר קשה או הודות למעשה טוב שעשה (גפן ולוי, 2003), והוא משמש מודל השראה בזכות תכונותיו המוסריות, המשתנות מזמן לזמן ומתרבות לתרבות (Zimbardo, 2011). כרמי מבחין בין ידועני ספורט, הזוכים למעמד ולעיתים גם לעושר בזכות הישגים ספורטיביים יוצאי דופן, לגיבורי ספורט, שהישגיהם מתבטאים בהגשמת ערכים חברתיים ולאומיים בתוך הזירה הספורטיבית ומחוצה לה (כרמי 2017; Reid, 2025). גיבורי ספורט אינם רק מצטיינים פיזית אלא גם נושאים מסרים חינוכיים ותרבותיים: הם משמשים מודל לחיקוי ומגבשים נורמות ערכיות ומוסריות, ובכך הם תורמים לעיצובה הערכי של החברה שבתוכה הם פועלים. ככל שהספורט הפך למרכיב תרבותי מרכזי, והדרמה הרגשית של ההתמודדות הספורטיבית יצרה תחושות הזדהות רחבות, כך הלכה והתחזקה ההתייחסות אל גיבורי הספורט, הממשיים והדמיוניים, כאל דמויות מחנכות ומעצבות זהות וערכים חברתיים. לפיכך לא מפתיע כי ספרים רבים בעלי אוריינטציה חינוכית-חברתית, ובמיוחד ספרות לצעירים ולנוער, מעמידים את גיבורי הספורט במרכזם בתור אמצעי להנחלת ערכים ולעיצוב החברה הצעירה.

מאז ראשית הופעתה ספרות הילדים והנוער נושאת ייעוד חינוכי ברור. ג'ון ניוברי, בספרו *A Little Pretty Pocket Book* (Newbery, 1744) הגדיר את ספרות הילדים ככלי חינוכי תוך כדי מתן הנאה (פוסטמן, 1986, עמ' 28-40; שיכמנטר, 2016, עמ' 27-30). תפיסות הילדות בהתאמה לאידאולוגיה החינוכית משפיעות עד היום על יצירת ספרות ילדים ונוער בישראל ובעולם (פוסטמן, 1986; שביט, 1996). בהקשר זה, ספרות הספורט מוצגת כתחום שבו גבולות הילדות נבחנים ומתרחש תהליך של "בגרות מואצת" שבו גיבורי הספורט נדרשים לגלות

אחריות, קור רוח, אומץ ונאמנות לקולקטיב, תכונות המאפיינות את עולם המבוגרים, ובכך הם מטשטשים את הגבולות המסורתיים בין ילדות לבגרות (כרמי, 2025; Reid, 2017).

לדברי שביט, אפשר לזהות שתי דרכי ייצוג מרכזיות להבנת התפיסה התרבותית של הילדות: האחת בייצוגי הילדים ובתכונות המיוחסות להם בטקסט, והשנייה בהנחות היסוד לגבי קהל היעד, כלומר הילדים הנמענים, כפי שהן משתקפות בטקסט (שביט, 1996, עמ' 67-122). רגב מוסיף כי גם בחברות דמוקרטיות ופתוחות יותר, שבהן התרחקה ספרות הילדים ממסרים ישירים, העיסוק במסרים חינוכיים נותר בעינו, אך הוא מועבר לעיתים קרובות במסרים מרומזים ובסֶבֶטקסט באמצעות השפה והייצוגים התרבותיים (רגב, 1992).

הספורט גויס למטרות חינוכיות רק בראשית שנות השלושים של המאה העשרים (Reid, 2017). מי שנחשב ל”אבי ספרות הילדים הספורטיבית” הוא העיתונאי ושדרן הספורט האמריקני ג’ון טוניס (1889-1975) (Cart, 2010). ספרו הראשון, ”נערה אמריקנית” (American Girl, 1930), עסק בחייה של שחקנית הטניס עטורת הפרסים הלן וילס מודי (Helen Wills Moody). בהמשך פרסם למעלה מעשרים ספרים על גיבורי ספורט אמיתיים ומדומיינים, שבאמצעותם ביקש לחנך לערכים אוניברסליים של כבוד, אמפתיה, אומץ, הוגנות, יושרה ואחריות (Edgington, 1996). במשך השנים פורסמו עוד ספרים רבים: בחלקם ניצבו במרכז גיבורי ספורט מוכרים, שבאמצעות סיפור חייהם המחברים ביקשו להעביר מסרים חינוכיים; באחרים גיבורים דמיוניים המזקקים את המסרים בתכונותיהם ובהתנסויותיהם הספורטיביות (Crowe, 2004; Suico, 2020). רבות מיצירות אלו משתייכות לספרות הפופולרית לילדים, שבה מוצגות חבורות ילדים אמיצים, הוגנים וחכמים מהמבוגרים, הפועלים ללא פיקוח המבוגרים ובכך מערערים לכאורה על ההיררכייה החברתית, אך למעשה מחזקים את ערכיה (שביט, 1996, עמ' 265-278; שיכמנטר, 2016, עמ' 109). ניתן לחלק את ספרות הספורט לשתי קטגוריות: באחת העיסוק הוא בזהות אישית וחברתית ובערכים אוניברסליים של שוויון, הוגנות ומאבק בדעות קדומות ובגזענות; ובשנייה ההתמקדות היא בערכים לאומיים של פטריוטיזם ואהבת הארץ, תוך כדי שימוש בספורט כביטוי לרוח העם ולייחודו. בארצות הברית הפכה ספרות ספורט לנוער פופולרית במיוחד בשנות השמונים והתשעים ושימשה זירה לעיסוק בסוגיות כמו גזענות, מעמד סוציו־אקונומי, מגדר ופגיעות מיניות (Boehm, et al., 2020; Cocchiarale & Emmert, 2004; Dominguez & Dominguez, 2020; Lewis & Rodesiler, 2020). סופרי ילדים פופולריים ועטורי פרסים השתמשו בפופולריות של הספורט כדי להציג לקהל הצעיר ערכים חברתיים שביקשו לקדם. רבים מהספרים התמקדו בגיבורים יחידים המתמודדים עם חוליי החברה ומצליחים לגבור עליהם. בספרים אלו הודגשו הזהות האישית, כוח ההתמדה ויכולת ההתמודדות שאפיינו את הגיבורים האלה (Jones et al., 2017). ספרים שנכללו בהם עיסוק בנושאים שנחשבו לקונצנזוס, כמו מאבק השחורים, וזו להצלחה גדולה. כך למשל ברומן הביכורים של רוברט ליפסייט מסוף שנות השישים, *The Contender*, מתואר אלפרד ברוקס, צעיר אפרו־אמריקני מניו יורק המתמודד עם בעיות סוציו־אקונומיות וזהותיות באמצעות האגרוף (Lipsyte, 1967). גם בספר *Slam!* מאת וולטר דין מאיירס מסופר על נער אפרו־אמריקני המתמודד עם דעות קדומות ועם גזענות באמצעות כדורסל (Myers, 2017).

1996).¹ לעומת זאת ספריו של כריס קרוצ'ר, שיש בהם גם עיסוק בנושאים שנויים במחלוקת כמו מגדר והומוסקסואליות למשל: (Crutcher, 1983, 1986, 1991). עוררו קריאות לצנוורה, ובחלק מהספריות הוסרה הגישה אליהם בטענה לחשיפה למציאות קשה ולשפה בוטה (Cockett, 1995; Cole, 2009, p. 74).

בכתביה לאומית מגויסת נעשה שימוש בספורט כסמל לבגרות, למחויבות ולאחדות לאומית באמצעות אירועים טקסיים והישגים בין-לאומיים (בן פורת, 2015; Archetti, 1994; Jones, 2009; Bairner, 2009), ולרוב מודגשים בה קשרים רחבים וקהילתיים על פני קשרים פרטיים (et al., 2017). מטרתה איננה בירור זהות אישי מעמיק או סיוע בתהליך ההתבגרות, אלא גיוס הנוער למערכת אידאולוגית שהמבוגרים מובילים ולחיזוק מחויבותם לנרטיב הלאומי (משיח, 2001).

כתיבה מגויסת עם עמדות פוליטיות ברורות נוטה לעורר הזדהות עם עמדות אלו מתוך הזדהות עם הגיבורים המחזיקים בהן. ההזדהות עם דמות הגיבור מטשטשת מאבקי כוח, ובמקרים של עימותים פוליטיים אף מעמעמת את מאבקי השליטה והכיבוש (Hürlimann, 1967). בשיח הפוליטי המיוצג בספרות זו יש הימנעות מדיונים שעלולים להביך את עולם המבוגרים, ובכך הוא מחזק את מעמדה ואת זכויותיה של קבוצת ילדים מסוימת, אותה קבוצה שהסיפור יוצר עימה הזדהות (נודלמן, 2014). במילים אחרות, הפוליטיקה שספרות זו מציגה היא "פוליטיקה שקופה", כזו הנמצאת בקונצנזוס או מוצגת ככזו ואינה מעוררת שיח ביקורתי, פולמוס ציבורי או בחינה מחדשת של הנחות יסוד פוליטיות (משיח, 2018, עמ' 30).

שאלה מרכזית היא קהלי היעד: האם ספרות זו פונה בראש ובראשונה לילדים או דווקא למבוגרים המתווכים אותה ומשתמשים בה ככלי פדגוגי ואף פוליטי (שיכמנר, 2016, עמ' 63). דורה ו' סמית (1893-1985), מחלוצות חקר ספרות הנוער, ראתה בספרות לנוער אמצעי חשוב להסתגלות חברתית ולבניית זהות והדגישה את הצורך להתאים את הספרות לפסיכולוגיה של גיל ההתבגרות. היא המליצה להשתמש בספורט ככלי לעורר עניין ולפתח זהות וערכים. רומנים על משחקי ספורט ושיתוף פעולה נחשבו בעיניה דרך טבעית לשקף חוויות מתבגרים ולעודד ערכים כמו עבודת צוות, הישגיות הוגנת וביטחון עצמי. תרומתה עיצבה את ההכרה הרווחת כיום בקרב חוקרים, מחנכים וסופרים, כי ספרות ספורטיבית לנוער היא כלי משמעותי לפיתוח קריאה, זהות ומעורבות חברתית (Monseau, 1991; Pavonetti, 1996). בעקבותיה גם נכנס העיסוק בספרות ילדים ונוער, בין היתר בתחום הספורט, לתוכניות להכשרת אנשי חינוך (Brown & Rodesiler, 2016). במחקרים אחרים נשמעת קריאה לטיפוח ספרות הספורט לצעירים במטרה לעודד פעילות ספורטיבית ממשית בקרב צעירים ולקדם מדיניות של נגישות למתקני ספורט (Santos, 2024).

בחברה העברית הציניית הייתה ספרות הילדים חלק בלתי נפרד מההתעוררות הלאומית והתגייסה למהפכה התרבותית-פוליטית. בזמני משבר ומעבר שימשו ילדי העם כסמל ללידה

¹ וולטר דין מאיירס (1937-2014) פרסם יותר ממאה ספרי ילדים, מרביתם עסקו בילדות עירונית והושפעו מילדותו בהארלם, ניו יורק. מאיירס נודע כפעיל למען כותבים ממוצא אפרו-אמריקני ופעיל בתנועות למען זכויות השחורים. על ספריו ראו למשל באתר ספריית הקונגרס: <https://guides.loc.gov/youth-ambassador-walter-dean-myers/selected-bibliography>.

מחודשת ולעתיד, ו”ילדי המהפכה - הצברים” נדרשו לשאת על כתפיהם את האחריות לתחייה הציונית. בהתאם לכך הם חונכו למרטירולוגיה ולהקרבה למען הקולקטיב (משיח, 2000). הפנייה לילדים באמצעים תרבותיים נתפסה כמרכיב מרכזי בתפיסת העתיד הלאומית, וספרות הילדים הציבה עצמה כסוכנת מפתח בעיצוב ”הילד העברי החדש” ובבניית חברה לאומית עברית (אלמוג, 1997, עמ' 54; שטיינמן, 2006; pp. 14-19; Darr, 2018).

כתיבה מגויסת זו, שבן-גוריון כינה ”השתבצות במאמץ הכללי של המדינה”, נמשכה גם בעשורים הראשונים לאחר הקמת המדינה ונשאה לעיתים קרובות אופי של ספרות חניכה. בספרות זו מופיעה דמות סמכותית ומחנכת המסייעת לצעירים בבחירת דרכם (שחם, 2001; שטיינמן, 2006; Eliade, 1965). בשנות העשרים והשלושים מרבית סופרי הילדים היו מורים ומחנכים בהשכלתם, והיצירות שכתבו שאפו להבטיח את המשך המהפכה הציונית באמצעות עיצוב ילדות ”ארץ-ישראלית” שעצם קיומה ישמש ראייה להצלחת המפעל הציוני. עיצוב זה כלל הן היבטים פיזיים כגון לבוש ומראה הן היבטים ערכיים: יחס לטבע ולסביבה, כללי התנהגות במישור הציבורי ובמישור הפרטי וצריכת תרבות ”נכונה” (דר ואחרות, 2007, עמ' 22-23).

חלק מהאתוס כלל עיצוב הגוף היהודי החדש, ולכן שולבו גם ספורט וחינוך גופני במאמץ זה (כרמי, 2020). על מקומו של האתוס הגופני ועל ניסיונות הציונות לאמץ את מושג ”יהדות השרירים” נכתב רבות, ודי אם נזכיר כאן שהאתוס הציוני נשען על האתוס הספורטיבי המודרני ועל הערכים החברתיים שהוא מייצג (חריף, 2011; לוי, 2009; קאופמן, 2007; קאופמן וחריף, 2002). ספרות חניכה שעסקה בספורט ובתרבות הגוף הייתה שכיחה, ודוגמה לכך היא ספרו של מאיר בניהו ”כך אהיה חזק” (1962), שבו מתואר תהליך ההתבגרות של הגיבור דרך שלושה נרטיבים מנחים: יהדות השרירים (באמצעות גיבורי ספורט יהודים), ציונות ותקומה (באמצעות גיבורי ספורט ארץ-ישראלים) וסוציאליזם (באמצעות התאגדות ”הפועל”) (כרמי, 2020).² כפי שמראה דר, רבים מספרי התקופה שילבו אלמנטים אופייניים לספרות ילדים פופולרית בהקשר ציוני. בולטת במיוחד הצגת עולם הילדים כ”עולם של יתומים” המתנהל באופן עצמאי, מטפורה ליכולתם להשתלב בתרבות המקומית ולהיות סוכנים אקטיביים המובילים ומחזקים את ערכי הציונות (Darr, 2018).

בעקבות המעבר למדינה ובייחוד לאחר ביטול הזרמים הפוליטיים בחינוך (1953) פחתה הפוליטיזציה של חיי הילדים וכתבתם, והספרות הרשמית התרחקה מהנרטיב הלאומי המגייס והמיליטריסטי והעדיפה עלילות משפחתיות ובורגניות. לעומת זאת הספרות הפופולרית המשיכה להתבסס על קו מגויס ומיליטריסטי גם בעשורים הבאים (דר ואחרות, 2007, עמ' 23-22; Darr, 2012). דוגמה בולטת היא סדרת חסמב”ה מאת יגאל מוסינזון (שהתפרסמה בשנים 1949-1994), שכללה ארבעים וארבעה ספרים המתארים חבורת ילדים הפועלת בשירות היישוב ולאחר מכן המדינה נגד אויבי ישראל או נבלים בין-לאומיים (Baram Eshel, 2018). על רקע זה מתבלט ייחודה של סדרת ”הספורטאים הצעירים”, שהיא המוקד של מאמר זה. שרגא גפני (1926-2012), מחבר הסדרה, היה מן הסופרים הפופולריים והפורים ביותר של

² בניהו ניהל את מדורי הספורט הראשונים בעיתונים ”הארץ”, ”דבר”, ”עוזנו”, ”ספורט לעם” ו”עיתות” וכן ערך את כתב העת ”החינוך הגופני”.

ספרות הנוער הפופולרית בישראל. יליד תל אביב, הצטרף בגיל ארבע עשרה ללח"י ובמלחמת העצמאות שירת בחטיבת גבעתי. הוא נמנה עם דור של סופרים ועורכים רבים שהיו ותיקי המחותרות והמלחמה (למשל אוריאל אופק, בנימין תמוז, יגאל מוסינזון ואפרים תלמי). ב-1953 הצטרף גפני לירחון צה"ל "מערכות" ובהמשך עבר למחלקה להיסטוריה של המטכ"ל. לצד כתיבה למבוגרים ותרגומים פרסם יותר מ-150 ספרי ילדים, בהם "עולם התנ"ך לילד", וסדרות רבות תחת שמות עט מגוונים: איתן דרור, יגאל גולן, אבנר כרמלי והידוע ביותר - און שריג, שבשמו כתב את "דנידין הרואה ואינו נראה". נוסף על כך תרגם את הסדרות הפופולריות של אניד בלייטון, "השביעיה הסודית" ו"החמישייה המפורסמת". כבספרות ילדים פופולרית, גם בספריו פועלים הילדים ללא פיקוח מבוגרים. הם מוצגים כאמיצים, הוגנים וחכמים מהמבוגרים, ולכאורה מערעים על ההיררכייה החברתית, אך למעשה מגויסים לנרטיבים ההגמוניים שהמבוגרים מבקשים להנחיל. גפני ראה בכתיבה לילדים שליחות חינוכית. בריאיון מאוחר ציין שסופר הילדים חייב להיות בעל ערכים והשקפת עולם מגובשת, ו"החדרת הערכים", במילותיו, נעשית באמצעות גיבור המגלם ערכים אלו ופועל לפיהם בעולם המוכר לילד: "ספרות ההרפתקה היא הסוכרייה המתוקה שבתוכה אתה טומן את הערכים שאתה שואף להחדיר בקורא שלך" (יקיר, 1976). היפוך ההיררכייה המדומיין בספריו חיזק את האתוס הלאומי שייחס לצעירים תפקיד מרכזי בבניית האומה ודרש מהם מגויסות, הקרבה, הגינות, נחישות ומקצועיות, שהן תכונות מפתח באידיאל הציוני.

את סדרת "הספורטאים הצעירים" כתב גפני תחת שם העט אבנר כרמלי. מבין שלל הסדרות לנוער שיצאו באותן שנים, הייתה זו היחידה שהעמידה במרכז את השימוש בספורט, ובאופן מיוחד בכדורגל, כאמצעי לעיצוב דמות הילד-האזרח הלאומי.³

גפני פעל בזירה תרבותית שבה ספורט וילדות שימשו סוכנים של פטריטיזם ואחדות לאומית. בתוך הקונטקסט הזה יש למקם את סדרת "הספורטאים הצעירים": היא צמחה מתוך תרבות שבה תחרויות, גיבורים ואתוס "יהדות השרירים" היו חלק בלתי נפרד מהפרויקט הציוני, אך בד בבד שימשה גם ערוץ להעברת עמדות פוליטיות ימניות שנויות במחלוקת ולמסרים ערכיים מורכבים. בפרקים הבאים יידון המתח בין הצגת הספורט ודמות ה"צבר" ככוח מאחד לשימוש בהם לקידום השקפות פוליטיות שנויות במחלוקת. מתח זה עמד בבסיס הפער בין ההצלחה הציבורית של הסדרה לביקורת החריפה שנמתחה עליה מצד הממסד הספרותי והחינוכי בישראל.

³ קדם לה סיפור בהמשכים בשם "אחד אפס לטובתנו" שפרסם משה שמיר בהמשכים בארבעת הגיליונות הראשונים של משמר לילדים 1945. במרכז הסיפור עמדה קבוצת הכדורגל של אחיו אליק, שביקשה לקנות לעצמה כדור, נקטה יוזמות כלכליות שונות לשם כך וגם סייעה לחבר טוב, תימני בן שכונה אחרת. קבוצת הכדורגל אומנם עומדת במרכז הסיפור, אבל העלילה אינה מתמקדת במשחק, אלא בהשתייכות השכונתית והעדתית של חברי הקבוצה. הסיפור הופיע אחר כך בשלושה קובצי סיפורים לילדים של שמיר: אחד אפס לטובתנו: סיפורים, תל-אביב: טברסקי, 1951; כולם ביחד: סיפורים לילדים בשני קולות, מרחביה: הקיבוץ הארצי השומר הצעיר, 1959; סיפורים בשלושה קולות: קול מכפר, קול מעיר, קול מאתמול, תל אביב: דביר, 1978.

הספורטאים הצעירים

סדרת "הספורטאים הצעירים" מתארת את קורותיהם של ארבעה צעירים: אלון לוי ורפי גבעון ובנות זוגם - רננה חברתו של אלון ושועה חברתו של רפי. הסדרה עוקבת אחר קורותיהם מהתיכון ועד לבגרותם, אז שיחקו בנבחרת ישראל בכדורגל. לצידם מופיעים בני נוער אחרים המפגינים גבורה ספורטיבית ולאומית. גיבורי הסדרה, שהקוראים מלווים לאורך התבגרותם, מציגים את דמות ה"צבר" המיתית: חסונים, בעלי יכולות ספורטיביות יוצאות דופן, נדיבים, נאמנים ובעלי חברות אמיצה. הם מצטיירים כפטריוטים, ומאבקייהם, שאומנם מתנהלים במגרש הספורט, אינם לשם תהילתם האישית או למען הניצחון כשלעצמו, אלא בראש ובראשונה כדי להביא כבוד ותהילה לעמם ולמולדתם. הם נכונים להקריב את עצמם מחוץ למגרש בגבורה המזכירה גבורה צבאית ומסכנת חיים. כך מיטשטשים בסדרה הגבולות בין זירת המאבק הספורטיבי לזירות הצבאית והלאומית. עלילות הספורטאים הצעירים בתוך מגרש הכדורגל ומחוצה לו משמשות להעברת מסרים לאומיים ברורים: עיצוב דמות ה"ילד־האזרח" המסור למולדת, והצגת דמות הספורטאי כמי שמגשים את החזון הלאומי.

הסדרה התפרסמה בשני חלקים. החלק הראשון, שכלל תשעה ספרים, ראה אור בשנים 1960-1963 ונפתח בספר **בעט, אלון, בעט!** (1960), המתאר כיצד אלון ורפי, שמתברר כי הם שחקני הכדורגל הטובים בעולם, מובילים את נבחרת ישראל לניצחון באליפות העולם בטוקיו. הם עושים זאת תוך כדי הפגנת גבורה ונאמנות לאומית וחרף מזימות רבות מבית ומחוץ שנרקמו נגדם.

החלק השני פורסם בשנים 1974-1995 ונפתח בספר **הספורטאים הצעירים שבים** (1974). בחלק זה אלון מתבגר והופך למאמן נבחרת ישראל, ורפי חוזר לשחק. יחד הם מובילים את הנבחרת הצעירה החדשה לניצחונות נוספים. השניים מקימים את "נבחרת השלום", קבוצה משותפת לנוער יהודי וערבי, ושוב נאלצים להתמודד עם מזימות, אלימות וניסיונות חבלה ואף רצח מצד גורמים המבקשים לשבש את המשחקים. הספר האחרון בסדרה, **נבחרת השלום בקרב איתנים**, יצא בשנת 1995 והמשיך את סיפור עלילותיה של נבחרת השלום. הספר הבא שעליו הכריז גפני, **נבחרת השלום מדהימה**, לא פורסם מעולם (אשד, 2011); סיפור אחרון בסדרה הופיע כסיפור קצר במוסף השבועי של ידיעות אחרונות ב־23 במרץ 2005 תחת הכותרת "הכדור בפנים... כן!" (כרמלי, 2005).

בסדרה משתקפות סוגיות שהעסיקו את החברה הישראלית בתקופה שבה היא פורסמה, סוגיות שהיו מוכרות היטב לקהל הצעיר: המאבק לשחרור יהודי ברית המועצות, היחסים המורכבים עם גרמניה ועברה הנאצי ולאחר 1967 גם שאלת ההתיישבות החדשה והטרור הפלסטיני והפרו־פלסטיני. גפני לא הסתפק בשילוב אירועי השעה בעלילות הספורטיביות בלבד. בספריו הוא עסק במפורש בסוגיות אקטואליות באמצעות קטעי הסבר וסיפורי משנה שהיו משולבים כפרקי "הפוגה" בין סיפורי הלילה, פנו ישירות לקוראים הצעירים וחזרו שוב ושוב על מסרים מרכזיים: חינוך לפטריוטיזם לאומי המחייב הקרבה אישית, טיפוח זהות עברית ברורה והדגשת מרכזיותה של ארץ ישראל, לא רק מדינת ישראל, כמרחב היסטורי ולאומי.

המסרים האידאולוגיים-ציוניים

המסרים האידאולוגיים-ציוניים בסדרת "הספורטאים הצעירים" נטועים באתוס הציוני המעמדי במרכז את תפיסת "עם לבדד ישכון" ואת הצורך בפטרוטיזם הדורש הקרבה אישית וסיכון חיים. דמות ה"צבר", שהיא בעלת מסוגלות גופנית, אומץ לב, תושייה, הגינות, יושר ונאמנות, מוצגת כדמות האזרח והספורטאי האידיאלית.

הדרישה להקרבה באה לידי ביטוי בשני מישורים מרכזיים: העדפת האינטרס הלאומי על פני האישי ונכונות לסכן את הביטחון האישי למען המולדת. לאורך הסדרה מצופה מהספורטאים לסכן את חייהם מול אויבי ישראל המוכרים לקוראים: ברית המועצות ומדינות מזרח אירופה, מדינות ערב ובהמשך גם אש"ף וחמאס. כל משחק מרכזי מלווה בסיפור גבורה פטרוטי שמדגיש כי המצוינות הספורטיבית לבדה אינה מספיקה, שכן על רקע מזימות בין-לאומיות אנטישמיות ואנטי-ישראליות נדרשים הגיבורים להפגין חוסן לאומי. והם אכן עושים זאת: יריבי ישראל הפוליטיים אינם מצליחים לגבור עליהם אלא באופן זמני בלבד, וגם זאת באמצעות תככים, טרור וחיטפות. בדרכם לגבור על הסכנות הספורטאים ובנות זוגם מפגינים תושייה, אומץ ונחישות, לעיתים אף יותר מהדמויות המבוגרות וכמובן יותר ממוסדות המדינה ומצה"ל. הדרישה מנוער צעיר להתגייס ולסכן את עצמו אינה רק אמצעי ספרותי: עבור גפני, שהתגייס ללח"י בגיל צעיר, חוויית המאבק של מעטים מול רבים ושל ההתמודדות מול אדישות פוליטית עולמית הייתה חלק מעולמו גם אחרי הקמת המדינה.

בספר **בעט, אלון, בעט!** אלון ורפי נחטפים ליוון בניסיון למנוע את הצלחת נבחרת ישראל במשחק קדם-אולימפי נגד יוון. הבחירה ביוון איננה מקרית: מדינה זו, שהצביעה נגד תוכנית החלוקה ב-1947, ניהלה יחסים מורכבים עם ישראל בשנות השישים, ולמעשה רק בשנות התשעים כוננו שתי המדינות יחסים דיפלומטיים מלאים (מקל 2015, עמ' 10; Abadi, 2000; Tziampiris, 2014). בהמשך ניסיונות ההתנקשות באלון וברפי מחריפים. בין היתר מנהל נבחרת יוגוסלביה, דראגה יאנוביץ, מנסה לפגוע באלון וברפי באמצעות דריסה, עלילה הנמשכת על פני שני ספרים (**מלכי הכדורגל**, 1961; **המשחק הגורלי**, 1961); ארגון פשע בין-לאומי בהובלת רוסים חוטף את ארבעת הצעירים ומנסה לסחוט את מדינת ישראל כדי לשחררם (**המשחק האחרון?**, 1962); והם נחלצים בתחבולות ובתושייה המאפיינות צעירים ישראלים (!), מוטסים ישירות למגרש בטוקיו ומצילים את הנבחרת מכישלון מול נבחרת מצרים, המנהלת, לפי התיאור בספר, משחק אלים ולא ספורטיבי. בין מתנקשיהם נמצא גם שחקן גרמני בשם נכטיגל, שמתברר כי הוא פושע מלחמה נאצי במסווה.

השינויים בזהות אויבי הנבחרת משקפים סוגיות מרכזיות בשיח הישראלי בעשורים אלה. בשנות השבעים התמודדה ישראל עם גל טרור בארץ ובחו"ל: ארגונים פלסטיניים, בעיקר אש"ף והחזית העממית, השתמשו בטרור בין-לאומי כחלק מאסטרטגיה להבאת הסוגיה הפלסטינית לתודעה עולמית. פיגועי הטרור בישראל לא פסחו על ילדים, ועיתים כונו ישירות כלפיהם, למשל הפיגוע באוטובוס התלמידים של ילדי אביבים שהוביל לרצח שנים עשר איש, מהם תשעה תלמידים ב-22 במאי 1970, והרג עשרים ושניים תלמידי בית הספר של צפת שהיו בטיול שנתי במעלות ב-15 במאי 1974 (Berger Hobson & Pedahzur, 2022; Yehudai, 2023). הפיגועים הבין-לאומיים כללו חטיפות מטוסים, פיגועים בשדות תעופה ובבתי כנסת ורצח אחד עשר הספורטאים באולימפיאדת

מינכן (1972). סוגיה נוספת שהעסיקה את החברה הישראלית בשנות השבעים הייתה סוגיית "אסירי ציון" וההתנגדות הסובייטית ליציאת יהודים מגבולותיה, סוגיה שנתפסה בישראל כמאבק לאומי ציוני, והיו בה גם אלמנטים של פעילות מחתרתית נגד ממשלת ברית המועצות (גרשוביץ, 2011; פינקוס, 1993). שתי הסוגיות הללו מלוות את הספרים המאוחרים יותר.

בספר **הספורטאים הצעירים שבים** (1974) מתוארת סדרת אסונות הפוגעת בשחקני הנבחרת: תאונת דרכים קטלנית, שרפה במגורי הנבחרת במכון וינגייט והרעלת מזון מסתורית - כולן פעולות טרור. חטיפת אלון, רפי וסגן המאמן אבינתן עציון בידי מחבלים ערבים מתוארת כאיום שהגיבורים מתמודדים איתו בעצמם, ללא סיוע מהמדינה. לאחר הקמת חמאס (1987) הופך הארגון לאיום מרכזי, ובספר **נבחרת השלום לא נשברת** (1995) אנשיו מנסים לפוצץ מטוס שהנבחרת טסה בו למשחק נגד אנגליה. סיפורים אלו ממקמים את אירועי הטרור במציאות הקשה של חיי הצעירים בישראל ומשמישים כלי ביקורת מוסווית כלפי מדיניות ממשלתית שלא מצליחה לעצור גל זה. דוגמה בולטת היא דמותו של מוראד חילוואני, מחבל שנשלח לרצוח את עודד, שוער הנבחרת. חילוואני מתואר כמשתתף ב"טבח בתלמידים" מבית ספר בגליל שנלקחו כבני ערובה ונורו מטוח אפס, אזכור ברור לפיגוע במעלות (1974), וניצל משום ש"הרים יד ולכן נשאר בחיים, כי אין בארץ ישראל הדמוקרטיה גזר דין מוות". גפני מוסיף כי חילוואני "נשפט לשנים אבל שוחרת תמורת חיילים אחדים שלנו שנפלו בשבי הסורים במלחמת לבנון ונמסרו במתנה לאש"ף, שיסחר בהם עם ישראל ויחליף אותם בשבויי" (**הספורטאים הצעירים בדרך לאליפות**, 100). התיאור מרמז בברור לעסקת ג'יבריל (1985) שבה שוחררו 1,151 אסירים ביטחוניים, בהם רוצחים כבדים, תמורת שלושה שבויי צה"ל (ברגמן, 2009).⁴ מחבל נוסף, מוסטפא באשיר, מופיע כמתכנן פיגוע מטוס המזכיר את אירוע לוקרבי (1988) שבו התפוצצה טיסת פאן-אם 103 מעל סקוטלנד ו-259 נוסעים נהרגו; בעת כתיבת הספר טרם הועמד איש למשפט בגין הפיגוע.⁵

הטקסט עוסק גם בהקרבה ובמאבק במגרשים מחוץ לישראל. בספר ה-13 בסדרה, **הספורטאים הצעירים בדרך לאליפות** (1989), הגיבורים נאבקים במרגלים רוסים המנסים לחבל במשחק מול סקוטלנד. על פי גפני, המוטיבציה הסובייטית איננה ספורטיבית בלבד: בברית המועצות חוששים כי "ניצחון של נבחרת ארץ ישראל יצית את גאוותם הלאומית של יהודי רוסיה עד כדי כך שהם יתמרדו בשלטונות המדכאים אותם ואין לדעת למה יהיו מסוגלים" (עמ' 17). סיפור משנה אחר עוסק ישירות באסירי ציון ומבהיר לקוראים הצעירים כי "התסיסה בקרב מיליוני היהודים הכלואים בברית המועצות, שאיפתם הלוהטת לחזור אל מולדתם הזוהרת, שטופת השמש ומפועמת הדמוקרטיה, המצפה בכיליון עיניים הגיעו לאחרונה לשיאן. בכל רחבי רוסיה ובארצות אחרות של ברית המועצות שהיו נתונות למרותה, הסתכנו יהודים במאסרים ממושכים והפגינו בגלוי את אהדתם ואת אהבתם לארץ ישראל מולדתם האחת והיחידה, לה שמרו אמונים מתחילת דברי הימים ולה ישמרו אמונים עד עולם!" (עמ' 59). הנרטיב הקושר בין הרצון היהודי לצאת מברית המועצות ובין הרצון להגר לישראל מוצג בפני הקוראים כקשר

⁴ בעסקת ג'יבריל לא שוחררו מחבלים שהשתתפו בטבח מעלות (מהמחבלים שהשתתפו בטבח זה לא נותר אף אחד בחיים), אבל כן שוחרר חאלד אבו עוסבה, אחד משני המחבלים שביצעו את פיגוע כביש החוף ב-1978 ונותרו בחיים, ואולי גפני טשטש בכוונה את הסיפורים כדי למנוע האשמה בהתייחסות ישירה מדי לפרשיות ממשיות.

⁵ מאוחר יותר הורשע בפיגוע עבד אל-באסט אל מגרחי, סוכן ביון לובי.

גורדי, שאין בלתו. בשנות השבעים אומנם היגרו כ-150 אלף יהודים לישראל, אך כ-100 אלף היגרו למדינות אחרות, מורכבות הנעדרת מהסדרה (פינקוס, 1993).

ההקרבה מופיעה גם בפיתויים הכספיים שניצבים בפני הגיבורים. בספר **בעט, אלון, בעט!** השחקן חשביה דוחה הצעה מפתה לשחק בקבוצת לציו רומא כדי להישאר נאמן למולדתו (עמ' 14).⁶ מוטיב זה חוזר בספרים מאוחרים: הפיתויים הכספיים מוצגים כניסיונות לפגוע בנבחרת הישראלית, ובהמשך יתמודדו מולם גם גיבורי הסדרה, הפעם מתוך ניסיון להציג ראייה מורכבת יותר. בסדרת ספרים שמתחילה בספר **אלון במלכודת** (1960) אלון נאלץ לשחק בשורות קבוצת "פרטיון בלגרד" ובנבחרת יוגוסלביה כדי לממן טיפול באביו החולה. חבריו מתגייסים לעזרתו, והוא שב לנבחרת ישראל ומוביל אותה לניצחון באליפות העולם בטוקיו. הבחירה בנבחרת יוגוסלביה ככל הנראה אינה מקרית: לראשונה בתולדות המדינה הצעירה עלתה ישראל למוקדמות הכדורגל לקראת אולימפיאדת רומא והפסידה ליוגוסלביה באצטדיון רמת גן (22 בנובמבר 1959). יוגוסלביה זכתה במדליית הזהב ברומא 1960. בחלק השני של הסדרה מוצע לעודד, שהוא כאמור שוערה הצעיר של הנבחרת החדשה, לשחק באתלטיקו ברצלונה, אך הוא מסרב משום ש"ארץ ישראל קודמת לכל בעיניו, ושום סיכוי להתעשר במהירות ולהפוך למיליונר לא יוכל לשנות את נאמנותו למולדת" (**הספורטאים הצעירים בנבחרת השלום**, עמ' 30).⁷ ראוי לציין שבשנות השישים נושא זה כמעט לא נדון ברצינות בישראל, שכן שחקנים ישראלים החלו לשחק באירופה רק לאחר העפלת נבחרת ישראל למונדאל ב-1970.

המסרים הפוליטיים

ארץ ישראל השלמה: גפני, שהיה חבר בלח"י ואחז באידאולוגיה ימנית רדיקלית לגבי ההתיישבות הציונית בארץ ישראל, הדגיש בחלק השני של הסדרה את נושא "ארץ ישראל השלמה". בחלק זה, שפורסם לאחר מלחמת ששת הימים, ארבעת הגיבורים שבגרו עוברים להתגורר בהתנחלות המדומיינת "שכם עלית" ומקימים אגודות ספורט בשם "התחייה", שם שימש בהמשך מפלגת ימין בראשות יובל נאמן וגאולה כהן (Sprinzak, 1989).⁸ אף כי "שכם עלית" מעולם לא נוסדה בפועל, ההשראה מובהקת: בשנים 1969-1973 ניסתה קבוצת צעירים בשם "קבוצת שכם" להתיישב באזור זה, אך נתקלה בהתנגדות קשה, כשרק שוליים בימין תמכו בה (גולדשטיין ושילה, 2020; שילה, 2024).⁹

⁶ לציו רומא הייתה בשנת 1963 בתקופה קשה. שנתיים קודם לכן ירדה לליגת המשנה האיטלקית, אך ב-1963 חזרה לליגה הבכירה. גפני לא הסביר את בחירתו בקבוצת האירופיות. ייתכן שבבחירה זו הוא ביקש להדהד בקרב הצעירים את אולימפיאדת רומא שהתקיימה ב-1960, שבה הגיעה לראשונה נבחרת ישראל לשלב המוקדמות. ייתכן שעבור גפני הייתה הבחירה קשורה בכך שב-1927 היה זה המועדון היחיד ברומא שהתנגד לרצון המשטר הפשיסטי האיטלקי לאחד את כל הקבוצות ברומא, ולכאורה העדיף את המועדון על פני החוסן הלאומי.

⁷ בספר לא התקיימה בשנות התשעים קבוצה לאומית בשם זה.

⁸ מפלגת התחייה קמה באוקטובר 1979 בקריאה נגד ויתור על שטחים שנכבשו ב-1967 ונגד הסכמי קמפ דייוויד, הסכם שלום עם מצרים והחזרת סיני. בבחירות 1981 זכתה המפלגה בשלושה מנדטים ובהמשך השתתפה בכמה כנסות עד לבחירות לכנסת השלוש עשרה ב-1992, שבהן לא עברה את אחוז החסימה והתפרקה.

⁹ שילה מונה שבעה ניסיונות עלייה על הקרקע באזור שכם של קבוצה זו בין יוני 1969 לנובמבר 1970 (הר גריזים, מבוא שכם, תל שילה ומעט רחוק יותר - בבית אל ובביתר), עד להתיישבות באזור ארגמן בבקעת הירדן בשנת 1971 באישור הממשלה.

סיפורי החלק השני מחזקים עמדה נחרצת בעד ההתיישבות כמעשה ציוני אותנטי ובלתי ניתן לערעור. בתוך הספרים המאוחרים, שבהם הגיבורים מתוארים כדמויות מופת קונצנזואליות לנוער הציוני, הוטמעה ההמשגה של ההתיישבות ביהודה ושומרון בתור סמל המשך טבעי וחיוני לציונות. ההתיישבות החדשה מוצגת לא רק כחובה יישובית אלא גם כמפעל תיקון חברתי-תרבותי לחברה הישראלית, המוצגת כמי שסטתה מדרכה. המתישבים מוצגים כאוהבי המולדת ”האמיתיים” והמחויבים להקמת חברת מופת חדשה. רשת מועדוני הספורט ”התחייה” שהקימו אלון וחבריו היא חלופה ליריבות הספורטיבית והפוליטית המוכרת בין הארגונים מכבי, הפועל ואליצור, והיא מציגה מסגרת לאומית הלוחמת רק למען ערכי המולדת.

בחלק זה הנבחרת משנה את שמה מ”נבחרת ישראל” ל”נבחרת ארץ ישראל”, מה שמדגיש את הנאמנות של הספורטאים לארץ על פני המדינה. את הבסיס הניח גפני בספר **הספורטאים הצעירים שבים** (1974), שבו ציין כי מאז מלחמת ששת הימים חזרה הארץ כמעט לגבולותיה הקדומים, והחזון הלאומי מתממש גם במגרשי הכדורגל: ”מאז מלחמת ששת הימים, מאז שוחרר רובה המכריע של ארץ-ישראל מעול זרים בידי צבא ישראל, במלחמת גבורה שלא נודעה כמותה, והמולדת חזרה כמעט לגבולות אשר היו לעם הישראלי בתור הזהב שלו, בימי הנביאים, מאז אותו יום דגול היה אלון לוי מטפח חלום - להנחיל בשדה הכדורגל לארץ ישראל כולה אותה תהילה כבירה אשר הנחיל בשעתו למדינת ישראל הישנה והקטנה, בתחרויות על אליפות העולם בכדורגל בטוקיו” (עמ’ 21). מכאן ואילך גפני מקפיד לקרוא לקבוצה ”נבחרת ארץ ישראל” בהיותה הנבחרת הלאומית, שינוי שם המביע תמיכה ברעיון ארץ ישראל השלמה, מחזק את ההיררכייה של הארץ מעל המדינה ונושא משמעויות פוליטיות ברורות בהתחשב במחלוקות החברתיות והפוליטיות סביב השטחים שנכבשו (אלדר וזרטל, 2004; רענן, 1980 (Gorenberg, 2006); ההתנגדות להתיישבות החדשה אינה מוצגת בספרים כעמדה פוליטית לגיטימית, אלא כבגידה חמורה.

דמות הערבי/האחר: בספרי הילדים של גפני דמות הערבי מוצגת בעקיבות בתור אויב פוליטי. הפלסטיני מוטמע בתמונה כוללת של האויב ה”כל-ערבי”, המוצג כמוג לב, פרימיטיבי, צמא דם, חמדן ושונא יהודים. דימוי זה היה מוכר היטב לילדים מהספרות הפופולרית של יגאל מוסינזון וגם מסדרות אחרות של גפני כמו ”דנידין הרואה ואינו נראה” (כהן, 1985; משיח 2006, 2018, עמ’ 119; רגב, 1992; רודין, 2015). על פי משיח, הצגה דיכוטומית זו מעניקה לילדים תחושה של תום ושל ביטחון מוסרי, אך בפועל מקבעת היעדר אפשרות לבחירה אחרת ומייצרת תודעה של כל-ערבי כאויב (משיח, 2018, עמ’ 140). כהן מציין כי תיאור זה מכין את הילדים להמשך מלחמה ולא לשלום עתידי משום שהוא אינו מאפשר בניית אמון, שהוא תנאי בסיסי לכל הסכם שלום (כהן, 1985, עמ’ 28). המוטיב של חוסר האמון חוזר על עצמו בסדרת ”הספורטאים הצעירים” בנוגע לכלל אויבי ישראל: הרוסים, ערביי ארץ ישראל ומדינות ערב, המשתפים פעולה ומופיעים כיחידת אויב אחת. לאורך הסדרה הגיבורים מתמודדים בתושייה עם מרגלים המבקשים להכשיל את הנבחרת ספורטיבית ולפגוע פיזית בחברה. דוגמה בולטת מצויה **בספורטאים הצעירים שבים** (1974), הספר הפותח את הסדרה השנייה, שבו מדינות ערב וברית המועצות מקימות במשותף ארגון מחבלים ערבים שמטרתו חיסול נבחרת ארץ ישראל.

אולם בשונה מספריו האחרים גפני מציג בסדרה זו עמדה מורכבת יותר. לצד ההצגה הדמונית והמכלילה של האויב הערבי הוא מבחין בין אויבים חיצוניים לערביי ארץ ישראל, שאיתם

מתקיימת אפשרות לשותפות מחודשת של העם העברי. מורכבות זו קשורה להשפעת תפיסותיו הכנעניות. גפני היה בשנות החמישים חלק מ"החוג הכנעני" (העברים הצעירים), וחלקים נבחרים מהאידאולוגיה הכנענית קיבלו ביטוי בסיפורים. הכנעניות הדגישה ילידיות עברית בארץ ישראל, ניתוק מהשורשים היהודיים הגלותיים וחיבור לזהות עברית-חילונית מקומית. בשל חזונה של התנועה שכלל הקמת מדינה חילונית של צאצאי העמים הכנעניים היא נתפסה כתנועה לא-לאומית בציבוריות היהודית, ושייכותו של גפני אליה מלמדת על מורכבות תפיסותיו (שביט, 1984; גרץ, 1987; אוחנה, 2008). לאחר 1967 התחדשו הרעיונות הללו בניסיון להתאים למציאות החדשה, כאשר הוגים כמו יונתן רטוש והלל קוק הציעו מדינה אזרחית רב-תרבותית עם הפרדה בין דת למדינה (שילון, 2017).

גפני ראה בערבים אויב, אך גם צאצאי היהודים הקדמונים. על פי תפיסתו, כשישובו לשורשיהם היהודיים, יתאחדו עם העברים לעם אחד. עמדה זו באה לידי ביטוי באופיו של מועדון "התחייה", שבו שיחקו שומרונים וצעירים ערבים שהאמינו כי הם צאצאי בני ישראל הקדומים שאולצו להתאסלם בימי הכיבוש הערבי. עודד, השוער שדחה את הצעת אתלטיקו ברצלונה מתוך נאמנות לארץ ישראל, הוא למעשה עודד, צעיר ערבי שהתגייר מפני ש"שאף לשוב לחיק עמו האמתי ולהשתתף בתחייתו המפוארת בארצו כשותף שווה" (הספורטאים הצעירים נלחמים, עמ' 38). אלישבע, חברת "התחייה" בענתות, התאבה בו, שכן "התרגלה לצעירים ישראלים ממוצע ערבי ולא ראתה בכך שום זרות. היא העריכה אנשים לפי טיבם ורמתם ולא לפי מוצאם" (שם). עודד משלם מחיר על בחירתו הלאומית ועל נאמנותו, כשהחמאס מנסים שוב ושוב להתנקש בחייו. בספר **נבחרת השלום לא נשברת** (1995) עודד מציל את חבריו לאחר שנאלץ לצנוח ממטוס שהחמאס ניסה לפוצץ. הוא מונע מכוח המטרה הלאומית: "הוא האמין כי עוד ערבים ארצישראלים רבים ילכו בעקבותיו ויהיו לעברים, למען גדולתה ותפארתה של מולדת התנ"ך, והוא רצה להקל עליהם את תחייתם העברית ולהכשיר את הקרקע לקראתה" (הספורטאים הצעירים בדרך לאליפות, עמ' 14).

באמצעות "נבחרת השלום" העומדת בלב הספרים האחרונים שיצאו בשנות חתימת הסכמי אוסלו (1993-1995) גפני מבקש להציג את היכולת של יהודים וערבים לפעול יחד למען המולדת המשותפת גם בלי הסכמים פוליטיים (הספורטאים הצעירים נבחרת השלום, 1994, עמ' 7).¹⁰ בכך הוא מבטא את התנגדותו להסכמים, המדגישים את ההפרדה ואת ההכרה בעם הפלסטיני (גרינברג, 2007; פונדק 2013). בפרקים אלה תומכי ההסכמים מוצגים כאויבים, יחד עם משתפי פעולה ישראלים המוצגים כבוגדים. כדי ליישב את הסתירה בין עמדותיו כלפי הערבים לחזון ההיטמעות שלהם, גפני כותב: "אולם בחלקי מולדת עבריים אלה ישבו גם למעלה ממיליון דוברי ערבית, שהיו נאמנים ברובם המכריע לעולם הערבי ושותפים לשאיפת רובו להשמיד את ישראל, שהפכה והייתה עתה לארץ ישראל - וכך נקרא לה!" (הספורטאים הצעירים בדרך לאליפות, עמ' 84).

¹⁰ הסכם אוסלו א' נחתם ב-13 בספטמבר 1993, ובו אשרר אש"ף את הכרתו במדינת ישראל וישראל הכירה באש"ף כנציג העם הפלסטיני, והוסכם על הקמת הרשות הפלסטינית. בספטמבר 1995 נחתם הסכם אוסלו ב' שהגדיר את מגבלות האוטונומיה הפלסטינית, שאלה העבירה ישראל את השליטה ברוב האוכלוסייה הפלסטינית. וראו למשל: גרינברג, 2007; פונדק, 2013.

המתח בין האמון לבגידה מגיע לשיאו בספר **נבחרת השלום בקרב איתנים** (1995), שבו אלון וחבריו נדרשים להחליט אם לסמוך על חאלד ראזק, שחקן פלסטיני שמבקש להצטרף לנבחרת, אך מתגלה בהמשך כמרגל שניסה להתנקש בעודד.¹¹ ראזק מציג עצמו כמי שמבקש לשוב ולהשתייך לעם העברי, ולכן גם לאחר חשיפת הבגידה אלון שומר על איפוק כדי "שלא יעלב בכלל שהוא ערבי שהיה לעברי והוא משתדל". בחירתו של אלון מדגישה את עליונות החזון הלאומי המאחד על פני רגשות אישיים וגם על פני הניצחון הלאומי במשחק הכדורגל, אך גם את התביעה לזהירות ולחשדנות.

בסוף חייו חיזק גפני בראיונות את עמדתו המורכבת בשאלת הערבים ואת ההבחנה הדיכוטומית בין אויבים לבין אלו הנכונים לשוב מ"דרכם הרעה" ולמעשה לוותר על זהותם הערבית ולהתאחד עם העם העברי: "הגישה שלי, שאנחנו כישראלים בני עם הנביאים וספר הספרים, שהבאנו לעולם את החזון של 'לא יישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה', חיילים, כדי שנהיה ראויים לשם ישראלים, לנהוג בערבים באבירות, ולעיתים קרובות לפני משורת הדין, גם כשהם נוהגים כניאו פשיסטים הצמאים לדם טף ונשים חסרות מגן, או אזרחים שאין להם קשר למלחמה, גם כשהם מצהירים ושואפים להשמיד עם. כי אם מישהו יוכל לשנות אותם, הרי זה רק אנחנו, ורק על ידי מופת של התנהגות מצדינו. יחד עם זאת אסור לנו להתנהג כחלמאים, וכאשר יש לנו עניין עם כנופיות נאציות העוסקות בהשמדה, יש לגמול להן באותה מטבע. אך עלינו להיות מוכנים תמיד לקבל בזרועות פתוחות את החוזר בו מדרכו הרעה" (יקיר, 1976).

גם "בוגדים" ישראלים יהודים המתנגדים להתיישבות החדשה מוצגים כבעלי עמדות הרסניות. בדו־שיח בין אלון לבין "בוגד" שסייע לחטיפתו גפני מניח בפני קוראיו הצעירים מניפסט פוליטי ברור. ל"בוגד" ניתנת פסקה אחת שבה הוא טוען שעם ישראל וארץ ישראל הם המצאה אימפריאליסטית שיש לחסלה, מתנגד לגירוש הערבים מבתיהם ב-1948 וב-1967 וטוען ש"צריך להחזיר את כל הארץ הזאת לערבים שמהם גזלו אותה - ולמען דבר צודק זה אני נלחם!" (**הספורטאים הצעירים שבים**, עמ' 99). עמדות אלו של "הבוגד" מרמזות לזיכרון הפוליטי המתלהט שהתקיים בישראל נגד תנועות "שמאל חדש" כגון "שי"ח" (שמאל ישראלי חדש), ובמיוחד "מצפן" האנטי־ציונית. תשובתו המפורטת של אלון הנפרשת על פני שלושה עמודים נפתחת במשפט: "אלון פתח והשיב לבוגד את האמת לאמיתה", ומסתיימת במשפט: "התנהגותנו עם הערבים בשטחים ששחררנו הייתה למופת אך שוב, רבים מהם בטוחים היו שנעשה להם את שהם רצו לעשות לנו והם מיהרו לברוח אל מעבר לגבול... והחלו לצעוק ברדיו, בטלוויזיה ובעיתונות שהם גורשו על ידינו בכוח" (**הספורטאים הצעירים שבים**, עמ' 113-115).

עמדות מגדריות: השילוב בין חינוך לספורט ובין חינוך לפטריוטיות לאומית בספרי הסדרה מאיר גם את הסוגיה המגדרית. בשל המרכזיות התרבותית של הספורט נודעת לו חשיבות בעיצוב ובהבניה של זהויות מגדריות (גלילי, לוי ותמיר, 2015, עמ' 11) ומכאן גם בתהליך עיצוב החברה הלאומית.

¹¹ סיפור העלילה המסובך עוקב אחר שחקני הנבחרת שיצאו לחפש ביער שניים מתוכם, עודד ושמאי, שצנחו ממטוס בדרכם ללונדון כדי להציל את שחקני הנבחרת מפיצוץ המטוס ואובדן של כולם. לאחר שנמצאו השניים, תודות לשילוב המנצח של תושייה, יצירתיות, אומץ לב ונכונות להקרבה - מגיעה הנבחרת בימן למשחק נגד הבריטים, אך שחקניה תשושים ומיוזבים וחסרי יכולת ממשית לשחק.

גפני מציב בפני קוראיו הצעירים עמדה מגדרית גברית מובהקת. הדמויות הגבריות, שחקני הכדורגל, מייצגות את אב הטיפוס של ה"צבר" כהתגלמות היהודי החדש: גבוה, חזק, שרירי, קשוח ונכון לקרב (אלמוג, 1997). למעשה, הדמויות משקפות מפגש בין שני דימויים מצטלבים: דימוי ה"צבר" של היהודי החדש והדימוי הגברי של יהודי זה (שור, 2015). על פי שור, השדה הספורטיבי היה אחד ממוקדי ההבניה של דמות היהודי החדש, ועל כן ניתן לראות בדמויותיהם של אלון, רפי, עודד וחבריהם ביטוי מלא לסטראוטיפ הלאומי-גברי שנבנה בתרבות הישראלית. לעומת העמדות הברורות כלפי הגיבורים הגבריים גפני מציג עמדות מורכבות ביחס לדמויות הנשיות. הדמויות הנשיות הישראליות בסדרה, רננה ושועה, אינן דמויות משניות; הן אמיצות, נועזות ובעלות תושייה לא פחות מחבריהן הגברים ולעיתים אף מצילות את המצב ברגעי משבר. עם זאת הן נותרות בגבולות המגדריים ומוצגות כ"עזר כנגד" הבנים. הדמות הבולטת בהקשר זה היא רננה, חברתו של אלון, המשמשת פעמים רבות "קול ההיגיון" ומצפן מוסרי ומסייעת לו לשוב אל דרך הישר. למשל כאשר אלון "מאבד את דרכו" ועובר לשחק בנבחרת יוגוסלביה או כאשר הוא מתלבט כיצד לנהוג מול חאלד ראזק, השחקן הפלסטיני שהתגלה כבוגד. רננה היא גם היוזמת של רעיון הקמת מועדוני "התחייה", אולם הביצוע וההובלה נותרו בידי של אלון. מבחינה זו, בדומה לתמר (היפה!) בחסמב"ה, שועה ורננה ממלאות תפקיד כפול: מצד אחד ניתן להן פתח לדמות נשית פעילה ובעלת יוזמה, אך מצד שני הן נותרות חלק מהמרחב הגברי ללא אפשרות להוביל את העלילה באופן עצמאי.

לקראת סופה של הסדרה, בספר ה-14 (הספורטאים הצעירים בנבחרת השלום), מופיעה דמותה של הנערה הצעירה דורית מרחב, המוסיפה נדבך לדיון המגדרי בסדרה. דורית נחלצת לעזרת חברי נבחרת השלום ומטיסה את אלון וחבורתו אל אזור הסכנה כדי לחלץ את חבריהם. היא מפגינה קור רוח, מקצועיות ותעוזה החורגת מגבולות הריאליזם: את המסוק היא למדה להטיס מצפייה באביה הטייס, והיא לוקחת אותו ללא רשות האב כדי להציל את הנבחרת. יחד עם זאת פעולתה של דורית נותרת מוגבלת במסגרת עלילתית מוכרת: היא מממשת את גבורתה למען גיבורי הנבחרת ובכך מצטרפת לתפקיד התומך והמסייע של הגיבורות האחרות. בתמורה לגבורתה היא זוכה לשמש קמע של הנבחרת. הבחירה להפוך את דורית לטייסת אינה מקרית. ניתן לראות בה הדהוד לדמותה ההיסטורית של זהרה לביטוב, לוחמת פלמ"ח והטייסת הראשונה בחיל האוויר הישראלי, שהייתה לגיבורת תרבות ישראלית. בדומה לדמותה המדומיינת של דורית שתפקידה היה להוביל את הגיבורים, לביטוב הייתה טייסת תובלה, אם כי לפרק זמן קצר בלבד. היא הספיקה לטוס רק ארבע שעות במסגרת חיל האוויר לפני שנספתה בתאונת טיס (מן, 2006, עמ' 166). בשנות השמונים הפכה לביטוב לגיבורת נעורים בזכות ספרה הפופולרי של דבורה עומר "לאהוב עד מוות" (1980)¹² ובזכות המחזה "שמוליק של זהרה" שהועלה ב-1981 בתיאטרון לילדים ולנוער. דמותה הונצחה במסגרת נרטיב של אהבה והקרבה - סיפור האהבה הקצר שלה ושל שמואל קופמן וההקרבה האולטימטיבית למען המולדת. לביטוב שכלה שלושה אהובים בשדות הקרב טרם נספתה אף היא על מזבח תקומת המדינה

¹² ארבעה חודשים לאחר פרסומו אול הספר מהמדפים. עד לשנת 2006 יצא הספר ב-21 מהדורות, ובשנת 2018 הוא יצא במהדורה מחודשת. על אופני ההנצחה הנוספים של לביטוב והבניית המיתוס סביבה ראו אצל מן, 2006.

(מן, 2006). עבור הקוראות הצעירות של גפני, דורית מרחב הדמיונית וזהרה לביטוב הממשית, כמו גם יעל רום, האישה הראשונה שסיימה קורס טיס בחיל האוויר אך לא זכתה למעמד של גיבורת תרבות, היו דמויות מופת שהציגו מסלול גבורה שנתפס כלא מציאותי. גפני הציב בפני קוראותיו פנטזיה של נשיות פורצת גבולות לכאורה, אך כזו הנותרת משנית ותומכת בגבורה הגברית. ואולם בשולי העלילה הבדיונית כבר נשמעו סימני המציאות המשתנה: בשנת פרסום ספרו של גפני, ב־10 ביולי 1994, הגישה אליס מילר עתירה לבג”צ נגד שר הביטחון, שבעקבותיה נפתחו בפני נשים בצה”ל מסלולי לוחמה, ובהם גם קורס טיס.¹³

גם במישור הספורטיבי גפני מציג עמדות מורכבות. המשחק עצמו נותר נחלתם הבלעדית של גברים, והדיון המגדרי מורחק נרטיבית לסיפור משנה דמיוני על הקמת קבוצת נשים בניקרגואה, ”הדונות”, ששיחקה מול קבוצות גברים ואף ניצחה ”לתדהמת כולם”. יכולתן של הנשים מעוררת התנגדות עולמית, שאותה מתאר גפני בטון ציני ומלגלג בדברי ”כותבי העיתונים”: ”לאן נגיע אם נרשה לנשים לשחק כדורגל? לא, הן תתחלנה עוד מעט גם להתאגרף!” (ישראל נגד מצרים, עמ’ 19). גפני אומנם מאפשר לשחקניות לנצח את הגברים, אולם את השתתפותן בטורניר הבין־לאומי הוא מסייג: שלוש מהן צורפו לנבחרת ניקרגואה, אך נשיותן מוצגת כמעכבת את הספורט ומחבלת בו. ה”דונות” מתוארות כמי ששיחקו ”משחק פראי ולא ספורטיבי”, אולי מתוך צורך להוכיח עצמן במגרש הגברי. במשחק נגד אוסטרליה הפסידה ניקרגואה 3-4, אולם השחקנים האוסטרלים ”החסונים והתוקפנים מטבעם כלפי גברים הם בעצם אנשים חביבים וטובי לב, אדיבים ואבירים כלפי נשים”, וכאשר החל המשחק הם ”נזהרו עד מאוד מלגעת לרעה בשלוש הדונות, אך הדבר עלה להם בספיגת שערים ופציעת שחקנים” (ישראל נגד מצרים, עמ’ 25). במשחק מול אירלנד המשיכו הדונות במשחקן ”הפראי”, אך השוער ושני חלוצים איריים התאהבו בהן במהלך המשחק ואיבדו ריכוז. המשחק הסתיים בניצחון 6-4 לניקרגואה ובשלוש חתונות מרהיבות, ש”נסכו במשחקים הקשים טיפות אחדות של אהבה, המגשרת על פני כל הניגודים והשוני”, ובכך הושב הסדר המגדרי על כנו (ישראל נגד מצרים, עמ’ 36).

האירוניה כאן בולטת: במציאות נבחרת ניקרגואה הייתה אחת החלשות בדרום אמריקה ולא העפילה לגביע העולם באותן שנים. שילוב נשים בכדורגל העולמי היה אז בחיתוליו, ובוודאי שלא התקיימו קבוצות מעורבות מגדרית בתחרויות בין־לאומיות (לדיון ולסקירה על הדרה מגדרית של נשים בספורט ועל הדומיננטיות הגברית בעולם הספורט ראו: גלילי, לוי ותמיר, 2015). בעת כתיבת הספר טרם התקיימה ליגה בין־לאומית בכדורגל נשים אף שקבוצות נשים פעלו כבר מראשית המאה העשרים. באנגליה, למשל, נוסדה בשנת 1917 קבוצה בשם Dick Kerr’s Ladies F.C., שהייתה פופולרית מאוד ואף השתתפה בטורנירים בין־לאומיים (Jacobs, 2004). בשנת 1921 כבר פעלו באנגליה כ־150 מועדוני נשים (Melling, 1999), אך באותה שנה אסרה התאחדות הכדורגל האנגלית (FA) משחקי נשים במגרשי הליגה בטענה כי הכדורגל ”אינו מתאים לנשים”. רק בשנת 1971 בוטל האיסור, והחלה התפתחות מחודשת של כדורגל הנשים (בן פורת, 2015, עמ’ 13-19). בן פורת מתאר את ההיסטוריה של כדורגל נשים כהיסטוריה של

¹³ האישה הראשונה שסיימה את קורס הטיס של חיל האוויר הייתה כאמור יעל רום, שסיימה כטייסת תובלה את הקורס החמישי ב־1953. לאחר מבצע קדש נסגרו שערי הקורסים בפני נשים, והם נפתחו חזרה רק בשנת 1995 בעקבות בג”צ מילר.

מאבק להרחבת האוטונומיה של נשים לא רק במתן האפשרות לשחק, אלא גם בקביעת כללי המשחק לנשים ובחלוקת המשאבים (בן פורת, 2009, 2015א, עמ' 32). מאז הענף צבר תאוצה עד לקיומו של גביע העולם הראשון לנשים בסין ב־1991. הענף הוכר כספורט אולימפי במשחקי אטלנטה 1996 (FIFA, 2004; Williams, 2007).

גם בישראל נותר הכדורגל נחלת הגברים, הן מבחינת השחקנים, האוהדים והמנהלים הן בדימוי הציבורי (על נשים אוהדות כדורגל, בעיקר משנות התשעים ואילך, ראו בן פורת, 2015ב). בעשורים הראשונים למדינה לא התקיים כלל כדורגל נשים, וליגה מסודרת בחסות ההתאחדות לכדורגל הוקמה רק ב־1999 (בן פורת, 2015א, עמ' 109). אומנם בשנות השבעים קמו כמה קבוצות נשים, אך הן נותרו בשולי הזירה הציבורית.

על אף השוליות של כדורגל נשי בישראל באותן שנים השיח הציבורי על שוויון ומגדר התחיל להתעורר. הוא שיקף את השפעת הגל השני של הפמיניזם האמריקני ואת העלייה במודעות הציבורית והאקדמית לסוגיות מגדריות בשנות השבעים והשמונים (למשל: ספרן, 2006; רימלט, 2010). גפני עצמו לא הותיר עדויות ישירות באשר לעמדתו בנושא, אך ניתן להניח שהיה מודע לשיח הפמיניסטי ולדיון הציבורי ההולך ומתעצם.

החידוש בעלילת נבחרת ניקרגואה טמון בהצבת נשים במגרש הגברי ובניצחונן הזמני. אולם בדומה לשועה ולרננה, גם כאן ניתן לנשים תפקיד פעיל אך מוגבל: הן פורצות לרגע את הסדר המגדרי, אך נתפסות בסופו של דבר כפראיות ומזיקות או כמי שתפקידן לחזור למסגרת המסורתית - ולהינשא. אף שמדובר בסדרת פנטזיה שעלילתה הבדיונית מוקצנת, המסר הסמוי בה ברור: הנערם הקוראים מוזמנים להזדהות עם השאיפה להצטיינות, לאתגר ולגבורה, ואילו הקוראות הצעירות נותרות בגבולות המסורתיים של דמות האישה המרגיעה, המטפלת והמאזנת, דמות שנועדה להשיב את הסדר על כנו - ולסייע להשיב את הניצחון לגברים שבחזית המאבק.

המסרים הספורטיביים

גפני עסק בספורט כבר בשנות החמישים. לסדרת "הספורטאים הצעירים" קדם הספר "אולימפיאדת השכונות: עלילה לספורטאים" שעסק במאבק ספורטיבי בין בתי הספר (גפני, 1954). בשנות השבעים והשמונים תרגם ועיבד חלקים מסדרת קומיקס בריטית בשם "חבורת איסט אנד" (בהוצאת רמדור), על חבורת נערים הנלחמת בפשע ובשחיתות בספורט לצד "כדורגלן מפורסם" בשם מל רובינס. את הספרים האחרונים בסדרה כתב גפני בעצמו אף שהוצגו כמתורגמים, והוא הוסיף אליהם דמויות של שחקנים ישראלים ששיחקו באנגליה לצד מסרים פטריטיים מובהקים.

הזירה הספורטיבית בספריו איננה רק מסגרת פופולרית לאינדוקטרינציה אידאולוגית, אלא היא נושא מרכזי בפני עצמה. מתקיים בה דו־שיח מתמשך בין מציאות לדמיון המלווה את כל עלילות הסדרה. המניע לבחירה דווקא בכדורגל נחשף כבר בספר הראשון בדבריו של אלון: "הכדורגל הוא המשחק המרתק ביותר עלי אדמות. כי אין לך משחק המסוגל למשוך צופים כה רבים ולהחזיקם במשך 90 דקות מותחות, בפה פעור, בעיניים לטושות, באגרופים קפוצים ובמחנק של התרגשות גרון, כמו למשחק זה" (**בעט, אלון, בעט!**, עמ' 27). הכדורגל, שהיה פופולרי בישראל כמו גם בעולם, שימש בעיני גפני כלי גיוס רגשי ותרבותי רב עוצמה.

בדומה לשילובם של אירועים פוליטיים מוכרים, גם תיאורי האלימות והפוליטיקה האנטי־ישראלית במגרשים נשענו על מציאות מוכרת: נבחרות ערביות ומוסלמיות סירבו לשחק מול ישראל; באולימפיאדת מקסיקו (1968) התרחשו עימותים אלימים במשחק מול גאנה; במשחקים הקדם־אולימפיים של 1972 ובמשחקי אסיה ב־1974 שררה אווירה עוינת והשיפוט היה מוטה; וב־1977 ישראל אף הוצאה מהקונפדרציה האסייתית בלחץ מדינות ערב (נבחרת ישראל כלל לא השתתפה באולימפיאדת מינכן, ולכן לא נכחה בעת רצח אחד עשר הספורטאים).

פער מרכזי בין דפי הספרים למציאות היה פער היכולת. בשנות השישים, בעוד שבסדרה שחקני נבחרת ארץ ישראל נחלו ניצחונות מרהיבים והטילו אימה על נבחרות העולם, נבחרת ישראל במציאות השיגה הישגים מוגבלים. בסדרה הראשונה מובילים אלון ורפי את הנבחרת לזכייה באליפות העולם בטוקיו, בשנה שבה הפסידה הנבחרת בפועל 0-2 לווייטנאם בשלב המוקדמות. אומנם ב־1964 זכתה ישראל בגביע אסיה שאירחה, אך הישגיה הבין־לאומיים היו צנועים: באולימפיאדת מקסיקו (1968) העפילה לראשונה לרבע הגמר, הישג שחזרה עליו רק במונטריאול (1976), וב־1970 השתתפה לראשונה במונדיאל. בספרי הסדרה המאוחרים מובילים אלון ורפי את נבחרת ארץ ישראל לזכייה בגביע העולם בספרד. בספר ה־13, **הספורטאים הצעירים בדרך לאליפות** (1989), מתואר משחק מקדים מול נבחרת סקוטלנד שבו ארץ ישראל מנצחת ביושר ובאומץ חרף ניסיונות סיכול סובייטיים. בפועל דורגה ישראל במקום האחרון במוקדמות מונדיאל 1982 (שאכן התקיים בספרד) והפסידה לסקוטלנד 0-1 ברמת גן ו־0-3 בגלזגו. בריאיון משנת 2009 התייחס גפני לפער וציין כי ביקש לחנך דור ספורטאים שיראה בניצחון המשולב בהגינות ספורטיבית יעד מרכזי, בניגוד למנטליות שלטענתו שררה אז בישראל, שלפיה החשוב הוא עצם ההשתתפות במשחק ולא הניצחון (גפני, 2009). נראה שעמדה זו שיקפה יותר את ביקורתו על הלך הרוח הציבורי מאשר על הממסד הספורטיבי עצמו, שכן כבר משלהי שנות השישים החלה בכדורגל הישראלי תקופה של מעבר למקצוענות ולמתן תשלום קבוע לשחקנים (בן פורת, 2015, עמ' 121-125).

פער אחר היה בין ערכי ההגינות והיושרה שנדרשו מהשחקנים ה”עבריים יורשי נביאי ישראל” לחוסר ההגינות שראה גפני בזירה המקומית והעולמית. אף שעסק בספריו גם בהיעדר הוגנות בין־לאומית, עיקר חיצו כוונו כלפי הספורט הישראלי, שסבל מפוליטיזציה, מעסקנות ומשחיתות שפגעו בהתפתחות ובתדמיתו הציבורית (בן פורת, 2015; כרמי, 2019). לא במקרה העניק גפני לדמויות הצעירות את תפקיד שומרות הסף של ההגינות, לא בשם המדינה אלא בשם העם העברי. באחד העמודים האחרונים של הספר **נבחרת השלום בקרב איתנים** נכתב: ”השחקן הארצישראלי־העברי לא יחטא לעולם להגינות במשחק אף לא במצבים הנואשים ביותר” (עמ' 112). בכך גפני ביקש לא רק להנחיל אתוס של יושר ספורטיבי, אלא גם להציב ביקורת סמויה על עולם הספורט הישראלי. באמצעות גיבורי הצעירים הוא יצר מודל נגדי לעסקנות ולחוסר ההגינות והציע חזון של דור חדש שיאמין כי יושר, צדק והגינות יכולים לנצח גם בזירה ספורטיבית עוינת.

דיון

סדרת "הספורטאים הצעירים" הייתה אחת הסדרות הפופולריות ביותר לילדים בישראל משנות השישים ועד שנות התשעים. הפופולריות בקרב צעירים והצלחתה המסחרית מעידות על קבלתה (או לפחות סובלנות לצריכתה) גם מצד ההורים.¹⁴ לצד אהדה ציבורית זו התעוררה התנגדות חריפה מצד הממסד הספרותי והחינוכי. בין המבקרים הבולטים נמנו אוריאל אופק ואדיר כהן, ששניהם שיתפו פעולה עם גפני בתור מתרגמים בהוצאת מ. מזרחי. אופק טען שספריו של גפני נגועים בגזענות ומרעילים את נפש הנוער ודרש להוציאם מספריות ציבוריות; כהן הזהיר מפני פיתוח סטריאוטיפים גזעניים בקרב צעירים בעקבות ספרי גפני וסדרות דומות כ"חסמב"ה" (אופק, 1965, 1988; כהן, 1985). גפני עצמו טען כי ספריו אכן הוצאו מספריות הקיבוצים אך הוחזרו בעקבות "מרד הילדים", עדות לפער בין עמדות המבקרים למציאות הצריכה התרבותית של הציבור (גפני, 2009).

הביקורת הופנתה לא רק לתכנים אלא גם לבית ההוצאה מ. מזרחי, אחת ההוצאות הפופולריות בישראל, שפעלה מחוץ למסגרות הקנוניות והוציאה תרגומים, ספרות יפה וסדרות פופולריות. ההוצאה הצליחה בשוק הקיוסקים ובחנויות הספרים אך התקשתה לחדור לספריות ציבוריות ולבתי ספר. המבקרים תקפו את רמת התרגום, את העריכה הרשלנית ואת העטיפות ה"צעקניות" שעיצב אריה מוסקוביץ' וטענו כי הן מטשטשות את ההבחנה בין ספרות "יפה" ל"זולה".¹⁵ אולם כפי שמראה בן-ארי, בחירה זו בז'אנרים פופולריים ביטאה גם גישה חתרנית והייתה מעשה של התנגדות להגמוניה החינוכית-פוליטית. ההצלחה בשוק המסחרי חשפה את הפער בין המבקרים ומעצבי התרבות לטעמי הציבור (שיינבלט, 2009; Ben-Ari, 2009).

המאמר הנוכחי התמקד בשני מישורים: ייחודיותו של הכדורגל כספורט עממי המאפשר בניית זהות קולקטיבית והקשר שבין פופולריות ספרותית להגמוניה פוליטית. גפני זיהה את כוח המשכיה של הכדורגל כ"עטיפת סוכרייה" המאפשרת להעביר מסרים שנויים במחלוקת מבלי להרתיע את הקוראים או את הוריהם. בניגוד לסדרות אחרות הכדורגל לא שימש רק רקע, אלא עמד במרכז העלילה והפך לכלי בעיצוב דמות הילד-האזרח. כך חיבר גפני בין נושאים קונצנזואליים, כפטריוטיות, נכונות להקרבה ואסירי ציון, לעמדות לא-קונצנזואליות, כתמיכה בארץ ישראל השלמה, ביקורת על מדיניות ממשלתית ודימוי דיכוטומי של האויב הערבי. בראיונות מאוחרים הציג גפני את כוונתו להנחיל ערכים חינוכיים של אהבת הארץ וציונות, אולם בפועל עסק ישירות בסוגיות פוליטיות שנויות במחלוקת בלב החברה הישראלית.

הגיבורים שעיצב גפני - דנידין, הבלשים, הימאים והספורטאים, חלקו מאפיינים משותפים: צעירים אמיצים, בעלי תושייה ויצירתיים, המציגים היפוך היררכי אופייני לספרות ילדים פופולרית. הם נשאו שמות עבריים מודרניים, היו נטועים בארץ ובנופיה ומנותקים מסממני גלות

¹⁴ אין בידי נתונים מדויקים על מספרי העותקים שהודפסו. ההדפסה האחרונה של הסדרה על ידי הוצאת הספרים מ. מזרחי הייתה בשנת 2001, והודפסו לפחות חמש מהדורות מוכרות. יש לזכור שמדובר בתקופה שבה צריכת הספרים באמצעות ספריות בית-ספריות או קהילתיות הייתה גבוהה, ולכן מדובר בקהל קוראים רחב מאוד. עדות עקיפה לפופולריות ניתן למצוא באתרי נוסטלגיה ישראלים המזכירים את הסדרה.

¹⁵ הדיון בהוצאה נמצא מחוץ להיקפי מאמר זה, וראו לדוגמה התייחסות באתר נוסטלגיה ישראלית. נדלה בספטמבר 2025. ההוצאה נקלעה לקשיים בשנות השמונים עם הגעת הטלוויזיה הצבעונית לארץ, אולם מאז שנות האלפיים שבה להוביל את הוצאות הספרים לנוער ואף זכתה לשבחים על התרגומים החדשים לספרות המופת לצעירים.

וסימלו ילידיות. מבין הסדרות, ”הספורטאים הצעירים” הייתה היחידה שלא נשענה ישירות על הביוגרפיה של גפני כלוחם בלח”י. ”דנידין הרואה ואינו נראה”, שהחל לצאת בשנת 1961, ובמידה רבה גם ”הבלשים הצעירים” (שהחלו את דרכם כבר בתחילת שנות החמישים בסיפור בהמשכים בעיתון ”הארץ שלנו”) שאבו מהביוגרפיה של גפני כאיש מודיעין בלח”י, והעיסוק בריגול ובביון ממלא גם את הסדרות האחרות. ”הימאים הצעירים”, שהחלה לראות אור אף היא בשנת 1961, עסקה בעלילות מחתרת ימאים בתקופת המנדט במאבקה נגד הבריטים והערבים ובשטח ההעפלה, מאבק שבו נאלצו הימאים להתגבר גם על הפרעות של אנשי ארגון מתחרה בשם ”המגינים”, והרמו ל”הגנה” ברור. עלילות הסדרה אומנם מתחילות כבר ב־1935, טרם הקמת הלח”י, אבל גפני מעולם לא הסתיר שבאמצעות הימאים הציג את המחתרת. בישראל של שנות השישים עוררה הסדרה ביקורת חריפה ולא זכתה להצלחה מסחרית כסדרות האחרות. בהקשר זה יש להבין את הביקורת כלפי ”הספורטאים הצעירים”. גפני היה בין הראשונים שפרסמו ספרות ילדים המזוהה עם השקפת עולם ימנית, והוא עשה זאת כבר מסוף שנות החמישים ובמשך יותר משלושה עשורים. הוא אף האדיר את אנשי לח”י בספרות פופולרית זמן רב לפני שהחברה הישראלית נתנה לגייטימציה לעיסוק זה. רק בשנות השבעים, כפי שהראתה שיכמנטר (2018), חדרה ספרות בעלת אורינטציה ימנית לשוק ספרי הילדים באופן רחב, תחילה דרך שחקנים מתוך הממסד ההגמוני שביקשו להרחיב את גבולות הקונצנזוס בעיקר כדי לעקר את כוחן החתרני של קבוצות פוליטיות יריבות ובהמשך מתוך מגויסות פוליטית מוצהרת מצד הימין עצמו. גפני הקדים מהלך זה, וכתבתו הפופולרית, הישירה והאינדוקטרינית חרגה מהקו המקובל בספרות הילדים, שנטתה באותה תקופה להתרחק מן הקולקטיב ולעסוק בפרט. נוסף על כך מרבית ספרי הנעורים שסללו את הדרך לעיסוק בהיסטוריה של הימין בחברה היישובית, בגיבורי המחתרות הימניות או בתפיסת העולם הימנית היו מסוג הרומנים ההיסטוריים או ביוגרפיות היסטוריות היוצרות הרחקה, ואילו גפני עסק ישירות בסוגיות פוליטיות בנות הזמן. חלק מהביקורת התמקד גם בהיבטים הספרותיים: פשטות לשונית, עלילות בלתי סבירות והיעדר מורכבות פסיכולוגית או מוסרית. ביקורת זו לא הופנתה רק כלפי גפני אלא גם כלפי ספרות ילדים פופולרית אחרת. אופק, למשל, יצא נגד סדרות תמימות לכאורה כמו ”קופיקו” ו”ציפופו” מאת תמר בורנשטיין לזר וחשב אותן ל”דלות ספרותית” (אופק, 1963; שיכמנטר, 2016).

מיקומו המרכזי של הכדורגל בסדרה שיקף שני היבטים: ראשית, הפופולריות העצומה של המשחק בקרב ילדים ונוער; שנית, המרכזיות של האתוס הגופני בציונות. נוי (2002) הדגיש את המעבר מן הגוף הגלותי אל הגוף הילידי, תהליך שהפך את הכדורגל לסמל של עברות תרבותי. בעוד שבספרות הישראלית הקנונית כמעט לא הופיעו תיאורי ספורט עד שנות השבעים,¹⁶ גפני היה בין הראשונים שזיהו את הספורט ככלי חינוכי ואידאולוגי. בשנות התשעים, כשיצאו ספרי הסדרה השנייה של הספורטאים הצעירים, כבר היו הספורט בכלל והכדורגל בפרט חלק

¹⁶ יוצא מן הכלל הוא ספרו של יצחק שלו, פרשת גבריאל תירוש, המתאר משחק כדורגל בין חיילים בריטים לחברי קבוצת ”מכבי חשמונאי”.

אינטגרלי מעלילות ספרותיות רבות, לאו דווקא בספרות לצעירים.¹⁷ גם בספרות פופולרית אחרת הופיעו אזכורים לכדורגל: במרכז הסיפור "אחד אפס לטובתנו" של משה שמיר (1945) עמדה קבוצת כדורגל. פרסומים אחרים כללו אזכורים למשחק, גם אם הוא לא עמד במרכזם: שיר השכונה של חיים חפר (1963), שתיאר את הדומיננטיות של המגרש בחיי השכונה; תיאורי משחקי כדורגל בספרו של ישראל ויסלר (פוצ'ו) "חבורה שכזאת" (1957); ואף חוברות ספורט ייעודיות, שרובן נעלמו במהרה (תומר, 2022). הפופולריות של הכדורגל באה לידי ביטוי באותן שנים גם בעטיפות מסטיק עם תמונות של שחקני כדורגל, שהיו פופולריות בעיקר מאמצע שנות השישים. עם זאת חשוב לציין שבשני העשורים הראשונים לקיומה של המדינה חוויית הכדורגל של ילדים הייתה בעיקר חוויית המשחק ברחוב, שכן הכדורגל לא היה חלק משיעורי החינוך הגופני בבתי הספר, וגם מועדוני הספורט לא החזיקו קבוצות כדורגל לילדים (בן פורת, 2015, עמ' 112-113). "הספורטאים הצעירים" הייתה שונה מביטויים פופולריים אלו משום שהעמידה את הכדורגל במרכז העלילה, חצתה את גבולות השכונה והציבה אותו בזירה הלאומית והמקצוענית. בכך חידש גפני, שהשתמש במשחק הפופולרי לא רק בתור רקע אלא בתור אמצעי מוצהר לעיצוב תודעה לאומית ופוליטית בקרב ילדים.

ההצלחה המסחרית של הסדרה מעידה כי קוראים צעירים מצאו בהרפתקאות המדומיינות של נבחרת ישראל מקור להזדהות ולהשראה וכי המסרים האידיאולוגיים הועברו דרך חוויית הקריאה הספורטיבית. הורים רכשו את הספרים לאו דווקא מתוך מודעות למסריהם החינוכיים והפוליטיים ולעיתים מתוך התעלמות מהם. בכך נחשף הפער העמוק בין עמדות המבקרים לדפוסי הצריכה התרבותית בפועל: בעוד שהממסד החינוכי והספרותי לא מיהר לראות בכדורגל אמצעי חינוכי לגיטימי, גפני השתמש בו ככלי מרכזי ליצירת הזדהות ולחינוך פוליטי, והציבור קיבל את התוצאה בהתלהבות.

סדרת "הספורטאים הצעירים" פתחה פתח חדש בספרות הילדים והנוער הישראלית בכך שהיא הציבה את דמות הספורטאי הצעיר במרכז השיח הספרותי, גם אם בשדה הפופולרי. במידה רבה שרגא גפני היה פורץ דרך בכתיבה פוליטית בהיותו מהראשונים שכתבו על גיבורי הימין בתור דמויות מחנכות. הוא התאים את עלילותיו למציאות הישראלית המשתנה, אך לא התאים את מבנה הכתיבה ואת אופי המסרים לשינויים אלו. סגנון הכתיבה הבוטה, הדיכוטומיה, היעדר המורכבות במסרים החינוכיים והאידיאולוגיים והקולקטיביזם המיליטריסטי שבו הם רווחו לא עמדו במבחן הזמן. בעקבות זאת הסדרה ירדה מהמדפים הן של הקיסקים הן של חנויות הספרים.

¹⁷ רשימת הספרים העוסקים בכדורגל ארוכה, החל מספרים המשלבים כדורגל, כגון: חנוך ברטוב, של מי אתה ילד (1970); חיים גורי, הספר המשוגע (1971), דויד גרוסמן, עיין ערך: "אהבה" (1986), והמשך בסיפורים שהכדורגל עומד במרכזם, כגון: נתן שחם, כדורגל (1979); יצחק קרונוזון, אמא שמש ומולדת (1985), איל מגד, גמר הגביע (1988) ואחרים.

מקורות

- אוחנה, ד' (2008). **לא כנענים, לא צלבנים: מקורות המיתולוגיה הישראלית**. ירושלים: כתר.
- אופק, א' (1963, 25 באוקטובר). **הבלשים, הספורטאים, הימאים, האמיצים: בית־חרושת להרפתקאות של אבנר כרמלי. דבר, עמ' 11.**
- אופק, א' (1965, 3 באוקטובר). **צ'פופו, תוכידס, צ'ופצ'יק ושו"ת: מזון רוחני קלוקל המוגש לצעירי הקוראים. דבר, עמ' 3.**
- אופק, א' (1988). **ספרות הילדים העברית, 1900-1948**. תל אביב: דביר.
- אלדר, ע' וזרטל, ע' (2004). **אדוני הארץ: המתנחלים ומדינת ישראל 1967-2004**. אור יהודה: דביר.
- אלמוג, ע' (1997). **הצבר: דיוקן**. תל אביב: עם עובד.
- אשד, א' (2011, 29 בדצמבר). **העברי האחרון? חמישים שנה לסדרות של שרגא גפני. יקום תרבות: הזירה המקוונת לתרבות עברית**. נדלה בספטמבר 2025.
- בן פורת, א' (2009). **לכבד את ההמנונים: לאומיות ואתניות בספורט**. בתוך י' גלילי, א' בן־פורת ור' לידור (עורכים), **במגרש המשחקים: ספורט וחברה בתחילת האלף השלישי (עמ' 145-184)**. רעננה: האוניברסיטה הפתוחה.
- בן פורת, א' (2010). **ישראל שפה קשה, אך כדורגל דיברו כולם. עיונים בתקומת ישראל, 20, 168-144**.
- בן פורת, א' (2015א). **כך לא עושות כולן, נשים במגרש הכדורגל**. תל אביב: רסלינג.
- בן פורת, א' (2015ב). **אוטונומיה יחסית: נשים אוהדות כדורגל**. בתוך י' גלילי, מ' לוי וא' תמיר (עורכים), **ספורט ומגדר בחברה הישראלית: מאפיינים, זהויות ויצוגים (עמ' 37-56)**. הרצליה: המרכז הבינתחומי.
- בניהו מ' (1962). **כך אהיה חזק**. תל אביב: איתנים.
- ברגמן, ר' (2009). **מדינת ישראל תעשה הכל: הקרב החשאי על השבויים והנעדרים**. בני ברק: כנרת, זמורה־ביתן.
- גולדשטיין, א' ושילה, א' (2020). **לפני סבסטיה: ניסיונותיה של "קבוצת שכם" להקים התנחלות 1970-1969. עיונים: כתב עת רב־תחומי לחקר ישראל, 34, 95-123**.
- גלילי, י', לוי, מ' ותמיר, א' (2015). **מבוא: ספורט, מגדר וחברה**. בתוך י' גלילי, מ' לוי וא' תמיר (עורכים), **ספורט ומגדר בחברה הישראלית: מאפיינים, זהויות ויצוגים (עמ' 11-20)**. הרצליה: המרכז הבינתחומי.
- גפן, ר' ולוי, י' (2003). **מילון אוקספורד, אנגלי־אנגלי־עברי (מהדורה שלישית)**. Kerberman & Lonnie Kahn, Oxford University Press.
- גפני, ש' (1954). **אולימפיאדת השכונות: עלילה לספורטאים**. תל אביב: אלקנה.
- גפני, ש' (כרמלי, א') (2005, 23 במרץ). **הכדור בפנים... כן! ידיעות אחרונות**.
- גפני, ש' (2009, 23 בינואר). **ריאיון מוקלט. אתר הנצחה לשרגא גפני**. נדלה בספטמבר 2025.
- גרינברג, ל' (2007). **שלום מדומיין, שיח מלחמה: כשל המנהיגות, הפוליטיקה והדמוקרטיה בישראל 1992-2006**. תל אביב: רסלינג.
- גרץ, נ' (עורכת). (1987). **הקבוצה הכנענית: ספרות ואידאולוגיה**. תל אביב: האוניברסיטה הפתוחה.

גרשוביץ, ל' (2011)). **אנחנו ואתם? המאבק הציבורי בישראל למען שחרור ועליית יהודי ברית המועצות, 1948-1989** [עבודת גמר מחקרית (תזה)]. האוניברסיטה העברית בירושלים.

דר, י', שטיינמן, י', לבנת, ח' וקוגמן, ט' (2007). **ברוח הזמן: החזרת ספרות הילדים להקשר ההיסטורייתרבותי**. רעננה: האוניברסיטה הפתוחה ומכון מופ"ת.

חריף, ח' (2011). **ציונות של שרירים: תפקידיו הפוליטיים של הספורט הייצוגי ביישוב ובמדינת ישראל, 1898-1960**. ירושלים: יד יצחק בן-צבי.

יקיר, ח' (1976). דמות הערבי בספרי ילדים ישראלים. **צופית**, עמ' 4.

כהן, א' (1985). **פנים מכוערות במראה: השתקפות הסכסוך היהודי-ערבי בספרות הילדים העברית**. תל אביב: רשפים.

כרמי, א' (2019). **העסקונה: עלייתה ושקיעתה של עלית עסקני הספורט בישראל, 1951-1996**. נתניה: המכללה האקדמית וינגייט.

כרמי, א' (2020). "שולחן ערוך" ספורטיבי. **בתנועה**, יב (4), 533-552.

כרמי, א' (2025). "לא ספורט לשם ספורט": גיבורי ספורט בתקופת היישוב. תל אביב: מכון מופ"ת.

לוי, מ' (2009). זה רק ספורט? היבטים חברתיים ותרבותיים של ספורט ופעילות גופנית בחברה הישראלית. **סוגיות חברתיות בישראל: כתב עת לנושאי חברה**, 8, 8-9.

מן, נ' (2006). זהרה לביטוב - גיבורת מופת או מיתוס? **קתדרה**, 118, 145-176.

מקל, א' (2015). **יחסי ישראל-יוון**. מרכז בגין-סאדאת למחקרים אסטרטגיים, אוניברסיטת בר-אילן.

משיח, ס' (2000). **ילדות ולאומיות: דיוקן ילדות מדומיינת בספרות העברית לילדים, 1790-1948**. תל אביב: צ'ריקובר.

משיח, ס' (2001). ילדות ולאומיות: דרכה של הספרות לילדים בבניין זהות לאומית. **ספרות ילדים ונוער**, 28(109), 4-8.

משיח, ס' (2006). לדמיין אויב: יריבים פוליטיים בשבועוני הילדים והנוער לפני מלחמת תש"ח ואחריה. בתוך י' דהאן וה' וסרמן (עורכים), **להמציא אומה: אנתולוגיה** (עמ' 261-298). רעננה: האוניברסיטה הפתוחה.

משיח, ס' (2018). **אין ילדים מחוץ לפוליטיקה: ספרות ילדים ונוער ואוריינות פוליטית**. תל אביב: רסלינג.

נודלמן, פ' (2014). האחר: אוריינטליזם, קולוניאליזם וספרות ילדים. **עולם קטן: כתב עת לחקר ספרות ילדים ונוער**, 5, 21-34.

נוי, ע' (2002). הספורט בספרות העברית. בתוך ח' קאופמן וח' חריף (עורכים), **תרבות הגוף והספורט בישראל במאה העשרים** (עמ' 493-510), ירושלים: יד יצחק בן-צבי.

ספרן, ח' (2006). **לא רוצות להיות נחמדות: המאבק על זכות הבחירה לנשים וראשיתו של הפמיניזם החדש בישראל**. חיפה: פרדס.

פונדק, ר' (2013). **ערוץ שאאי: אוסלו - הסיפור המלא**. תל אביב: ספרי עליית הגג/דיעות ספרים.

פוסטמן, נ' (1986). **אבדן הילדות** (י' כפרי, מתרגמת). תל אביב: ספרית הפועלים.

פינקוס, ב' (1993). **תחייה ותקומה לאומית: הציונות והתנועה הציונית בברית המועצות, 1947-1987**. באר שבע: הוצאת הספרים של אוניברסיטת בן-גוריון בנגב.

- צימרמן, מ' (2017). דת המאה העשרים: הספורט. בתוך מ' צימרמן (עורך), **דת השרירים: ספורט, לאומיות ויהדות** (עמ' 13-38), ירושלים: כרמל.
- קאופמן, ח' (2007). הספורט היהודי, הארץ-ישראלי והישראלי, בין לאומיות לבין פוליטיות. בתוך א' גור-זאב ור' לידור (עורכים), **ספורט: ערכים ופוליטיקה** (עמ' 113-130), חיפה: דוד רכגולד.
- קאופמן, ח' וחרוף, ח' (2002). **תרבות הגוף והספורט בישראל במאה העשרים**. ירושלים: יד יצחק בן-צבי.
- רגב, מ' (1992). **ספרות ילדים, השתקפויות: חברה, אידיאולוגיה וערכים בספרות ילדים ישראלית**. תל אביב: אופיר.
- רודין, ש' (2015). דמות הערבי בספרות הישראלית לילדים ולנוער: 1985-2015. **ספרות ילדים ונוער**, 138, 29-62.
- רימלט, נ' (2010). **הפמיניזם המשפטי מתאוריה למעשה: המאבק לשוויון בין המינים בישראל ובארצות הברית**. חיפה: פרדס.
- רענן, צ' (1980). **גוש אמונים**. תל אביב: ספרית פועלים.
- שביט, ז' (1996). **מעשה ילדות: מבוא לפואטיקה של ספרות ילדים**. תל אביב: האוניברסיטה הפתוחה.
- שביט, י' (1984). **מעברי עד כנעני**. תל אביב: דומינו.
- שור, ע' (2015). גבריות יהודית והבניית האחר בתקשורת הספורט הישראלית. בתוך י' גלילי, מ' לוי וא' תמיר (עורכים), **ספורט ומגדר בחברה הישראלית: מאפיינים, זהויות ויצוגים** (עמ' 130-166). הרצליה: המרכז הבינתחומי.
- שחם, ח' (2001). להתפכח מחלום, להיפרד מחזון - שלושה היבטים של חניכה ארץ ישראלית. **מחקרי ירושלים בספרות עברית**, יח, 321-339.
- שטיינמן, י' (2006). טקסטים לילדים כסוכנים אידיאולוגיים: מקרה מבחן - עיבוד הנובלה למבוגרים "איילת השחר" לסיפור קצר לילדים "לקט התולעים במשובה". **דפים**, 42, 44-61.
- שיינבלט, ח' (2009). **נוף ילדות קצת אחר: ספרות נוער פופולארית בישראל, 1958-1965** [עבודת גמר מחקרית (תזה). אוניברסיטת תל אביב.
- שיכמנטר, ר' (2016). **מבטים חדשים על ספרות ילדים**. רעננה: האוניברסיטה הפתוחה.
- שיכמנטר, ר' (2018). הנרטיב ההיסטורי של הימין בספרות הילדים והנוער, 1965-1980. **עיונים: כתב עת רב-תחומי לחקר ישראל**, 30, 181-203.
- שילה, א' (2024). **סיפורה של "קבוצת שכם" (1969-1973): חוליה נשכחת בתולדות ההתנחלות**. רמת גן: הוצאת אוניברסיטת בר-אילן.
- שילון, א' (2017). מלחמת ששת הימים והתעוררות הרעיון הכנעני. **עיונים בתקומת ישראל** (סדרת נושא, 11: ישראל 1967-1977: המשכיות ומפנה), 102-129.
- תומר, ח' (2022). עלייתם ונפילתם של כתבי העת הספורטיביים בארץ ישראל ובמדינת ישראל. **קשר**, 58, 181-204.

- Abadi, J. (2000). Constraints and adjustments in Greece's policy toward Israel. *Mediterranean Quarterly*, 11(4), 40–70.
- Archetti, E. P. (1994). Masculinity and football: The formation of national identity in Argentina. In R. Giulianotti & J. Williams (Eds.), *Games without frontiers: Football, identity and modernity* (pp. 225–269). Aldershot, UK: Avebury.
- Bairner, A. (2009). National sports and national landscapes: In defence of primordialism. *National Identities*, 11(3), 223–239.
- Baram Eshel, E. (2018). Children's groups in the young state of Israel: Simplicity and complexity in the cult movie *Hasamba & the Black Handkerchief Gang* (1971). In D. Olson (Ed.), *The child in world cinema: Children and youth in popular culture* (pp. 125–148). Lexington Books.
- Ben-Ari, N. (2009). Popular literature in Hebrew as a marker of anti-Sabra culture. *Translation Studies*, 2(2), 178–195.
- Berger Hobson, R., & Pedahzur, A. (2022). The Munich massacre and the proliferation of counterterrorism special operation forces. *Israel Affairs*, 28(4), 625–637.
- Boehm, S., Colantonio-Yurko, K., Olmstead, K., & Miller, H. (2020). Athlete as agitator, assaulter, and armor: Sports, identity, and sexual assault in young adult literature. *Study & Scrutiny: Research on Young Adult Literature*, 4(2), 31–56.
- Brown, A., & Rodesiler, L. (Eds.). (2016). *Developing contemporary literacies through sports: A guide for the English classroom*. Urbana, IL: National Council of Teachers of English.
- Cart, M. (2010). *Young adult literature: From romance to realism*. Chicago, IL: American Library Association.
- Cocchiarale, M., & Emmert, S. (Eds.). (2004). *Upon further review: Sports in American literature*. London: Bloomsbury Academic.
- Cockett, L. (1995). Entering the mainstream: Fiction about gay and lesbian teens. *School Library Journal*, 41(2), 32–33.
- Cole, P. B. (2009). *Young adult literature in the 21st century*. Boston, MA: McGraw-Hill Higher Education.
- Crowe, C. (2004). *More than a game: Sports literature for young adults*. Lanham, MD: Scarecrow Press.
- Crutcher, C. (1983). *Running loose*. New York, NY: Greenwillow Books.
- Crutcher, C. (1986). *Stotan!*. New York, NY: Greenwillow Books.
- Crutcher, C. (1991). *Athletic shorts: Six short stories*. New York, NY: Greenwillow Books.
- Darr, Y. (2012). Nation building and war narratives for children: War and militarism in Hebrew 1940s and 1950s children's literature. *Paedagogica Historica*, 48(4), 601–613.
- Darr, Y. (2018). *The nation and the child: Nation building in Hebrew children's literature, 1930–1970*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Dominguez, M., & Dominguez, A. (2020). Playing past racial silence: Cultivating conversations on racial identity through sports-related young adult literature. *Study & Scrutiny: Research on Young Adult Literature*, 4(2), 1–30.

- Edgington, W. D. (1996). *Teaching character education: The values in John R. Tunis's sports books for children and adolescents* [Doctoral dissertation]. Oklahoma State University.
- Eliade, M. (1965). *Rites and symbols of initiation: The mysteries of birth and rebirth* (W. R. Trask, Trans.). Spring Publications.
- FIFA. (2004). *Women's football across the nations: An international survey*. Zürich: Fédération Internationale de Football Association.
- Gorenberg, G. (2006). *The accidental empire: Israel and the birth of the settlements, 1967–1977*. New York, NY: Times Books.
- Hürlimann, B. (1967). *Three centuries of children's books in Europe*. London: Oxford University Press.
- Jacobs, B. (2004). *The Dick, Kerr's Ladies*. London: Constable and Robinson.
- Jones, G. J., Edwards, M., Bocarro, J. N., Bunds, K. S., & Smith, J. W. (2017). An integrative review of sport-based youth development literature. *Sport in Society*, 20(1), 161–179.
- Lewis, M. A., & Rodesiler, L. (2020). Sports-Related Young Adult Literature: Society, Culture, and Politics [Special issue]. *Study and Scrutiny: Research on Young Adult Literature*, 4(2), 1–9.
- Lipsyte, R. M. (1967). *The contender*. New York, NY: Harper & Row.
- Melling, A. (1999). Cultural Differentiation, Shared Aspiration: The Entente Cordiale of International Ladies' Football, 1920–1939. In J.A Mangan (Ed.), *Sport in Europe: Politics, Class, Gender* (pp. 27–53). London: Frank Cass.
- Monseau, V. R. (1991). Dora V. Smith: A legacy for the future. In J. M. Gerlach, & V. R. Monseau (Eds.), *Missing chapters: Ten pioneering women in the NCTE and English Education* (pp. 69–93). Urbana, IL: National Council of Teachers of English.
- Myers, W. D. (1996). *Slam!*. New York, NY: Scholastic Press.
- Nathan, D. A. (2021). Narrative/s in sport history. In M. G. Phillips, D. Booth, & C. Adams (Eds.), *Routledge handbook of sport history* (pp. 41–56). London: Routledge.
- Newbery, J. (1744). *A little pretty pocket-book*. London: T. Carnan.
- Pavonetti, L. M. (1996). Dora V. Smith: Echoes of a strong voice in English education. *The English Journal*, 85(6), 89–92.
- Reid, H. (2017). Athletes as heroes and role models: An ancient model. *Sport, Ethics and Philosophy*, 11(1), 40–51.
- Rose, J. (1992 [1984]). *The case of Peter Pan, or the impossibility of children's fiction*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Santos, L. (2024). "Chu-kaa": Basketball, gender identity, and racial politics in U.S. children's and young adult literature. In T. Neuhaus & N. Thomas (Eds.), *Interdisciplinary analyses of professional basketball: Investigating the hardwood* (pp. 189–206). Switzerland: Palgrave Macmillan.
- Sprinzak, E. (1989). The emergence of the Israeli radical right. *Comparative Politics*, 21(2), 171–192.

Suico, T. (2020). Predicting and reflecting changes in culture: A conversation on young adult sports literature with Chris Crowe. *Study & Scrutiny: Research on Young Adult Literature*, 4(2), 79–99.

Tunis, J. R. (1930). *American girl*. New York, NY: Macmillan.

Tziampiris, A. (2014). *The emergence of Israeli-Greek cooperation*. Springer International Publishing.

Williams, J. (2007). *A beautiful game: International perspectives on women's football*. Oxford: Berg Publishers.

Yehudai, O. (2023). "A day of blood and valor": Terrorism and social tensions in 1970s Israel. *Journal of Israeli History*, 41(1), 1–28.

Zimbardo, P. (2011). Why the world needs heroes. *Europe's Journal of Psychology*, 7(3), 402–407.

יצאו בסדרת הספורטאים הצעירים (אבנר כרמלי, הוצאת מ. מזרחי)

שנת הוצאה	כותר
1960	בעט, אלון, בעט!
1960	אלון במלכות
1961	הכדור בפנים... לא!
1961	מלכי הכדורגל
1961	המשחק הגורלי
1962	ארוכה הדרך לאלופות
1962	המשחק האחרון?
1963	ישראל נגד מצרים
1963	הספורטאים הצעירים בקרב הגדול
1974	הספורטאים הצעירים שבים
1977	הספורטאים הצעירים נלחמים
1978	הכדור הוא עגול
1989	הספורטאים הצעירים בדרך לאלופות
1994	הספורטאים הצעירים בנבחרת השלום
1995	נבחרת השלום לא נשברת
1995	נבחרת השלום בקרב איתנים

”המדור שייך למערכת - ולא להפועל”

מדורי הספורט בעיתונות היומית בארץ ישראל כזירת מאבק פוליטית

חנן תומר

תקציר

במחקר זה מוצגים מדורי הספורט בעיתונות היומית בארץ ישראל בשנות ה־20 וה־30 כזירת מאבק פוליטית. מהמחקר עולה כי הספורט לא עניין יתר על המידה את עורכי היומונים בשנים ההן, והיחס אליו היה לרוב בהקשר רחב יותר - פוליטי או אידאולוגי. עוד עולה שלפחות בתחום הספורט היומונים לא תמיד פעלו כמקשה אידאולוגית אחת וכי בחלק ממערכות היומונים העיתונאים ניסו לעמוד על שלהם לא פעם, התנגדו לקו האידאולוגי שהוצב בפניהם מטעם מערכת העיתון או מטעם המפלגה וסירבו לתת במה לסיקור מפלגתי־תעמולתי אוהד לאגודות הספורט. חשיבותו של מחקר זה בכך שהוא מאפשר הצצה לקרביים של היומונים הארץ־ישראליים בשנות ה־20 וה־30 וחשיפת המנגנונים שהפעילו אותם והכתיבו להם קו מערכתי שכאמור הם לא תמיד היו שותפים לו. נוסף על כך יש במחקר ערעור על התפיסה המקובלת, שלפיה יומונים אלו היו כלי שרת מוחלט בידי מפלגות גדולות שמושכות בחוטים ומכתיבות קו אידאולוגי ברור - מכבש לחצים אומנם הופעל, אך לכל הפחות בתחום הספורט הוא נתקל לעיתים בהתנגדות ולא תמיד יצא לפועל אוטומטית. אולם אפשר ורצוי גם להכיר בתרומתן של הפוליטיקה ושל העסקנות לקידומה של עיתונות הספורט בישראל: שבועונים, כתבי עת ועיתוני ספורט אחרים הוקמו בין היתר בידי כתבים שעזבו את מערכות היומונים בשל התנגדותם להכתבות הפוליטיות. עיתונות ספורט זו היא האדמה שממנה צמחה עיתונות הספורט הפופולרית בשנות ה־60 וה־70, שעל בסיסה הוקמה עיתונות הספורט של ימינו.

מילות מפתח: ארץ ישראל, עיתונות ספורט, הפועל, מכבי, דבר, ברל כצנלסון, מאיר בניהו.

מבוא

במחקר זה מוצגים מדורי הספורט בעיתונות היומית בארץ ישראל בשנות ה־20 וה־30 כזירת מאבק פוליטית, ומוארות שתי מגמות מרכזיות: ההטיה האידאולוגית־פוליטית ביומונים בכל הנוגע לספורט מחד גיסא אל מול הניסיונות של העיתונאים שעבדו במערכות יומונים אלו להתנער ממנה מאידך גיסא.

מטרתו של המחקר היא לטעון כי הספורט, כנושא לסיקור עיתונאי, לא עניין יתר על המידה את עורכי היומונים בשנים ההן והיחס אליו היה לרוב בהקשר של משהו גדול יותר - פוליטי או אידאולוגי, וכי לפחות בהקשר של הספורט היומונים האלה לא תמיד פעלו כמקשה אידאולוגית אחת וכן ניסו לא פעם להתנגד לקו האידאולוגי שהוכתב להם מטעם מערכת העיתון או מטעם המפלגה.

העיסוק במחקר זה הוא בעיתונות היומית הכתובה בלבד. לצד הדיווחים בעיתונות זו אגודות הספורט הוציאו לאור פרסומים משלהן המסקרים את פעילותן. ניתן לראות בפרסומים אלו ניסיון להתנתק מהיומונים ולא להיות תלויים בהם לצורך פרסום הודעות שונות ולשם חיזוק הקו האידאולוגי. פרסומים אלו היו רבים מאוד, והם אינם נסקרים כאן.

רקע תאורטי

אמצעי התקשורת מתווכים בין חלקיה השונים של החברה, ובכלל זה בין הבוחרים לנבחרים.¹ המידע המועבר באמצעות כלי תקשורת ההמוניים הוא משאב חיוני במיקוח הפוליטי ובחלוקת העוצמה בחברה,² ולפיכך הוא יוצר חיזור מתמיד בין הפוליטיקאים לגופים השולטים באמצעי התקשורת המגוונים.³ מסגור הוא הדרך שבאמצעותה אמצעי התקשורת מעצבים בעיות ציבוריות עבור הקהל, והאופן שבו הסיפור ממוסגר קובע בדרך כלל כיצד הסוגיה תובן ותוערך.⁴ על ידי סיקור של נושא מסוים בהבלטה אמצעי התקשורת יוצרים מדרג חשיבות בעיני הציבור בהשוואה לנושאים אחרים, וכך הם הופכים עצמם לגורם דומיננטי בעיצוב סדר היום.⁵ תאוריה זו זכתה לכינוי "תאוריית קביעת סדר היום", והיא נכונה גם לתקשורת העוסקת בספורט. השפעתם של אמצעי התקשורת טמונה גם ביכולתם להכתיב לציבור "על מה" לחשוב במקום "מה" לחשוב. הדרך התקשורתית להגדיר את סדרי העדיפויות ואת החשיבות היחסית של נושאי הסיקור מתבטאת בעיקר במרכיב הבולטות.⁶ בולטות תקשורתית תלויה במיקום, בגודל ובמרכיבים של הידיעה המושכים את תשומת ליבו של הצרכן.⁷ ההנחה הבסיסית היא כי גם אם אין בכוחם או בכוננתם של אמצעי התקשורת לגרום לצרכניהם לאמץ את דעתם או את נקודת המבט המדויקת שלהם, הם מצליחים ליצור בעיני צרכני המדיה מדרג חשיבות של נושאים ובכך מעצבים בפועל את סדר היום הציבורי, והבולטות היא חלק בלתי נפרד מכך.⁸ להגדרת סדר היום הזה ולהפנמתו בקרב ההמונים ישנן השלכות עמוקות על יכולתם של הפרטים בחברה לשפוט את המציאות.⁹ תהליך זה מוכר בשם הטרמה (priming) - הבלטת היבט מסוים של אירוע חדשותי כדי לאפשר פרשנות שלו אצל הצופה.¹⁰

ההבחנה בין קביעת סדר יום, הטרמה ומסגור היא בדרגות השונות של החשיבות: על ידי בחירת נושאי הסיקור התקשורת קובעת את סדר היום - מה חשוב; על ידי הבלטת נושאים

¹ דן כספי, "מבוא: פוליטיקה ותקשורת - משא ומתן מתמשך", בתוך *תקשורת ופוליטיקה בישראל, בעריכת דן כספי* (תל אביב: מכון ון ליר והקיבוץ המאוחד, 2007), 7-16.

² דן כספי ויחיאל לימור, *המתווכים: אמצעי התקשורת בישראל 1948-1990* (תל אביב: האוניברסיטה העברית ועם עובד, 1992).

³ דן כספי, *סדר יום: תקשורת*, חברה, פוליטיקה (תל אביב: רסלינג, 2001).

⁴ Erving Goffman, *Frame Analysis: An Essay on the Organization of Experience* (New-York: Harper & Row, 1974).

⁵ Maxwell E. McCombs, and Donald L. Shaw, "The Agenda-Setting Function of Mass Media", *Public Opinion Quarterly* 36, no. 2 (1972): 176-187.

⁶ Maxwell E. McCombs, and Amy Reynolds, "News Influence on Our Pictures in the World", in *Media Effects: Advances in Theory and Research*, eds. Jennings Bryant, and Dolf Zillmann (Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 2002), 1-18.

⁷ Glenn W. Muschert, and Dawn Carr, "Media Salience and Frame Changing Across Events: Coverage of Nine School Shootings, 1997-2001", *Journalism & Mass Communication Quarterly* 83, no. 4 (2006): 747-766.

⁸ Danny Hayes, "Does the Messenger Matter? Candidate-Media Agenda Convergence and Its Effects on Voter Issue Salience", *Political Research Quarterly* 61, no. 1 (2008): 134-146.

⁹ Robert M. Entman, *Projections of Power: Framing News, Public Opinion, and U.S. Foreign Policy* (Chicago, Il: University of Chicago Press, 2004).

¹⁰ Om Gupta, *Encyclopaedia of Journalism and Mass Communication* (Delhi: Isha Books, 2006).

מסוימים מבחינה טכנית־צורנית יותר (גודל כותרת, מיקום) - הטרמה - היא מחליטה מה חשוב יותר; ועל ידי ניתוח של תכנים מסוימים וכוונתם - מסגור - היא מצביעה על המשמעויות החשובות ביותר, הווה אומר לא על מה דווח אלא כיצד העניין דווח והוצג בתקשורת.¹¹ הפוליטיזציה של הספורט ביישוב היהודי החלה עם הקמתן של אגודות הספורט של מכבי והפועל. בספטמבר 1912 הוקמה בגימנסיה "הרצליה" בתל אביב "מכבי ארץ ישראל", שהפכה מאוחר יותר ל"גליל הארץ ישראלי של תנועת המתעמלים היהודית" ומ־1921 לחלק ממכבי העולמי.¹² בשנותיה הראשונות של מכבי בארץ ישראל היא פעלה בהתאם למטרות שהציבה לעצמה לא רק כאגודה העוסקת בפעילות ספורט אלא גם כהסתדרות הממלאת משימות לאומיות, חינוכיות וביטחוניות. היא פעלה להשריש את השפה העברית כשפתו של היישוב, נאבקה למען "עבודה עברית" ותמכה בשימוש ב"תוצרת הארץ".¹³

המציאות הפוליטית טפחה על פניה של מכבי כאשר היא ביקשה לשמור על ניטרליות פוליטית ולהימנע מנקיטת עמדה בסוגיות שנויות במחלוקת, ובראשן סוגיית העבודה העברית; הפועלים ראו בכיבוש העבודה יעד לאומי ודרשו כי מכבי, כאגודה לאומית, תתמוך ברעיון זה.¹⁴ הסתדרות מכבי לא נקטה עמדה ברורה בסוגיה זו, והססנותה גרמה לפרישת הפועלים ממנה ולהקמת ארגון ספורט נפרד לפועלים - "הפועל", כפי שקרה גם במדינות רבות אחרות בעולם, שבהן הוקמו אגודות פועלים שייחדו עצמן מהספורט הכללי ואף ערכו תחרויות נפרדות.¹⁵ לעומת "מכבי", שהייתה הסתדרות עולמית הפועלת אצל יהודי העולם כולו, התאגדות "הפועל" שהחלה להתגבש ב־1923 והוקמה כאגודה רשמית ב־1926 הייתה מקומית.¹⁶ המחנה הפועלי כולו היה מאורגן ומגובש יותר, ומפלגותיו היו מאוגדות בהסתדרות הכללית. מנגד ניצב המחנה האזרחי שהיה מפוצל ומגובש פחות אידאולוגית, שכן כל מפלגה בו ייצגה בפועל מגזר מקצועי של הסקטור הפרטי. עיקר אפיונו של מגזר זה היה בהתנגדותו להשקפת העולם הסוציאליסטית. מחנות אלו לא רק נאבקו אידאולוגית זה בזה על צביון החברה הצעירה בארץ ישראל, אלא גם הקימו לעצמם מוסדות משלהם, ואלה שימשו כלים במאבק זה. בין היתר הוקמו קופות חולים, תנועות נוער, מחתרות צבאיות, אגודות ספורט וגם עיתונים שייצגו אותן.¹⁷

¹¹ Michael Bromley, and Stephen Cushion, "Media Fundamentalism: The Immediate Response of the UK National Press to September 11", In *Journalism after September 11*, eds. Barbie Zelizer, and Stuart Allan (London: Routledge, 2002), 160-177.

¹² חיים קאופמן, "המכביות וחשיבותן: עבר מול הווה", **זמנים** 121 (2013): 99-90.

¹³ ברוך פורמן, "זה לא רק ספורט - פעילותה של הסתדרות מכבי ארץ ישראל בקרב העולים בשנותיה הראשונות של המדינה", **בתנועה**, י, מס' 4 (2011): 416-432.

¹⁴ חיים קאופמן, "ייסודה של התאגדות הספורט הפועל", **קתדרה** 80 (1996): 122-149.

¹⁵ חיים קאופמן, "אגודות הספורט הציוניות: מספורט לאומי לספורט פוליטי", **זמנים** 63 (1998): 81-91.

¹⁶ חיים קאופמן, "הקמת התאגדות הפועל בגולה בשנות השלושים של המאה העשרים", **בתנועה**, י, מס' 1 (2011): 86-70.

¹⁷ חיים קאופמן ויאיר גלילי, "ספורט, אידאולוגיה ציונית ומדינת ישראל", **סוגיות חברתיות בישראל** 8 (2009): 31-10.

פוליטיקה במדורי הספורט ביומונים בתקופת היישוב

יומונים וכתבי עת רבים שראו אור בארץ ישראל נולדו כדי להיות בין היתר ביטאונים רעיוניים למפלגות ולזרמים החברתיים-פוליטיים. העיתון המפלגתי לא רק שימש מכשיר תעמולה בידי המפלגה אלא גם פתח עבורה ערוץ הידברות עם הציבור, ותפקידו התחלקו לשניים עיקריים: סוציאליזציה פוליטית והסברה מפלגתית מחד גיסא וגיבוש מנהיגות מפלגתית וחיזוק שליטתה על אנשים מן השורה מאידך גיסא.¹⁸

עיתון "דבר" פעל למנף את פעילות ההסתדרות והרבה לפרסם לפחות בשנותיו הראשונות כתבות ומאמרים בנושאים הקשורים אליה. בניגוד לעיתונים היומיים האחרים שפעלו באותה התקופה ("דאר היום", "הארץ" ומאוחר יותר "הבקר") והיו בעלי זיקה פוליטית ולא בבעלות פוליטית, עיתון "דבר" הגדיר עצמו מיום הקמתו כעיתון למען הפועלים ובעלותם. בכל הנוגע לספורט התחלקו הידיעות, הדיווחים והמאמרים שפורסמו בעיתון לשני כיוונים שונים: חלקם ניסו לשכנע בדבר הנחיצות של הספורט, ואילו האחרים התגייסו לשכנע בהבדל בין "הפועל" לבין "המכבי" ולהסביר את חשיבותו של ספורט הפועלים.

מתוך עמידתנו בהסתדרות הכללית מתברר לנו היחס לשאר חלקי העם העברי... שאלת הבראתו השלמה - הרוחנית והגופנית - של עמנו הנה שאלה רבת ערך בשבילנו. הבראה של העם - תעשיר את תנועתנו ותחזק את שורותינו. ולכן שמחים אנו על קיומה של התנועה הספורטיבית של העם העברי ומחייבים אותה... וכדי שפעולה זו תצליח, יש הכרח להוציאה מידי המוסדות הקיימים...¹⁹

תפקידו של האינטרנציונאל הוא לאחד את כל ההתאגדויות לכוח ספורטיבי כביר, ליצור להן שיטה ספורטיבית בריאה ומתאימה לצרכי הפועל, לשמור על החובבות בספורט ולעקור מן השורש את נגע הפרופסיונאליזם אשר פשתה ביחוד בזמן האחרון בחוגים ספורטיביים רחבים. מתפקידו הוא גם ללחום ברעיון האיגוד הספורטיבי 'הכללי', זה הספורט האזרחי המשמש ברובו מכשיר לצרכים צבאיים ולעסקיהם של קבלנים ספורטיביים.²⁰

הבידול שעורכי העיתון ניסו ליצור בא לידי ביטוי לא רק בדיווחים על חשיבות הספורט, אלא גם בהשוואות בלתי פוסקות להסתדרות "המכבי" ולקבוצותיה השונות:

המכבי, לאחר תבוסותיו האחרונות, שוקד על תקנתו והוא רודף אחרי ניצחונות 'רבי ספרות', כדי שיוכל ביתר בטחה לתבוע לעצמו את שם ראש המנצחים בא"י... ומכיוון שניצחונות גדולים אין לכבוש על חשבון הקבוצות הטובות בארץ, כגון הפועל... הוא בורר לעצמו דרך אחרת, קלה יותר: הוא מזדמן עם קבוצות פחותות ערך ותלושות... כובשי ערים כבושות אינם קרואים מנצחים.²¹

¹⁸ אופירה גראויס-קובלסקי, "המשקיף": לתולדותיו של עיתון רוויזיוניסטי, "קשר" 52 (2019): 63-73.

¹⁹ "ספורט הפועלים בארץ", "דבר", 7 ביוני 1926.

²⁰ "הספורט והמלחמה במלחמה", "דבר", 30 באוגוסט 1928.

²¹ "עם בולמוס הניצחון", "דבר", 15 במרץ 1928.

הסתדרות 'המכבי', שבשנים האחרונות נחלשו פעולותיה ושורותיה הללו, חוזרת לאיתנה. הסיבה: קנאת אגודות תרבה ספורט. עם התגברות העבודה הספורטיבית ב"הפועל" זזה העגלה גם ב"מכבי". "הפועל" חזק בכוח החדירה לציבור הפועלים בעיר ובכפר, לקיבוץ ולמשק. ניסיון "המכבי" לרכוש המוני נוער בהצהרות האל-מעמדיות לא הצליחה.²²

בין אם בתגובה לפרסומים ב"דבר" ובין אם בתור הבעת עמדה עצמאית, היומונים האחרים - "דאר היום"²³ ולעיתים גם "הארץ"²⁴ (שייצג את המחנה הבורגני) השתמשו בספורט כדי להעניק לגיטימיות לעמדה שלהם ולהזכיר את העמדה הניטרלית שמחנה זה ביקש לנקוט מלכתחילה:

מה למפלגתיות ולספורט? עובדה היא שנגע המפלגתיות חדר גם לפינה שלווה זו. פשה הנגע גם בשורות אותם הצעירים הנלבבים שחרתו על דגלם שש עשרה אותיות אש: 'נפש בריאה בגוף בריא'. כוונתי לאותם הצעירים המארגנים בהסתדרות ה'מכבי' הארצית. ואין למצוא את האשם באותם הצעירים גופא. אשמים כאן אנשים העומדים מחוץ לשורה. אנשים שמחוסר הבנת תעודתה של הסתדרות ה'מכבי' שלחו יד לסכסך בין אחים... עומדים אנו כיום לפני עובדה של ייסוד אגודת ספורט בשם 'הפועל' בערי א"י ואין כל ספק שהד הדבר יעשה את שלו גם במושבות.²⁵

המחלוקת בין המחנות, שבאה לידי ביטוי בעולם הספורט, קיבלה ייצוג גם במכתבים הרבים ששלחו הקוראים למערכות היומונים. אלה מצידם בחרו לפרסם חלק מהם אולי כדי להצדיק את הטעוניהם שלהם עצמם. כך למשל קורא ללא שם כינה את חיפה, שבה נעשה ניסיון להקים אגודת ארצית של הפועל, "קן לכל צרה חדשה כי תבוא",²⁶ והתנהגותם של אוהדי הפועל במשחק כדורגל כונתה "טרור מאוס" במכתב של יו"ר אגודת מכבי תל אביב ל"הארץ".²⁷ התנהגות דומה תוארה כ"פוגרום" בעיתון "הצפון-חיפה".²⁸ מכתבי המערכת היו גם בשביל אגודות הספורט אמצעי להביא את טעוניהן בעיתון שלא הזדהה עם עמדתן ולהגיב על האשמות שהוטחו כנגדן - כך עשו אנשי הפועל ב"הצפון-חיפה" ואנשי מכבי ב"דבר".²⁹

הפוליטיקה השתקפה במדורי הספורט גם בתיאורי המשחקים עצמם בעיתונות, שבהם הושם דגש רב בתיאור בעיות האלימות הרבות שאפיינו את משחקי הכדורגל באותה התקופה ובהגדרת הצד "האשם". ב"דאר היום" התלוננו על "היחס הפרוע מצד אנשי הפועל" במשחק של מכבי נגד הפועל תל אביב.³⁰ בעיתון "הצפון-חיפה" פורסם מכתב למערכת המתאר אלימות

²² "הספורט העברי בא"י בתר"ץ", דבר, 30 בספטמבר 1930.

²³ ראו פרסום ב-4 ביוני 1926.

²⁴ ראו פרסומים ב-4 ביוני 26 וב-30 באוקטובר 1928.

²⁵ "מפלגתיות גם בספורט", דאר היום, 21 ביוני 1926.

²⁶ "מצפון תיפתח הרעה", הארץ, 12 באוגוסט 1925.

²⁷ "על עסקי ספורט ורגלים", הארץ, 13 באוגוסט 1928.

²⁸ "ספורט ופוגרומים", הצפון-חיפה, 9 באפריל 1926.

²⁹ "המכבי והדגל", דבר, 29 ביולי 1928.

³⁰ "על התחרות 'הפועל' (חיפה) נגד 'מכבי' (תל אביב)", דאר היום, 4 ביוני 1926.

הדדית בין מכבי להפועל כ"מלחמת אגרופים שעדי ראייה יוכיחו שאף התחרויות בין קבוצת עבריות לקבוצות אנטישמיות לא ירשו לעצמן התנהגות גסה כזאת".³¹ במשחק אלים נוסף שהתקיים בחיפה האשים "דאר היום" את אוהדי הפועל באלימות קשה וסיפר כי "הקהל שרובו היה פועלים... התפרץ אל המגרש והפריע את המשחק, שנפסק כ-10 רגעים לפני הגמר".³² "הצפון-חיפה" הוסיף כי "אין לך שבת שלא תקרנה מהומות על מגרש 'הפועל'. אין לך שבת שלא ירגישו חובבי הספורט האמיתיים בחרפה המעטה על הספורט העברי על ידי התנהגותם הבלתי חוקית של המשחקים".³³

היומונים אף ניסו לא פעם להסיט את דעת הקוראים לעבר האידיאולוגיה שבה האמינו בדרכים אחרות. כך למשל ביוני 1927 הוזמנה קבוצת הכדורגל של "מכבי-הגיבור" חיפה למשחק בארצות הברית. כדי שהקבוצה תוכל להתמודד כראוי, צורפו אליה כמה שחקנים מהונגריה. המהלך זכה לביקורת נוקבת מצד הפועל בעיתון "דבר" קודם ליציאה.³⁴ ולהתעלמות מוחלטת אחריה. לעומת זאת המסע תואר בהרחבה ב"דאר היום" וזכה לכותרות מחמיאות, שלאחר מכן התברר שרובן אינן נכונות.³⁵ פרסומים אחרים שעסקו בעיקר באידיאולוגיה ופחות בספורט כללו תביעות דיבה נגד עיתונים שפרסמו עמדות עוינות (למשל תביעת הדיבה של הפועל כנגד עיתון "הצפון-חיפה") ואף תביעות הדדיות של הצדדים.³⁶

מאירועי המכבייה בשנות ה-30 אפשר ללמוד על השימוש של עורכי העיתון בספורט לשם ייצוג עמדות פוליטיות ועל המאבקים הפוליטיים בין היומונים. "לא נכון ש'הפועל' החליט לא להשתתף במכבייה. האמת היא ש'המכבי' אינו נותן ל'הפועל' להשתתף",³⁷ נכתב בעיתון "דבר" בתחילת 1932 כחלק מבליץ פרסומים שהסביר מדוע "הפועל" בחר לא להשתתף באירוע.³⁸ ב"דאר היום" הוצגו העמדות מן הצד השני³⁹ וכללו לא רק האשמות, כגון "הפועל בארץ אינו רוצה לשמוח בשמחת האומה",⁴⁰ אלא גם תמיכה פומבית במארגנים, לעיתים בשפה מוגזמת: "מלך אין לנו ואולי לא יהיה לנו לעולם. אולם מכבייה יש לנו...".⁴¹ לצד פרסומים בעיתון "דבר" שכללו האשמות בדבר ניסיונות לפגוע במכבייה. אגודת הפועל אף מחתה באמצעות מכתב ישיר לעיתון "דבר": "התפלאנו לקרוא השבוע בעיתון דבר ידיעה בדבר השתתפות הפועל במכבייה הנערכת בימי פסח בת"א. האמנם לא צריכים הייתם לפנות אלינו לאישור הידיעה הנ"ל?".⁴²

³¹ "שוב הפועל", **הצפון-חיפה**, 8 במאי 1927.

³² "בספורט", **דאר היום**, 3 באוקטובר 1926.

³³ "ספורט ופוגרומים", **הצפון-חיפה**, 9 באפריל 1926.

³⁴ ראו פרסומים ב-5 באפריל וב-27 באפריל 1927.

³⁵ חיים קאופמן, "ראשיתם של דיווחי הספורט בעיתונות העברית המנדטורית", **בתנועה** ד, מס' 1 (1997): 59-80.

³⁶ שם.

³⁷ "הפועל" וה'מכביה'", דבר, 8 במרץ 1932.

³⁸ ראו פרסומים ב"דבר" בתאריכים 2 בנובמבר 1931, 11 בינואר 1932, 8 בפברואר 1932, 11 בפברואר 1932, 23 בפברואר 1932 ו-24 במרץ 1932.

³⁹ ראו פרסומים ב"דאר היום" בתאריכים 24 בפברואר 1932, 28 בפברואר 1932, 11 במרץ 1932, 18 במרץ 1932 ו-30 במרץ 1932.

⁴⁰ "הפועל והמכביה", **דאר היום**, 28 בפברואר 1932.

⁴¹ "הוד עזוזה מכביה", **דאר היום**, 18 במרץ 1932.

⁴² ארכיון מכון לבון, תיק B 285-1-208-IV.

מערכת העיתון הגדילה לעשות כאשר צירפה לעיתון מוסף נפרד ("הוספה") ובו גילוי דעת מפורט ביותר מאת נשיאות הסתדרות "המכבי" בארץ ישראל הקורא ל"הסרת הלוט מעל הספורט המעמדי".⁴³ בסופו של תהליך "הפועל" לא השתתפה במכבייה הראשונה, שהייתה אירוע ספורט חשוב במיוחד ביישוב היהודי, אולם אירועי המכבייה סוקרו בעיתון "דבר" במלואם. העיתון אף הביא מדבריו של דב הוז, מראשי תנועת העבודה באותן השנים, ביום פתיחת האירוע, שלפיהם "במקרה אין הפועל משתתף במכבייה זו ויש להצטער על זה".⁴⁴ עם סיום אירועי המכבייה הצדדים שבו להתבצר בעמדותיהם. עיתון "במעלה" בחר להסביר לקוראיו הצעירים מדוע אגודת "הפועל" לא השתתפה במכבייה:

מרכז 'המכבי' בארץ ישראל הביא לידי כך ש'הפועל' היה אנוס לוותר על השתתפותו בהכנת 'המכבייה'. הנהגת 'המכבי' עודנה סבורה כפי הנראה כי אפשר לזלזל ב'הפועל' וכי היא תוכל להעלים מעיני הנוער שיבוא להשתתף במכבייה את קיומו של 'הפועל', את עבודתו על שדה הספורט בציבור הפועלים ובנוער העובד.⁴⁵

ב"דבר" סיכמו את אירועי המכבייה בזו הלשון:

לצערנו לא חידשה המכבייה כלום במובן שיתוף ההמונים בפעולות ספורט... האולימפיאדה של הפועלים חותרת לקראת מטרה זו וכנראה, בהצלחה ידועה... בעתיד יצטרך הכינוס העברי העולמי למצוא את הדרך לשיתוף אקטיבי של המוני ספורטאים ולא להגביל את ההשתתפות במספר מצומצם של יחידים סגולה.⁴⁶

נוסף על הדיווחים ועל הסיקור המוטה, השימוש בעיתונים הללו לצורכיהן של אגודות "הפועל" ו"המכבי" בא לידי ביטוי גם בגילויי הדעת הרבים שפורסמו בהם מטעם נושאי תפקידים באגודות ללא עריכה וללא הסבר בנוגע למהות הפרסום. בתקופה זו פורסמו ב"דבר" גילויי דעת שעליהם חתומים "יזרעאלי",⁴⁷ "מרכז הפועל"⁴⁸ ו"א.יאיר",⁴⁹ אשר עניינם אי-השתתפותה של "הפועל" במכבייה. שבועיים לאחר מכן פורסמה התגובה ב"דאר היום" בחתימת "נשיאות המכבי הא"י" (גילוי דעת זה פורסם שלושה ימים קודם לכן בעיתון "הארץ"). חודשיים אחר כך פורסם עוד גילוי דעת ב"דבר", הפעם בחתימת "מרכז הפועל", ובו הסבר על תוצאות משחק כדורגל שפוצץ, והתגובה אליו פורסמה שבוע לאחר מכן תחת חתימתה של נשיאות הסתדרות "המכבי" בארץ ישראל.⁵⁰ גילויי דעת אלו פורסמו הן במדורי הספורט ("דבר") הן בעמודי החדשות ("דאר היום"). הם פורסמו ונחתמו בידי האגודות או אנשיהן ונכתבו לרוב בגוף ראשון (להבדיל מאירועי

⁴³ ארכיון מכבי, תיק 18-001-5, מכל 170.

⁴⁴ "מפקד הפועל", **דבר**, 27 במרץ 1932.

⁴⁵ ארכיון מכבי, תיק 020-02-2, מכל 0014.

⁴⁶ "המכביה", **דבר**, 5 באפריל 1932.

⁴⁷ "לשאלת השתתפותנו במכבייה", **דבר**, 23 בפברואר 1932.

⁴⁸ "מאת מרכז הפועל", **דבר**, 24 במרץ 1932.

⁴⁹ "הפועל" וה'מכביה", **דבר**, 8 במרץ 1932.

⁵⁰ ארכיון מכבי, תיק 18-001-5, מכל 170.

המכבייה שסוקרו בגוף שלישי, פרי עטם של הכתבים עצמם). היומונים העניקו למעשה במה חופשית לאגודות הספורט להתנגח ולהתנצח ביניהן, וזאת מטבע שיוכם הפוליטי. הבחירות לקונגרס הציוני ב־1935 הביאו לפילוג נוסף ביישוב היהודי - הציונות הרוויזיוניסטית (הצה"ר) בהנהגת זאב ז'בוטינסקי החליטה לפרוש מהתנועה הציונית ולהקים את "ההסתדרות הציונית החדשה" (הצ"ח). בעקבות הפרישה הואץ תהליך הקמת המוסדות הנפרדים של התנועה הרוויזיוניסטית במגוון רחב של תחומי חיים, ביניהם גם אגודת ספורט נפרדת - בית"ר. עם זאת האגודה לא זכתה לחשיפה ביומון הרוויזיוניסטי "הירדן", מפני שהוא מייעט לפרסם ידיעות בנושאי ספורט במשך שנות קיומו. רק עם הפיכת "הירדן" לשבועון החלו להתפרסם בו מאמרים וכתבות שהייתה בהם גם ביקורת פוליטית כלפי אגודות הספורט: "לחינם הזדרזתי... להגיע לפתיחת הכינוס המחוזי של קבוצת הכדורגל 'הפועל'... זה לא היה כינוס ספורטיבי... זה היה שוק, או דבר מה גרוע מזה";⁵¹ "כבוד הספורט הארצישראלי נמסר לידי בורים בעניני הכדורגל... כבוד הספורט הארצישראלי אינו נחשב כלל בעיני 'הראשים' הללו";⁵² "שיפוטו של נחום בית-הלוי מן 'הפועל', כתם הוא לאיגוד שופטי הכדורגל, כתם הוא להתאחדות לכדורגל";⁵³ "צביעות. מה יפיתיות. אלו הם מנהיגין, מכבי! וזהו פרצופם".⁵⁴ אפשר לשייך מגמה זו לכוונת ראשי בית"ר להשתלב בספורט ביישוב באותן השנים ולהבנה בדבר היכולת לקדם נושאים פוליטיים באמצעות הספורט, כפי שבאו לידי ביטוי באספה שערך סניף בית"ר בתל אביב ב־19 באוגוסט 1939, שבה הושמעו טענות נגד "הפועל" ("לגמור אותם", "להיפטר מהם לתמיד") לצד אמירות בדבר חשיבות הספורט לפוליטיקה בכלל ("הקהל יהיה איתנו") ולארגון בית"ר בפרט.⁵⁵ בניגוד ל"ירדן", שלא ראה עניין בספורט, עיתון "הבקר" פינה מקום נרחב למדי לספורט והרבה לסקר אותו בשנותיו הראשונות. העיתון העניק במה בעיקר לקבוצות מכבי והחמיא להן על פועלן: "הניצחון הגדול של רעיון המכבי";⁵⁶ "והנה חוגגת משפחת המכבי הגדולה בארץ את חג יובלה וקוראת לכל אלה המבינים את חשיבות תפקידו של הספורט הלאומי, לחוג יחד איתה את החג המשותף";⁵⁷ "ברכתנו למכבי הצפון: עלה והצלח, כי הוא ראוי לכך".⁵⁸ העיתון השתדל להתרחק מביקורת על אגודות ספורט אחרות, וגם כאשר העביר ביקורת, היא אומנם רמזה לאגודות אולם כוונה לראשי ההתאחדות לכדורגל: "כל מה שנעשה על מגרשי המשחק שלנו ובייחוד בזמן האחרון, רחוק בהחלט מיסודות 'פייר פליי';⁵⁹ "המצב הפרוע השורר בארץ השפיע, כפי הנראה, גם על הלך רוחם של מספר ספורטאים והואיל והמוסדות העליונים של הספורט מקצתם לא היו פעילים ומקצתם היו עסוקים בעניינים אחרים".⁶⁰ בסוף שנות ה־30 התחדדה ההבנה כי הספורט יכול לשמש כלי לקידום סדר יום פוליטי,

⁵¹ "התחרויות...", "הירדן", 31 בדצמבר 1937.

⁵² "יסלקו את ידיהם מן הכדורגל...", "חזית הלאום (הירדן)", 28 בינואר 1938.

⁵³ "לולא שופט מחברי 'הפועל'...", "חרות המולדת (הירדן)", 21 בינואר 1938.

⁵⁴ "פרצופם של 'מנהיגי' המכבים...", "הירדן", 13 במאי 1938.

⁵⁵ ארכיון בית ז'בוטינסקי, תיק ב 10 - 4/8.

⁵⁶ "הניצחון הגדול של רעיון המכבי", "הבקר", 26 באפריל 1938.

⁵⁷ "נדחתה נסיעת ספורטאי האתלטיקה הקלה למצריים", "הבקר", 12 באפריל 1938.

⁵⁸ "נפתחה עונת האתלטיקה הקלה בת"א", "הבקר", 30 באוגוסט 1938.

⁵⁹ "על ספורטאי שאינו שולט ברוחו", "הבקר", 2 במרץ 1936.

⁶⁰ "מרכז המכבי משליט סדר", "הבקר", 22 בנובמבר 1938.

ובעקבות זאת הוקמו עוד מדורי ספורט שדאגו בראש ובראשונה לאגודה שהם מייצגים. מגמה זו, של דיווח על פעילות הספורט של האגודה עצמה ורק לאחר מכן דיווח על היתר, מדגישה שוב כי הספורט עצמו היה חשוב פחות לעיתון המפלגתי, שראה בעיקר את הצורך להשתמש בספורט להאדרת המפלגה או הקבוצה המייצגת אותה ולהעברת מסרים לציבור הקוראים.

”המדור שייך למערכת ולא להפועל“

על אף הנאמר לעיל אין להסיק מאירועים אלה כי העיתון היה לכלי שרת בידי אגודות הספורט. במקרים רבים דווקא ההפך הוא הנכון - אגודות הספורט התרעמו לא פעם על כך שעורכי היומנים המפלגתיים התעלמו מחומרים שנשלחו אליהם ולא פרסמו אותם, כפי שמעיד המכתב להלן, שנשלח מאגודת ”הפועל“ לעורך עיתון ”דבר“ ב-8 באוקטובר 1929:

ביום שלישי הראשון באוקטובר מסרנו למערכת בכתב בקשה להודיע בעיתון על ישיבת מרכז הפועל המתכנסת בימי ראש השנה בכפר סבא... עד היום הידיעה לא נתפרסמה. מפליא אותנו מאוד היחס הזה אלינו, אשר במידה רבה מעליב גם אותנו בהפליית פרסום דברינו בעיתון. מרכז הפועל אשר הינו ב”כ יותר מ־2,500 חברים רשאי מאת עיתון ההסתדרות לדרוש לפרסם את זמן ישיבותינו.⁶¹

מכתבים כגון אלה היו דבר שבשגרה ואף לוו לא פעם באיומים מצד מנהלי אגודת ”הפועל“, כפי שמעיד המכתב הזה, שנשלח לעורך ”דבר“ ב-23 ביוני 1931:

עברו 12 יום מזמן שהמצאנו לכם גילוי דעת לפרסום בעיתון... עד היום הגילוי דעת לא נתפרסם. לעומת זאת הופתענו לקרוא בעיתון של היום את מאמרו של אל. יפה. אין אנו שוללים דעות של מתנגדינו אולם העובדה של פרסום מאמרו של אל. יפה בזמן שאתם שמים מחסום לפינו מוכיחה לנו שלא רק אינכם מפרסמים את דברינו אלא נותנים אפשרות להתנפלויות חדשות על התאגדותינו. דפי ’דבר’ סגורים בפנינו. אנו רואים מצדכם הפליה הפוגעת קשה בפעולות ובכבוד התאגדותינו... לא נוכל לעבור בשתיקה על יחסכם זה ולהשלים השתקת תשובתנו על ידי מניעת פרסומה.⁶²

הסיבה לדרישה החוזרת ונשנית לפרסום המידע על אגודת ”הפועל“ ב”דבר“ קשורה כאמור להיותו בבעלות ההסתדרות. כך הבינו זאת גם ראשי ”הפועל“, שראו בעיתון במה שלהם ואף שיווקו אותו כך לאגודות הספורט מעבר לים. כך למשל במכתב שהוציאה אגודת ”הפועל“ למרכז ”הפועל“ בליטא היא כורכת את ביטאונה המפלגתי ”עוזנו“ יחד עם מדור הספורט של עיתון ”דבר“ כמקורות מידע על אודות פעילותה.⁶³ פרוטוקולי ישיבות מרכז ”הפועל“ שהתקיימו ב-1930⁶⁴ בחיפה מדגישים את האופן שבו ראתה האגודה את העיתון ואת האופן שבו היא ביקשה להשתמש בו:

⁶¹ ארכיון מכון לבון, תיק IV-208-1-179.

⁶² ארכיון מכון לבון, תיק IV-208-1-285 B.

⁶³ ארכיון מכון לבון, תיק IV-208-1-179.

⁶⁴ 10-11 בינואר 1930, 9-10 במאי 1930.

המועצה פונה בדרישה ל'דבר' שיקציב מקום חשוב וניכר בעיתון בשביל הסברת משאלות תנועתנו וחשיבותה של פעולת התרבות הגופנית בקרב ציבור הפועלים והנוער העובד. המרכז מדגיש גם הפעם, שעיתון ההסתדרות [דבר] אינו מעריך עדיין כראוי את התאגדות 'הפועל' והוא חוזר על דרישותיו ש'דבר' יקצה מקום ראוי למדור ההתאגדות לפחות אחת לשבוע.⁶⁵

כאמור, "דבר" נחשב אומנם לעיתון הרשמי של ההסתדרות, ודאי של הסתדרות העובדים, וייצג במידה רבה את מוסדות היישוב, אך לעיתים הוא נקט מדיניות עצמאית שלא עלתה בקנה אחד עם המדיניות המצופה ממנו בתור עיתון המייצג את הפועלים. התנגשות זו הביאה לא פעם לסכסוכים בין עורכים וכתבים בעיתון לאגודת הספורט "הפועל" ואף להתפטרותו של עורך מדור הספורט של העיתון, מאיר בניהו, במחאה על הלחץ שהופעל עליו להכניס לעיתון ידיעות מטעם אגודת "הפועל". במכתב תשובה ששלח בניהו ב־30 במרץ 1933 לחבר "הפועל" שהאשים אותו בהעדף סולידריות לאגודה, הוא פירט את האופן שבו ידיעות ספורט עשו דרכן לעיתון:

...אנשי המזכירות לא היו מרוצים, תמיד מצאו ליקויים בעבודתי. לדעתם עלי להיות כתב שלהם [ההדגשה במקור]. לזאת לא הסכמתי. גם דעת ברל [כצנלסון], עורך עיתון "דבר" הייתה שהמדור שייך למערכת ולא ל'הפועל'. לא יכולתי להמשיך תחת לחץ של אי־שביעות רצון. אבל עלי להסביר, לא התנגדתי לחומר מצד 'הפועל'. להיפך: תמיד ביקשתי אינפורמציה ורשימות מהם, אך לא יכולתי להסכים שימלאו את כל המדור בקומוניקטים ובדברי שבח לעצמנו ובו בזמן לא להזכיר את הנעשה ב'מכבי', בהכוח וינה וכד' ושנית לא יכולתי להסכים שאנשי 'הפועל' יפסלו רשימות לפי ראות עיניהם, מבלי להתחשב עם דעתי. נשארה לי איפוא דרך אחת: להסתלק מהעניין הביש הזה, כי הילחם לא רציתי.⁶⁶

חיזוק לטענה זו אפשר למצוא בספרים שנכתבו על תקופתו של ברל כצנלסון בתפקיד עורך העיתון. "לא כל מה שכתב פועל היה ברל מוכן לפרסם בעיתונו", כתבה אניטה שפירא.⁶⁷ גם מרדכי נאור תיאר את פעילותו של כצנלסון ב"דבר" כפעילות שעוררה לא פעם אנטגוניזם: "דבר" היה בפירוש עיתון לוחם... ויריבים לא חסרו לו... לא פעם התכתש ברל כצנלסון עם אנשים וגופים שדווקא חפץ ביקרם".⁶⁸ נאור אף מתאר את המציאות המערכתית בעיתון כמאיימת, בעיקר מצד גופים שדרשו סיקור מהעיתון: "הוא גם לא אהב שמאיימים עליו, והיו איומים: של מזכיר מועצת פועלים שנעלב משום שכתבו עליו רעות, או גרוע יותר, שלא כתבו עליו. עסקנים ביקשו לפרסם רשימות ומאמרים וכאשר אלה נפסלו, זעמו ואיימו לבטל את המנוי על העיתון".⁶⁹ וכך התבטא כצנלסון עצמו:

⁶⁵ ארכיון מכון לבון, תיק IV-208-1-179.

⁶⁶ ארכיון מכבי, תיק IV-104-269-52.

⁶⁷ אניטה שפירא, **ברל** (תל אביב: עם עובד, 1983), כרך א: 258.

⁶⁸ מרדכי נאור, **רבותי, העיתונות: פרקים בקורות התקשורת הכתובה בארץ** (תל אביב: משרד הביטחון - ההוצאה לאור, 2004), 68-69.

⁶⁹ שם, 68.

לא עיתון בשביל הפועלים יהא 'דבר', כי אם עתונם של הפועלים... השתתפות זו של הכלל כולו ביצירת 'דבר' - בה הערובה לדרכו, לעתידו... שליחותו זו יצליח למלא באמונה רק אם יהיה לו האומץ הדרוש לדון בכל שאלות החיים וההסתדרות כבן־חורין, בלתי תלוי באחרים, מבלי משוא־פנים.⁷⁰

הסוגיה שבניהו מכנה במכתבו "עניין ביש" אינה קשורה רק לאופן הגעת ידיעות הספורט למדור עצמו אלא במידה רבה לאופן פרסום המדור כולו. דבריו בהקשר זה מסבירים את היחס לספורט מצד העיתון ומדגימים שוב את העדר העניין בספורט כאשר הוא לא נשא בחובו רווח פוליטי:

המדור מתקיים בצורה משונה במקצת: מופיע פעם בחודש או בחמשת שבועות; אינו מקנה שום ידיעה על הנעשה בספורט בכלל ובספורט הפועלים בפרט ועל התוכן איני רוצה לדבר. מתקבל הרושם כאילו אין חיי ספורט, מעניין שאפילו הערכה על תחרות כדורגל בינלאומית עם קבוצה בולגרית ש'הפועל' עצמו הביא אותה לארץ, לא באה ב'דבר'. כך מבינים אצלנו מדור ספורטיבי בעיתון הנקרא על ידי אלפי חברים.⁷¹

יותר מעשור לאחר מכתבו כתב בניהו מכתב דומה, הפעם למערכת "דבר", לאור כוונתה להפסיק את פרסום המדור "ספורט לעם" (15 בינואר 1945). במכתב זה בניהו משתף ב"בירור" שהתקיים בין העיתון למרכז "הפועל" ככל הנראה בעקבות תלונות על חוסר שיתוף פעולה מצד העיתון עם המסרים שהאגודה ביקשה לשלב בו:

'ספורט לעם' שירת את 'הפועל' כראוי לו. ואילו נתקיים בירור, לא היו מוצאים בי ערוות דבר... ודאי תזכור את הבירור שהיה בין 'דבר' ובין מרכז 'הפועל' אחרי האולימפיאדה באנטוורפן בשנת 1937. 'הפועל' התרעם על ביקורתי ואתם פסקתם שכך צריך 'דבר' לכתוב ולהגיב. ביקורתי הייתה אז חריפה אך מצאתם ש'דבר' צריך לבקר בלי משוא פנים אפילו מוסד הסתדרותי.⁷²

יש להניח כי ההסתדרות, בהיותה הבעלים של עשרות מפעלים וארגונים בתחומים מגוונים, לא הפעילה לחץ מיוחד לקדם דווקא את ענייני הספורט בעיתון. הייתה זו "רוח המפקד" שהצביעה על הכיוון הפוליטי שאליו הלך העיתון, אולם העניקה באותה הנשימה מרווח לעורך העיתון להחליט מה יפורסם ומה לא. העורך, שראה עצמו בראש ובראשונה אחראי על גוף תקשורת ולא על מפלגה, בחר להעניק במה - לפחות בתחום הספורט - גם למתחרים ולא רק לאגודות הקשורות להסתדרות. יתרה מכך, יחסה של מערכת "דבר" למדור הספורט שלה מחזק את ההנחה כי הספורט עצמו לא עניין את עורכי העיתון יתר על המידה. במכתבו (15 בינואר 1945) בניהו מעיד על עמדתו (וייתכן שגם עמדת עורכיו בעיתון) גם בהקשר זה: "ידעתי תמיד שהספורטאים הם מעמד נחשל מבחינה תרבותית ומוסרית, אבל לספורט יש כוח מושך לגבי המונים ונוער".⁷³

⁷⁰ ברל כצנלסון, **כתבי ב. כצנלסון** (תל אביב: מפלגת פועלי ארץ־ישראל, 1951), כרך ב: 147.

⁷¹ ארכיון מכון לבון, תיק 52-269-104-IV.

⁷² ארכיון מכון וינגייט, תיק AD 5.11/7.

⁷³ שם.

ממילים קשות אלה, בייחוד כאשר הן נכתבות בידי אדם שערך וכתב במשך יותר מ־15 שנה במגוון מוספי הספורט של ההסתדרות, אפשר ללמוד, שוב, על יחסה לספורט ועל האופן שבו היא ראתה לנכון להשתמש בו. ייתכן כי הייתה זו עמדתו הפרטית, שכן היא הובאה במכתב ששלח כאדם פרטי לאחר שסיים את עבודתו בעיתון. אולם לא מן הנמנע, בייחוד על רקע הדברים שנכתבו כאן, כי דבריו שיקפו גם את עמדת הממונים עליו לשעבר. כך או אחרת, דבריו מצביעים על סירוב של מערכת העיתון לשתף פעולה עם תכתיבים מלמעלה, לפחות בכל הנוגע לדיווחי ספורט.

זאת ועוד, כאשר נדרשו לשווק את העיתון למנויים חדשים בשנות ה־30 ולמנויים נשלחה איגרת שיווקית שבה הוזכרו מדורי העיתון הבולטים, מדור הספורט כלל לא הוזכר.⁷⁴ מגמה זו נמשכה גם בשנות ה־40: באחת משיבות המערכת הועלתה הדרישה לשכלול השירות ולשיפור העיתון, בין היתר באמצעות שינוי תפקידם של הכותבים. בפרוטוקול הישיבה הוכנה רשימה ובה תחומי אחריותם של כל הכותבים בעיתון. כותב מדור הספורט ומדורו לא הוזכרו ברשימה זו.⁷⁵ ניתן להניח כי תפקיד כתב הספורט לא היה כה חשוב לעיתון או שכלל לא היה קיים ובכל פעם אדם אחר מילא אותו.

אנקדוטה מעניינת הנוגעת לקו האידיאולוגי השונה של כל עיתון נוגעת לסיקור משחק גמר הגביע הארץ-ישראלי שהתקיים ב־20 ביוני 1947 בין מכבי תל אביב לבית"ר תל אביב. זמן קצר לפני סיום המשחק, כאשר התוצאה עמדה על 2:3 לטובת מכבי, התעוררה מהומה סביב חוקיותו של שער השוויון לזכות בית"ר והמשחק פוצץ ללא הכרעה. בעקבות זאת כל עיתון בחר לכתוב את התוצאה שתאמה את השקפתו או את השקפת האגודה שמאחוריה הוא עומד: "הארץ": "השופט נאלץ להפסיק את המשחק בתוצאה 2:3 לטובת מכבי";⁷⁶ "המשקיף": "משחק הגמר על הגביע הופסק ללא הכרעה 3:3";⁷⁷ "דבר": "משחק הגביע נסתיים בתיקו, נחטף הגביע ונפצע בא" כוח ההתאחדות";⁷⁸ "על המשמר": "משחק הגמר על הגביע הופסק לפני סיומו... השופט פסק שער שמכבי לא רצו להכיר בו";⁷⁹ "אספקלריה של הספורט": "90 דקה של משחק דרמטי ומרתק: הגמר על הגביע א"י נפסק לפני סיומו. מכבי ת"א-בית"ר ת"א - 2:3";⁸⁰ "הבקר": "במצב 3:2 לטובת מכבי הופסק גמר הגביע".⁸¹ בדיווחים שונים אלו על תוצאה שהיא לכאורה אבסולוטית משתקפים עומק הפילוג המפלגתי בתקשורת והאופן שבו המפלגות השתמשו בעיתונים לצורכיהן.

⁷⁴ ארכיון מכון לבון, תיק 3-246-IV.

⁷⁵ ארכיון מכון לבון, תיק 111-246-IV.

⁷⁶ "כדורגל: מכבי תל אביב זוכה בגביע הא"י 1947", **הארץ**, 29 ביוני 1947.

⁷⁷ "משחק הגמר על הגביע הופסק ללא הכרעה 3:3 (0:1)", **המשקיף**, 29 ביוני 1947.

⁷⁸ "משחק הגביע נסתיים בתיקו. נחטף הגביע ונפצע בא"כוח ההתאחדות", **דבר**, 29 ביוני 1947.

⁷⁹ "משחק הגמר על הגביע הופסק לפני סיומו", **על המשמר**, 29 ביוני 1947.

⁸⁰ "90 דקה של משחק דרמטי ומרתק: הגמר על הגביע א"י נפסק לפני סיומו. מכבי ת"א-בית"ר ת"א - 2:3",

אספקלריה של הספורט, 29 ביוני 1947.

⁸¹ "במצב 3:2 לטובת מכבי הופסק גמר הגביע", **הבקר**, 29 ביוני 1947.

לקוראינו זכתבינו:
לאור הפסקת הופעתו של "ספורט
לעם" ב"דבר-הצהרים" הונהג מדור זה
ב"דבר" בימים א/ ד, ו' של השבוע.
המצע של מדורנו החדש מצומצם ביותר,
תה, אך המערכת תשקוד – אף בתחור
מים אלה – לשקף את ענייני ספורט-
הפועלים והספורט העברי בכללו.
שמרו על הקשר עם במתכם.
אליעזר רואי

מערכת עיתון "דבר" מתנצלת שוב בפני קוראיה על השינוי במועד פרסום מדור הספורט ומדגישה כי תשקוד "אף בתחומים אלה" לשקף לציבור את ענייני הספורט - אמירה שיש בה כדי להסביר את היחס החריג של המערכת לספורט ("דבר", 15 באוקטובר 1947). באדיבות מכון לבון - ארכיון תנועת העבודה, אוסף עיתון דבר.

אפשר ללמוד על חלוקה זו כאשר בוחנים את ההבהרה שפרסם עורך המדור "ספורט לעם" של עיתון "דבר": "לאחר הפסקת הופעתו של 'ספורט לעם' ב'דבר-הצהרים' הונהג מדור זה ב'דבר' בימים א', ד', ו' של השבוע. המצע של מדורנו החדש מצומצם ביותר, אך המערכת תשקוד - אף בתחומים אלה - לשקף את ענייני ספורט-הפועלים והספורט העברי בכללו".⁸² השימוש במילים "אף בתחומים אלה" מדגיש שוב את היחס של העיתון למדור הספורט ואת עצם היותו אח חורג למדורים האחרים. הערתו של העורך מבהירה כי המערכת תשקוד על הספורט למרות היותו תחום השונה מהתחומים האחרים. ייתכן כי זו הייתה גם התפיסה ביומונים האחרים, שהקדישו מקום מצומצם למדי ולא קבוע למדורי הספורט שלהם בשנות ה-40, ודאי כאשר אלה היו נטולי ערך אידאולוגי או פוליטי.

בשנים 1946-1954 יצאו לאור שמונה שבועוני ספורט: "אספקלריה של הספורט" (1946-1948), "ספורט השבוע" (1947), "קול הספורט" (1948), "הספורט הלאומי" (1949-1951), "ספורט ישראל" (1949-1954), "ספורט לעם" (1951-1954), "הספורט החדש" (1953) ו"חדשות הספורט" (1954). שבועונים אלה הדגישו את הצורך לשים את הספורט במרכז ולהרחיב את הסיקור למגוון הענפים. שניים מהם היו אומנם מפלגתיים, אולם כל היתר הדגישו את היותם "בלתי תלויים" ובכך בידלו עצמם ממדורי הספורט בעיתונות היומית.⁸³ בשנים אלה חל פיחות במעמדם של מדורי הספורט ביומונים, ואת מקומם תפסו השבועונים הבלתי תלויים שדיווחו על הספורט באופן "נקי", לפחות לתפיסתם. ניתן להצביע על כמה סיבות לכך. ראשית, עם הקמת המדינה הפך הספורט למקדם אידאולוגיה ציונית ולכלי המעניק

⁸² "לקוראינו זכתבינו", דבר, 15 באוקטובר 1947.

⁸³ חנן תומר, "עלייתם ונפילתם של כתבי העת הספורטיביים בארץ ישראל ובמדינת ישראל", קשר 58 (2022): 181-204.

לגיטימציה למדינה הצעירה - היומונים דיווחו בגאווה על יציאת משלחות ישראליות לתחרויות בין-לאומיות (משחקים אולימפיים, אליפויות עולם בכדורסל), תוך כדי שהם מותירים מאחור את השיוך המפלגתי. שנית, אמצעים טכנולוגיים שנכנסו לשימוש הביאו לסיקור נרחב של תחרויות ספורט בין-לאומיות ודחקו הצידה פרשנויות "מטעם" או דיווחים מוטים. סיבה שלישית היא עלייתה של העיתונות העצמאית על חשבון העיתונות המפלגתית. זו ויתרה על התחרות בשדה הספורט מול "חדשות הספורט" ומדורי הספורט העצמאיים והתמקדה בתחרות בשדות אחרים.

סיכום

ההשתייכות האידאולוגית של חלק מהיומונים לצד הרצון לקדם אינטרסים פוליטיים הביאו לא פעם לסיקור מוטה וחסר פרופרציה (לטוב ולרע) למגוון אירועי ספורט. מפתה להאמין כי הספורט היה תמיד בראש מעייניהם של ראשי המפלגות וכי דאגתם ל"נפש בריאה בגוף בריא" אכן נעשתה מתוך דאגה כנה ואמיתית לרווחת הציבור. בפועל, ראשי המפלגות הכירו בסגולותיו וביכולותיו של הספורט למשוך את ההמונים ולאחד את השורות, וזו הייתה אחת הסיבות לפרסום אירועי הספורט ביומונים אלו. בהעדר זיקה פוליטית (משחק חשוב או אלים, אירוע רב משתתפים) נותרו אירועי הספורט מחוץ לעיתון או בפינה קטנה ובלתי נראית לעין הקורא. חשיבות פיתוח הגוף או התעניינות ממשית בתוצאות משחקי הכדורגל לא הופיעו לרוב בסדר יומן של המפלגות, וכאשר לא הייתה אפשרות לגרוף רווח פוליטי, הן העדיפו לרוב להתעלם מהן. בכך שלוש התאוריות התקשורתיות מודגמות ביומונים הצעירים בארץ ישראל בשנות ה-20 וה-30: על ידי בחירת נושאי הסיקור קבעו היומונים את סדר היום, על ידי הבלטה של נושאים מסוימים (כותרות ראשיות, מיקום מרכזי, פרסום גילויי דעת) הם קבעו מה יותר חשוב, ועל ידי הפרשנות שהעניקו לאירועים בגוף הידיעה (נגד הפועל או נגד מכבי) הם קבעו כיצד יחשוב עליהם גם הציבור. הכול בכפוף לקו האידאולוגי-מפלגתי של כל מערכת.

אולם עורכי היומונים והעיתונאים עצמם נלחמו לא פעם על עצמאותם וסירבו לתת במה חופשית ואוטומטית לכל פרסום שהגיע מאגודות הספורט. מכתביו של עורך מדור הספורט של עיתון "דבר" מאיר בניהו ממחישים את תפקידם החשוב של העיתונאים ופותרים צוהר להתנהלות קצת אחרת בעיתונות הארץ-ישראלית, לכל הפחות במדורי הספורט שלה. אם היה נהוג לחשוב כי העיתונות המפלגתית של היישוב קידשה את המפלגה ואת הקו האידאולוגי שלה, הרי שלפחות בכל הנוגע לספורט ניתן לראות כי לא כך היו פני הדברים.

העמידה האיתנה של בניהו כנגד התכתיבים הפוליטיים שהונחתו לעברו חושפת את המאבקים בינו ובין אגודות הספורט ואת הדרישות שעמן הוא נאלץ להתמודד, ומחזקת את שתי הקביעות המרכזיות של מחקר זה: היומונים פעלו - לפחות בהקשר של הספורט - לקדם קו אידאולוגי-מפלגתי מסוים, אולם העיתונאים עצמם לא תמיד שיתפו פעולה עם קו זה וניסו להציב גבולות לפחות בתוך המערכת.

נדמה כי כאן גם מתבטאת חשיבותו של מחקר זה, המאפשר הצצה לקרביים של היומונים הארץ-ישראליים בשנות ה-20 וה-30 וחשיפת המנגנונים שהפעילו אותם והכתיבו להם קו מערכתי שהם לא תמיד היו שותפים לו. נהוג לראות ביומונים אלו כלי שרת בידי מפגות גדולות

שמושכות בחוטים ומכתיבות קו אידאולוגי ברור, אך מהתכתובות של בניהו עולה כי לכל הפחות בהקשר של הספורט מכבש לחצים אומנם הופעל, אולם הוא נתקל לעיתים בהתנגדות ולא תמיד יצא לפועל אוטומטית.

דווקא משום שהספורט שימש בשנים אלו אמצעי ולא בהכרח מטרה ואולי גם בגלל האנטגוניזם כלפי המעורבות המפלגתית, אפשר ורצוי להכיר בתרומתן של הפוליטיקה ושל העסקנות לקידומה של עיתונות הספורט בישראל. לנוכח העובדה כי הספורט, כפי שראינו במחקר זה, לא עניין את עורכי היומונים במידה רבה, הרי שהעיסוק הרב בו - גם אם בגלל סיבות שלא היו בהכרח קשורות לספורט - סייע במידה מסוימת להקמתם של שבועונים, כתבי עת ועיתוני ספורט אחרים, שביקשו לבדל עצמם מהיומונים הפוליטיים. אלה הוקמו בידי כתבים שהתנגדו להכתבות פוליטיות ביומונים ולפיכך עזבו את המערכות. בסופו של דבר, עיתונות ספורט זו היא האדמה שממנה צמחה עיתונות הספורט הפופולרית בשנות ה־60 וה־70, שעל בסיסה הוקמה עיתונות הספורט של ימינו.

רגשות מודעות עצמית וגמישות פסיכולוגית בפיתוח גוף מודל המשלב טיפול בקבלה ובמחויבות

רמי ורדי

תקציר

פיתוח גוף תחרותי שונה מענפי ספורט אחרים בכך שההצלחה בו אינה נמדדת בביצוע אתלטי אלא בהצגה ובהערכה של הגוף עצמו. עמידה בסטנדרטים נוקשים של שריריות, סימטרייה ורוזן מושגת באמצעות אימונים עצימים ודיאטות קיצוניות תוך כדי חשיפה מתמדת להשוואות חברתיות ולביקורת. בתוך המציאות המורכבת של פיתוח גוף רגשות מודעות עצמית כגון אשמה, בושה, גאווה ומבוכה ממלאים תפקיד מרכזי. כך למשל אשמה יכולה לעודד מפתחי גוף להשתפר כי היא מחדדת את הפער בין מידת המאמץ והמחויבות הנוכחיים לבין דרישות הספורט, אך גם עלולה להכביד אם היא מתמשכת ומובילה לתחושת כישלון מתמדת. לעומת זאת בושה מערערת את תחושת הערך העצמי של מפתח הגוף משום שהיא נוגעת בזהות כולה ולא רק בהתנהגות מסוימת שלו. גאווה עשויה להיות מקור להתמדה אם היא נבנית על הישגים אותנטיים, אך להפוך לשברירית אם היא נשענת כולה על מחמאות מהסביבה. לבסוף, מבוכה מתעצמת במיוחד לנוכח קהל ושיפוט פומבי, מכיוון שהיא חושפת את הפער בין התדמית הרצויה של מפתח הגוף לבין רגע מסוים, כמו הצגת הגוף על במת התחרות. למרות השפעתם המכרעת של רגשות מודעות עצמית הם כמעט לא נבחנו עד כה בהקשר של פיתוח גוף, ולא נעשה חיבור ישיר בינם לבין התערבויות פסיכולוגיות כגון טיפול בקבלה ובמחויבות. טיפול בקבלה ובמחויבות הוא גישה המתמקדת בפיתוח גמישות פסיכולוגית שעשויה לסייע לספורטאים לנהל לחץ וביקורתיות פנימית. במאמר מוצע מענה לפער הקיים בספרות באמצעות מסגרת אינטגרטיבית ראשונה, המחברת בין רגשות מודעות עצמית לעקרונות טיפול בקבלה ובמחויבות. במסגרת זו מודגש כי רגשות מודעות עצמית אינם רק מקור לקושי, אלא הם יכולים לשמש גם בסיס לחוסן נפשי ומוקד להתערבויות פסיכולוגיות. במודל האינטגרטיבי מובלטים הן הסיכונים הפסיכולוגיים הן הפוטנציאל ההסתגלותי בפיתוח גוף תחרותי ומתקיים חיבור ייחודי בין תאוריות של רגשות מודעות עצמית לעקרונות של טיפול בקבלה ובמחויבות. במאמר זה מסומן כיוון חדש למחקר עתידי ולפיתוח התערבויות מותאמות לענף פיתוח הגוף, ורגשות המודעות העצמית ממוקמים לא רק כמכשול, אלא גם כנקודת מוצא אפשרית לשינוי ולחוסן נפשי.

מילות מפתח: פיתוח גוף תחרותי, רגשות מודעות עצמית, בושה, אשמה, מבוכה, גאווה, גמישות פסיכולוגית, טיפול בקבלה ובמחויבות.

מבוא

פיתוח הגוף התפתח בארצות הברית בסוף המאה ה-19 בתור תופעת תרבות פנאי ששילבה אידיאלים של בריאות, כוח ואסתטיקה גופנית (Sevilmis et al., 2023). בשנות ה-70, עם עלייתם של מפתחי גוף מפורסמים כמו ארנולד שוורצנגר, הפך תחום פיתוח הגוף מתופעה מצומצמת לחלק מתרבות פופולרית עולמית וזכה לחשיפה רחבה באמצעות סרטים, מגזינים ותחרויות (Gavigan, 2023). כחלק מהתפתחות הענף הלך והתגבש אידיאל הגבריות השרירית שהדגיש משמעת ושליטה עצמית, והוא הפך לסטנדרט תרבותי מרכזי שהשפיע על הדרך שבה הוגדרו הצלחה ומעמד בקרב גברים. כאשר נשים החלו להשתלב בפיתוח גוף, הן התמודדו עם מסרים

סותרים: מצד אחד שבירת גבולות מגדריים והרחבת האפשרויות לנשיות ספורטיבית ומצד אחר ביקורת ציבורית על "פגיעה בנשיות" המסורתית (Boyle, 2005).

מעבר להתפתחות של פיתוח גוף בתור ענף ספורט שהוא גם תחרותי נטמע הענף בהדרגה בתרבות רחבה יותר של מראה ואסתטיקה. התרבות המערבית רואה בגוף פרויקט אישי מתמשך, שבו השגת "הגוף הנכון" היא הוכחה לערך עצמי (Heffernan & Warden, 2022). המדיה החברתית מעצימה מגמה זו: פלטפורמות כמו אינסטגרם ויוטיוב הפכו את הגוף לזירה מרכזית לחשיפה, להשוואה ולחיפוש אחר אישור חברתי (Wellman, 2020). בד בבד לחלו האידיאלים של עולם פיתוח הגוף גם לעולם הכושר הכללי, ועקב כך הלחצים הפסיכולוגיים שבעבר אפיינו בעיקר מתחרים מקצועיים מתפשטים כיום לאוכלוסיות רחבות בהרבה (Ganson et al., 2025b).

במישור התחרותי פיתוח גוף תופס מקום ייחודי בעולם הספורט. בשונה מענפים אחרים ההצלחה בפיתוח גוף אינה נמדדת בביצוע מיומנות של ספורט אלא בשיפוט של הגוף עצמו. המתחרים מחולקים לקטגוריות של משקל, גיל ומין ונשפטים על פי קריטריונים אסתטיים קפדניים של שריריות, סימטריה ורזון. דרישות אלו מובילות לדיאטות מחמירות, לאימונים תובעניים ולטקסי פוזות שהם חלק בלתי נפרד מהעולם התחרותי (Steele et al., 2019). בד בבד הרשתות החברתיות רוויות בתמונות "לפני-אחרי" לצד שיתופי התקדמות של הגוף, שמחזקים השוואה לאחרים ומעמיקים את מרכזיות המראה בהגדרת הערך העצמי של מפתחי גוף (Griffiths et al., 2018a).

בתוך ההקשר התחרותי, שבו הגוף ממלא תפקיד כפול - גם אמצעי להבעת הערך העצמי וגם כלי עבודה ותוצר הנמדד בזירה התחרותית, מתחדדת מרכזיותם של רגשות מודעות עצמית (self-conscious emotions). רגשות אלה נובעים מהערכת העצמי ביחס לאחרים ולנורמות החברתיות, והם חלק בלתי נפרד מהחוויה הסובייקטיבית של מתאמנים בכלל ושל המתחרים והמתחרות בפיתוח גוף בפרט (Sabiston et al., 2021a).

ארבעה רגשות מודעות עצמית בולטים במיוחד בפיתוח הגוף: בושה (shame), אשמה (guilt), גאווה (pride) ומבוכה (embarrassment). כל אחד מרגשות אלה מתבטא בדרכים ייחודיות ומשפיע על האופן שבו מפתחי גוף תופסים את עצמם ואת גופם (Sznycer, 2019).

בושה מתבטאת בתחושת חוסר ערך כללית, למשל כאשר מתחרה מביט במראה וחווה את גופו כ"לא מספיק". אשמה לעומתה מתעוררת סביב כשלים הנתפסים כנתונים לשליטתו של הספורטאי, כמו החמצת אימון או חריגה מתפריט התזונה (Lewis, 2019). כך לדוגמה מפתח גוף שחוזר מאוחר מהעבודה ומוותר על אימון עשוי לחוש אשם כאילו "בגד בתוכנית האימונים" שלו. נוסף על הבושה ועל האשמה גאווה יכולה לשמש מקור לכוח ולמשמעת אם היא אותנטית ונשענת על התמדה ועל מאמץ, כמו תחושת סיפוק לאחר עמידה מוצלחת בתוכנית אימונים מאתגרת (authentic pride). אולם היא עלולה להפוך לשברירית ואף למזיקה אם היא מבוססת על תחושת עליונות ועל השוואה מתמדת לאחרים (hubristic pride) (Dickens & Robins, 2022). דוגמה לכך היא מתחרה שחש עליונות רק כאשר הוא זוכה לחשיפה רבה באינסטגרם, אך מרגיש נחות כאשר תשומת הלב אינה מגיעה כמצופה. מבוכה, לבסוף, מועצמת במיוחד במצבי חשיפה פומבית על הבמה או מול מצלמות והיא

עלולה לערער את תחושת המסוגלות של הספורטאי (Vani et al., 2020). כך למשל מפתח גוף יכול לחוות מבוכה כאשר הוא מועד על הבמה בזמן הצגת פוזות או כאשר מופצת ברשתות החברתיות תמונה לא מחמיאה שלו.

למרות חשיבותם של רגשות מודעות עצמית עיקר המחקר בפיתוח גוף התמקד עד כה בהשלכות פתולוגיות כגון דיסמורפיה שרירית, פרפקציוניזם והפרעות אכילה (Mitchell et al., 2017; Paterna et al., 2021). טרם נעשתה הבחנה מספקת בין ביטויים סתגלניים, למשל אשמה שמעודדת חזרה למסגרת, לבין ביטויים לא-סתגלניים, כמו בושה חוזרת סביב מראה הגוף שמערערת את הערך העצמי ותורמת לשחיקה (Dickens & Robins, 2022; Selvi & Bozo, 2020). היעדר הבחנה זו הוביל להתערבויות שטחיות שאינן מממשות את הפוטנציאל המחזק הגלום ברגשות אלו לצד ההתמודדות עם נזקיהם (Jekauc et al., 2021).

טיפול בקבלה ובמחויבות (Acceptance and Commitment Therapy - ACT), שהתפתח בשנות ה-90 ונחשב לאחד המרכזיים בגל השלישי של הטיפולים הקוגניטיביים-התנהגותיים, מתמקד בפיתוח גמישות פסיכולוגית - היכולת להישאר פתוחים למחשבות קשות מבלי להילכד בהן ובו בזמן להמשיך לפעול בעקביות בהתאם לערכים אישיים (Hayes et al., 2011). בהקשר של פיתוח גוף, שבו ההערכה העצמית נשענת במידה רבה על מראה ועל שיפוט חיצוני, עקרונות ACT עשויים להפחית את ההשפעות השליליות של רגשות מודעות עצמית, לעגן את תחושת הערך העצמי בערכים רחבים יותר כמו בריאות, התמדה וצמיחה אישית ולמנף רגשות אלו לטובת התפתחות.

למרות זאת המחקר על יישום ACT בפיתוח גוף עדיין אינו קיים: לא קיימת מסגרת כוללת שממקמת את רגשות המודעות העצמית בליבת החוויה הפסיכולוגית של מפתחי גוף (Sabiston et al., 2020a), והקשר בין עקרונות הטיפול ליישום בפיתוח גוף נותר ברובו תאורטי ולא מבוסס אמפירית.

מטרת המאמר הנוכחי היא לענות על פער זה באמצעות הצעת מסגרת אינטגרטיבית המשלבת רקע תאורטי, ממצאים מהקשרים משיקים וכלים יישומיים. החידוש המרכזי הוא בהצגת רגשות מודעות עצמית לא בתור בעיה שיש להדחיק, אלא בתור נקודת מוצא להבנת המקורות לחוסן ולפגיעות בענף. נוסף על כך מוצע כי ACT ישמש בסיס להתערבויות מותאמות המכוונות הן לשיפור הביצועים הן לשמירה על הבריאות הנפשית של מפתחי הגוף. מסגרת זו עשויה לסמן כיוון חדש למחקר עתידי ולפיתוח כלים התערבותיים שיתמכו במפתחי גוף, תחרותיים ולא-תחרותיים, בהתמודדות עם לחצי הספורט (Ganson et al., 2025a; Gloster et al., 2020; Hayes et al., 2011; Levin et al., 2012).

רגשות בפיתוח גוף תחרותי

רגשות הם מנגנונים פסיכו-פיזיולוגיים מורכבים המכוונים את האדם במפגשיו עם הסביבה. רגשות משלבים חוויה פנימית סובייקטיבית, תגובות גופניות והבעות התנהגותיות ותורמים להבנה של העצמי, ליכולת ליצור קשרים חברתיים ולתהליכי קבלת החלטות (Gross, 2015). מעבר להיותם תגובות נקודתיות לאירועים מסוימים, רגשות פועלים כמצפן פנימי המארגן את החשיבה ואת הפעולה, והם חלק מרכזי בבניית הזהות האישית והחברתית (Keltner et al., 2019).

בתוך כך עולה מושג המודעות העצמית, שאותו חקר כבר בסוף המאה ה-19 ויליאם ג'יימס. במושג זה יש הבחנה בין ה"אני" החווה - תחושת העצמי המיידית, ל"אני" הנצפה - העצמי כפי שהאדם עצמו תופס ובוחר אותו (Monti et al., 2022). הבחנה זו יצרה את הבסיס להבנת היכולת להפנות את הקשב פנימה ולהתבונן בעצמי כאובייקט להערכה. גישות עדכניות, כמו זו של סוזן דיוויד, הרחיבו בהמשך את מושג המודעות העצמית והדגישו את עקרון הגמישות הרגשית - היכולת לנוע עם רגשות משתנים מבלי להילכד בהם או להגדיר באמצעותם את הזהות של האדם כולה. לפי דיוויד, גמישות רגשית היא היכולת להתבונן ברגשות ובמחשבות מנקודת מבט של "צופה מהצד", והודות לכך לבחור בפעולות התואמות ערכים אישיים (David, 2016).

מההבחנה של ג'יימס בין ה"אני" החווה ל"אני" הנצפה ועד להדגשה של דיוויד את עקרון הגמישות הרגשית, מתברר שהיכולת להיות מודע לעצמי ולרגשותיו של העצמי יוצרת גם קבוצה מיוחדת של רגשות - רגשות מודעות עצמית כמו, כאמור לעיל, בושה, אשמה, גאווה ומבוכה. רגשות אלו מופיעים כשהאדם רואה את עצמו דרך עיניים חיצוניות או פנימיות, והם תופסים מקום חשוב במיוחד בהקשרים של ספורט תחרותי כמו פיתוח גוף, שבו הגוף הוא גם כלי העבודה של הספורטאי וגם התוצר שנשפט בפומבי (Steele et al., 2019).

בושה נחשבת לאחד הרגשות המרכזיים מבין רגשות המודעות העצמית. בהקשר של פיתוח גוף, שבו הגוף מצוי במוקד תמידי של שיפוט והשוואה, חוויות בושה אינן מוגבלות לרגעי התחרות על הבמה, אלא משתרעות גם לשגרת האימונים, לצילומי התקדמות ולנוכחות ברשתות החברתיות - בכל מצב שבו הגוף הופך לאובייקט לביקורת ולהשוואה. כאשר חוויות של שיפוט חוזרות ונשנות, הן עלולות להתפתח לבושה כרונית, מצב המגביר את הסיכון לדימוי גוף שלילי, מחמיר את המצוקה סביב המראה ואף עלול להוביל לדפוסים דיסמורפיים ולהימנעות מתחרויות (Cooper et al., 2020; Şentürk & Gobel, 2023). בהשוואה לרגשות מודעות עצמית אחרים בושה נתפסת כרגש סתגלני פחות, שכן היא אינה ממוקדת בפעולה שניתן לתקן, אלא מערערת את כלל תחושת העצמי של הספורטאי.

אשמה, בשונה מבושה, היא רגש המתמקד בפעולה שניתנת לתיקון ולפיכך היא יכולה לשמש מקור למוטיבציה ולשיפור. בקרב מפתחי גוף אשמה מתבטאת במצבים יום-יומיים כגון החמצת אימון, חריגה מהתפריט או ויתור על תרגול פוזות. במצבים אלו תחושת האשמה מאותתת כי אפשר היה לפעול אחרת, וכך היא עשויה לתרום לשיפור ההתנהגות העתידית (Lewis, 2019). אך כאשר אשמה נעשית עיקשת ובלתי גמישה, היא עלולה להתפתח לענישה עצמית ולנוקשות מופרזות סביב אימונים ותזונה ולהוביל למעגל כפייתי הפוגע ברווחה הנפשית ובביצועים לאורך זמן (Sparkes et al., 2013). בניגוד לבושה אשמה טומנת בחובה פוטנציאל לשינוי ולתיקון - כל עוד היא נשמרת במידה.

מעבר לרגשות הנתפסים כסתגלניים פחות כמו בושה ואשמה, גם רגשות מודעות עצמית חיוביים יותר, ובראשם גאווה, ממלאים תפקיד מרכזי בחווייתם של מפתחי גוף. גאווה יכולה מצד אחד לחזק את הזהות הספורטיבית ולתרום לחוסן נפשי ומצד שני להפוך למקור ללחץ ולפגיעות. בצורתה האוטנטית, הנשענת על התמדה, על משמעת ועל השקעה אישית, גאווה מחזקת תחושת הישג פנימית ותורמת ליכולת להתמודד עם אתגרים. בענפי ספורט הישגיים, ובמיוחד בפיתוח גוף, היא מתבטאת בניצחונות, במדליות ובחשיפה ברשתות החברתיות. כך

למשל שמירה עקיבה על יעד אחוזי שומן בהכנה לתחרות או זכייה במדליה לאחר חודשים של עבודה מאומצת הן דוגמאות לגאווה אותנטית (Sparkes et al., 2013).

לעומת גאווה אותנטית, גאווה היבריסטית נשענת על תחושת עליונות ומתאפיינת בתנודתיות ובפגיעות רגשית (Aicinena, 2011). מאפייני הסביבה בענף פיתוח הגוף, כמו חשיפה מתמדת, שיפוט פומבי והדומיננטיות של הרשתות החברתיות, נוטים להטות את חוויית הגאווה לכיוון גאווה היבריסטית. תמונות "לפני-אחרי" שזוכות למאות לייקים הופכות את האישור החיצוני למדד עיקרי לערך עצמי. כאשר האישור החיצוני פוחת או אינו תואם את ציפיות הספורטאי, תחושת הגאווה עלולה להתפרק במהירות ולהותיר אחריה ריקנות ותסכול. דפוס זה תועד במחקרים על שימוש במדיה חברתית ודימוי גוף בענף פיתוח הגוף ונמצא קשור למצוקה רגשית ולשימוש לא בריא בחומרים לשיפור המראה (Cooper et al., 2020; Griffiths et al., 2018b). כלומר מתברר שגאווה היא רגש מורכב: בצורתה האותנטית היא מקור לחוסן ולהישגים, אך אם היא נשענת בעיקר על הכרה חיצונית, היא עלולה להפוך למקור ללחץ ולפגיעות.

לעומת גאווה, המבטאת את הצד המחזק של חשיפה והישגיות, מבוכה מגלמת את הפגיעות הנלווית לחשיפה עצמה - שני רגשות שונים שמקורם במצב יסודי אחד, שבו הגוף עומד כל הזמן במקד הבחינה הציבורית (Vani et al., 2023). מבוכה תופסת מקום נרחב בהקשר של פיתוח גוף. עצם החשיפה הגופנית מול שופטים, קהל ומתחרים מגבירה את הסיכוי לחוות אותה. אפילו תקלה זעירה, למשל ביצוע פוזה לא מדויקת, עלולה להפוך לחוויה מציפה בעת עמידה על במה. לעיתים מדובר ברגש קצר טווח שיכול לשמש זרז לשיפור טכני, אך כאשר חוויות המבוכה חוזרות ונשנות הן פוגעות בתחושת המסוגלות, מעודדות הימנעות (כגון דחיית פוזות מסוימות או הימנעות מצילומי התקדמות) ומחלישות את היציבות הרגשית סביב תחרות (Michela Marzano-Parisoli, 2001). דפוס זה מתועד בספרות העוסקת בספורט המבוסס על מראה ועל דימוי גוף (Johansson, 2003).

מכלול הרגשות שתוארו ממחיש כיצד פיתוח גוף יוצר פרופיל רגשי מורכב של רגשות מודעות עצמית. חלקם עשויים לשמש מקור לחוסן, כמו אשמה סתגלנית או גאווה אותנטית, ואילו אחרים עלולים להפוך למכשול כשהם מתמשכים או תלויים בהכרה חיצונית, כמו בושה, גאווה היבריסטית או מבוכה מצטברת. למרות זאת נכון להיום אין מחקר שיטתי הבוחן את המנגנונים הרגשיים עצמם או מבחין בבירור בין ביטויים סתגלניים ללא-סתגלניים בהקשר של פיתוח גוף (Cooper et al., 2020; Mitchell et al., 2017; Tangney et al., 2007).

טבלה 1

רגשות מודעות עצמית: הגדרה כללית, ההקשר הספורטיבי ודוגמאות מפיתוח גוף תחרותי

רגש	הגדרה כללית	ההקשר הספורטיבי	דוגמה קונקרטית בפיתוח גוף
בושה	חווית חוסר ערך עצמי כולל, תפיסה שהעצמי "פגום"	מתעוררת בחשיפה ובשיפוט חיצוני	מתחרה שעולה לבמה ומרגיש שגופו "לא מספיק" ביחס לאחרים; חוויות בושה בצילומי התקדמות או בשיח ברשתות החברתיות
אשמה	רגש המתמקד בפעולה שניתן היה לבצע אחרת	משמשת מנוע לשיפור או להחמרה בהתנהגות	תחושה בעקבות החמצת אימון, חריגה מהתפריט או ויתור על תרגול פוזות; יכולה להוביל למחויבות מחדשת או לענישה עצמית נוקשה
גאווה	תחושת הישג פנימית או עליונות ביחס לאחרים	מסייעת בבניית חוסן נפשי או חושפת את הספורטאי לפגיעה בערך העצמי	גאווה אותנטית - עמידה עקיבה ביעדי האימון; גאווה היבריטית - ירידה חדה בתחושת הערך כאשר לייקים במדיה החברתית פוחתים
מבוכה	חוויה רגעית של אינוחות מול אחרים	נפוצה בחשיפה פומבית ובטעויות טכניות	פוזת לא מדויקת מול שופטים; תנועה בלתי מתוכננת בצילומים; הימנעות מחשש לחוויה מביכה חוזרת

רגשות מודעות עצמית בפיתוח גוף: מסגרות תאורטיות ומגבלותיהן

כדי להבין את תפקודם של רגשות מודעות עצמית בפיתוח גוף תחרותי, חשוב לבחון אותם לא כתופעות מבודדות אלא כצומת שבו נפגשים כמה כוחות תאורטיים. רגשות אלו אינם עומדים בפני עצמם, אלא משקפים את האופן שבו ספורטאים מתמודדים עם מתחים מתמשכים בין אידיאלים, נורמות חברתיות וזהות אישית (Sabiston et al., 2021).

אחת המסגרות המרכזיות להבנת רגשות מודעות עצמית היא תאוריית הפער העצמי, המתארת כיצד רגשות אלו נובעים מהשוואה בין המצוי לרצוי. כאשר קיים פער משמעותי בין "העצמי הנתפס", האופן שבו הספורטאי תופס את עצמו בפועל, ל"עצמי האידיאלי" שהפנים ושאליו הוא שואף, עולה הסיכון לתחושות של תסכול, חוסר שביעות רצון ואף דיכאון (Higgins, 1987). בפיתוח גוף אידיאל המראה כמעט אינו ניתן להשגה - שמירה מתמשכת על אחוזה שומן חד-ספרתיים, סימטריה קפדנית ומראה "יבש" לאורך זמן. הפער הזה קשור במצוקה רגשית ואף עלול לתרום להתפתחות דיסמורפיה שרירית (Du Rocher et al., 2023).

עם זאת בספרות מצטיירת תמונה מורכבת: לא בכל מקרה הפער בין הרצוי למצוי נחוה באופן שלילי. עבור חלק מהספורטאים פער זה מתפרש גם כמניע להשקעה, להתמדה ולהתקדמות (Lewallen & Behm-Morawitz, 2016; Phillips & Silvia, 2005). לכן לצד ההיבט הפתולוגי שבהשוואות המאפיינות את פיתוח הגוף עולה השאלה אם בפער זה טמון גם פוטנציאל סתגלני - כזה שיכול להניע תהליך של צמיחה, של שיפור ושל חיזוק הזהות הספורטיבית. הבנה כזו מאפשרת לראות ברגשות המודעות העצמית לא רק גורם סיכון שיש למתן, אלא גם חלק ממסלול של חוסן, בהתאם לאופן שבו הספורטאי מפרש את חוויותיו ומתמודד עימן.

תאוריית ההחפצה מציעה עוד זווית להבנת החוויות הרגשיות המורכבות בפיתוח גוף. לפי תאוריה זו, כאשר הגוף נתפס כאובייקט, הוא נתון לשיפוט מתמיד - תהליך שעלול להוביל לבושה, לחרדה ולעיתים אף לדיכאון (Fredrickson & Roberts, 1997). בפיתוח גוף חוויית ההחפצה מתרחשת בעקבות: על הבמה, מול המראות בחדר הכושר או ברשתות החברתיות.

בהקשר זה מחקרים מצביעים על הקשר בין שימוש מוגבר במדיה חברתית לעלייה בהחפצה עצמית ובדימוי גוף שלילי (Sarda et al., 2025).

אולם החפצה אינה בהכרח חוויה שלילית. עבור חלק ממפתחי הגוף היא עשויה לשמש משוב מתקן ולהיות הזדמנות לזהות נקודות לשיפור ולחזק את תחושת השליטה והמסוגלות (Cohen et al., 2021). כלומר המבט החיצוני יכול להיחווה לא רק כביקורת שיפוטית, אלא גם ככלי עבודה מקצועי. למרות זאת האפשרות לראות בהחפצה משאב ולא רק גורם סיכון כמעט לא נבחנה, ובספרות היא עדיין מוצגת בעיקר בהקשר פתולוגי. נקודת מבט זו עשויה להיות משמעותית במיוחד, שכן אופן הפרשנות של ההחפצה משפיע ישירות על רגשות מודעות עצמית: היא יכולה להעצים בושה ומבוכה, אך באותה מידה גם לעודד אשמה מתקנת או גאווה אותנטית (Tiggemann, 2022).

עוד ממד שבו הקשר בין הגוף לרגשות מודעות עצמית מתחדד הוא מודל הערך העצמי המתנה, שלפיו הערך של האדם נשען בעיקר על תחום מרכזי אחד (Crocker & Wolfe, 2001). אצל מפתחי גוף התחום הזה הוא לרוב המראה החיצוני, ולכן חריגה מהתפריט, ירידה במספר הלייקים או סטייה קלה מהמשקל האידיאלי עלולות להתפרש ככישלון כולל ולעורר בושה עמוקה. בהתאם לכך שינויים הנתפסים כשליליים בהרכב הגוף נמצאו קשורים בירידה ברווחה הנפשית (Vani et al., 2023).

אולם כאשר תחושת הערך העצמי נשענת גם על מקורות אחרים מעבר לפיתוח גוף, כמו קשרים חברתיים, קריירה או תחביבים, ההשפעה השלילית נחלשת והאיזון הנפשי נשמר (Brown, 2014). בנקודה זו רגשות המודעות העצמית הופכים למתווך מרכזי, משום שהם מעניקים ללחץ את משמעותו בפועל ולעיתים אף קובעים אם הוא יתורגם למסלול של פגיעות או של חוסן (Lewis, 2019). מרכיבי זהות נוספים יכולים לחזק רגשות סתגלניים, למשל לעגן את תחושת הגאווה בהישגים רחבים יותר או למתן תחושות אשמה סביב חריגה מהתפריט, אך באותה מידה הם גם עלולים להעצים רגשות לא־סתגלניים כאשר הם הופכים למוקד להשוואות חברתיות מתמשכות ומגבירים בושה או מבוכה (Benson & Bruner, 2018; Stevens et al., 2021).

במעבר מהמודלים התאורטיים אל המציאות היום־יומית של מפתחי גוף רגשות מודעות עצמית אינם רק תוצאה סופית של התהליכים, אלא מנגנון פעיל שמשפיע באופן מתמשך על עולמם הרגשי של מפתחי גוף. כך למשל בושה עלולה להפוך למקור למצוקה כרונית כאשר הפערים בין הרצוי למצוי גדולים והלחץ של ההחפצה העצמית מתעצם; אשמה יכולה לשמש מנגנון מתקן כאשר היא נתמכת בסביבה תומכת ומכילה, אך עלולה להפוך למלכודת של נוקשות וענישה עצמית כאשר הערך העצמי נשען כולו על מראה; גאווה עשויה להיות אותנטית ולחזק התמדה כשהיא נשענת על מאמץ, אך להפוך לשבירה כשהיא מבוססת בעיקר על אישור חיצוני; ומבוכה, שבמקרים מסוימים מובילה להימנעות, יכולה במצבים אחרים לשמש מנוע לשיפור טכני ולצמיחה אישית (Sabiston et al., 2020b).

במבט ביקורתי, אף לא אחת מהתאוריות הקיימות מספקת לבדה הסבר מלא לחוויית המורכבות שבפיתוח הגוף. כדי להבין את החוויה המורכבת הזאת נדרשת מסגרת אינטגרטיבית, שבה רגשות המודעות העצמית הופכים לווסת מרכזי: נקודת המפגש שבה לחץ יכול להתפרש ככוח מניע לצמיחה, להתמדה ולחוסן, או לחלופין כגורם המוביל למצוקה, להימנעות ולשחיקה (Sabiston et al., 2021).

גמישות פסיכולוגית, פיתוח גוף ו־ACT

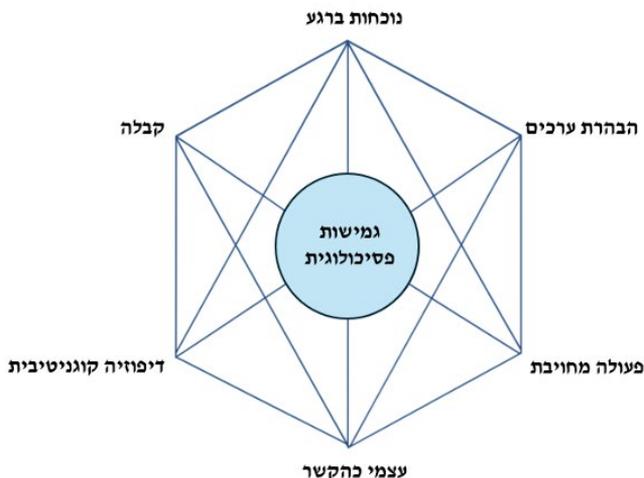
הטיפול הקוגניטיבי-התנהגותי (CBT) התפתח בשלושה "גלים" מרכזיים. הגל הראשון התבסס על עקרונות ביהביוריסטיים ושם דגש בשינוי התנהגותי דרך חיזוקים ועונשים. הגל השני שילב את הממד הקוגניטיבי מתוך הבנה שמחשבות ואמונות משפיעות על הרגשות ועל ההתנהגות, והתמקד בזיהוי ובשינוי של דפוסי חשיבה לא מועילים. גל זה הביא להצלחות משמעותיות בטיפול בהפרעות חרדה, בדיכאון ובהפרעות אכילה והפך לאחת השיטות הנפוצות והנחקרות ביותר בפסיכותרפיה המודרנית. אך גישה זו ספגה גם ביקורת, שכן הטיפול מתמקד בתוכן המחשבות יותר מאשר באופן שבו האדם מתייחס למחשבות אלה ומתמודד עימן בחיי היום־יום (Hayes et al., 2011).

מתוך הביקורת על הגל השני של CBT נולד הגל השלישי, שבמרכזו התערבויות המדגישות קבלה (acceptance), גמישות פסיכולוגית (psychological flexibility) וקשיבות (mindfulness). אחת המרכזיות שבהן היא טיפול ACT (Hayes et al., 2011; Levin et al., 2012). ACT מציע תפיסה שונה: במקום לנסות לסלק רגשות שליליים או לשנות את תוכן המחשבות, הדגש עובר אל היכולת לקבל את קיומם של רגשות ומחשבות לא נעימים, ליצור מהם מרחק בריא ולהמשיך לפעול בהתאם לערכים אישיים. המטרה המרכזית של ACT איננה היעדר מצוקה או העלמת רגשות שליליים, אלא היכולת לנוע איתם בגמישות, להכיר בהם אך לא להיות תחת שליטתם ובו בזמן לשמר תפקוד, משמעות ומחויבות אישית לערכים חשובים גם בנוכחות קשיים (Gloster et al., 2020).

את עקרון הליבה של ACT ממחיש תרשים ה־Hexaflex, המציג שישה תהליכים מרכזיים: קבלה (שהייה עם רגשות לא נעימים מבלי להדחיקם), דיפוזיה קוגניטיבית (התבוננות במחשבות כבתכנים חולפים ולא כאמיתות מוחלטות), נוכחות ברגע (מיקוד בחוויה הנוכחית), עצמי כהקשר (תפיסת העצמי כרחב וגמיש יותר מהמחשבות והרגשות), הבהרת ערכים (זיהוי מהותי של מה חשוב לאדם) ופעולה מחויבת (פעולות עקיבות בהתאם לערכים גם בנוכחות קושי). תהליכים אלו שזורים זה בזה, ומטרתם המשותפת היא טיפוח גמישות פסיכולוגית (Gardner & Moore, 2017).

תרשים 1

מודל ההקספלס (Hexaflex) בטיפול בקבלה ובמחויבות (ACT). התרשים מציג את ששת התהליכים המרכזיים: קבלה, דיפוזיה קוגניטיבית, נוכחות ברגע, עממי כהקשר, הבהרת ערכים ופעולה מחויבת ואת האופן שבו שילובם תורם לפיתוח גמישות פסיכולוגית.

בהקשר של ספורט, ובמיוחד בפיתוח גוף, גמישות פסיכולוגית מאפשרת לרכז את ההשפעה של הערכות חיצוניות, כמו ציוני שופטים, השוואות חברתיות או ביקורת עצמית, ובבד בבד לשמור על ויסות רגשי בריא דרך חיבור בין פעולות הספורטאי לערכיו האישיים. כאשר את פעולותיו של הספורטאי מנחים ערכים, למשל הישגיות או התקדמות אישית, ולא מחשבות או רגשות ביקורתיים, הוא יכול להשתחרר ממעגל תגובתי נוקשה שבו המחשבות שולטות בהתנהגות (Prior et al., 2025). בדרך זו גמישות פסיכולוגית יכולה להפחית חוויות של בושה, אשמה או גאווה שברירת לחוץ הן את הרווחה הנפשית הן את ההתמדה בספורט לאורך זמן (Godbee & Kangas, 2020). כדי להמחיש את הרעיון של גמישות פסיכולוגית במציאות התחרותית של פיתוח גוף, ניתן דוגמה של מפתח גוף שחווה בושה קשה בעקבות הערה שלילית מהשופטים. במקום להילכד בתחושה ולפרש אותה כהוכחה שהוא "לא מספיק טוב", עקרונות ACT מאפשרים לו לזהות את הבושה כרגע טבעי בתהליך. בעזרת דיפוזיה קוגניטיבית הוא ממסגר את החוויה מחדש - "יש לי מחשבה שאני לא מספיק שרירי" במקום "אני לא מספיק שרירי". ההבחנה הזו יוצרת מרחק בריא מהמחשבה ומונעת הזדהות מוחלטת איתה. בזמנית חיבור לערכים רחבים יותר, כמו עקיבות, בריאות ולמידה, מאפשר לו להמשיך לפעול מתוך עקרונות יציבים וארוכי טווח ולא להישאב לתגובה רגעית שנובעת מרגש בודד (Prior et al., 2025).

באופן דומה תחושת אשמה לאחר החמצת אימון או חריגה מהתפריט עלולה בקלות להפוך למלכודת של ענישה עצמית או שליטה כפייתית. באמצעות עקרונות ACT מפתח הגוף לומד לקבל את תחושת האשמה מבלי להיאבק בה, לזהות אותה כתגובה אנושית טבעית ולא כאיום על ערכו העצמי ולבחור להמשיך לפעול בהתאם לערכים שהציב לעצמו. הודות לכך האשמה

אינה מידרדרת להסלמה או להימנעות אלא מתועלת למנגנון מתקן שמחזק את המחויבות ואת ההתמדה לטווח ארוך (Prior et al., 2025).

גם מבוכה הנובעת ממצבים יום-יומיים, למשל צילום התקדמות שאינו משקף את ההגדרה השרירית הרצויה של הספורטאי, אפשר לנהל באמצעות כלים של ACT. תרגול נוכחות ברגע ודיפוזה קוגניטיבית מאפשרים להכיר בתחושת המבוכה מבלי להימנע מחשיפה או להישאב לביקורת עצמית מתמשכת. בו בזמן חיבור לערכים רחבים יותר ממסגר את האירוע לא בתור כישלון אלא בתור הזדמנות ללמידה ולהמשך התקדמות לאורך זמן (Prior et al., 2025).

לבסוף, גם גאווה עשויה להפוך לשברירית כשהיא נשענת בעיקר על השוואה לאחרים. באמצעות ACT ניתן לעגן את תחושת הגאווה בערכים פנימיים כמו התמדה, וההישג נמדד במאמץ ובהתקדמות האישית ולא רק באישור חיצוני רגעי (Prior et al., 2025).

הדוגמאות הללו ממחישות כיצד כלים של ACT יכולים להפוך רגשות מודעות עצמית ממכשול למנוע צמיחה. כמו כן מחקרים רבים מצביעים על התרומה של ACT להפחתת מצוקה הקשורה לדימוי גוף ולהפרעות אכילה (Boyle et al., 2025; Lillis et al., 2009; Mendes et al., 2022; Ronkainen et al., 2025). אף שמחקרים אלו לא כללו מפתחי גוף תחרותיים, הם מספקים בסיס ראשוני להנחה שעקרונות ACT עשויים להיות ישימים גם בהקשר זה.

אולם ישנו אתגר ייחודי ביישום של ACT בפיתוח גוף - ערך עצמי המבוסס על מראה אינו רק גורם פגיעות, כפי שמתואר ברוב המחקרים, אלא גם קריטריון הצלחה מרכזי בספורט עצמו (Gloster et al., 2020; Levin et al., 2012). עובדה זו מחייבת התאמות ייחודיות להתערבויות ACT, שכן המסגרת הטיפולית נדרשת להתמודד עם מצב שבו אותו מקור קושי - ערך עצמי המבוסס על מראה - הוא גם תנאי להצלחה וללגיטימציה בעולם פיתוח הגוף.

נכון להיום לא נערכו ניסויים שיטתיים שבחנו תהליכים מרכזיים של ACT, כגון דיפוזה קוגניטיבית או גמישות בדימוי גוף, בקרב מפתחי גוף. לכן, אף שעקרונות ACT מגובים היטב כגישה לשיפור דימוי גוף ולהפחתת דפוסים לא-סתגלניים באוכלוסיות כלליות, יישומם בהקשר הספציפי של פיתוח גוף עדיין נמצא בשלב ראשוני. במילים אחרות, הראיות הקיימות מבטיחות אך מוגבלות, ומדגישות את הצורך במחקרים מבוקרים ובמחקרי אורך שבהם ייבחנו באופן ייעודי הדרישות הייחודיות של ענף זה (Heffernan & Warden, 2022; Twohig & Levin, 2017).

לצד הפוטנציאל הקיים חשוב להכיר גם במגבלות האפשריות של יישום ACT בפיתוח גוף. על פי מחקרים, תרגול של קבלה ודיפוזה עלול, במקרים מסוימים, לשמר ואף להעמיק את האובססיה לגוף במקום להפחיתה - במיוחד כאשר הערכים המרכזיים של הספורטאי מצטמצמים כמעט אך ורק למראה החיצוני (Boyle et al., 2025; Crocker & Wolfe, 2001; Dickens & Robins, 2022). כמו כן השימוש הנרחב בחומרים אנאבוליים ובמשטנים בקרב חלק מפתחי הגוף מעלה קושי מתודולוגי מהותי: עד כה לא נבחנה היעילות של ACT באוכלוסיות אלו, ויישום בלתי מבוקר עלול אף להנציח דפוסי התנהגות מזיקים (Cooper et al., 2020).

המגבלות שהוצגו מדגישות כי השימוש ב-ACT בפיתוח גוף אינו יכול להיעשות "כפי שהוא". נדרשות התאמות ייחודיות, הן ברמה התאורטית הן ברמה היישומית, תוך כדי שילוב זהיר של ליווי רפואי ותזונתי לצד התמיכה הפסיכולוגית. במובן זה המסגרת האינטגרטיבית המוצעת במאמר זה נועדה לגשר על הפער ולהציע בסיס להתערבויות מותאמות יותר שיאפשרו לשלב בין הישגים בספורט לרווחה נפשית בקרב מפתחי גוף.

מסגרת אינטגרטיבית

בהתבסס על הספרות התאורטית ועל ממצאים אמפיריים בהקשר של דימוי גוף, במאמר מוצע מודל אינטגרטיבי שעשוי להסביר כיצד רגשות מודעות עצמית מתעוררים בפיתוח גוף תחרותי וכיצד מסגרת ACT עשויה לשנות את השפעתם. הדרישות הייחודיות של ענף פיתוח הגוף עשויות להפעיל מנגנונים פסיכולוגיים מרכזיים, שבהם יש פער בין הגוף המצוי לאידיאל (Higgins, 2005; Phillips & Silvia, 1987), החפצה מתמשכת (Cohen et al., 2021; Fredrickson & Roberts, 1997) וערך עצמי מותנה (Brown, 2014; Crocker & Wolfe, 2001).

המנגנונים הפסיכולוגיים הללו עשויים ליצור קרקע פורייה לרגשות מודעות עצמית כגון בושה, אשמה, גאווה ומבוכה. רגשות אלו אינם בהכרח התוצאה הסופית, אלא עשויים לשמש מנגנון פעיל המעצב את הדרך שבה ספורטאים חווים את עצמם ואת גופם (Michela Marzano, 2023; Parisoli, 2001; Şentürk & Göbel, 2023).

בנקודה זו ACT יכול לשמש נקודת מפנה. במקום לנסות לסלק רגשות שליליים, הוא מציע לשנות את היחס אליהם. באמצעות קבלה ודיפוזיה קוגניטיבית ניתן ליצור מרחק בריא מהמחשבות השיפוטיות, ובאמצעות הבהרת ערכים ופעולה מחויבת ניתן לעגן את החוויה בערכים פנימיים יציבים. בדרך זו רגשות מודעות עצמית מקבלים משמעות חדשה: בושה הופכת למשתקת פחות, אשמה מתועלת ללמידה ולתיקון, גאווה נשענת על מאמץ אישי ולא רק על השוואה לאחרים, ומבוכה מתפרשת כהזדמנות להתקדמות (Dickens & Robins, 2022; Gardner & Moore, 2017).

תרשים 2

המודל האינטגרטיבי המוצע. הדרישות הייחודיות של פיתוח גוף תחרותי מפעילות מנגנונים פסיכולוגיים המעוררים רגשות מודעות עצמית. ללא תיווך רגשות אלה עלולים להוביל למצוקה, להימנעות ולשחיקה. ACT משנה את היחס לרגשות ומאפשר לעצבם מחדש כך שיתרמו לחוסן נפשי ולביצועים יציבים.

מבנה התערבות לדוגמה

כדי להמחיש את המודל האינטגרטיבי, ניתן להציע מסגרת קצרה המבוססת על עקרונות ACT. חשוב להבהיר כי זו אינה תוכנית התערבות סגורה, אלא דוגמה לאופן שבו אפשר לעבוד עם רגשות מודעות עצמית בפיתוח גוף תחרותי.

בשלב הראשון מתבצעת הבהרת ערכים. כך למשל מפתחת גוף שחושבת שהיא "לא רזה מספיק" לומדת להתחבר לערכים רחבים יותר, כמו עקיבות והתמודדות עם אתגרים. אותה תחושת בושה שנובעת ממראה חיצוני מקבלת הקשר רחב יותר ונעשית מציפה פחות.

בשלב השני משולבת דיפוזיה קוגניטיבית. כשהמחשבה "אני לא רזה מספיק" עולה, מפתחת הגוף מתבוננת בה כמחשבה חולפת ולא כאמת מוחלטת. שינוי קטן ביחס לאותה מחשבה, למשל "יש לי מחשבה שאני לא רזה מספיק", יוצר מרחק רגשי בריא ועשוי להפחית מבוכה הקשורה במראה חיצוני ולרכך ביקורת עצמית.

בשלב השלישי מתורגלת קבלה. כשאימון מוחמץ או מתרחשת חריגה מהתפריט, רגשות אשמה מופיעים. במקום להעניש את עצמה מפתחת הגוף לומדת לראות באשמה תגובה טבעית - נקודת פתיחה ללמידה ולתיקון, ולא מנגנון להענשה עצמית.

בשלב הרביעי מודגשת נוכחות קשובה. מחשבה כמו "המתחרות נראות רזות ממני" בזמן אימון עלולה לפגוע במוטיבציה. נוכחות קשובה מחזירה את המיקוד לנשימה, לתנועה ולמאמץ ומחזקת את הערך של התקדמות אישית תחת השוואה לאחרות.

בשלבים מתקדמים יותר מתורגל העצמי כהקשר. כאן מפתחת הגוף לומדת לראות בעצמה לא רק מתחרה, אלא גם בת זוג, חברה ואדם שמטפח מיומנויות לאורך זמן - זהות רחבה וגמישה יותר. לבסוף, באמצעות פעולה מחויבת הערכים מתורגמים להחלטות מעשיות - למשל תוכנית הכנה לתחרות שמשלבת גם מנוחה ותמיכה חברתית. כך הבחירות נובעות מערכים יציבים ולא מלחץ רגעי של "אני חייבת להיות רזה יותר".

טבלה 2

מתווה התערבות תאורטי: יישום תהליכי ACT לניהול רגשות מודעות עצמית בפיתוח גוף תחרותי

שלב	מוקד עיקרי	תהליך ACT מרכזי	מטרת ההתערבות המוצעת
1	בושה	הבהרת ערכים	להפחית את עוצמת הבושה באמצעות חיבור לערכים רחבים (כגון עקיבות והתמודדות) במקום להתמקד רק במראה
2	מבוכה	דיפוזיה קוגניטיבית	ליצור מרחק בריא ממחשבות ביקורתיות ולהפחית את עוצמת המבוכה במצבי חשיפה (מראה, צילום, במה)
3	אשמה	קבלה	לראות באשמה תגובה טבעית ולתעל אותה ללמידה ולתיקון במקום להיגרר לנוקשות או לענישה עצמית
4	גאווה שברירית	נוכחות קשובה	להפחית השוואות חיצוניות ולעגן גאווה אותנטית המושתתת על מאמץ אישי ועל התקדמות מתמשכת
5	זהות כוללת	עצמי כהקשר	להרחיב את תחושת הזהות מעבר להיות "מתחרה" בלבד ולחזק תחושי זהות אחרים (חבר, בן זוג, לומד)
6	אינטגרציה	פעולה מחויבת	לתרגם ערכים לתוכנית תחרות מקיפה הכוללת תוכנית אימונים, תפריט תזונה, מנוחה ותמיכה חברתית

דיון, מגבלות והשלכות יישומיות

עבור מאמנים ופסיכולוגים העובדים עם מפתחי גוף, במאמר זה מוצעים כמה כיוונים יישומיים הרלוונטיים הן במישור המעשי הן במישור האתי. אף ש-ACT טרם נבחן בשיטתיות בפיתוח גוף תחרותי, המבנה התהליכי והגמיש שלו מתאים במיוחד להתערבויות ממוקדות וקצרות טווח (Ronkainen et al., 2025).

פרוטוקולים מבוססי ACT יכולים להשתלב בכל עונות השנה, והדגש משתנה בהתאם לשלב שבו הספורטאי נמצא: בתקופות שגרה - טיפוח גמישות פסיכולוגית כללית, כלומר היכולת להמשיך לפעול גם בנוכחות רגשות מודעות עצמית קשים כגון בושה, אשמה או מבוכה; ובשלב ההכנה לתחרות - התמודדות עם ביטויים ממוקדים יותר של רגשות אלו, למשל בושה הקשורה למראה הגוף ולהשוואות חברתיות מתמשכות או גאווה שברירת הנשענת על אישור חיצוני (Gardner & Moore, 2017; Hayes et al., 2011).

מעבר להקשר התחרותי אסטרטגיות מבוססות ACT עשויות להועיל גם לאוכלוסיית הכושר הרחבה, שחווה לחצים מוגברים הקשורים למראה חיצוני ולעיתים מאמצת פרקטיקות של פיתוח גוף גם ללא השתתפות בתחרויות. הרחבת היישום לאוכלוסיות אלה יכולה לסייע במניעת התפתחות של דפוסים נוקשים או לא־סתגלניים כבר בשלב מוקדם ולספק כלים לניהול רגשות מודעות עצמית ולחיוזק החוסן הנפשי בקרב מתאמנים חובבנים (Ganson et al., 2025b).

אולם חשוב להדגיש את ההיבט האתי. טיפול מבוסס ACT אינו נועד לנרמל או להצדיק פרקטיקות מזיקות כגון דיאטות קיצוניות, התייבשות מכוונת, אימוני יתר או שימוש בחומרים משפרי ביצועים (Nishikawara & Maynes, 2023; Pope et al., 2017). האחריות המקצועית של מאמנים ושל פסיכולוגים היא להבטיח שההתערבויות יתמקדו בקידום חוסן ורווחה נפשית לטווח ארוך, ולא בשימור שליטה נוקשה במסווה של משמעת או של נחישות ספורטיבית.

נוסף על כך יש לבחון בזהירות כיצד הספורטאים עצמם מפרשים את עקרונות ACT. ללא עיגון בערכים רחבים ומשמעותיים הכלים המוצעים עלולים להיתפס לא כדרך לאתגר רגשות ומחשבות לא מועילות, אלא כאמצעי להצדקת אובססיה מתמשכת למראה. כך למשל ספורטאי עשוי לפרש קבלה בתור קריאה "לחיות עם זה שאני חייב להיראות מושלם" במקום בתור הזדמנות לזהות את המחשבה וליצור ממנה מרחק בריא (Dickens & Robins, 2022). מצב כזה אינו מקדם גמישות פסיכולוגית אלא מעמיק את ההזדהות עם אידיאלים בלתי מציאותיים ועלול להחמיר מצוקה רגשית ודפוס התנהגות נוקשים.

עוד סוגיה נוגעת לשימוש בחומרים כמו סטרואידים או משתנים. נכון להיום היעילות של ACT בקרב מפתחי גוף לא־טבעיים טרם נבדקה אמפירית, וקיים חשש שיישום לא זהיר של עקרונותיו יעניק למעשה לגיטימציה להמשך שימוש בחומרים אלו במקום לאתגר את המנגנון שמתחזק אותם. במילים אחרות, ACT עלול לסייע לספורטאי להמשיך לתפקד בתוך דפוס התנהגות מזיק במקום לשמש בסיס לשינוי ערכי ועמוק (Cooper et al., 2020).

בסופו של דבר, היישום של ACT בפיתוח גוף נשען כיום בעיקר על היתכנות תאורטית. כדי לבסס אותו כהתערבות מבוססת ראיות נדרשים מחקרים מבוקרים, מחקרי אורך ובחינה שיטתית של מנגנוני הפעולה (Ganson et al., 2025a; Mitchell et al., 2017). צעדים אלו יאפשרו לבדוק אם עקרונות ACT אכן מסוגלים למתן את עוצמתם הכפולה של רגשות מודעות עצמית, בהיותם מקור לפגיעות מחד גיסא ומנוע פוטנציאלי לחוסן נפשי ולהישגים יציבים מאידך גיסא.

סיכום

פיתוח גוף תחרותי יוצר סביבה ייחודית שמגבירה ומעצימה רגשות מודעות עצמית. הענף נשען על בחינה מתמדת ועל השוואה בלתי פוסקת, מה שהופך רגשות כמו בושה, אשמה, מבוכה וגאווה לכוחות מרכזיים בעיצוב תפיסת העצמי של הספורטאי (Dickens & Robins, 2022;) ולפגוע ביכולת לשמר קריירה מתמשכת בספורט (Fredrickson & Roberts, 1997; Selvi & Bozo, 2020). מנוהלים באופן מיטיב, הם עלולים לערער את הרווחה הנפשית, לשבש תהליכי קבלת החלטות (Cooper et al., 2020; Murray et al., 2010). ACT מציע דרך מעשית להתמודד עם רגשות מודעות עצמית באמצעות טיפוח גמישות פסיכולוגית - היכולת להישאר עם מחשבות ועם תחושות לא נעימות מבלי שהן ישלטו באדם והיכולת להמשיך לפעול לפי ערכים אישיים (Hayes et al., 2011; Kashdan & Rottenberg, 2010). בענף כמו פיתוח גוף פירוש הדבר הוא התמודדות עם השוואות ועם ביקורת עצמית ועיגון המאמץ בערכים רחבים יותר כמו התפתחות אישית ולא רק באישור חיצוני מידי (Mendes et al., 2013; Sandoz et al., 2022).

אף שאין עדיין מחקר ישיר על ACT בפיתוח גוף, ההתאמה התאורטית נראית מבטיחה ונתמכת בראיות ראשוניות מתחומים משיקים (Gardner & Moore, 2007; Gardner & Moore, 2017; Ruiz, 2010). האתגר כעת הוא להפוך את הפוטנציאל הזה להתערבות מבוססת ראיות באמצעות מחקרים מבוקרים ומחקרי אורך (Ganson et al., 2025a; Mitchell et al., 2017).

החדשנות המרכזית במאמר זה היא החיבור בין מודלים של רגשות מודעות עצמית ליישום ACT בהקשר הייחודי של פיתוח גוף תחרותי. מטרתו של ACT אינה פירוק המבנה הערכי שמאפיין את עולם פיתוח הגוף, אלא עיצוב מחדש של מערכת היחסים של הספורטאים עם רגשות המודעות העצמית המתעוררים בהם. אין שאיפה להעלים רגשות קשים, אלא לשנות את האופן שבו הם נתפסים ומתורגמים לפעולה - ממעגל של הימנעות ומצוקה למנגנון של חוסן ושל יכולת פעולה עקיבה גם בנוכחות קושי.

כדי להפוך את ההצעה התאורטית לידע מבוסס ראיות נדרש מחקר אמפירי ישיר שיבחן את היעילות של ACT בהקשר של פיתוח גוף תחרותי. במאמר הנוכחי מוצעת מסגרת אינטגרטיבית ראשונה מסוגה, שבה מסומן כיוון חדש להבנת מקומם של רגשות מודעות עצמית ושיש בה פוטנציאל ממשי ליצירת נקודת מפנה: חיבור בין הישגים תחרותיים לרווחה נפשית מתמשכת בקרב מפתחי גוף.

מקורות

- Aicinena, S. (2011). When pride goes wrong. *The Sport Journal*, 14, 1–21.
- Benson, A. J., & Bruner, M. W. (2018). How teammate behaviors relate to athlete affect, cognition, and behaviors: A daily diary approach within youth sport. *Psychology of Sport and Exercise*, 34, 119–127.
- Boyle, L. (2005). Flexing the tensions of female muscularity: How female bodybuilders negotiate normative femininity in competitive bodybuilding. *Women's Studies Quarterly*, 33(1/2), 134–149.
- Boyle, S., Dorfan, N., & Sepehry, A. A. (2025). Acceptance and commitment therapy for body dissatisfaction: A systematic review and meta-analysis. *Journal of Clinical Psychology*, 81(11): 1031–1045.
- Brown, J. D. (2014). Self-esteem and self-evaluation: Feeling is believing. In J. Suls (Ed.), *Psychological perspectives on the self*, Volume 4 (pp. 27–58). Psychology Press.
- Cohen, R., Newton-John, T., & Slater, A. (2021). The case for body positivity on social media: Perspectives on current advances and future directions. *Journal of Health Psychology*, 26(13), 2365–2373.
- Cooper, M., Eddy, K. T., Thomas, J. J., Franko, D. L., Carron-Arthur, B., Keshishian, A. C., & Griffiths, K. M. (2020). Muscle dysmorphia: A systematic and meta-analytic review of the literature to assess diagnostic validity. *International Journal of Eating Disorders*, 53(10), 1583–1604.
- Crocker, J., & Wolfe, C. T. (2001). Contingencies of self-worth. *Psychological Review*, 108(3), 593–623.
- David, S. (2016). Managing the hidden stress of emotional labor. *Harvard Business Review*, 8.
- Dickens, L. R., & Robins, R. W. (2022). Pride: A meta-analytic project. *Emotion*, 22(5), 1071–1087.
- Du Rocher, A. R., Anderson, C. A., Ashkar, Y., Leung, I., Lynch, H., Shah, M., Vincent, A., & Watkinson, K. (2023). Personality, self-appraisals, and body conscious emotions as predictors of symptoms of body dysmorphia and restrictive disordered eating. *International Journal of Personality Psychology*, 9(1), 27–36.
- Fredrickson, B. L., & Roberts, T. (1997). Objectification theory: Toward understanding women's lived experiences and mental health risks. *Psychology of Women Quarterly*, 21(2), 173–206.
- Ganson, K. T., Mitchison, D., Rodgers, R. F., Murray, S. B., Testa, A., & Nagata, J. M. (2025a). Prevalence and correlates of muscle dysmorphia in a sample of boys and men in Canada and the United States. *Journal of Eating Disorders*, 13(1), 47.
- Ganson, K. T., Rodgers, R. F., Testa, A., Murray, S. B., & Nagata, J. M. (2025b). Muscle-building supplement use is associated with muscle dysmorphia symptomatology among Canadian adolescents and young adults. *PLOS Mental Health*, 2(2), e0000217.
- Gardner, F. L., & Moore, Z. E. (2007). *The psychology of enhancing human performance: The mindfulness-acceptance-commitment (MAC) approach*. Springer Publishing.

- Gardner, F. L., & Moore, Z. E. (2017). Mindfulness-based and acceptance-based interventions in sport and performance contexts. *Current Opinion in Psychology*, 16, 180–184.
- Gavigan, P. (2023). *Whose body is it anyway?: 'Race', gender and representation in bodybuilding* [Doctoral dissertation, Anglia Ruskin Research Online (ARRO)].
- Gloster, A. T., Walder, N., Levin, M. E., Twohig, M. P., & Karekla, M. (2020). The empirical status of acceptance and commitment therapy: A review of meta-analyses. *Journal of Contextual Behavioral Science*, 18, 181–192.
- Godbee, M., & Kangas, M. (2020). The relationship between flexible perspective taking and emotional well-being: A systematic review of the “self-as-context” component of acceptance and commitment therapy. *Behavior Therapy*, 51(6), 917–932.
- Griffiths, S., Murray, S. B., Krug, I., & McLean, S. A. (2018a). The contribution of social media to body dissatisfaction, eating disorder symptoms, and anabolic steroid use among sexual minority men. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 21(3), 149–156.
- Griffiths, C., Williamson, H., Zucchelli, F., Paraskova, N., & Moss, T. (2018b). A systematic review of the effectiveness of acceptance and commitment therapy (ACT) for body image dissatisfaction and weight self-stigma in adults. *Journal of Contemporary Psychotherapy*, 48(4), 189–204.
- Gross, J. J. (2015). Emotion regulation: Current status and future prospects. *Psychological Inquiry*, 26(1), 1–26.
- Hayes, S. C., Levin, M. E., Plumb-Villardaga, J., Villatte, J. L., & Pistorello, J. (2013). Acceptance and Commitment Therapy and contextual behavioral science: Examining the progress of a distinctive model of behavioral and cognitive therapy. *Behavior Therapy*, 44(2), 180–198.
- Hayes, S. C., Strosahl, K. D., & Wilson, K. G. (2011). *Acceptance and commitment therapy: The process and practice of mindful change*. Guilford Press.
- Heffernan, C., & Warden, C. (2022). “Just look at his vascularity:” The dangerous theatricality of the World Bodybuilding Federation. *The Journal of American Culture*, 45(1), 18–33.
- Higgins, E. T. (1987). Self-discrepancy: A theory relating self and affect. *Psychological Review*, 94(3), 319–340.
- Jekauc, D., Fritsch, J., & Latinjak, A. T. (2021). Toward a theory of emotions in competitive sports. *Frontiers in Psychology*, 12, 790423.
- Johansson, T. (2003). What's behind the mask? Bodybuilding and masculinity. In T. Johansson, & S. Ervo (Eds.), *Bending bodies: Exploring the cultural and material in health, wellness and fitness* (pp. 91–105). Routledge.
- Kashdan, T. B., & Rottenberg, J. (2010). Psychological flexibility as a fundamental aspect of health. *Clinical Psychology Review*, 30(7), 865–878.
- Keltner, D., Sauter, D., Tracy, J., & Cowen, A. (2019). Emotional expression: Advances in basic emotion theory. *Journal of Nonverbal Behavior*, 43(2), 133–160.

- Levin, M. E., Hildebrandt, M. J., Lillis, J., & Hayes, S. C. (2012). The impact of treatment components suggested by the psychological flexibility model: A meta-analysis of laboratory-based component studies. *Behavior therapy, 43*(4), 741–756.
- Lewallen, J., & Behm-Morawitz, E. (2016). Pinterest or thinterest?: Social comparison and body image on social media. *Social Media + Society, 2*(1), 2056305116640559.
- Lewis, M. (2019). The self-conscious emotions and the role of shame in psychopathology. In V. LoBue, K. Pérez-Edgar, & K. A. Buss (Eds.), *Handbook of emotional development* (pp. 311–350). Springer Nature Switzerland AG.
- Lillis, J., Hayes, S. C., Bunting, K., & Masuda, A. (2009). Teaching acceptance and mindfulness to improve the lives of the obese: A preliminary test of a theoretical model. *Annals of Behavioral Medicine, 37*(1), 58–69.
- Mendes, A. L., Coimbra, M., Canavarro, M. C., & Ferreira, C. (2022). The powerful effect of body image inflexibility on the explanation of eating psychopathology severity. *Eating and Weight Disorders-Studies on Anorexia, Bulimia and Obesity, 27*(3), 961–968.
- Michela Marzano-Parisoli, M. (2001). The contemporary construction of a perfect body image: Bodybuilding, exercise addiction, and eating disorders. *Quest, 53*(2), 216–230.
- Mitchell, L., Murray, S. B., Cogley, S., Hackett, D., Gifford, J., Capling, L., & O'Connor, H. (2017). Muscle dysmorphia symptomatology and associated psychological features in bodybuilders and non-bodybuilder resistance trainers: A systematic review and meta-analysis. *Sports Medicine, 47*(2), 233–259.
- Monti, A., Porciello, G., Panasiti, M. S., & Aglioti, S. M. (2022). The inside of me: Interoceptive constraints on the concept of self in neuroscience and clinical psychology. *Psychological research, 86*(8), 2468–2477.
- Murray, S. B., Rieger, E., Touyz, S. W., & De la Garza García, Lic, Y. (2010). Muscle dysmorphia and the DSM-V conundrum: Where does it belong? A review paper. *International Journal of Eating Disorders, 43*(6), 483–491.
- Nishikawara, R., & Maynes, T. (2023). Moving from moral distress to moral resilience using acceptance and commitment therapy. *Canadian Journal of Career Development, 22*(1), 30–40.
- Paterna, A., Alcaraz-Ibáñez, M., Fuller-Tyszkiewicz, M., & Sicilia, Á. (2021). Internalization of body shape ideals and body dissatisfaction: A systematic review and meta-analysis. *International Journal of Eating Disorders, 54*(9), 1575–1600.
- Phillips, A. G., & Silvia, P. J. (2005). Self-awareness and the emotional consequences of self-discrepancies. *Personality and Social Psychology Bulletin, 31*(5), 703–713.
- Pope, H. G., Khalsa, J. H., & Bhasin, S. (2017). Body image disorders and abuse of anabolic-androgenic steroids among men. *Jama, 317*(1), 23–24.
- Prior, E., Papatthomas, A., & Rhind, D. (2025). A balancing act: Sport psychologist insights into supporting athlete mental health in elite sport. *Journal of Applied Sport Psychology 37*(6), 701–721.

- Ronkainen, H., Lundgren, T., Kenttä, G., Ihalainen, J. K., Kalaja, S., Valtonen, M., & Lappalainen, R. (2025). A sport-specific ACT group intervention for promoting athletes' mental well-being: A randomized controlled trial. *Journal of Applied Sport Psychology*, 1–26.
- Ruiz, F. J. (2010). A review of Acceptance and Commitment Therapy (ACT) empirical evidence: Correlational, experimental psychopathology, component and outcome studies. *International Journal of Psychology and Psychological Therapy*, 10(1), 125–162.
- Sabiston, C. M., Pila, E., Crocker, P. R. E., Mack, D. E., Wilson, P. M., Brunet, J., & Kowalski, K. C. (2020a). Changes in body-related self-conscious emotions over time among youth female athletes. *Body image*, 32, 24–33.
- Sabiston, C. M., Pila, E., & Gilchrist, J. D. (2020b). Self-conscious emotions in sport and exercise. In G. Tenenbaum, & R. C. Eklund (Eds.), *Handbook of sport psychology* (pp. 299–319). John Wiley & Sons.
- Sabiston, C. M., Vani, M. F., & Murray, R. M. (2021). Body-related self-conscious emotions in sport and exercise: A self-regulation perspective. In C. Englert, & I. Taylor (Eds.), *Motivation and self-regulation in sport and exercise* (pp. 62–77). Routledge.
- Sandoz, E. K., Wilson, K. G., Merwin, R. M., & Kellum, K. K. (2013). Assessment of body image flexibility: The Body Image-Acceptance and Action Questionnaire. *Journal of Contextual Behavioral Science*, 2(1–2), 39–48.
- Sarda, E., El-Jor, C., Shankland, R., Hallez, Q., Patiram, D., Nguyen, C., ... & Flaudias, V. (2025). Social media use and roles of self-objectification, self-compassion and body image concerns: A systematic review. *Journal of Eating Disorders*, 13(1), 192.
- Selvi, K., & Bozo, Ö. (2020). The dark side of bodybuilding: The role of bodybuilding activities in compensation of frustrated basic psychological needs. *Motivation and Emotion*, 44(2), 190–208.
- Şentürk, G., & Gobel, P. (2023). The relationship between body composition and self-esteem and body image in male bodybuilding athletes. *Uluslararası Egzersiz Psikolojisi Dergisi*, 5(1), 9–14.
- Sevilmis, A., Özdemir, İ., & García-Fernández, J. (2023). The history and evolution of fitness. *SPORT TK-EuroAmerican Journal of Sport Sciences*, 12, 4.
- Sparkes, A. C., Batey, J., & Owen, G. J. (2013). The shame–pride–shame of the muscled self in bodybuilding: A life history study. In A. Locks, & N. Richardson (Eds.), *Critical readings in Bodybuilding* (pp. 107–121). Routledge.
- Steele, I. H., Pope Jr, H. G., & Kanayama, G. (2019). Competitive bodybuilding: Fitness, pathology, or both?. *Harvard review of psychiatry*, 27(4), 233–240.
- Stevens, M., Rees, T., & Cruwys, T. (2021). Social identity leadership in sport and exercise: Current status and future directions. *Psychology of sport and exercise*, 55, 101931.
- Szyncer, D. (2019). Forms and functions of the self-conscious emotions. *Trends in Cognitive Sciences*, 23(2), 143–157.

- Tangney, J. P., Stuewig, J., & Mashek, D. J. (2007). Moral emotions and moral behavior. *Annual Review of Psychology*, 58(1), 345–372.
- Tiggemann, M. (2022). Digital modification and body image on social media: Disclaimer labels, captions, hashtags, and comments. *Body image*, 41, 172–180.
- Twohig, M. P., & Levin, M. E. (2017). Acceptance and commitment therapy as a treatment for anxiety and depression: A review. *The Psychiatric Clinics of North America*, 40(4), 751–770.
- Vani, M. F., Lucibello, K. M., Welsh, T., & Sabiston, C. M. (2023). Body-related shame disrupts attentional focus over time in adolescence. *Journal of adolescence*, 95(7), 1520–1527.
- Vani, M. F., Pila, E., Willson, E., & Sabiston, C. M. (2020). Body-related embarrassment: The overlooked self-conscious emotion. *Body image*, 32, 14–23.
- Wellman, M. L. (2020). What it means to be a bodybuilder: Social media influencer labor and the construction of identity in the bodybuilding subculture. *The Communication Review*, 23(4), 273–289.

השפעת שימוש במראה באימון ספינינג בקרב נשים¹

מירי שחף, טל זקצר

תקציר

אימון ספינינג מתקיים ברוב המקרים בחדרי סטודיו עם מראה. המטרה במחקר זה הייתה לבחון את השפעת המראה על מדדי הדופק, הוצאת הקלוריות ותפיסת רמת המאמץ (בסולם 1-9) של נשים באימון ספינינג ולהשוות בין תחושותיהן הסובייקטיביות באימון עם מראה לתחושותיהן באימון ללא מראה. במחקר השתתפו 30 נשים בגילים 24-40 שנים ($M=30.4$; $S.D.=5.21$), אשר ביצעו אימון ספינינג בשני המצבים - עם מראה וללא מראה. במחקר נמצא כי מדדי הדופק, הוצאת הקלוריות ותפיסת רמת המאמץ היו גבוהים באופן מובהק באימון מול מראה בהשוואה לאימון ללא מראה וכי העלייה במדדים אלו נשמרה במשך כל האימון. נוסף על כך, בחישוב מתאמים לכל נבדקת בשלושת המדדים הללו ובשני המצבים - עם מראה וללא מראה, נמצאו מתאמים גבוהים מאוד ($r=0.70-1.00$). מתשובותיהן של המשתתפות על אודות תחושותיהן הסובייקטיביות בתום שני האימונים עלה גם כי רובן חשו בהבדל בין שני מצבי האימון לטובת אימון עם מראה. מתוצאות המחקר אפשר ללמוד על תרומת האימון מול מראה, ויש בהן כדי לתקף את שאלון סולם הפעילות היומית (DABS) שבאמצעותו דווחה תפיסת רמת המאמץ בעת האימון.

מילות מפתח: דופק, הוצאת קלוריות, מיקוד קשב חיצוני, מראה, רמת מאמץ

ספינינג

ספינינג, רכיבה על אופנים ניחים, הוא פעילות קבוצתית פופולרית המבוצעת במתקני בריאות וכושר ברחבי האולם. עצימות האימון משתנה ותלויה בקצב הדיווש, ברמת הקושי הנבחרת אשר נשלטת על ידי כפתור בקרה ובמנח הגוף הנבחר: ישיבה, ריצה או טיפוס בעמידה. משך האימון הוא 40-60 דקות, ואת עצימות האימון מכתוב לרוב המדריך שמנחה את הפעילות (Rendos et al., 2015). הדרך הנפוצה לבדיקת עצימות האימון בפעילויות גופניות מגוונות, לרבות ברכיבה על אופניים ובספינינג, היא מדידת קצב לב (Kesisoglou et al., 2020; Vella & Robergs, 2005).

פעילות גופנית מול מראה

השפעותיה החיוביות של הפעילות גופנית על הבריאות הגופנית ועל הרווחה הנפשית ידועות בשדה המחקר (Mahindru et al., 2023; Posadzki et al., 2020). לפיכך בעולם היושבני שבו אנו חיים קיימת שאיפה הולכת וגוברת בקרב ארגונים מגוונים, כמו המכללה האמריקאית לרפואת ספורט (American College of Sports Medicine - ACSM), לגבש קווים מנחים שיעזרו לגשר על הפער בין המחקר לפרקטיקה ולאמץ שיטות מתקדמות לקידום אורח חיים פעיל יותר (Martin Ginis et al., 2003). אחת ההצעות של ACSM הייתה כי במקום שבו מבוצעת הפעילות הגופנית יהיו מראות על שני קירות לפחות מתוך ארבעה (ACSM, 2012) כדי לסייע למתאמנים למקסם את היתרונות הפיזיים של האימונים (Martin Ginis et al., 2003).

¹ מחקר זה קיבל תמיכה מקרן המחקר במכללה האקדמית לחינוך גבעת ושינגטון.

מיקוד קשב חיצוני מול מראה והשפעתו על ביצועים מוטוריים

חוקרים רבים דנו בקשר בין ביצועים מוטוריים לשימוש במיקוד קשב פנימי או חיצוני (שחף ויעקובי, 2022; Halperin et al., 2016). ההבדל בין מיקוד קשב פנימי למיקוד קשב חיצוני טמון במיקוד החשיבה בעת הביצוע. במיקוד קשב פנימי חושבים על תנועות הגוף, כגון תנועת הרגליים בעת הדיווש: "התרכזי בדחיפת הרגליים באופן שווה בעת הדיווש ברגל ימין וברגל שמאל"; ואילו במיקוד קשב חיצוני תשומת הלב מופנית לסביבה ולא לתוך הגוף, למשל מיקוד המבט בנקודה רחוקה, התרכזות במוזיקה או התמקדות במראה (שחף ויעקובי, 2022). המגמה המדווחת בספרות היא שמיקוד קשב חיצוני משפר ביצועים יותר מאשר מיקוד קשב פנימי או הוראות ניטרליות, כגון "לדווש הכי מהר", שהן נטולות נקודת התייחסות פנימית או חיצונית. אימון גופני מבוצע פעמים רבות מול מראות, שהן כאמור מיקוד קשב חיצוני. כך למשל בחדר כושר, בסטודיו לריקוד ובסטודיו לאומנויות לחימה. בספרות המחקרית מתגלה מגמה מעורבת בנוגע לשימוש במראות.

יתרונות השימוש במיקוד קשב חיצוני דווחו בכמה מחקרים. וולף (Wulf, 2013) מצא יתרונות עקיבים במגוון משימות, רמות מיומנות וקבוצות גיל. אשר לשימוש במראה, בנט ודיוויס (Bennett & Davids, 1995) מצאו שביצוע תרגיל סקוואט מול מראה מסייע למרימי משקולות טירונים ובינוניים לרדת לעומק מדויק ומיטבי. במחקרים אחרים נמצא שמראה משפרת ביצועים בשיווי משקל סטטי בקרב נשים וגברים בני 20-41 (Rougier, 2002) ובקרב מבוגרים בגיל ממוצע של 70.7 (Vaillant et al., 2004). במחקר שבו נבדק שימוש במראה בקרב מבוגרים בגילים 65-82 עם התדרדרות קוגניטיבית קלה או לאחר שבץ מוחי, נמצא כי המראה נותנת משוב עצמי ומסייעת בשליטה טובה יותר על הגפיים העליונות לצורך ביצוע תנועות סימטריות (Jee, 2020).

בסטודיו לריקוד המראה יכולה למלא תפקיד חשוב בתהליך הלמידה של הרקדן, וההתמקדות החיצונית במראה יכולה לסייע בביצועים. במחקר שבו השתתפו סטודנטים מנוסים לריקוד בקולג' בגילים 17-22 עלה כי למידה מול מראה הניבה ביצועים טובים יותר בשחזור רצף תנועותי בהשוואה ללמידה ללא מראה (Dearborn & Ross, 2006).

לצד מחקרים אלו קיימים מחקרים אשר לא דווח בהם על יתרון בשימוש במראה כמיקוד קשב חיצוני. בנט ודיוויס (Bennett & Davids, 1995) מצאו כי מרימי משקולות מומחים לא נתרמו מהמראה בביצוע תרגיל סקוואט מול מראה כשהתבקשו לרדת לעומק מדויק ומיטבי. גם ממחקרם של הלפרין ושותפיו (Halperin et al., 2016) עולה שלמראה אין יתרונות בולטים בפעילויות הדורשות כוח מרבי ובביצועי קפיצה. בדומה לכך, במחקר שבו ביצעו גברים תרגילי התנגדות מול מראה ובלעדיה לא נמצאו הבדלים בין שני המצבים (Chmelo et al., 2009). גם במחקרם של לינץ' ושותפיה (Lynch et al., 2009) לא דווח על הבדל מובהק בין מתאמנים שתרגלו את תנועת הכוכב בפילטיס מול מראה לאלו שתרגלו ללא מראה.

במחקר בקרב ילדים רקדנים בני 9-10 שנים לא נמצא הבדל בשיווי המשקל בין ביצוע מול מראה לביצוע בלי מראה (Notarnicola et al., 2014). היעדר תרומתה של המראה נמצא גם בקרב נשים שהשתתפו בשיעור בלט למתחילים. הנשים אשר למדו שני אלמנטים (adagio & grand allegro) בלי מראה ונבדקו עליהם הראו שיפור ניכר בציון האדג'יו (adagio), ואילו בקרב הנשים

שהתאמנו מול מראה לא חל שיפור ניכר בביצוע באף אחת משתי המיומנויות (Radell et al., 2003). במחקר אחר בתחום המחול שבו נבדק דיוק בתנועה ובתזמון בקרב 20 רקדנים מנוסים, חולקו המשתתפים לשלוש קבוצות בעת למידה של קטע תנועתי בן 32 זמינות. הקבוצה הראשונה הייתה חשופה למראה בעת ההדגמה וההסבר בלבד; השנייה הייתה חשופה למראה רק בעת התרגול; והשלישית הייתה חשופה למראה גם בשלב ההדגמה וגם בשלב התרגול. במחקר נמצא כי הקבוצה הראשונה הייתה בעלת הדיוק הטוב ביותר, השנייה בעלת התזמון הטוב ביותר, ואילו בקרב השלישית התרחשו השגיאות הרבות ביותר הן בתזמון הן בדיוק (Weber & Didier, 2023).

פעילות גופנית מול מראה והשפעות פסיכולוגיות

נוסף על המחקרים שבהם נבדקו הביצועים המוטוריים בסביבת מראות, קיימים מחקרים שבהם נבחן הפן הפסיכולוגי: תחושה, תפיסת מסוגלות, דימוי גוף ועוד. מרטין ג'יניס ועמיתיה (Martin Ginis et al., 2003) בדקו את השפעת המראה בקרב נשים בעת פעילות דיווש אופניים למשך 20 דקות בעצימות מתונה (RPE // 4-5) על פי סולמו של בורג (Rating of Perceived Exertion (RPE) Scale) (Borg, 1982) נשים שהתאמנו מול מראה חשו גרוע יותר בהשוואה לאלו שהתאמנו ללא מראה. המשמעות היא שהמראה נמצאה כגורם שמרתיע מהשתתפות בפעילות.

גם במחקרים אחרים זהו תגובות רגשיות שליליות הקשורות לפעילות גופנית מול מראות (Focht & Hausenblas, 2003; Martin Ginis et al., 2007; Raedeke et al., 2007).

לאור סקירת הספרות שהוצגה לעיל, נראה כי השפעת השימוש במראה בעת ביצוע פעילות גופנית אינה ברורה. לפיכך מטרתו של מחקר זה לבחון את ההשפעה של אימון ספינינג מול מראה בהשוואה לאימון ללא מראה על פי מדדי דופק, הוצאת קלוריות ותפיסת רמת המאמץ (בסולם 9-1) בעת האימון; ולהשוות בין תחושותיהן הסובייקטיביות של המתאמנות בשני מצבי האימון.

שאלות המחקר

1. האם קיימים הבדלים במדדי דופק והוצאת קלוריות בין אימון מול מראה לאימון ללא מראה?
2. האם קיימים הבדלים בין אימון מול מראה לאימון ללא מראה בתפיסת רמת המאמץ המדווחת וכן בתחושות הסובייקטיביות של המשתתפות בעת האימון?
3. האם קיים קשר בין תפיסת רמת המאמץ המדווחת לרמת המאמץ בפועל (דופק לב)?

השערות המחקר

1. יהיה הבדל בדופק ובהוצאת הקלוריות בין אימון מול מראה לאימון ללא מראה.
2. יהיה הבדל הן בתפיסת רמת המאמץ המדווחת (בסולם 9-1) הן בתחושות הסובייקטיביות של המשתתפות בין אימון מול מראה לאימון ללא מראה.
3. יימצא קשר בין תפיסת רמת המאמץ המדווחת לרמת המאמץ בפועל (דופק לב).

שיטה

אוכלוסיית המחקר

אוכלוסיית המחקר כללה 30 מתאמנות סדירות שנבחרו באקראי ובהתנדבות על ידי היענות לפניית מאמנת בחוג ספינינג. כל המתאמנות היו בריאות ובעלות הצהרת בריאות תקינה בתוקף. המשתתפות היו בטווח הגילים 24-40 שנים. ($M=30.4$; $S.D.=5.21$). 30% מהן היו רווקות, 63.3% נשואות ו-6.7% גרושות.

המתנדבות קיבלו הסבר כללי על המחקר שנערך במסגרת עבודת גמר לתואר שני ונתנו את הסכמתן מדעת להשתתף במחקר. הובהר להן כי פרטיהן יישארו חסויים. נוסף על כך ניתנה להן האפשרות לשאול כל שאלה שיחפצו ואף לחזור בהן בכל עת מהסכמתן להשתתף במחקר.

כלי המחקר

1. **שעון Garmin** - למדידת דופק והוצאת קלוריות.
2. **שאלון סולם הפעילות היומית** (Shulruf) (The Daily Activity Borg Scale - DABS) (et al., 2020) - לבחינת תפיסת רמת מאמץ מדווחת. שאלון זה מדרג את תחושת רמת המאמץ בסולם של 1 (ללא מאמץ כלל) עד 9 (קושי מרבי). השאלון מבוסס על סולם בורג למאמץ נתפס שהדרגות המקוריות שבו היו 7-20 (Borg & Linderholm, 1967) ואשר התבסס על מתאמים גבוהים בין מאמץ נתפס, קצב לב ונשימה.
3. **שאלון תחושה סובייקטיבית בעת האימון** - המשתתפות השיבו על חמש שאלות ברירה ועל שאלה אחת פתוחה על אודות תחושותיהן בזמן הפעילות. שאלות הברירה היו: (1) האם הרגשת הבדל בין שני המצבים? (2) באיזה מצב הרגשת שזה הכי עוזר לך? (3) באיזה מצב הרגשת שזה הכי פחות עוזר לך? (4) האם המצב שבו הרגשת הכי טוב (עם/ללא מראה) הוא המצב שהצלחת לדעותך לדווש בו יותר מהר? (5) האם את חושבת שכדאי להשתמש במראה בשיעורים הבאים? בהמשך לשאלות הברירה הוצגה השאלה: "אם הרגשת הבדל בין שני המצבים - פרטי מה היה ההבדל".

הליך המחקר

למתאמנות ניתנו הנחיות כיצד לבצע את האימון בן 45 הדקות. האופניים הוצבו במרחק של מטר מול מראות הקיר בחדר הכושר. כל האופניים הוצבו בשורה, ומרחקם זה מזה היה שני מטרים. בעת האימון במצב ללא מראה כל האופניים סובבו עם הגב למראה כך שמיקומם ומרחקם זה מזה היה זהה למצב עם מראה.

חשוב להבהיר כי למעט מרכיב המראה, שאר הפרמטרים נשארו קבועים בשני מצבי המחקר: משתתפות המחקר, שעת האימון, רשימת ההשמעה המוזיקלית (פלייליסט), סוג האופניים, עצימות השיעור ושינויים ברמת הקושי בעת השיעור, סוג השעון שבו השתמשו למדידה, פעילות החוקרת במהלך האימון (תנועה בין המשתתפות) וכדומה.

המשתתפות חולקו לשתי קבוצות אקראיות: קבוצה א ביצעה את האימון הראשון ללא מראה ואת האימון השני מול מראה. קבוצה ב ביצעה את האימון הראשון מול מראה ואת האימון השני ללא מראה.

בעת האימון מוספרו המשתתפות במספרים 1-15. הן ענדו שעון Garmin (ראו לעיל כלי מחקר מספר 1) אשר בדק באופן עצמאי את הדופק ואת הוצאת הקלוריות של כל מתאמנת במשך כל האימון, ונתונים אלו נרשמו בידי עוזרת המחקר בעשר פעימות זמן: לפני האימון, בכל 5 דקות במהלך האימון ומייד בסיומו. קרי, בדקות 0,5,10,15,20,25,30,35,40,45. בד בבד עם מדידת המדדים הפיזיולוגיים המשתתפות התבקשו לדווח באותם פרקי זמן על רמת המאמץ שלהן בסולם הפעילות היומית (DABS). עוזרת מחקר עברה ביניהן על פי מספרן הסידורי במחקר (שנשאר קבוע בשני האימונים) ורשמה את רמת המאמץ המדווח בסולם 1-9 בדקות 0,5,10,15,20,25,30,35,40,45 (ראו לעיל כלי מחקר מספר 2). אחת החוקרות שימשה מאמנת בפועל ועברה בין המשתתפות תוך כדי עידוד ומתן משוב כבשיעור רגיל. החוקרת ניסתה לשמור על רמת עידוד ומשוב דומים במשך כל אימוני המחקר בכל אחת מהקבוצות. בתום המחקר, ולאחר שהמשתתפות השלימו את שני המפגשים, הן מילאו את השאלות על תחושותיהן הסובייקטיביות בעת המחקר (ראו לעיל כלי מחקר מספר 3).

סטטיסטיקה

ניתוח שונות עם מדידות חוזרות (ANOVA with Repeated Measure) נערך כדי לבחון את השפעת מצב האימון (עם מראה וללא מראה) על: (1) דופק הלב, (2) הוצאת הקלוריות ו-(3) רמת מאמץ מדווחת שנמדדה באמצעות סולם הפעילות היומית (DABS) בעשר פעימות הזמן. כמו כן חושבו שישה מתאמי פירסון לכל נבדקת בשלושת המדדים (דופק, הוצאת קלוריות ורמת מאמץ מדווחת) בכל אחד משני המצבים (עם מראה וללא מראה). נוסף על כך חושבו אחוזים לבחינת תשובות המשתתפות לשאלון על תחושותיהן הסובייקטיביות בעת האימון.

תוצאות

כדי להשיב על שאלות המחקר, נעשה ניתוח שונות דו-כיווני עם תצפיות חוזרות בהשוואה בין שני המצבים (עם מראה וללא מראה) $10 \times$ נקודות זמן. הממוצעים וסטיות התקן מפורטים להלן בטבלה 1.

אתיקה

המחקר נבחן ואושר על ידי ועדת האתיקה המוסדית של המכללה האקדמית גבעת ושינגטון (אישור מס' 4). כל המשתתפות חתמו על טופס הסכמה מדעת טרם תחילת המחקר.

טבלה 1

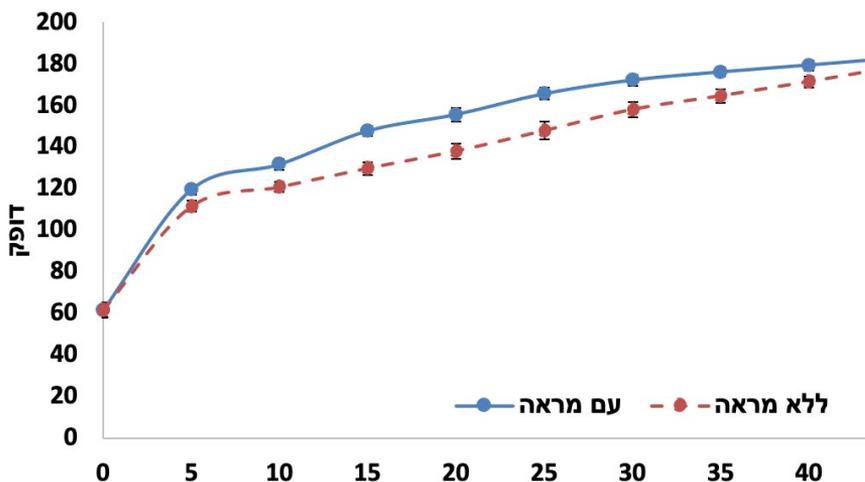
ממוצעים וסטיות תקן של דופק, הוצאת קלוריות ורמת מאמץ בשני מצבי המחקר - עם מראה וללא מראה

רמת מאמץ		הוצאת קלוריות		דופק		זמן
ללא מראה	עם מראה	ללא מראה	עם מראה	ללא מראה	עם מראה	
1.00 (0)	1.03 (0.18)	0 (0)	0 (0)	61.73 (9.98)	61.70 (8.75)	0
1.37 (0.49)	1.70 (0.70)	32.37 (6.36)	43.33 (8.11)	111.50 (7.12)	119.60 (6.13)	5
1.83 (0.91)	2.80 (1.13)	47.13 (8.09)	62.18 (10.68)	120.80 (6.63)	131.73 (6.99)	10
2.50 (1.11)	3.67 (1.42)	63.03 (9.28)	81.67 (15.41)	129.80 (8.27)	147.80 (6.47)	15
3.43 (1.22)	4.67 (1.54)	79.07 (11.77)	64.67 (12.30)	138.10 (9.96)	155.67 (8.53)	20
4.43 (1.43)	5.53 (1.50)	95.17 (12.61)	109.23 (11.02)	147.93 (11.46)	165.67 (7.74)	25
5.3 (1.56)	6.37 (1.43)	112.93 (13.06)	139.70 (10.95)	158.13 (9.58)	172.20 (6.84)	30
6.03 (1.47)	7.27 (1.20)	131.37 (12.38)	139.70 (10.95)	164.63 (8.41)	176.13 (6.23)	35
6.53 (1.33)	7.90 (1.09)	145.70 (13.73)	151.80 (11.64)	171.47 (6.91)	179.43 (6.51)	40
7.23 (1.01)	8.47 (0.68)	159.73 (13.84)	166.87 (11.46)	178.73 (4.66)	182.87 (6.11)	45

אשר לדופק, נמצא אפקט עיקרי של המראה: $F(1,29)=47.61$, $\eta^2=0.621$, $p<0.001$, כך שהדופק בעת אימון עם מראה היה גבוה יותר מהדופק בעת אימון ללא מראה, כפי שניתן לראות בתרשים 1. כמו כן נמצא אפקט עיקרי של זמן: $F(9,261)=3496.379$, $\eta^2=0.992$, $p<0.001$, כך שהדופק הלך ועלה ככל שהאימון נמשך. נוסף על כך נמצאה אינטראקציה של זמן x מראה: $F(9,261)=31.477$; $\eta^2=0.52$, $p<0.001$ כלומר באימון עם מראה עליית הדופק הייתה מהירה יותר.

תרשים 1

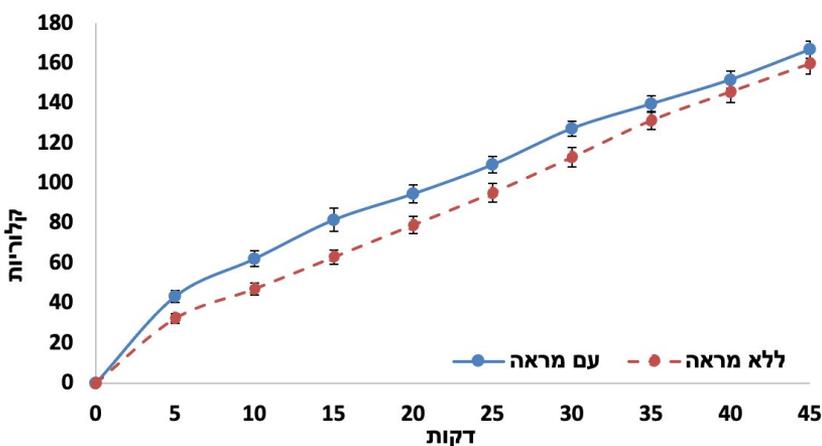
רמת הדופק בשני מצבי המחקר - עם מראה וללא מראה, במשך האימון

אשר להוצאת הקלוריות, נמצא אפקט עיקרי של המראה: $F(1,29)=48.731$, $\eta^2=0.627$, $p<0.001$, כך שהוצאת הקלוריות בעת אימון מול מראה הייתה גבוהה יותר מאשר בעת אימון ללא מראה, כפי שניתן לראות בתרשים 2. כמו כן נמצא אפקט עיקרי של זמן: $F(9,261)=2150.436$, $\eta^2=0.987$, $p<0.001$, כך שהוצאת הקלוריות הלכה ועלתה ככל שהאימון נמשך. יתרה מזו נמצאה אינטראקציה של זמן x מראה: $F(9,261)=8.286$, $\eta^2=0.222$, $p<0.001$.

תרשים 2

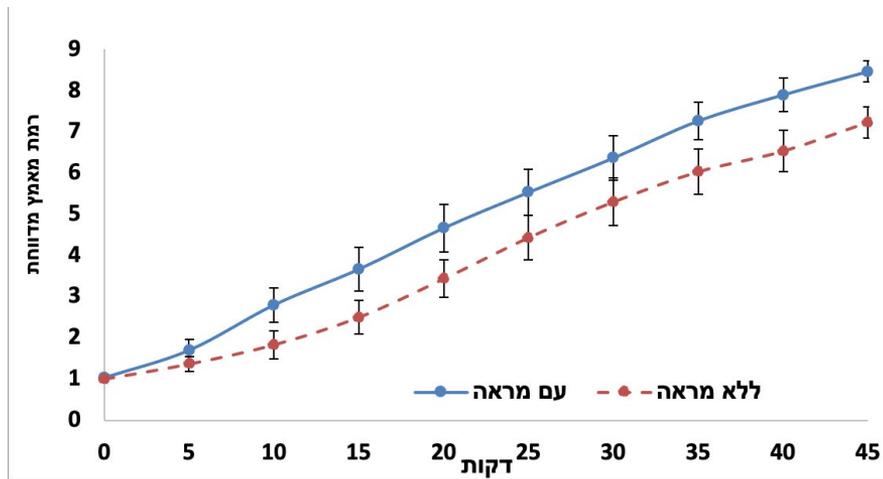
הוצאת קלוריות בשני מצבי המחקר - עם מראה וללא מראה, במשך האימון

אשר לרמת המאמץ המדווחת על פי סולם הפעילות היומית (DABS), נמצא אפקט עיקרי של המראה: $F(1,29)=16.86$, $\eta^2=0.368$, $p<0.001$, כך שרמת המאמץ המדווחת בעת אימון מול מראה הייתה גבוהה יותר מרמת המאמץ המדווחת בעת אימון ללא מראה, כפי שניתן לראות בתרשים 3. כמו כן נמצא אפקט עיקרי של זמן: $F(9,261)=503.098$, $\eta^2=0.945$, $p<0.001$, כלומר רמת המאמץ המדווחת עלתה ככל שהאימון נמשך. נוסף על כך נמצאה אינטראקציה של זמן x מראה: $F(9,261)=4.782$, $\eta^2=0.142$, $p<0.001$.

תרשים 3

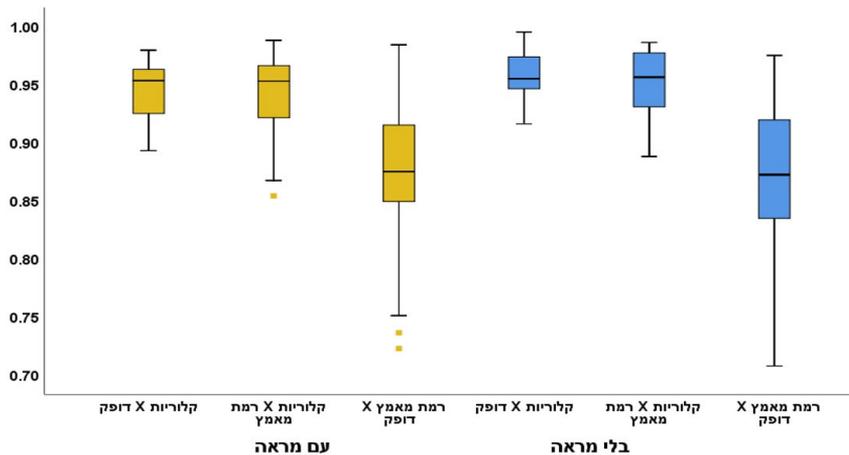
תפיסת רמת המאמץ המדווחת בשני מצבי המחקר - עם מראה וללא מראה, במשך האימון

אשר למתאמים, לכל נבדקת חושבו שישה מתאמים: בין הוצאת קלוריות לרמת מאמץ בשני המצבים - עם מראה ובלי מראה, בין הוצאת קלוריות לדופק עם מראה ובלי מראה ובין רמת מאמץ לדופק עם מראה ובלי מראה. כפי שניתן לראות בתרשים 4, ערכי המתאמים נעו בין 0.7 ל-1. מתאמים גבוהים אלו נותנים תוקף נוסף לשאלון רמת המאמץ אשר מייצג נאמנה את הדופק ואת הוצאת הקלוריות.

תרשים 4

מתאמים בין רמת המאמץ המדווחת על פי סולם הפעילות היומית (DABS), דופק והוצאת קלוריות בשני מצבי האימון - עם מראה וללא מראה

אשר לדיווח על התחושה הסובייקטיבית בעת האימון, המשתתפות התבקשו כאמור להשיב על חמש שאלות ברירה ועל שאלה אחת פתוחה. תשובותיהן מסוכמות בטבלה 2 להלן.

טבלה 2

תשובות הנבדקות לשאלון על אודות תחושותיהן הסובייקטיביות בעת האימון

מספר שאלה	השאלה	עם מראה	אין עדיפות	ללא מראה
2	באיזה מצב הרגשת שזה הכי עוזר לך?	22 משתתפות (73.3%)	8 משתתפות (26.6%)	
3	באיזה מצב הרגשת שזה הכי פחות עוזר לך?		6 משתתפות (20%)	24 משתתפות (80%)
מספר שאלה	השאלה	כן	לא	
1	האם הרגשת הבדל בין שני המצבים?	22 משתתפות (73.3%)	8 משתתפות (26.6%)	
4	האם המצב שבו הרגשת הכי טוב (עם/ללא מראה) הוא המצב שהצלחת לדעתך לדווש בו יותר מהר?	22 משתתפות (73.3%)	8 משתתפות (26.6%)	
5	האם את חושבת שכדאי להשתמש במראה בשיעורים הבאים?	24 משתתפות (80%)	6 משתתפות (20%)	

השאלה הפתוחה הופיעה בהמשך לשאלה 1 - האם הרגשת הבדל בין שני המצבים? - אם כן, פרטי מה היה ההבדל. תשובות המשתתפות הצביעו, כפי שמוצג בטבלה 2, על הבדל בין שני המצבים (73.3%), ונימוקיהן הובאו בהיגדים שכתבו: "הרגשה שהחדר גדול יותר ומספק אווירה טובה יותר"; "המראה עוזרת משמעותית לראות את גובה המאמץ שאני משקיעה"; "עם מראה רואים את מידת המאמץ המושקע ובאיזה חלקים להגביר קצב"; "אני רואה משמעותית שמידת ההשקעה גבוהה יותר עם מראה"; "אני מרגישה שזה מסייע לי להראות את נפח הגוף משיעור לשיעור"; "שימוש במראה מראה לי את כל שלבי האימון"; "אני רואה את כל המתאמנות ביחד עם המדריכה וזה גורם לי להשקיע יותר"; "אני מרגישה נמרצת יותר", ועוד.

רוב המשתתפות (73.3%) ציינו כי אימון עם מראה עזר להן יותר (שאלה 2). לא הייתה אף משתתפת שציינה כי אימון עם מראה עזר לה פחות; רוב המשתתפות (80%) העידו כי אימון ללא מראה עזר פחות, ו-20% לא העדיפו את אחד משני המצבים (שאלה 3).

המצב שבו תחושתן של המשתתפות הייתה הטובה ביותר הוא המצב שבו הן דיוושו לדעתן מהר יותר (שאלה 4). 80% מהן סברו שכדאי להשתמש במראה גם בשיעורים הבאים (שאלה 5).

דיון ומסקנות

מטרת מחקר זה הייתה להרחיב את ההבנה של השפעת מיקוד קשב חיצוני - מראה. מחקר זה התמקד באימון ספינינג בקרב נשים בשני מצבים - עם מראה וללא מראה, כאשר שאר משתני האימון - זמן, עצימות, מוזיקה וכדומה היו מבוקרים וזהים.

על שימוש במראה לצורך מתן מידע על תנועה נכונה הומלץ כבר בעבר, אך למרות הפופולריות של הצבת מראה במגוון מסגרות כושר הדיווחים על תרומתה לשיפור הביצועים המוטוריים סותרים (Halperin et al., 2016). הצבת מראות בחדרי הכושר היא תוצר של הנחיות ממוסדות שמסתמכות על ההנחה שהגוף שקול למכונה, ושכמו מכונה יש להפוך אותו לפעיל יותר וליעיל יותר. אך נשאלת השאלה אם נכון לראות במראה אובייקט ניטרלי, או שמא יש לעסוק בזיקה בין גוף, זהות ורגש (לוי והעליון, 2012).

מסוגלות עצמית (self-efficacy) היא מושג שהוטבע על ידי בנדורה (Bandura, 1997) ומייצג את האמונה של האדם ביכולתו לבצע משימה מסוימת או להתמודד עם אתגר בהצלחה. היא מושפעת מניסיון קודם, תורמת להתמדה ולאמונה עצמית ביכולת לצלוח אתגרים ומשתנה על פי תחומים. אימון מול מראה קשור לתחושת המסוגלות העצמית. הוא עשוי לתרום לביטחון של האדם ולשפר אותו, אך מנגד עלול להשפיע לרעה אם לאדם יש רגישות עצמית גבוהה או נטייה לביקורת מוגזמת. מחקרים מצביעים על מגמה מעורבת בנוגע להשפעת המראה על המסוגלות העצמית כפונקציה של רמת המתאמנות (טירוניות בהשוואה למאומנות) או של רמת המודעות הגופנית (נמוכה בהשוואה לגבוהה) (Lamarche et al., 2007; Martin Ginis et al., 2003), כלומר השימוש במראה אינו גורם ניטרלי אלא מערב משתנים אחרים.

לוי והעליון (2012) מציגים שלוש תמות מרכזיות בהבנת טיב היחסים שמקיימות נשים עם מראה בחדרי כושר: (א) הימנעות מהתבוננות במראה; (ב) קבלה של המראה ושימוש בה מתוך רצון לשפר ביצועים; (ג) חתרנות, כלומר שימוש במראה למטרתן. להבנתם, נשים לעולם לא תישארנה אדישות למראה וכל אישה תגיב באופן שונה. יחס של קבלה יתרום לביצועים ולתחושות חיוביות.

השערת המחקר הראשונה, שלפיה יהיה הבדל בדופק ובהוצאת הקלוריות בין אימון מול מראה לאימון ללא מראה, אוששה. על פי ממצאי המחקר, הדופק והוצאת הקלוריות היו גבוהים יותר באימון מול מראה. שדה המחקר אינו מרבה להשתמש במונחים של דופק והוצאת קלוריות בעת דיווח על יתרון האימון מול מראה, אלא בביטוי של יתרון ביצוע (Dearborn & Ross, 2006; N). ממצאי המחקר עולים בקנה אחד עם מחקרים קודמים שבהם נמצאו השפעות חיוביות של שימוש במראה על קצב לב בעת הרפיה (Petrocchi et al., 2017). לעומת זאת במחקרים אחרים לא נמצא הבדל בין שני המצבים (Anderson et al., 2006). ייתכן שהאימון מול מראה השפיע על המוטיבציה בעת האימון. אפשרות נוספת היא שהמיקוד בקשב חיצוני גרם למתאמנות להשקיע יותר למרות המאמץ שבכך, כיוון שהיו מרוכזות בלהביט על עצמן או להשוות עצמן לאחרות. אפשרות נוספת טמונה במסוגלות העצמית שלהן, שלא נבדקה במחקר זה, אך ייתכן שהשפיעה על יכולתן לבצע את האימון טוב יותר. השערת המחקר השנייה, שלפיה יהיה הבדל הן בתפיסת רמת המאמץ המדווחת (בסולם 1-9) הן בתחושות הסובייקטיביות של המשתתפות בין אימון מול מראה לאימון ללא מראה, אוששה גם כן. אשר לתפיסת רמת המאמץ המדווחת, ממצאי המחקר מצביעים על כך שרמת המאמץ המדווחת בעת אימון מול מראה הייתה גבוהה יותר מזו המדווחת בעת אימון ללא מראה. נתון זה תואם את המדדים האובייקטיביים של דופק ושל הוצאת קלוריות, שהיו אף הם גבוהים יותר בעת אימון מול מראה, וכן את ההיגיון שביסוד סולם הפעילות היומית (Shulruf et al., 2020). במקור, סולם זה כולל דיווח למפרע על הערכת רמת המאמץ ב-24 השעות האחרונות על פי מקטעים של שעה (בסך הכול 24 דיווחים) בסולם בן 9 דרגות - 1 (ללא מאמץ כלל) עד 9 (קושי מרבי), ואילו במחקר זה בוצעו עשרה דיווחים במקטעים של חמש דקות תוך כדי תנועה. אך ההיגיון נשאר זהה, היינו המתאמן יספק הערכה על רמת המאמץ בעת האימון כך שידע להבחין בין רמות המאמץ. בעת הדיווח המתאמנות הצליחו לבצע הבחנה בין הרמות: רמת המאמץ הייתה קלה בתחילה והלכה ועלתה ככל שהאימון נמשך.

אשר לשאלון על התחושות הסובייקטיביות, נמצא כי בכל השאלות רוב המשתתפות (73.3% לשאלות 1, 2, 4 ו-80% לשאלות 3, 5) הצביעו על כך שהן חשו הבדל בין שני המצבים לטובת אימון עם מראה. על פי תחושתן המראה סייעה להן באימון, והן המליצו להמשיך להתאמן מולה. לפי התשובות הפתוחות שהנשים כתבו, ניכר כי רובן שייכות לקבוצה שמקבלת את המראה בחיוב (לוי והעליון, 2012) ורואה בה כלי למשוב ואמצעי פיקוח לביצוע מיטבי של האימון. השערת המחקר השלישית נסבה סביב המתאמים בין מדדי המחקר, ובמיוחד סביב הקשר בין רמת המאמץ המדווחת לרמת המאמץ בפועל (דופק לב).

השימוש בספרות המחקר במדדי דופק, הוצאת קלוריות והערכת רמת מאמץ (Eston & Parfitt, 2014; Robertson, 2018) נתפס כמקובל כדי להעריך את עצימות האימון. העובדה כי נמצאו מתאמים כה גבוהים בין המדדים מצביעה על הקשר הגבוה ביניהם. נמצא שככל שהדופק עולה כך הוצאת הקלוריות עולה ועימה גם רמת המאמץ המדווחת. מעבר למתן תוקף נוסף לשאלון סולם הפעילות היומית (DABS), אפשר לומר כי ניתן להשתמש בממד אחד כדי להעריך את רמת המאמץ בפועל. ואם אין למתאמן שיעור או אמצעי אחר לבדיקת הדופק והוצאת הקלוריות, הוא יכול למעשה לסמוך על תחושתיו הסובייקטיביות כדי להעריך את רמת המאמץ שלו בפועל.

מממצאי מחקר זה אפשר ללמוד כי אימון מול מראה תורם ליעילות האימון בהשוואה לאימון ללא מראה, ותרומתו בתובנה כי ניתן להעריך את יעילות האימון ואת רמת המאמץ בפועל גם באמצעות מדד סובייקטיבי התואם את המדדים הפיזיולוגיים (דופק והוצאת קלוריות). יתר על כן נמצאו העדפה לאימון מול מראה ורצון להשתמש בה גם באימונים הבאים, מה שיכול לרמוז על השפעה של אימון מול מראה על המוטיבציה לפעול מולה.

מגבלות המחקר

המחקר התמקד בקבוצה של 30 מתאמנות בלבד. יש מקום להרחיב את גודל המדגם ואף לבחון הבדלים בין מתאמנים למתאמנות לא רק באימוני ספינינג אלא גם באימוני כוח, שיעורי פילטיס וכדומה.

את הנתונים של דופק, הוצאת קלוריות ודיווח על רמת מאמץ אספו כל חמש דקות עוזרת המחקר והמאמנת, כלומר כל אחת מהן נדרשה לעבור במהירות בין 7 או 8 משתתפות. אומנם הנתונים נאספו במהירות, אך הם לא נאספו באותה נקודת זמן בדיוק. ייתכן שהיה מקום להיעזר בעוד אוספי נתונים או בדיווח עצמאי של כל משתתפת בזמן אמת.

מקורות

- לוי, מ' והעליון, ה' (2012). בארץ המראות: השתקפויות הגוף הנשי בחדר הכושר. **החינוך וסביבו, ל"ד**, 173-192.
- שחף, מ' ויעקובי, א' (2022). קשב פנימי וקשב חיצוני בריצת ספרינט של 60 מטרים בקרב ילדים. **רוח הספורט**, 8, 1-11.
- American College of Sports Medicine (ACSM). (2012). *ACSM's health/fitness facility standards and guidelines* (4th ed.). Champaign, IL: Human Kinetics.
- Anderson, S. M, Ives, J. C., & DePalma, M. T. (2006). The effects of mirrors on perceived exercise intensity. *Journal of Sport and Exercise Psychology*, 28, 25.
- Bandura, A. (1997). Self-efficacy: The exercise of control. W.H. Freeman
- Bennett, S., & Davids, K. (1995). The manipulation of vision during the powerlift squat: Exploring the boundaries of the specificity of learning hypothesis. *Research Quarterly for Exercise and Sport*, 66(3), 210-218.
- Borg, G. A. (1982). Psychophysical bases of perceived exertion. *Medicine & Science in Sports & Exercise*, 14(5), 377-381.
- Borg, G., & Linderholm, H. (1967). Perceived exertion and pulse rate during graded exercise in various age groups. *Acta Medica Scandinavica*, 181(S472), 194-206.
- Chmelo, E., Hall, E. E., Miller, P. C. & Sanders, K. N. (2009). Mirrors and resistance exercise, do they influence affective responses?. *Journal of Health Psychology*, 14(8) 1067-1074.
- Dearborn, K., & Ross, R. (2006). Dance learning and the mirror: Comparison study of dance phrase learning with and without mirrors. *Journal of Dance Education*, 6(4), 109-115.
- Eston, R. G., & Parfitt, G. (2018). Perceived exertion, heart rate, and other non-invasive methods for exercise testing and intensity control. In K. Norton, & R. Eston (Eds.), *Kinanthropometry and exercise physiology* (pp. 464-499). Routledge.
- Focht, B. C. & Hausenblas, H. A. (2003). State anxiety responses to acute exercise in women with high social physique anxiety. *Journal of Sport and Exercise Psychology*, 25(2), 123-144.
- Halperin, I., Hughes, S., Panchuk, D., Abbiss, C., & Chapman, D. W. (2016). The effects of either a mirror, internal or external focus instructions on single and multi-joint tasks. *PLoS One*, 11(11), e0166799.
- Jee, H. (2020). Effects of mirror feedback during balanced exercise performance in the old people with mild cognitive impairment. *Journal of Exercise Rehabilitation*, 16(1), 58-63.
- Kesisoglou, A., Nicolò, A., & Passfield, L. (2020). Cycling performance and training load: Effects of intensity and duration. *International Journal of Sports Physiology and Performance*, 16(4), 535-543.

- Lamarche, L., Gammage, K. L., & Strong, H. (2007). The effect of mirrored environments and previous aerobics experience on self-presentational efficacy, task self-efficacy, and social anxiety in women. *Journal of Sport and Exercise Psychology*, 29, 177–178.
- Lynch, J. A., Chalmers, G. R., Knutzen, K. M. & Martin, L. T. (2009). Effect on performance of learning a Pilates skill with or without a mirror. *Journal of Bodywork and Movement Therapies*, 13(3), 283–290.
- Mahindru, A., Patil, P., & Agrawal, V. (2023). Role of physical activity on mental health and well-being: A review. *Cureus*, 15(1).
- Martin Ginis, K. A., Burke, S. M., & Gauvin, L. (2007). Exercising with others exacerbates the negative effects of mirrored environments on sedentary women's feeling states. *Psychology and Health*, 22(8), 945–962.
- Martin Ginis, K. A., Jung, M. E. & Gauvin, L. (2003). To see or not to see: Effects of exercising in mirrored environments on sedentary women's feeling states and self-efficacy. *Health Psychology*, 22(4), 354–361.
- N Sadek, B., A Ali, E., Attia Abdalla Abdelfattah, Z., Mohamed Khalifa Ewis, A., & Hafez Afefe Barakat, A. (2022). Effect of mirror intervention program on hand activity, mastery motivation and self-esteem among children with cerebral palsy. *Egyptian Journal of Health Care*, 13(1), 2188–2203.
- Notarnicola, A., Maccagnano, G., Pesce, V., Pierro, S. D., Tafuri, S., & Moretti, B. (2014). Effect of teaching with or without mirror on balance in young female ballet students. *BMC research notes*, 7, 1–8.
- Petrocchi, N., Ottaviani, C., & Couyoumdjian, A. (2017). Compassion at the mirror: Exposure to a mirror increases the efficacy of a self-compassion manipulation in enhancing soothing positive affect and heart rate variability. *The Journal of Positive Psychology*, 12(6), 525–536.
- Posadzki, P., Pieper, D., Bajpai, R., Makaruk, H., Könsgen, N., Neuhaus, A. L., & Semwal, M. (2020). Exercise/physical activity and health outcomes: An overview of Cochrane systematic reviews. *BMC public health*, 20, 1–12.
- Radell, S. A., Adame, D. D. & Cole, S. P. (2003). Effect of teaching with mirrors on ballet dance performance. *Perceptual and Motor Skills*, 97(3), 960–964.
- Raedeke, T. D., Focht, B. C., & Scales, D. (2007). Social environmental factors and psychological responses to acute exercise for socially physique anxious females. *Psychology of Sport and Exercise*, 8(4), 463–476.
- Rendos, N. K., Musto, A. A., & Signorile, J. F. (2015). Interactive effects of body position and perceived exertion during spinning exercises. *The Journal of Strength & Conditioning Research*, 29(3), 692–699.
- Robertson, N. (2014). Comparing calorie expenditure and rating of perceived exertion between the curve and a motorized treadmill. [Unpublished master's thesis]. Eastern Washington University.

- Rougier, P. (2002). How mirror feedback improves undisturbed upright stance control. *Annales de readaptation et de medecine physique: revue scientifique de la Societe francaise de reeducation fonctionnelle de readaptation et de medecine physique*, 45 (2), 77–85.
- Shulruf, B., Shachaf, M., & Shoval, E. (2020). Daily activity Borg scale (DABS): Using the Borg's RPE scale for assessing the level of daily physical activity. *Journal of Physical Education and Sport*, 20(6), 3368–3376.
- Vaillant, J., Vuillerme, N., Janvy, A., Louis, F., Juvin, R., & Nougier, V. (2004). Mirror versus stationary cross feedback in controlling the center of foot pressure displacement in quiet standing in elderly subjects. *Archives of Physical Medicine and Rehabilitation*, 85(12), 1962–1965.
- Vella, C. A. & Robergs, R., A. (2005). Non-linear relationships between central cardiovascular variables and VO₂ during incremental cycling exercise in endurance-trained individuals. *The Journal of Sports Medicine and Physical Fitness*, 45(4), 452–459.
- Weber, E., & Didier, J. J. (2023). Learning and practicing dance phrases with and without a mirror: A comparative study. *Journal of Dance Education*, 23(2), 155–165.
- Wulf, G. (2013). Attentional focus and motor learning: A review of 15 years. *International Review of Sport and Exercise Psychology*, 6(1), 77–104.

The effect of mirror environment at spinning training among women

Miri Shahaf, Tal Zektzer

Spinning training usually takes place in studio rooms with mirrors. This study aimed to examine the effect of the mirror on measures of heart rate, caloric expenditure, and perceived exertion (on a 1–9 scale) of women during the workout; and to compare the participants' subjective feelings between workouts conducted with and without a mirror. Thirty women aged 24–40 ($M=30.4$; $S.D.=5.21$) participated in this study. They performed a spinning workout in two conditions – with a mirror and without a mirror. The results showed that the measures of heart rate, caloric expenditure, and perceived exertion were significantly higher in the mirror condition compared to the non-mirror condition. Furthermore, the increase in these measures was maintained throughout the entire workout. In addition, the calculation of correlations for each participant across these three measures and in both conditions (with a mirror and without a mirror) yielded very high correlations ($r=0.70-1.00$). Moreover, the participants' answers regarding their subjective feelings at the end of both workouts indicated that most of them felt a difference between the two workout conditions, favoring the workout with a mirror. These findings support the contribution of working out in front of a mirror and provide further validation for the Daily Activity Behavior Scale (DABS) questionnaire (Shulruf et al., 2020), which was used to report the perceived exertion level during the workout.

Keywords: *heart rate, caloric expenditure, external attention focus, mirror, perceived exertion*

Body Self-Conscious Emotions and Psychological Flexibility in Competitive Bodybuilding: An ACT Framework

Rami Vardi

Competitive bodybuilding differs from other sports in that success is determined not by athletic performance but by the display and evaluation of the body itself. Athletes strive to meet rigid standards of muscularity, symmetry, and leanness through restrictive diets, intensive training, and constant self-presentation, often amplified by social media and visual self-monitoring. Within this evaluative context, self-conscious emotions such as shame, guilt, pride, and embarrassment play a central role, yet their specific functions in bodybuilding remain largely unexplored. The integrative model proposed in this article highlights both the psychological risks and the adaptive potential of competitive bodybuilding, by combining theories of self-conscious emotions with the principles of Acceptance and Commitment Therapy (ACT). ACT is a third-wave cognitive-behavioral approach that emphasizes psychological flexibility - the ability to stay present with difficult thoughts and emotions while continuing to act in line with deeply held values. In doing so, the framework offers a unique perspective: it positions self-conscious emotions not merely as obstacles to be suppressed, but as potential entry points for change and resilience. Accordingly, this framework outlines a new direction for future research and a foundation for developing interventions tailored to bodybuilding and other appearance-based sports.

Keywords: *ACT, competitive bodybuilding, self-conscious emotions, shame, guilt, embarrassment, pride, psychological flexibility*

"The section belongs to the editorial board – not to Hapoel": Sports sections in daily newspapers in “Eretz Israel” as a political battlefield

Hanan Tomer

This study examines the sports sections of the daily newspapers in "Eretz Israel" in the 1920s and 1930s as an arena of political struggle. It argues that during these years sport was not a primary focus for daily newspaper editors; rather, it was often viewed through a broader political or ideological lens. Furthermore, the study reveals that, at least regarding sports, daily newspapers did not always function as a single ideological monolith. Journalists often sought to stand their ground, opposing the ideological lines dictated by editorial boards or political parties, and refusing to produce propaganda-driven coverage sympathetic to sports associations. The importance of this study lies in providing a glimpse into the inner workings of the daily newspapers in "Eretz Israel" in the 1920s and 1930s, revealing the mechanisms that dictated an editorial line with which journalists did not always agree. While these newspapers are traditionally seen as mere tools of major parties – which pulled the strings and dictated a clear ideological agenda – this study demonstrates that at least in the context of sports, such pressure was indeed activated, but it sometimes encountered resistance and was not always applied automatically. However, it is both possible and necessary to acknowledge the contribution of politics and activism to the advancement of sports journalism in Israel. Weeklies, magazines, and other sports publications were founded, at least in part, by reporters who left daily editorial staffs due to their opposition to political dictates. Ultimately, this era of sports journalism provided the fertile soil from which the popular sports journalism of the 1960s and 1970s grew, forming the foundation upon which today's sports journalism was established.

Keywords: *Eretz Israel, sports journalism, Hapoel, Maccabi, Davar, Berl Katznelson, Meir Benayahu*

The Young Athletes: Teaching Israeli Children about Sports, Ideology, and National Patriotism

Anat Kidron

This article explores the Israeli children's book series *The Young Athletes* by Shraga Gafni (pen name: Avner Carmeli), published between 1960 and 1995. It was the first series in modern Hebrew children's literature to place athletic heroes at its center. Hugely popular yet sharply criticized by educators, the series serves as a case study for examining how sporting narratives and (imagined) heroes, as represented in popular literature, became a tool for moral, ideological, and national education during the state's formative decades. Through a cultural-historical reading, the article argues that the figure of the young athlete embodied the Zionist Sabra ideal: strong and patriotic. The sports field functions as a metaphorical battlefield, where the values of modern sport, such as excellence, fairness, and perseverance, merge with the ethos of national patriotism and sacrifice. Yet the series also exposes internal tensions: between popular enthusiasm and educational critique, between universal sporting ideals and their nationalist framing, and between heroic masculinity and marginal female representation. Ultimately, *The Young Athletes* is interpreted not merely as popular children's fiction, but as a key cultural text in Israel's sport history, one that reveals how sport operated as a pedagogical and ideological arena for shaping youth, patriotism, and gender identities in Israeli society from the 1960s to the 1990s.

Keywords: *sport, popular literature, children's literature, national education, political indoctrination*

You'll Never Walk Alone: Football Poetry

Amir Ben Porat

Almost since its inception in England as a popular sport, football has been an object of poetic interest. Beyond the tributes of fans, respected English poets – driven by genuine love for the game or other motivations – have dedicated their poetry to the game. Eventually, senior league football clubs have recruited, and continue to appoint, renowned poets to serve as the club's Poet Laureate. As T.S. Eliot famously suggested that football is a constituent part of English culture, it is only natural that English poetry engages with this sport. In Israel, the bond between football and poetry has only recently begun to flourish. In the past, there were very few prominent poets who wrote about the game, but by and large literature and poetry ignored it. Lately, a significant shift has occurred: both established and emerging Israeli poets have begun producing football-related poetry, published in literary journals, daily newspaper supplements, and specialized anthologies. While it remains to be seen whether football or poetry gains "more prestige" from this encounter, it is clear that this cultural union is poised to endure for years to come.

Keywords: *football, poetry, culture, Israel*

Hebrew Sports in a Hebrew City: The Contribution of Meir Dizengoff to the Development of Sports in Tel Aviv

Ilan Shchori

The article examines the efforts of Meir Dizengoff, the first mayor of Tel Aviv, to promote sport and utilize it as a means of elevating the city's national and international status. Dizengoff coined the slogan "Hebrew sports in a Hebrew city", fostering urban sports as part of his vision for the first Hebrew city. His diverse initiatives – including hosting the "Hakoach Vienna" football team in Tel Aviv in the early 1920s, organizing the first marathon and horse races, supporting Maccabi Tel Aviv, and his persistent struggle to host the first Maccabiah Games – were all integral components of this strategic vision.

Keywords: *Tel Aviv, Meir Dizengoff, Hakoach Vienna, Maccabiah Games*

The Spirit of Sport

Scientific Journal of Humanities, Social Sciences,
Physical Education and Sport

Volume 12, 2026

Editorial Board: D. Alt, Prof.
G. Alroey, Prof.
M. Mor, Prof.
A. Kidron, Prof.
E. Simon, Prof.
O. Levental, Prof.

Editor: U. Carmi, Prof.

The Spirit of Sport

Scientific Journal of Humanities, Social Sciences,
Physical Education and Sport

Volume 12, 2026
